EXODI Cap. XIII. v. 21. 22.
Columna Nubis diurna.

II. Buch Mosis Cap. XIII. v. 21. 22.
Wolcken-Säule bey Tage.

I.G. Pinz sculp.

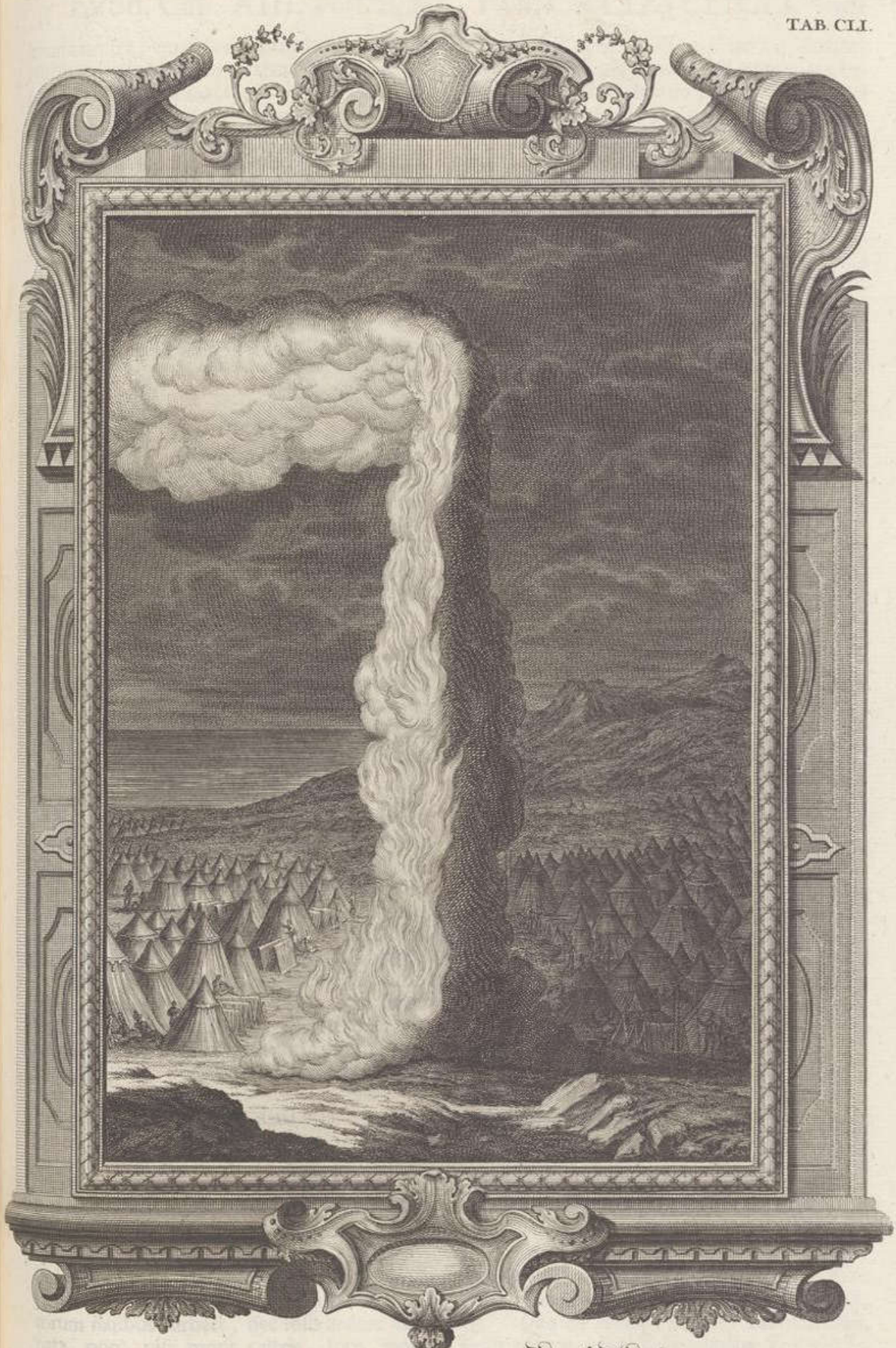

EXODI Cap. XIII. v. 21. 22.
Columna Ignis nocturna.

II. Buch Mosis Cap. XIII. v. 21. 22.
Feür-Säule des Nachts

B. S. Sedlezki sculp.

lumna noſtra, quam examinandam ſumſimus, Nubis & Ignis Meteorum d. 23. Febr. 1716. viſum in agro Tigurino, inter horas 10. & 11. veſpertinas *Columnæ* inſtar *Ignis* erectæ, quæ quaquaverſum ſparſit fulgorem, orta occaſione Incendii in pago *Lommis* Turgouiæ, unde radii per Atmoſphæram ſpeciatim Irchelii montis denſam refracti per Lentem veluti opticam *Egliſouienſibus* exhibuerunt rarum phænomenon Fig. I. Ut nihil dicam de Columnis illis igneis, magno ſæpe numero, & mire ludenti varietate in *Aurora Boreali* conſpicuis, mira olim portendentibus Fig. II.

Sed nunc comparebit aliud prorſus Phænomenon reuerâ θαυμάσιον, *Columna Ignis ac Nubis*, quæ ſicuti fuit certiſſimum & viſibile, præſentiæ DEI teſtimonium, infinitis ſuperat paraſangis omnes Naturæ vires. Patebit id ex ipſo Examine: patebit, non fuiſſe, quod *Herm. von der Hardt Eph. Philol.* Diſc. VI. contendit, columnam fumi ab Igne Aræ conſtanter ſurgentis. Patrocinatur illi Fumus ex Incendiis Ædium, Aere tranquillo, Columnæ inſtar rectâ ſurgens. Teſtimonium en! Jud. XX. 40. *Cum fumus cœpiſſet aſcendere ex Urbe, columna ſcilicet fumi, reſpiciebat Benjamin poſt ſe, & ecce uniuerſa ciuitas aſcendebat cœlum verſus.* Columnam proin & hanc Ignis aliud nihil fuiſſe quam Ignem & fumum ex Altari diu noctuque ſurgentem, qui & ipſe fuerit Diuinæ præſentiæ ſignum. Ita utique concipimus, locum & caſtra mouente Moſe cum Altari transportatam fuiſſe Columnam Nubis & Ignis. Nec difficultatem, ſi diis placet, patitur circumſtantia illa, qua *ſoluens Angelus DEI, qui præcedebat Caſtra Iſraelis, ibat poſt eos: Migrauit quoque Columna Nubis, quæ erat ante eos, & ſtetit à tergo illorum. Venitque inter Caſtra Aegyptiorum, & Caſtra Iſraelitarum, & fuit nubes & tenebræ* (Ægyptiis) *illuſtrauit vero noctem* (Iſraelitis) *ut alter ad alterum tota iſta nocte non accederet*, Exod. XIV. 19. 20. Redit huc omne Myſterium, fuiſſe ſacrum Ignem, in fronte Caſtrorum locari ſolitum & portari, hac vice retro locatum, inter primum pilum Ægyptiorum, & poſtremum agmen Iſraelitarum.

Occurrit in Originali Textu vox עמוד, quæ hic & alibi notat *Columnam*, & talem quidem, quæ in ciuili Architectura ædificia ſuſtinet, uti II. Reg. XXV. 17. I. Reg. VII. 3. & conſtat ordinarie ex Lapide, Marmore, Ære, aliaue materia ſolidiore: id ſecus ſi foret, non reſponderet Columna uſui, cui eſt deſtinata. Sed heic obuia eſt columna fluida in fluido, & tamen diu noctuque immota, nullis nec ventorum flatibus turbata, nec ſolis ardore diſſipata, non, niſi motis caſtris, loco mota: ſtructura ex fluidis Aquæ, Aeris & Ignis Elementis ædificata, in Libero Aere erecta, certis tamen temporibus, Fixarum ad inſtar in tenuiſſimo Æthere regulariſſimè mota. Signum Meteoricum numeroſiſſimo Exercitui datum, quod cum aliis *Meteoris* nihil commune habet prorſus præter locum, ad Miracula, vel miraculoſa prodigia jure referendum. Sunt, quod nobis Experientia dictat, Meteora Aquea dicta & emphatica, particulis aqueis conſtantia, aliisue heterogeneis, vel etiam a varia radiorum refractione orta, breuis admodum durationis, cito ſæpe fiunt, citoque pereunt. Exempla dant Irides, Halones, Parhelii, Paraſelenes, Nubes. Sed heic eſt Meteoron in annos durabile; Locum mutant illa ſæpiſſime in momenta, pro Ventorum ſpiratione varia, imo pro ſpectatoris ipſius ſitu mutato, uti modo citata. Sed hæc Nubis Ignisque columna pro Architecto non ſolum agnoſcens immutabilem DEVM, ſed & DOMINO inhabitatore manet eodem conſtanter loco, nec inde mouetur, niſi jubente DEO vel volente.

De figura & extenſione, ſiue *magnitudine* hujus *Columnæ* nil certi conſtat. Nomen habuit Columnæ, &, ut videtur formam, imâ ſui parte latior, hinc contractior, ſuperne rurſum dilatata, ut partes Columnæ, Baſin, Scapum, & Capitellum exprimeret. Hoc ſicuti habet majorem ab Axi ecphoram, ita videtur Columna illa ſuperne ſeſe valde dilataſſe, imo maximam forte Caſtrorum partem interdiu obumbraſſe, noctu illuminaſſe. Inferre id licet ex Num. XIV. 14. *Dicetur hoc habitatoribus hujus Terræ, audierant enim, quod tu* DOMINVS *ſis in medio hujus populi, & quod tu*, ô DOMINE *oculo ad oculum appares, & quod Nubes tua ſteterit ſupra eos, & quod in Columna Nubis præceſſeris eos interdiu, in Columna Ignis autem noctu.* I. Cor. X. 1. θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν. Imo clare id vult Pſaltes. Pſ. CV. 39. *Expandit quoque Nubem pro velo, & Ignem qui noctu luceret.* Unde ſimul conſtat, Columnam hanc Iſraelitis non fuiſſe duntaxat ὁδηγὸν, ſed & alia maximi momenti officia præſtitiſſe in ſterili illo & feruido Arabiæ arenoſæ Climate interdiu defendiſſe á Solis ardore, noctu Lampadis vicem egiſſe, ut & itinera proſequi, & negotiis vacare commodiſſime potuerint.

Neminem noui ex Viris doctis, qui duplicem ſtatuat columnam, Ignis unam, alteram nubis. Una fuit & unica, quæ nunc vocatur Columna Nubis, nunc Columna Ignis & Nubis. Interdiu namque formam habebat Nubis, noctu Ignis. *Nubes Domini erat ſuper Tabernaculum interdiu, & Ignis erat in eo noctu coram oculis uniuerſæ Domus Iſrael*, Exod. XL. 38. *Quo die erexit* (Moſes) *Tabernaculum, nubes obtexit ipſum Tabernaculum Tentorii Teſtimonii: aduentante autem veſpera adparebat ſuper Tabernaculo veluti ſpecies Ignis usque mane, ſic fiebat jugiter, ut Nubes ipſum obtegeret, & noctu ſpecies Ignis*, Num. IX. 15. 16. Di-

xeris *Phosphorum* hunc plane diuinum (nam dantur & phosphori naturales interdiu vel candicantis vel opaci coloris, noctu lucentes) Ignem fuiſſe Nube circumfuſum. conf. *Buxtorff. Hiſt. Arc. Fœd.* c. 12. *Schindler. Lex. Pentagl.* in עמוד p. 1338. Ita vidit quoque *Ezechiel.* I. 4. *Nubem magnam, & Ignem ſeſe reciprocantem ſplendentem per circuitum.* Probabile ſane eſt fuiſſe Columnam hanc interdiu non opacam, obſcuri nigricantis coloris (ut ſolent eſſe Nubes Tempeſtatum grauiorum præſagæ) ſed ſplendentem, candicantem, ut apparet interdiu *Luna*, Phoſphorus ille ſeu *Luminare minus, quod dominatur noctu.* Gen. I. 16. qua cum Columnam hancce Nubis & Ignis confert *Galilæus de Galilæis Syſtem. Cosmic. Dial.* I. p. 115. Sic ſane viſa Johanni νεφέλη λευκὴ, καὶ ἐπὶ τὴν νεφέλην καθήμενος ὅμοιος υἱῷ ἀνθρώπε. Apoc. XIV. 14. Obumbrauit Saluatorem & tres diſcipulos νεφέλη φωτεινὴ Matth. XVII. 5.

Quemadmodum ſolent Nubes imminente Tempeſtate graui nunc ea parte, qua Soli opponuntur, eſſe vel candidæ, vel igneo colore rubentes, nunc, imprimis auerſa parte, obſcuræ, nigricantes, vel atræ, eoque magis terrificæ, ita fuit de qua nunc, Columna illa miraculoſa tunc opaca, ſi quando DEVS majeſtatem ſuam declarare voluit, & terrorem incutere populo. *Sic facta ſunt Tonitrua & Fulgura, & Nubes graues ſuper montem Sinai* Exod. XIX. 16. DEVS erat *in caligine* Exod. XX. 21. *Et in monte Horeb erant Tenebræ nubes & caligo*, Deut. IV. 11. DEVS habitaturus in caligine I. Reg. VIII. v. 12.

Quemadmodum *columna* illa *Nubes* fuit ſed non naturalis, non incerto motu vaga, non bullulis conſtans aqueis, ita fuit & *Ignis*, verum non naturalis, ſed prorſus Diuinus. Diſſipaſſet Ignis particulas aqueas, vel hæ ſuffocaſſent Ignem, vel per Αντιπερίςασιν, ut loqui amant Barbari, utriusque generis particulæ, aqueæ & igneæ ſeſe exoneraſſent quotidie in graues tempeſtates, illæ in denſos Imbres, hæ in Fulgura & Fulmina. Habuit nihilominus affinitatem cum Nubibus fulmigeris. Proruperunt ſane ſubinde Fulmina, irato DEO vel etiam propitio, ſed Diuina. Aharone ſummo Sacerdote prima vice functiones ſuas peragente, & cultum veluti inaugurante *egreſſus eſt Ignis é facie* DOMINI *deuorauitque in Ara Holocauſtum & Adipes*, Leuit. IX. 24. Vibratum autem hoc Fulmen fuit ex ipſa Columna. Nam *viſa eſt Gloria* DOMINI *uniuerſo populo* v. 23. Idem *ignis egreſſus é facie* DOMINI *deuorauit* (Nadab & Abihu, afferentes Ignem alienum) *mortuique ſunt*, fulmine tacti, *in conſpectu* DOMINI Leuit. X. 2. Idem *egreſſus á* DOMINO *deuorauit 250. Viros* ex conjuratione illa Core, Dathanis & Abirami, *qui ſuffitum faciebant*, Num. XVI. 35. Affinis fulmineo Igni, qui parcit ſæpe corporibus maximé inflammabilibus, disjiciens alia vel peſſum dans pepercit, & intacta prorſus liquit Arcam Fœderis, Aulæa, Altare Holocauſtorum, alia. Ut non fuerit Ignis pictus, nuda Ignis forma, quod volunt aliqui. *Friedl. ad Num.* IX. *Claſſ. ult.* Qu. 47. *Gejer* ad Pſ. CV. 79. *Bonfrere ad Exod.* XIII. 21. & ut videtur *Buxtorff. Hiſt. Arc. Fœd.*

In Orientalibus & Meridionalibus illis Regionibus, quæ ab Iſraelitis pertranseundæ erant, commodiora ſæpe ſunt Itinera nocturna diurnis, propter ingentem Solis ardorem, Atmoſphæræ & Terræ ipſius æſtum. In hujusmodi profectionibus nocturnis Columna Ignis fuit δαδέχος. Inferre id licet ex noſtro textu. Clarius ex Num. IX. 21. *Si Nubes per Diem & Noctem manſiſſet, & deinde aſcenderet, ſoluerunt.* Et Deut. I. 33. DEVS *præceſſit Vos in Via, ut exploraret vobis locum, ubi quieſceretis: nocte quidem* (præceſſit) *in Igne, ut videretis viam, in qua incederetis, interdiu autem in Nube.*

Opus ſane habebat hic populus tali ὁδηγῷ tum interdiu, tum noctu. Peragranda fuit Arabia deſerta, Regio vaſtiſſima, ſed arida, ſed viæ incertæ, non habitata, vel Rupibus nudis, vel collibus arenoſis inæqualis, nec Fluminibus, nec Riuis Fontibusque perfluа, Plantis & Arboribus tantum non deſtituta. Mare arenoſum, ubi opus eſt pyxide nautica. De quo alibi plura. Et fuit profectio hæc lenta, vel propter Senes, Infantes, grauidas, puerperas, ægrotos, lactantia pecora. Et patebit ex Hiſtoria ipſius Itineris, ſæpe triduo non perrexiſſe ultra duo milliaria.

In columna hac veluti Symbolo viſibili manifeſtauit ſe DEVS ipſe, alias nullibi incluſus, nullibi excluſus, utpote cui *Cœlum ſolium, Terra ſcabellum pedum* Jeſ. LXVI. 1. qui DEVS *eſt de propinquo* & DEVS *de longinquo — Cœlum & Terram impleus.* Jer. XXIII. 23. 24. ὲ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἑκάςε ἡμῶν ὑπάρχων. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινέμεθα καὶ ἐσμεν Act. XVII. 27. 28 Hinc in Textu noſtro expreſſe dicitur *DEVS præceſſiſſe* Iſraelitas *interdiu per columnam Nubis* &c. & Exod. XIX. 9. *Veniam ad te in denſa Nube*, inquit DOMINVS, Num. XII. 5. *Deſcendit* DOMINVS *in Columna Nubis* Num. XIV. 14. *In Columna Nubis præceſſiſti eos interdiu, in Columna Ignis autem noctu:* Imo vero motus ſiue mutatio ſitus hujus Columnæ erat ipſum Verbum DEI. *Juxta os* DOMINI *ſoluerunt filii Iſrael, & juxta os DOMINI caſtra fixerunt — Juxta os* DOMINI *reſederunt, & juxta os* DOMINI *ſoluerunt.* Num. IX. 18. 23. Manifeſtare ſeſe inprimis voluit, qui ipſe eſt λόγος ἀιώνιος, Filius DEI, nubibus alias pro Vehiculo uſus, & uſurus. In Monte Thabor ἐπεσκίασεν ἀυτὸν νεφέλη φωτεινὴ Matth. XVII. 5. Cœlos aſcendentem νεφέλη ὑπέλαβεν ἀυτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀυτῶν Act. I. 9. Vidit Johannes Apoc. XIV. 14. ἐπὶ τὴν νεφέλην λευκὴν καθήμενον ὅμοιον

EXODI cap. XIV. v. 16-fin.
Trajectus per Littus arenosum.

II. Buch Mosis Cap. XIV. v. 16-fin.
Durchgang beym Ablauff des Meers.

M. Tyroff sculps.

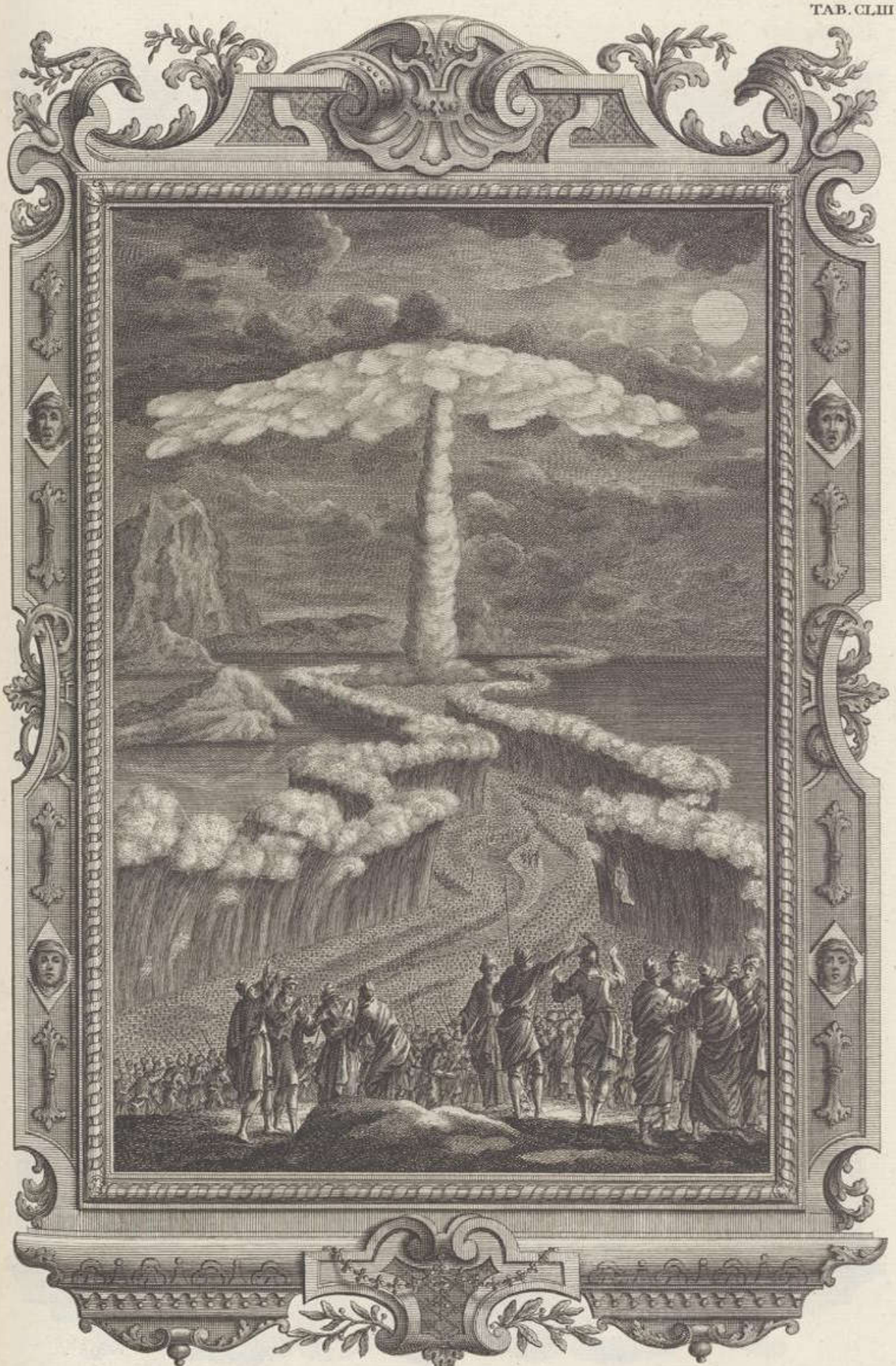

EXODI Cap. XIV. v. 16.
Transitus Iſraelis miraculosus.

II. Buch Moſis Cap. XIV. v. 16.
Der Iſraeliten Wunder Durchgang.

M. Tyroff sculps.

EXODI Cap. XIV. v. 27. 28.
Triumphata Ægyptiorum ſubverſio.

II. Buch Moſis Cap. XIV. v. 27. 28.
Verwunderter Untergang der Egypter.

M. Tyroff sculpt

ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπε. Ad ultimum Judicium venturus comparebit in Nubibus : ὄψονται τὸν υἱὸν ἀνθρώπε ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν τᾶ ἐρανᾶ Matth. XXIV. 30.

TAB. CLII. CLIII. CLIV. CLV.

Exod. Cap. XIV. verſ. 16 — fin.

16. Tu vero tolle in ſublime baculum tuum, & extende manum tuam ſuper mare, & diſſeca illud, ingredienturque filii Iſrael per Medium Maris in Sicco.

Tu autem eleua virgam tuam & extende manum tuam ſuper mare, & diuide illud : ut gradiantur filii Iſrael in medio mari per ſiccum.

21. Et extendit Moſes Manum ſuam ſuper Mare, & DOMINVS effecit, ut decurreret Mare per Orientalem Ventum vehementem tota illa Nocte, & fecit Mare, ut eſſet ſiccum, & diſciſſæ ſunt Aquæ.

Cumque extendiſſet Moyſes manum ſuper Mare, abſtulit illud DOMINVS, flante vento vehementi & urente tota nocte, & vertit in ſiccum, diuiſaque eſt Aqua.

22. Et ingreſſi ſunt filii Iſrael in medium Maris in ſicco, & aquæ fuerunt illis Murus á dextra eorum, & á ſiniſtra eorum,

Et ingreſſi ſunt filii Iſrael per medium ſicci Maris : erat enim Aqua quaſi murus á dextra eorum & læua.

23. Et inſequuti Ægyptii ingreſſi ſunt poſt eos ad medium Maris, totus (ſcilicet) Equitatus Pharaonis, currus ejus & equites ejus.

Perſequentesque Ægyptii ingreſſi ſunt poſt eos, & omnis Equitatus Pharaonis, currus ejus & equites per medium maris.

24. Factumque eſt in cuſtodia matutina, ut reſpiceret DOMINVS ad caſtra Ægyptiorum, in Columna Ignis & Nube, & caſtra eorum conturbauit.

Jamque aduenerat Ivigilia matutina, & ecce reſpiciens DOMINVS ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum.

25. Et (a) conſtrinxit Rotas curruum ejus atque difficulter duxit eum, ut diceret Ægyptius, fugiam á conſpectu Iſraelis, DOMINVS enim pugnauit pro eis contra Ægyptios.

Et ſubuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Aegyptii fugiamus Iſraelem : DOMINVS enim pugnat pro eis contra nos.

(a) Al. amouit.

26. Et dixit DOMINVS ad Moſen, extende manum tuam ſuper Mare, ut reuertantur Aquæ ſuper Ægyptium, ſuper currus ejus, & ſuper Equites ejus.

Et ait DOMINVS ad Moyſen : extende manum tuam ſuper mare, ut reuertantur aquæ ad Aegyptios ſuper currus & equites eorum.

27. Et extendit manum ſuam ſuper mare, & reuerſum eſt mare in (b) alueum ſuum ante lucem, fugeruntque Aegyptii obuiam illi. Et præcipitauit DOMINVS Aegyptios in medium maris.

(b) Al. robur.

28. Et refluebant Aquæ, operueruntque quadrigas & equites, atque totum Exercitum Pharaonis, qui Mare ingreſſi fuerant poſt illos, ut ne unus quidem ex eis ſupereſſet.

29. Filii autem Iſrael iuerunt per medium Maris in Sicco, & aquæ fuerunt eis vice muri á dextra eorum, & à ſiniſtra eorum.

30. Seruauit itaque DOMINVS illo die Iſraelem de manu Aegyptiorum, ut Iſraelitæ viderent Aegyptios mortuos ad littus Maris.

Cumque extendiſſet Moyſes manum contra mare, reuerſum eſt primo diluculo ad priorem locum, fugientibusque Aegyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos DOMINVS in mediis fluctibus.

Reuerſæque ſunt aquæ & operuerunt currus & equites cuncti Exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant mare: nec unus quidem ſuperfuit ex eis.

Filii autem Iſrael perrexerunt per medium ſicci maris, & aquæ eis erant quaſi pro muro á dextris & á ſiniſtris.

Liberauitque DOMINVS in die illa Iſrael de manu Aegyptiorum. & viderunt Aegyptios mortuos ſuper littus maris.

IN confeſſo eſt in nulla mundi periodo tanta fuiſſe patrata, tot & tam varia, Miracula, ad Eccleſiæ bonum, ad Hoſtium terrorem, ad Gloriam DEI, quam vero in Ægypto, ante & poſt liberationem, & dehinc in Deſerto. In Ægypti Theatro comparuere Inſecta varia, Pediculi, Ranæ, Locuſtæ, Grando, Fulmina, Tenebræ, Morbi Peſtilentiales. Exeunte populo comparet altiſſimus DEVS in columna Nubis & Ignis. Nunc ad anguſtias redacto populo, ordo tangit *MARE*. Furioſum hoc Elementum, quod Xerxis eluſit catenas, cedit heic baculo Moſis. Fluidum hocce, quod juxta Leges Naturæ & Motus Libellam dat exquiſitiſſimam, partibus quidem in perenni inteſtino motu inter ſe fluitantibus, ſed quoad ſuperficiem ſupremam eandem præciſé à centro diſtantiam obſeruantibus, Fluidum, inquam, hocce nunc in rapidos fluctus eleuatum, nunc in ſulcos profundos depreſſum, inconſtans admodum, non duntaxat á ſummo ad fundum ſciſſum viam concedit Iſraelitis, ſed muri ad inſtar ſtat utrinque erectum: perit Motus inteſtinus, & tamen ſeruatur. Aqua manet aqua amiſſis proprietatibus. Rem ſiſtimus ſtupendam, quæ quidem omnem omnium Philoſophorum Horizontem tranſcendit. Conſideratione tamen noſtra eſt digniſſima.

Contigit mira hæc Hiſtoria in *Mari Rubro*, quod Sinus eſt Oceani inter Arabiam & Ægyptum ad Fretum Babelmandel usque protenſus. Ad oram hujus maris tingi debebat arena Iſraelitarum omnium ſanguine, niſi DEVS viam per ipſa Maris profunda paraſſet. Sed heic dum littori adſtamus, magnalia DEI viſuri & admiraturi obuiam veniunt Ægyptii, viri haud leuis doctrinæ, qui miraculum heic loci patratum extenuant, & ad Maris ordinarium ab Æſtu refluxum reducunt; ad quem in Naturæ Phænomenis probé verſatus Moſes attenderit, populum Iſraelis ab Ægyptiorum furore liberaturus. Eſt hæc opinio non nobiscum nata, ſed antiquiſſima *Artapani* apud *Euſebium Præp. Euang.* L. IX. c. ult. & ex Artapani relatione *Memphitarum*. Ipſi *Joſepho* viro eruditiſſimo aliàs, nec exiguæ autoritatis, ſuſpicione haud caret Miraculum hocce L. II. *Ant. Jud.* c. 7. quod *Alexandro M.* in Perſia acciderit idem ad Mare Pamphylium, teſte *Arriano* L. I. & P. *Scipioni Africano* in occupatione Carthaginis noviæ apud *Liuium* L. XXVI. c. 45. Adſociant ſeſe *Joh. Clericus Diſſ. de Maris Idumæi trajectione* adnexa Comm. *in Libros Moſis* p. 613. *Caſp. Coelius* apud *Janum Nicium Erythræum Pinacothecæ Vir. Illuſtr. Porphyrius* apud *Riuetum Comm. in Exod.*

Cadet ſponte, Dagonis ad inſtar, Naturæ hoc Idolum, quod & *Spinoza* reueretur, alium DEVM non agnoſcens, vel ex relatione ſola Hiſtoriæ. In mandatis habebat Moſes *extendere Manum ſuam ſuper Mare*. Sed cur hoc? ſi Mari ordinarius fuit tum affluxus, tum refluxus. Annon poterat expectare Vir DEI tempus refluxus? Quis nexus manus Moſis cum eo quod contigit? cauſæ & effectus?

Poſt-

Poſtquam *extendit* Moſes *manum ſuam, ſuper Mare* DOMINVS *effecit, ut decurreret Mare per Orientalem ventum vehementem tota illa nocte, & fecit Mare, ut eſſet ſiccum.* An hic ventus ſpirauerit, diuiſione Aquarum jam facta, ad exiccandum fundum lutoſum, quod volunt *Abulenſis*, *Bonfrere*, *Cornelius à lapide?* vel an Symbolam contulerit ſuam ad ipſam Aquarum diuiſionem, non excluſa fundi exiccatione, quæ Janſenii eſt & *Riueti* ſententia? examinare heic non vacat. Ne quidem id puto neceſſarium, quandoquidem nullus ventorum ex viribus naturalibus Aquas ita diſcendere valet, & diſciſſas ſeruare, ut utrinque ſtare poſſint murorum inſtar erectæ, quin momento citius confluant. Pone, ventis ſuas eſſe vires diſcindentes vel diuidentes: Subjecta eſt & aqua legibus ſuis, juxta quas omnes ejus partes ſeſe ad libellam diſponunt. Neque vero eſt ſimile, neque ex Hiſtoria probabile, duraſſe hunc ventum in tranſitu ipſo. DOMINVS *effecit, ut decurreret Mare per Orientalem ventum vehementem tota illa nocte, & fecit Mare, ut eſſet ſiccum, & diſciſſæ ſunt Aquæ. Et ingreſſi ſunt filii Iſrael in medium Maris*, (non ſolum ad oram, ubi Aqua refluere ſolet) *in ſicco, & Aquæ fuerunt illis Murus à dextra eorum, & à ſiniſtra eorum.* Stupet heic attonita omnis Philoſophia, & littori adſtans introſpicit aperti, imo diſciſſi Maris Abyſſum, imo vero τὰ βάθη τῆς δυνάμεως καὶ σοφίας Θεοῦ, & præ ſtupore vox faucibus hæret. Neutiquam conveniunt, quibus Sacer utitur Hiſtoricus, loquendi hi modi Maris fluxui atque refluxui. Subſcribet qui vel ſemel vidit Æſtus hanc reciprocationem. Et quid? ſi heic ſolitus, vel ſolito paulo major, ſuffecit æſtus, quomodo, quæſo, poterat Motus hîc Pharaoni, Domino Territorii & Ægyptiis aliis eſſe ignotus?

Mappas inſpice, videbis, Ventum Orientalem ſpiraſſe ex *Arabia Petræa, Cairum* verſus. Si moveant tibi ſcrupulum Verba Moſis, *in medium Maris*, collata cum diſtantia á littore ad oppoſitum littus, conſidera, juxta recentiſſimas Geographorum obſeruationes *Rubri Maris* prope *Suez* exiguum eſſe, & vix 4. vel 5000. paſſuum trajectum. Conſentit *Strabo* L. II. p. 69. Ἀραβίος κόλπος ποταμοῦ δίκην ξενὸς ἐξι καὶ μακρὸς. *Petrus du Val* Epiſt. XI. diſtantiam ab Arabico littore ad *Suez* non majorem teſtans quam Pauſylupi in Neapolitana mole, nempe duorum milliarium Italicorum, ut proin Iſraëlitis haud fuerit difficile, paucarum horarum ſpatio hiatum, de quo loquimur pertranſire. Expeditior, fatemur, fuiſſet trajectus, ſi quod *Clericus* vult, potuiſſent Iſraelitæ in primo pilo admodum lato in arenoſo Maris retrofluxi littore progredi: Sed regerimus, potuiſſe eadem, qua ipſe vult, aciei latitudine fundum maris tranſire: nam de latitudine hiatus ſilet prorſus Scriptura. Ita nulla nos ratio cogit, cum Hebræis quibusdam, ſed & Chriſtianis, Doctoribus ſtatuere, ingreſſos fuiſſe Iſraelitas Mare, certo quodam angulo, petram quandam veluti in ſemicirculo circumiuiſſe, & eodem loco, ubi ingreſſi fuerant, rurſum fuiſſe egreſſos.

Grauiter torquet premitque *Clericus* Scripturam, imò, ut rem facti ridiculam reddat, exorditur à Gallo quodam Poeta, qui piſces ducit ad muros hosce cryſtallinæ pelluciditatis aqueos, ut ſpectatores ſint tranſeuntium Iſraelitarum. Sunt ipſi verba illa Exod. XV. 8. *In flatu narium tuarum coaceruatæ ſunt aquæ, flumina conſtiterunt ut cumulus, abyſſi coagulatæ ſunt in medio mari*, metaphoricæ locutiones, imo Poëtici luſus; ut *aquæ* eſſent *murus à dextra eorum, & à ſiniſtra eorum*, ſufficit illi Mare à dextra defluens, à ſiniſtra in foueis paſſim reliquum. Illuſtrandæ bellæ huic cogitationi inſeruire debet, quod Nahum de *Alexandria*, vel juxta *Bochartum* de *Thebis* effatur III. 8. *An tu melior ſorte eſſes, quam No-Ammon, quæ ſita eſt in fluminibus, aquis circumflua, cujus propugnaculum Mare, à Mari etiam murus ipſius?* Neminem, qui unquam vidit Urbes Mari adſitas, vel Fortalitia ad portus munita, latet, quo ſenſu Mare ipſum Urbium adſitarum poſſit dici antemurale, imo murus, & quomodo ad Maris ipſius impetus, hoſtiumque advolantium inſultus effrœnandos ibidem fortia extrui ſoleant mœnia.

Conſiſtit *Clerico* omne heic quidem patratum Miraculum in eo, quod DEI juſſu, & vento mediante, refluxus Maris fuerit major ſolito. Fauere autem ſibi putat locum ex *Diodoro Siculo Biblioth.* Lib. III. pag. 173. ἡ θάλασσα &c. *mare cœnoſum cum ſit, non deprehenditur profundius tribus Orgyiis:* confirmat idem *Bellonius Obſ.* L. II. c. 58. & *du Val*, l. c. fauet idem aliud de notabili valde Maris rubri æſtu teſtimonium ex eodem *Diodoro* L. III. p. 172. ἔχει νήσους &c. *habet Inſulas longas & anguſtos tranſitus, æſtum vero multum & vehementem*, teſtaturque *Bellonius Obſ.* L. II. cap. 67. ab exundante Mari περίχωρον Urbis *Tor* aliquando Aquis ſubmergi.

Aſſenſum præbebit haud difficilem, qui ſitum hujus Maris conſiderat à meridie ad ſeptentrionem protenſum, tandemque anguſtum. Obſeruamus idem fere Phænomenon ad ipſum Oceanum occaſione canalis anguſti ſatis Angliam inter & Galliam, Aquam altius ſurgere ad *Vindanum Portum*, *Breſt*, & aliis in Brittanniæ Gallicæ oris: Cur non idem accidere poteſt *Suez*, & locis vicinis? His autem omnibus nondum obtinet *Clericus*, quod vult, non, quod quidem prætendit, demonſtrat. Dimidium fatetur Miraculum, ſed cur non integrum? Imo ſi introſpiciatur penitius, etiam dimidium Miraculi ex *mente Clerici* cadit: ſuſtentat hoc ἥμισυ ſolus ventus ſolito vehementior, qui utique ex cauſis meré naturalibus fortius ſpirare

poterat. Exempla allegat ipſe, Maris, quod Menſe Julio 1672. per 12. horas in Belgio refluxit, magno Anglis, qui Belgicas Prouincias Claſſe ſua inuadere volebant, impedimento. *Rhodani* A. 1490. à forti Auſtro retropulſionem in Lacum Lemanum. De qua tamen heic ὡς ἐν παρόδῳ adnotandum, in cauſa fuiſſe potius *Aruæ* torrentis in *Rhodanum* influxum, quæ & 3. Dec. 1570. & aliis vicibus Rhodanum in lacum ipſum repulit, & Molendinorum rotas in contrarium ire coëgit. Sed incumbit porro *Clerico* probare, duraſſe Ventum vehementem adhuc in ipſo Iſraelitarum tranſitu, id quod faciet difficulter admodum, & tum ex Scriptura, tum ex circumſtantiis variis inferet potius contrarium. Quod ſi vero durauit Ventus duntaxat ad ingreſſum usque, quî fit, ut refluæ ſponte Aquæ non inundarint Iſraelitas? An hic Ventus רוּחַ fuerit non tam Orientalis, uti explicari ſolet communiter, quam Septentrionalis, quo imprimis habet *Clericus* opus pro fortiori ſuo in Littoribus Arabicis refluxu, vel quiuis alius vehemens, heic non inquiram.

Eſt Ægyptiorum per Mare tentatus tranſitus, vel in Mare ingreſſus, pervicaciſſimæ obdurationis indicium, triſtiſſimum obſtinatorum Peccatorum Symbolum: viderant jam ſatis in Ægypto, imo palpabant, DEI prementem Digitum. Nunc ducendus eſt exercitus integer inter altos duos parietes, erectos nec ex marmore, nec ex Saxis quadratis, ſed ex Aqua: pertranſeunda Vallis, ex qua utrinque ſurgunt fluidi Montes: dictare debebat ipſis vel *Ratio*, ſi qua ſupererat, ſola, facilius nihil eſſe, quam horum Murorum collapſum, & collabentibus his, ineuitabilem totius Exercitus ruinam: & ingrediuntur tamen *Currus & Equites*; tentant viam, utut aſperam, non unquam tritam, Fruticibus & Plantis Marinis, plerumque durioribus, cochleis, Conchis, ſtratam & obſitam, niſi DEO placuerit, in gratiam populi ſui explanare illam, obicesque tollere. Aſt enimuero glorificari debebat immenſa DEI potentia Hoſtium clade. *Reſpexit* DOMINVS *ad caſtra Ægyptiorum in Columna Ignis & Nube, & caſtra conturbauit.* Tunc demum aperuere oculos excœcati Ægyptii, quum proximam viderant ruinam, pendentes capitibus ex filo aqueo gladios. In articulo mortis audiuntur Lamentationes, Fatorum execrationes: conturbantur caſtra, retromeare tentant alii, alii feſtinantiſſime progredi, periculum omnes euadere. *Sed* DEVS *conſtrinxit rotas curruum, atque difficulter duxit eos.* Et finale excidium Ægyptiaci Exercitus in undis Maris tunc demum effectui fuit datum, quum Moſes DEI juſſu manum extenderat, DEVSque Leges Naturæ aliquandiu ſuſpenſas reſtabiliuerat, in puncto veluti Saturationis. Nam *refluebant Aquæ, operueruntque quadrigas & equites, atque totum Exercitum Pharaonis, qui Mare ingreſſi fuerant poſt Iſraelitas, ut ne unus quidem ex eis ſupereſſet.*

Sed ne quid nimis de *Ægyptiis* horumque obſtinatione. Advocatum inueniunt in *Clerico*. *Crediderunt*, inquit, *Ægyptii Iſraelitas æſtus præter ſolitum majoris occaſione uti: ideoque ſibi etiam quamprimum tranſeundum, ne redeuntibus fluctibus via intercluderetur. Quanquam ira furebant Ægyptii, non ſunt tantæ inſaniæ incuſandi, ut ſi Prodigium hic eſſe ſuſpicati eſſent, attamen in Maris alueum deſcendere non dubitaſſent; prodigium autem ſine dubio factum hic vidiſſent, niſi rem inſolito æſtui tribuere cum aliqua veri ſpecie potuiſſent.* Sed dicat nobis Procurator, annon ſatis hi viderint Prodigiorum in Patria? annon Pharao ipſe & Magi ſui agnouerint Digitum DEI? annon quotidie dentur Tyranni & Peccatores privati, qui coeco paſſionum deprauatarum impetu moti talia patrent, quæ ratione ſanæ repugnant, ipſosque in barathrum ruinæ totalis, temporalis ſimul & æternæ, præcipitant? Sunt conſilia DEI nunquam non ſapientiſſima, qui Hominibus utitur tanquam Inſtrumentis, ad exequendum decreta deſtinatis.

Et refluebant Aquæ, inquit Sacer Hiſtoricus, redibant nempe ad priſtinam Fluiditatem, collapſi ſunt muri aquei. Interſpiraſſe heic Ventum vult *Clericus*, nixus Exod. XV. 10. *Vento tuo flauiſti, Mare eos operuit, demerſi ſunt veluti Plumbum in Aquis vehementibus.* De hoc cum illo contendere nolo; refluere poterant Aquæ, reſtitutis naturæ Legibus propria grauitate, ſed & interuenire poterat Ventus.

De interitu Exercitus Pharaonici ita ſentit *Clericus*, quod Equites & Currus proſequi viam non facile potuerint in ſolo lutoſo, molli, arenoſo, curruum rotis inſuper ad acutas rupes & Corallia aſpera fractis. Ita rurſus extenuare videtur miraculum. Ei non regero, niſi verba Moſis. *Conſtrinxit DEVS rotas curruum ejus, atque difficulter duxit eum.* An id effectui dederit mediis naturalibus, vel hyperphyſicis, perquirere nolo. Parata eſt tota Natura ad DEI nutum: ſtat omnipotenti liberum, mandata ſua exequi juxta Naturæ Leges, vel agere ſupra eas. Accidit ſæpe, quod haud negabit *Clericus*, ut naturalia adhibeat media, & tamen Miracula patret. Tale eſt, ſi ſpirat Ventus, & vehementer, qui juxta Naturæ ordinem vel non flaret, vel non adeo fortiter; imprimis ſi eventus adeo inexpectatus, ut heic, ante fuerit prædictus. Nam *ita dixit Moſes ad populum: Ne timueritis, conſiſtite, & videte ſalutem DOMINI, quam vobis hodie feret; Nam quos hodie vidiſtis Ægyptios, poſthac ultra perpetuo non videbitis*, Exod. XIV. 13. Num adhuc hodie in fundo Maris conſpicuæ ſint curruum Ægyptiacorum reliquiæ inter *Aziruth* & *Eltor*, ubi, teſte *du Val*, Arabes oſtendere ſolent locum tranſitus, κρινόμενον eſt, inquiſitione curioſi antiqua-

tiquarum æſtimatoris dignum, qui campana urinatoria mediante ſeſe demitteret.

Mythologiam Judæorum redolet, viam, qua transiere Iſraelitæ, non ſolum fuiſſe minimé lutoſam, ſed ſiccam; non aſperam, inæqualem ſed planam, amœniſſimi prati inſtar Herbarum omni genere obſitam. Fauet his, qui ita ſomniant Sap. XIX. 7. *Nubes, quæ caſtra obumbrabat, & quæ aquis prius occupata terra emergens ſicca apparuit, iter item expeditum é Mari rubro, & Herboſus é fluctu violento campus.* Qui locus ſi foret, ut non eſt, Canonicus, ita, quod nemo non videt, explicandus, quod eadem prope facilitate tranſierint Iſraelitæ per fundum Maris, ac ſi planities quædam herboſa pertranſeunda fuiſſet.

Audi plura. Non una fuit, ſi Rabbinis nonnullis, *Origeni*, *Epiphanio*, aliis fides, per Mare via, ſed duodecim, quot ſcilicet fuere Tribus, ut ſingulæ Tribus pertranſierint ſingulas. Nituntur hi Pſal. CXXXVI. 13. *fidit Mare Rubrum ſectionibus* לגזרים Vernacula noſtra facit diuiſiones, vel ſectiones binas, *der das Rohr-(Schilff) Meer in zwey Theil getheilet hat*, potius loquendi noſtro more unicam. Qui rem unam in medio ſecat, ſectione unica binas utique facit partes. Frigide admodum *Clericus* ſectiones haſce explicat ita, ut ab una parte fuerit Mare, ab altero Aquæ hinc in foſſis littoralibus reſiduæ. Ridiculum eſt inprimis commentum R. *Samuelis Maroccani*, qui citante Janſenio, vult, omnem Iſraelitarum Exercitum inambulaſſe Aquis, fluido hoc facto leuiorem, vel Mari veluti conglaciato.

Superſunt bina inſignia de Tranſitu hoc Iſraelitarum per Mare rubrum teſtimonia apud ſcriptores gentiles. Prius eſt *Strabonis* L. XVI. ἰσοφεύται &c. *Memoriæ proditum eſt mirum quidpiam, & ex iis, quæ raro contingunt, in littore accidiſſe inter Tyrum & Ptolemaidem: Cum Ptolemaici prælium cum Sarpedone Imperatore commiſiſſent, fugâ inſigni facta, pelagi adfluxu æſtui ſimili obrutos eſſe fugientes atque alios in pelagus abreptos, alios in locis depreſſis mortuos relictos fuiſſe. Poſt cum ſecutus eſſet refluxus, corpora detecta, atque offenſa inter piſces mortuos promiſcué jacentia.* Fauet locus ita opinioni *Clerici* ut eam inde fabricaſſe videatur. Bene tamen obſeruat is, quod heic dicitur de *Tyrio Mari*, explicandum eſſe de *Rubro; Sarpedonem* non eſſe nomen proprium, ſed idem quod שר פרן *Sarphadon*, dux *liberationis* vel *liberatorum* qualis certé cluet Moſes. Extat alter locus apud *Diodor. Siculum* L. III. p. 174. παρὰ τοῖς &c. *Apud Ichthyophapos accolas traditur Hiſtoria, ſeruatâ à majoribus fama, cum fuiſſet ingens refluxus, exiccatum eſſe totum ſinus alueum, qui viridis erat aſpectu, Mari in contrarias partes refuſo. Cum adparuiſſet autem in fundo Terra, iterum grauem æſtum ſuperueniſſe, & in priſtinum ſtatum alueum reſtituiſſe.* Propius adhuc, quod vel legenti patebit, accedit Hiſtoriæ noſtræ *Troglodytarum* hæc traditio, quam Strabonis illa relatio, imo & *Clerico* fauet, unde & verba illa ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΜΠΩΤΕΩΣ *ingens refluxus*, majusculis literis imprimi juſſit.

Incidit, ex quo Commentarium huncce finii, in manus citanda mox Cl. *Bajer. Diſſ.* ex qua præcipua nec dum tacta, excerpam, *Clerico* imprimis oppoſita. Anno ſacro, jam Lege Diuina introducto certum, Tranſitum Iſraelitarum, qui primum Paſcha excipiebat proximé, paucis ab Æquinoctio diebus accidiſſe. Dies egreſſus fuit Exod. XII. 28. à Paſchate primus, diciturque expreſſè Num. XXXII. 3. *decimus quintus Menſis primi* ducto ſcilicet vel à medio Nouilunio, vel à prima Phaſe, menſis initio. Præcipitarunt veluti in fugam acti Iſraelitæ iter. Ex Manſionibus Num. XXXIII. 3. &c. expoſitis colligere eſt, egreſſos ex *Raemſes* ſub veſperam diei 15. conſediſſe in *Suchoth*, die 16. *Ethamum* peruenisſe; die 17. caſtra metatos eſſe in *Pi-hachiroth*. Vult id trajectus *Cairo* ad oppidum *Sues*, quem *Bellonius Obſ.* L. II. c. 14. confecit, lentè proficiſcens, tertia nocte. Hac veſpera aſſecutus eſt Pharao Iſraelitas Exod. XIV. 9. Dies igitur tranſitus fuit vel 4. à Plenilunio, ſi incidat exitus in primam Plenilunii, vel quintus, ſi exitus uno die ſerius contigit; Neque ſi ad ipſam horam definiendam accedamus, errabimus, ſi dicamus, trajectionem paulo ante mediam noctem coepiſſe, & ad tertiam circiter horam matutinam duraſſe. Interceſſerant enim Veſperam inter dictam & tranſitum populi adverſus Moſen querelæ, hujus conſolatio, DEI ad Moſen de percutiendo ac tranſeundo Mari mandatum: Columnæ Nubis inter utrumque Exercitum poſitio: Maris per ventum facta receſſio & exiccatio: vaſorum collectio, populi cum gregibus & impedimentis ordinatio. A tertia nempe hora incipit *Vigilia matutina*, qua *reſpexit DOMINVS ad caſtra Ægyptiorum, & Caſtra conturbauit*, Exod. XIV. 24. Luna tunc attigit Meridianum poſt mediam Noctem h. 2. min. 21. juxta priorem Hypotheſin vel h. 3. m. 12. juxta poſteriorem. Addi nempe debent ſingulis diebus 48. min. quod ſerius ad Meridianum redit Luna. Valent quidem hæc ea conditione, ſi plenilunium incidat in medium illius Noctis, qua Populus Ægypto exiuit, vel proxime præcedentis; ſed nil derogat calculo, ſi vel aliquot horis eueniſſet ſerius, differentia ſurgente aliquot duntaxat minutorum.

Inde concludere licet, tempore Tranſitus Iſraelitarum per Mare non fuiſſe refluxum, ſeu detumeſcentiam ordinariam, ſed quidem affluxum, aut intumeſcentiam ad ſupremum gradum, cujus initium retro numeratis 6. Horis fuit Hora veſperæ 8. vel 9. Ægyptiorum contra ſubmerſionem incidere intra horas 3. & 6. in medium ferme refluxus ordinarii tempus. Quodſi inſuper conſideremus, Maria

circa Æquinoctia, itemque in Pleniluniis ac Nouiluniis inprimis præ aliis temporibus turgere, conſtabit, Aquas tempore tranſitus fuiſſe altiſſimas, & prima vigilia, qua Ægyptii perierunt, humillimas, quia refluxus reſpondet plerumque affluxui.

Exod. Cap. XIV. verſ. 19. 20.

19. Et ſoluens Angelus DEI, qui præcedebat Caſtra Iſraelis, ibat poſt eos. Migrauit quoque Columna nubis, quæ erat ante eos, & ſtetit à tergo illorum.

20. Venitque inter Caſtra Ægyptiorum & Caſtra Iſraelitarum, adfuit nubes & tenebræ (Ægyptiis) illuſtrauit vero noctem (Iſraelitis) ut alter ad alterum tota iſta nocte non accederet.

Tollensque ſe Angelus DOMINI, qui præcedebat caſtra Iſrael, abiit poſt eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens poſt tergum.

Stetit inter Caſtra Ægyptiorum & Caſtra Iſrael: & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem, ita ut ad ſe invicem toto noctis tempore accedere non valerent.

EXpoſuimus ea, quæ quidem dici poſſunt diuino hoc Meteoro, ſupra ad Exod. XIII. 21. 22. Viſum quidem jam ante, & ſtatim ab Iſraelitarum Exitu, ſed locum nunc mutat, *quæ erat* Columna *ante eos, ſtat â tergo illorum*, paries intergerinus inter binos Exercitus, ſed Ægyptios verſus tenebricoſus, ex Iſraelitarum parte lucidus, ad inſtar fere lanternarum illarum, quæ ab ante duntaxat illuminant, ſplendorem projicientes, à poſt non: ſi magna paruis, Diuina artefactis comparare fas eſt.

Exod. Cap. XV. verſ. 5.

Abyſſi eos operuerunt, deſcenderunt in profunditates veluti lapis.

Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis.

TRanſierunt reuera Ægyptii per vallem umbræ ac Mortis binos inter muros aqueos, ſuſpenſis Naturæ Legibus Diuina Virtute extructos, Iſraelitas perſecuturi: Nunc reddita ſibi Natura, reſtabilitis legibus, collabuntur Muri, confluunt Aquæ, obruunt Hoſtes DEI. Ubi obſervare eſt, eſſe Homines tantillo grauiores Aquâ, etiam marinâ, & ſponte demergi, ni natandi arte, alioue artificio ſuſtententur, & tanto quidem promtius, quo plura ſecum portant grauiora, ut heic tum pedites, tum equites grauati erant armatura. Et fuit haud dubié collapſus ille haud lentus, ſed violentus atque impetuoſus, aggeribus, ut ita loquar, à preſſione partium omnium vicinarum ruptis, impetuoſior tantò, quo altiores fuerant illi muri. Ut ſimul fuerint correpti, operti, ſuffocati.

Exod. Cap. XV. verſ. 8. 10.

8. In flatu narium tuarum coaceruatio fuit aquæ, flumina conſtiterunt ut cumulus, abyſſi coagulatæ ſunt in (a) medio maris.

Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt Aquæ, ſtetit unda fluens, congregatæ ſunt abyſſi in medio maris.

(a) Ebr. in corde Maris.

10. Ven-

EXODI Cap. XV. v. 23. 24. 25.
Aquæ amaræ dulcificatæ.

II. Buch Mosis Cap. XV. v. 23. 24. 25.
Süß-gemachte Bitter-Wasser.

I. G. Pintz sculp.

10. Vento tuo flauiſti, Mare eos operuit, demerſi ſunt veluti plumbum in Aquis vehementibus.

Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare: ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus.

COnfirmant & illuſtrant hæc S. Spiritus per tripudiantes Iſraelitas in laudem DEI prolata τῶν ἐπινικίων effata, illa, quæ hactenus in Θαυμάτων recenſione ex dilucidatione attulimus.

Cæterum de mira, quam explicatam dedimus, Hiſtoria, extant ſeorſim:

Jo. Clerici Diſſ. de Maris Idumæi trajectione, adnexa ejusdem *Commentario* in *Libros Moſis.*

Jo. Balthas. Matheſii Diſp. Phyſica, qua in Tranſitu Iſraelitarum per Mare Erythræum non fuiſſe fluxum & refluxum Maris demonſtratur, Reſp. *Erhardo Lindner* Lipſ. Typ. J. Gothofr. Richter 1688. 4.

Jo. Guil. Bajeri Diſſ. Matth. ad Exod. XIV. de Quæſt. an tempore Tranſitus Iſraelitarum per Mare Rubrum fuerit ordinarius Refluxus ſeu detumeſcentia? Reſp. *Joh. Jac. Bajero*, fratre germano, habita in Salana An. 1697. recuſa 1713. 4.

TAB. CLVI.

Exod. Cap. XV. verſ. 23. 24. 25.

Et venerunt in Mara, nec poterant Aquas Mara bibere, eo quod amaræ eſſent, & ob hoc appellauit nomen ejus Mara.

Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara: eo quod eſſent amaræ, unde & congruum loco nomen impoſuit, vocans illum Mara, id eſt, amaritudinem.

Et murmurans populus aduerſus Moſen dixit: Quid bibemus?

Et murmurauit populus contra Moſen, dicens: Quid bibemus?

Et clamauit ad DOMINUM, & DOMINUS oſtendit ei Lignum, quod cum immiſiſſet in Aquas, dulces factæ ſunt Aquæ —

At ille clamauit ad DOMINUM, qui oſtendit ei Lignum, quod cum miſiſſet in Aquas: in dulcedinem verſæ ſunt ibi —

QUo magnitudo Miraculi heic patrati innoteſcat clarius, præmittendum eſt aliquid de Aquarum naturalium dulcedine & amaritie. Sunt *Aquæ dulces*, vel potius inſipidæ, quæ meris conſtant particulis aqueis, ſeu globoſæ ſint figuræ, ſeu oualis, ſeu ſerpentiformes (hæc nos non morantur) deſtitutæ particulis heterogeneis, talibus nempe, quæ ſenſibilem in organum Guſtus faciant impreſſionem: nam inſunt ordinario & dulcibus Aquis particulæ vel terreſtres vel limoſæ: quarum illæ ad fundum præcipitantur, hæ Plantis in alimentum cedunt, ſed ſunt inſipidæ. Hujusmodi dulcibus Aquis Creator optimus totum dotauit Terræ habitatæ orbem, ut cederent in uſum Animalibus, Plantis, Hominibus; inprimis vero Helvetiam noſtram, quæ pro ratione amplitudinis ſuæ maximam obtinuit portionem. Teſtes ſunt innumeri fontes Riui, Flumina, Lacus, copioſiſſimam nobis largientes Aquarum dulcium, & cryſtallinæ pelluciditatis quantitatem. Hæ *Aquæ* dulces, dum per Terræ poros tranſeunt, & hîc ibi particulas ſalinas, nitroſas, aluminoſas, vitriolicas, terreſtres ſolutas ſecum vehunt, *minerales* fiunt, & medicatæ, eæque varii generis, rurſus Generi Humano ad varios uſus proficuæ.

Ex ingenti *Aquarum Mineralium* varietate conſideramus nunc *amaras*, quales ſunt marinæ: ſunt hæ imprægnatæ non tam particulis aduſtis, quod olim credebant potius, quam ſciebant, Philoſophi, quam particulis vel nitroſis, vel ſalinis & bituminoſis, aliquando & vitriolicis vel aluminoſis.

Conſiſtit igitur *amararum Aquarum in dulces transmutatio*, quod vel conſectarii loco inferre licet, in eo, ut deturbentur peregrinæ hæ, ſeu heterogeneæ particulæ ex loculis, quibus inſunt, & ſeparentur ab aqueis inſipidis. Quantæ vero ſit difficultatis hæc operatio, & Ratione conſtat, & Experientia: illâ connexionem arctiſſimam & intimam concipiente ad conſequens usque æquilibrium; hac dulcificationem tantum non exhibente impoſſibilem. Triplex inprimis eſt modus, quo hactenus Secretum Nauigationi utiliſſimum effectui dare tentarunt Chymici, *Præcipitatio*, *Filtratio*, & *Deſtillatio*: ſed illa foret forſitan pretioſa nimis, poſcens magnam præcipitantis, quod ipſum tamen nondum inuentum, quantitatem: iſta felici euentu deſtituitur, facta licet per multam terram, vel arenam; hæc, quam ipſa Natura docet, Pluviæ productione, omnium eſt optima, in uſum tracta à *Gautiero* Gallo, de cujus inuentione videantur *Breslau. Saml. Nat. u. Medic. Geſch.* 1718. m. Jun. p. 1245. Sed & heic ſeſe exhibebunt plurimæ difficultates circa machinas, modum ſeu gradum Ignis, volatilium Salium, quæ etiam in deſtillatione ſurgunt, ſeparationem.

Extant hujusmodi *Fontes amari* paſſim, in ſpecie *in Arabia*, imo has ipſas Aquas, quas Moſes DEI juſſu comutauerat in dulces, amaras offendit *Bellonius Obſ.* L. II. cap. 57. & duodecim quidem numero Fontes. *Horum Aqua*, inquit, *admodum ſalſa eſt & amara, feruntque duodecim fontes illos eſſe, quorum in Bibliis fit mentio, nam* Moſis fontes *adhuc nominantur: ſolo ſterili, arenoſo, nitroſoque in ampliſſima planitie ſiti ſunt, plus 50. paſſibus ab inuicem diſſiti: non quod omnes æqualiter inter ſe diſtent, ſed unus 100. alter 50. reliqui plus vel minus. Omnes è Terra ſcaturiunt ad tumuli vel colliculi radices, atque in varios riuos ſeſe diffundunt, fontium perennium inſtar, qui paulo poſt in arena ſe condunt, & euaneſcunt. Æſtus tantam ſitim nobis conciliauerat, ut ſalſam illam Aquam bibere ſinguli cogeremur: quæ licet ob Nitrum amara eſſet, ab omnibus tamen ob ſummam ſitim grati ſaporis fuit reperta.* Addimus teſtimonia Hodoeporicorum noſtri æui *della Valle* & *Monconiſii*, qui prope *Muadiam* vix dimidio à Maris Rubri littoribus milliari *Fontes* hos *Moyſis*, Arabibus *Ain* & *Mouſe* dictos, amaricantes, ſalſuginoſos, potu ingratiſſimos offenderunt. Sunt hi ipſi Fontes memorati *Plinio* L. VI. c. 29. *Ptolemæus duxit foſſam latitudine pedum centum, altitudine triginta, in longitudinem XXXVII. mill. D. paſſuum usque ab Fontes amaros. Ultra deterruit Inundationis metus, excelſiore tribus cubitis Rubro Mari comperto, quam Terra Ægypti. Aliqui non eam afferunt cauſam, ſed ne immiſſo Mari corrumperetur Aqua Nili, quæ ſola potus præbet.* Si hi, de quibus hactenus, ſunt ipſi Moyſis Fontes, ſtatuendum omnino eſt, amaritudinem his Aquis rediiſſe, patrato Miraculo.

Mihi ſane videtur *Lignum* illud, qualecumque fuerit, de eo enim mox, non vi naturali, ſed Diuina prorſus & ſupernaturali dulcificaſſe Aquas. Non equidem nego, fieri id potuiſſe etiam absque tali medio vel ſola baculi Moſaici extenſione aut contactu, imo verbo ſolo Moſis, dico, nutu Diuinæ Voluntatis. Sic quoque diuidi potuiſſent Aquæ rubri Maris absque interſpirante Vento. Naaman ille curari à Lepra absque Jordane: cœcus ille viſum recuperare ſine Saluatoris ſaliua luto commixta. Sane difficile eſt concipere, vel injectione ſola Ligni in Aquam, vel agitatione Aquæ per Lignum, dulces reddi poſſe Aquas amaras, imo tot Aquas, quot ſuffenæ fuerunt potandis 600000. Viris. Quamdiu vel Fontibus his fuit communicatio cum Mari, vel cum Venis ſubterraneis, quarum Salia imbibunt, profluere debebant, nec poterant aliter, amaræ, ut alia taceam.

Non deſunt quidem Commentatores & Veteres & Recentiores, *Valleſius Philoſ. Sacr.* c. 15. *de Mey Phys. Sacr. p.* 107. *Joſeph. Ant.* L. III. c. 8. *Huetius Concord. Rat. & Fidei* L. II. c. 12. §. 16. factum id fuiſſe Viribus Naturalibus Ligni. Et *nitroſas aut amaras aquas polenta addita mitigari* ſcribit *Plinius* L. XXIV. c. 1. *ut intra duas horas bibi poſſint.* Pro Naturæ Viribus ſtare quoque videtur Author Eccleſiaſtici XXXVIII. 5. *Nonne Aqua à Ligno accepit dulcedinem, ut potentia ejus homini innoteſceret?* Condonent hunc, ſi quis eſt, lapſum Theologis Theologi, quem vix condonarent Medicis.

Sed ubinam עץ illud, ſiue *Lignum*, ξύλον ſiue *Arbor*, nam & Hebraicum & Græcum Arborem denotat, Moyſi præmonſtratum? Rabbinos ſi audias, ipſam hanc arborem naturâ amaram fuiſſe volunt, ut Aquæ injecta naturaliter amariorem eam reddere debuiſſet. Mitto fabulas, quas iidem proferunt, Virgam, qua Moyſes & Aaron miracula patrarunt in Ægypto, & quæ poſtea floruit in Deſerto, ab eadem arbore exciſam eſſe; imo exciſam hanc Deſerti arborem ab Arbore Vitæ in Paradiſo, & ab Angelis Setho apportatam: eidem Arbori ſerpentem fuiſſe æneum impoſitum. Et hæc commenta Judæorum vulgus portat, ut Aſinus Iſidis ſacra. Amaritudinem hanc natiuam Ligni dulcificantis pio utique Zelo myſtico uſui applicant Patres: *Cyprian. Lib. de Zelo & Liuor. Venena fellis euome, diſcordiarum virus exclude, purgetur mens, quam ſerpentinus liuor infecerat, amaritudo omnis, quæ intus inſederat, CHRISTI dulcedine leniatur. Si de Sacramento Crucis & cibum ſumis & potum, Lignum, quod apud Mara profecit in imagine ad ſaporis dulcedinem, tibi in veritate proficiet ad mulcendam pectoris lenitatem. Ama eos, quos antea oderas, dilige illos, quibus injuſtis obtrectationibus inuidebas. Tertullianus Lib. adv. Judæos: Lignum paſſionis CHRISTI, unde vi-*

ta pen-

ta pendens à Vobis credita non eſt. Hoc enim Lignum tunc in Sacramento erat, quo Moyſes Aquam amaram indulcavit, unde Populus, qui ſiti peribat, in eremo bibendo reuixit. Sicut nos, qui de Seculi calamitatibus extracti, in quo commorabamur ſiti pereuntes, i. e. Verbo diuino propinati, Ligno Paſſionis CHRISTI Aquam Baptismatis bibentes, fide, quæ eſt in eum, reviximus, à qua fide Iſrael excidit. Theodoret. Quæſt. 26. in Genes. ſatis eſt didiciſſe, per Lignum depoſuiſſe Aquas omnem Triſtitiam, & hoc noſtram Salutem prædicit. Nam & ſaluberrimum Lignum Crucis, amarum Gentium Pelagus, dulcedinem cum triſtitia commutauit. His addimus *Prudentium Cathemerin. Hymn.* V. v. 93.

Inſtar fellis Aqua triſtifico in lacu,
Fit, Ligni venia, Mel velut Atticum.
Lignum eſt, quo ſapiunt aſpera dulcius,
Nam præfixa Cruci ſpes Hominum viget.

Sed interim nondum nobis conſtat Arbor, cujus Lignum edulcauit Aquas. Quærenda eſt Arbor, & ſi poſſibile, Arboris ſpecies. Si audiamus R. *Jehoſuam* in *Jalkut.* f. 73. v. 2. admittemus *Salicem:* ſi *Elieſerem*, *Oleam*, ſi *Jonathanem* erit hæc Arbor, אַרְדִיפְנִי *Ardiphne:* Si R. *Jehoſuam* filium in *Schemoth Rabba Sect.* 50. הִרְדּוֹפְנִי *Hirdophne*, de qua Gloſſa ex *Aruch* deſumta, creſcere juxta Aquas, & flores proferre ſimiles Liliis, amaram admodum eſſe, & beſtiis lethalem. Vernacule vocari סנגיני. Ex *Ardiphne* & *Hirdophne* facile inuenit Χαριέστατος *Lochnerus* Ner. p. 80. *Rododaphnen* ſiue *Nerium*, cujus quidem flores Roſis potius conueniunt, ſi preſſius loquamur, cum Botanicis. Sed & Poëtæ *lilium Roſas Junonis* interpretantur. Et apud *Plinium* legimus L. XXI. c. 5. *Eſt rubens Lilium, quod Græci Crinon vocant. Alii florem ejus Cynorrhodon, ſiue Roſam caninam.* Certum ſane, & á laudato *Lochnero* fuſe demonſtratum, *Ardiphnen* & *Hirdophnen* detorta eſſe ex *Rhododaphne. Eſt autem Nerion floribus rubeſcentibus ſimplicibus C. B. Nerium ſiue Rhododendrum flore rubro & albo* J. B. eodem deſcribente L. XV. c. 19. *arborea Planta, caudice recto, rectisque & firmis ramis brachiata, croceis, ſeu ex viridi palleſcentibus, in quibus folia multa, acuta, longa, unciam circiter lata, ut plurimum terna ſimul orientia, interdum bina, ubi rami diuiduntur, transuerſum feré digitum inuicem diſſita, rigida, dura, craſſa, Superiore parte atrovirentia, ut Lauri folia, inferné magis, propter aſperſas hinc inde maculas, albida, exucca: ſupremi rami in ſurculos aliquot diuaricantur, quibus inſident flores multi, ſimul juncti, odori, pulcherrimé rubentes, quali ferè colore Roſæ incarnatæ conſpiciuntur, aut albi diuiſura quinque partita Clematidis daphnoidis: ſingulisque diuiſionis partibus interné adnata quædam triſulca appendix, in medio apices quinque ſimul juncti piloſi: floris vero longi veluti calycis imum, extrinſecus obvallant foliola intenſe rubentia: Siliquæ marcidis floribus ſuccedunt, pappoſo ſemine plenæ.* Fauet applicationi *Nerii* ad Textum noſtrum, & Aquam ope Ligni factam edulcationem Saccharum *Al-Aſchar, Schakar el Manscher* dictum, quod Nerii Species ſuppeditat. Saccharum hoc & Fruticem, unde deſumitur, ample & erudite deſcribit *Lochner* c. 5.

TAB. CLVII. CLVIII.

Exod. Cap. XV. verſ. 27. al. XVI. verſ. 1.

Et venerunt in Elim, ubi erant duodecim Fontes Aquarum, & Septuaginta Palmæ, & caſtra metati ſunt ibi juxta Aquas.

Venerunt autem in Elim, ubi erant duodecim fontes Aquarum, & ſeptuaginta Palmæ: & caſtra metati ſunt juxta Aquas.

EST Palma φίλυδρος φυτὸς, *Planta Aquis gaudens* apud *Plutarchum* Lib. de *Pythia: gaudet riguis, totoque anno bibere amat* Plin. L. XIII. c. 4. Ita heic in *Elim* ſunt 70. *Palmæ juxta duodecim Fontes Aquarum.* Et apud *Eccleſiaſticum* XXXIV. 15. al. 18. infit ſapientia, ὡς φοίνιξ ἀνυψώθην ἐν ἀιγιαλοῖς. *Ut Palma exaltata ſum in riguis.* Habet Græca verſio in noſtro textu ἑβδομήκοντα ϛελέχη φοινίκων, *ſeptuaginta truncos Palmarum.* Clara hæc omnia, ut mirum omnino ſit, *Ezechielem* Judæorum Tragœdum, in *Tragœdia Exagoge*, ſeu, *de Exitu Iſraelitarum ex Ægypto*, ex Palma, quæ Græcis φοίνιξ, fabricaſſe Phœnicem auem; ita enim, nuntium introducit Moſi narrantem, ſe in Elim vidiſſe Phœnicem auem:

Ἕτερον δὲ πρὸς τοῖς εἰδομεν ζῶον ξένον,
Θαυμαστὸν, ὅιον ἐδέπω ὥρακέ τις,
Διπλῶν γὰρ ἦν τὸ μῆκος, ἀιστᾶ ϛχεδὸν,
Πτεροῖσι ποικίλοισιν, ἠδὲ χρώμασι.

vid. *Bochart. Hieroz.* P. II. p. 820.

Palma, nempe dactylifera, Arbor in Oriente notiſſima, maximique uſus, in Europa minus cognita, gaudet, quod dixi, riguis, leui ſabuloſaque Terra: radice nec alta nixa, nec lata. Caudice eſt recto, ſimplici; corticis loco ſe tuetur partibus frondium ab amputatione reſiduis, quas *pollices* nuncupant, qui ſeni ſemper in orbem eunt, accuratum ſeruantes ordinem. *Coma* à 40. ad 80. habet frondes in orbem ſparſas. In ſummo autem vertice *Gemma* exiſtit ingens Cono ſimilis, ex frondibus proximé naſcendis compacta, bicubitalis longitudinis, anguſta, in acutum apicem producta. Hanc proxime frondes ſtipant recentiores, quas ambiunt inferiores & longiores aliæ, alternatim poſitæ, magisque ſemper á vertice reflexæ. Ex frondium axillis prodeunt ſuis quique ſpathis ramoſis *ſpadices*, floribus in Palma maſculina, fructibus in fæminea fœcundi, *Frons* palmea ramorum æmulæ magnitudinis ala, prælonga, utrimque ex foliis arundinaceis ſecundum longitudinem pinnata. Partes ei ſunt *coſta*, *ſpinæ*, *folia*. *Fructus* in ſummo tantum caudicis faſtigio é frondium axillis promit, racemis inſtar ſcoparum ingentibus conſitos, *Dactyli* dictos, *Hiller Hierophyt.* P. I. p. 123.

Non duntaxat in ipſa Tabula *Palmam* exhibeo majori forma, ſed & ad marginem minori in variis Numis.

I. Eſt *Lapethi* Urbis Phœnicum, inter Cypri primarias, quod conſtat ex *Hieronymi Tom. I. Epiſt. in Vita Hilarionis.*

II. *Alexandriæ* Ægypti. Hanc Regionem Palmis eſſe feracem conſtat ex *Strab.* L. XVII.

III. IVDAEAE CAPTAE Numus ſub Veſpaſiano ac Tito percuſſus, ubi viſuntur pendentes *Dactyli*: Ex *Spanhemio*, Spathis mihi ſuſpectis.

IV. Numus ſub Nerua percuſſus in memoriam ſublatæ vexationis, qua Judaici ritus grauiter mulctabantur, cum Inſcriptione, FISCI IVDAICI CALVMNIA SVBLATA. Eſt hæc Palma ex *Caryotis* omnium præſtantiſſima.

V. Epheſiorum Tab. CLVIII.

VI. Tarſi. ibid.

VII. Numus ſatis obuius Auguſti, ubi Crocodilus Palmæ alligatus.

Mitto Palmas in Numis Carthaginenſibus & Siculis obuias: Palmæ frondes, victoriæ Symbola.

EXODI Cap. XV. v. 27.
XII. Fontes, LXX Palmæ.

II. Buch Mosis Cap. XV. v. 27.
12. Brunnen und 70. Palm-Bäume.

I. G. Pintz sculp.

EXODI Cap. XV. v. 27.
Fontes et Palmæ in Elim.

II. Buch Mosis Cap. XV. v. 27.
Brunnen und Palmen zu Elim.

I.G. Pintz sculpc.

EXODI Cap. XVI. v. 4-35.
Mannæ collectio.

II. Buch Mosis Cap. XVI. v. 4-35.
Sammlung des Wunder-Manna.

I.G. Pinz sculp.

EXODI Cap. XVI. v. 20.
Manna aſeruata σκωληκόβρωτος.

II. Buch Moſis Cap. XVI. v. 20.
Würmer im aufbehaltenen Mana.

I. A. Fridrich sculpſ.

TAB. CLIX. CLX.

Exod. Cap. XVI. verſ. 4. 5. 8. 12. ad 27. 31. 35.

4. Et ait DOMINVS ad Moſen: En ego depluam vobis panem de cœlo, & egredietur populus, ut colligant demenſum in ſingulos dies, ut probem eum, ambulet ne in Lege mea, nec ne.

Dixit autem DOMINVS ad Moyſen: Ecce ego pluam vobis panem de cœlo: egrediatur populus, & colligat, quæ ſufficiant per ſingulos dies: ut tentem eum, utrum ambulet in Lege mea, an non.

5. Die vero ſexto parent, quod inferant, eritque illud duplum, hujus reſpectu, quod collegerunt in ſingulos dies.

Die autem ſexta parent, quod inferant: & ſit duplum, quam colligere ſolebant per ſingulos dies.

8. Et ait Moſes: quum dederit DOMINVS vobis ad veſperam carnes ad edendum, & panem mane ad ſatietatem (teſtabitur) ſe audiſſe querimonias veſtras, quibus muſſitatis adverſus eum. Quid enim nos ſumus? Non contra nos ſunt querimoniæ veſtræ, ſed contra DOMINVM.

Et ait Moyſes: Dabit vobis DOMINVS veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate: eo quod audierit murmurationes veſtras, quibus murmurati eſtis contra eum. Nos enim, quid ſumus, nec contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra DOMINVM.

12. Audiui querimonias filiorum Iſrael, loquere ergo ad eos in hanc ſententiam; inter veſperas comedetis carnes, & mane ſaturi eritis Panibus, ſcietisque, quod ego ſum DOMINVS DEVS veſter.

Audiui murmurationes filiorum Iſrael, loquere ad eos: Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus: ſcietisque quod ego ſum DOMINVS DEVS veſter.

13. Factumque eſt veſperi, aſcendit coturnix, operuitque Caſtra, & mane projectus fuit Ros circum Caſtra.

Factum eſt ergo veſpere, & aſcendens coturnix, cooperuit caſtra, mane quoque ros jacuit per circuitum caſtrorum.

14. Quo abſcedente, ecce in ſuperficie deſerti minutum quiddam & orbiculare, minutum tanquam pruina ſuper Terram.

Cumque operuiſſet ſuperficiem Terræ, apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum, in ſimilitudinem pruinæ ſuper terram.

15. Et videntes filii Iſrael, dixerunt quisque ad proximum ſuum, Hoc eſt Man, neſciebant enim, quid eſſet. Et ait Moſes ad eos: Hic eſt panis, quem dedit vobis DOMINVS in cibum.

Quod cum vidiſſent Filii Iſrael, dixerunt ad inuicem: Man hu? (quod ſignificat, Quid eſt Hoc) ignorabant enim, quid eſſet Quibus ait Moſes: Iſte eſt Panis, quem DOMINVS dedit Vobis ad veſcendum.

16. Hoc eſt Verbum, quod præcepit DOMINVS : colligite ex eo quisque, quantum edat, Gomer pro capite, juxta numerum animarum veſtrarum, quisque pro his, qui ſunt in Tentorio ſuo, accipite.

Hic eſt ſermo, quem præcepit vobis DOMINVS: Colligat unusquisque ex eo quantum ſufficit ad veſcendum : gomor per ſingula capita, juxta numerum animarum veſtrarum, quæ habitant in tabernaculo, ſic tolletis.

17. Et filii Iſrael fecerunt ſic, & collegerunt, alii plus, alii minus.

Feceruntque ita Filii Iſrael : & collegerunt, alius plus, alius minus.

18. Et quum metirentur per Gomer, nihil ſuperfuit ei, qui plus, nihil defuit ei, qui minus collegerat: quisque collegit , quantum ad veſcendum (ſatis fuit.)

Et menſi ſunt ad menſuram Gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus , ſed ſingulis juxta id, quod edere poterant, congregauerunt.

19. Et ait Moſes ad eos : Nemo quidquam reſiduum faciat in eo usque mane.

Dixitque Moſes ad eos : Nullus relinquat ex eo in mane.

20. Qui non audierunt Moſen, ſed quidam reſeruarunt ex eo usque mane , & produxit vermes , & computruit , & iratus eſt adverſus eos Moſes.

Qui non audierunt eum , ſed dimiſerunt quidam ex eis usque mane, & ſcatere coepit vermibus, atque computruit : & iratus eſt contra eos Moyſes.

21. Collegerunt autem illud mane per ſingulos dies , quisque quantum ad veſcendum (ſatis fuit) quumque Sol incaleſceret , liquefiebat.

Colligebant autem mane ſinguli, quantum ſufficere poterat ad veſcendum , cumque incaluiſſet Sol, liquefiebat.

22. In die ſexto colligebant panem duplicem, duo ſcilicet Gomer pro uno; Et venerunt omnes primores congregationis, & retulerunt Moſi.

In die autem Sexta collegerunt cibos duplices , id eſt duo gomor per ſingulos homines : venerunt autem omnes principes multitudinis , & narrauerunt Moyſi.

23. Et dixit ad eos, Hoc eſt , quod DOMINVS loquutus eſt, Quies Sabbathi ſancti cras eſt DOMINO : quod pinſere volueritis, pinſite , & quod coquere vultis, coquite : atque omne, quod ſupereſt, reponite, vobis ut ſeruetur usque mane.

Qui ait eis: Hoc eſt, quod locutus eſt DOMINVS: requies ſabbathi ſanctificata eſt DOMINO cras : quodcunque operandum eſt, facite, & quæ coquenda ſunt, coquite , quicquid autem reliquum fuerit, reponite usque in mane.

24. Et repoſuerunt illud usque mane, quemadmodum præceperat Moſes , & non computruit , neque vermis natus eſt in eo.

Fecerunt ita, ut præceperat Moyſes, & non computruit , neque vermis inuentus eſt in eo.

25. Et ait Moſes : Comedite ipſum hodie , quoniam Sabbathum eſt hodie DOMINO, hodie non inuenietis in campo.

Dixitque Moyſes : Comedite illud hodie, quia Sabbatum eſt DOMINI , non inuenietur hodie in agro.

26. Sex

26. Sex diebus colligetis, & in die Septimo Sabbatum eſt, quo die non erit.
27. Contigit autem, ut quidam é populo ſeptimo quoque die exirent ad colligendum, & non inuenerunt.
31. Domus Iſrael autem appellauit nomen illius Man, & erat veluti Semen Coriandri album, & guſtus ejus, ut placentæ mellitæ.
35. Et comederunt filii Iſrael Man annis quadraginta, donec venirent ad Terram habitandam. Man, inquam, comederunt, donec venirent ad terminum Terræ Chanaan.

Sex diebus colligite, in die autem ſeptimo Sabbathum eſt DOMINI, idcirco non invenietur.
Venitque ſeptima dies: & egreſſi de populo, ut colligerent, non inuenerunt.

Appellauitque Domus Iſrael nomen ejus Man, quod erat quaſi ſemen coriandri album, guſtusque ejus quaſi ſimile cum melle.
Filii autem Iſrael comederunt Man, quadraginta annis: donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti ſunt, usque quo tangerent fines terræ Chanaan.

HIſtoria Naturæ, uti nobis in Theatro hocce Mundi detegit innumera haud minus utilia, quam curioſa, ita & portam aperit ad Miracula, ut in Legibus Naturæ edocti judicare poſſimus tanto facilius de iis, quæ vires Naturæ transcendunt. Theologo Naturæ Legum ſeu virium ignaro, unica eaque ſæpe cœca convenit Fides, ut cuidam Legum Patriæ ſuæ ignaro vel incurio paſſiua Obedientia, quam tamen ſano ſenſu intellectam volo. Eſt hæc ratio, cur neceſſe habeam, miraculoſæ Mannæ Hiſtoriæ præmittere, non quidem Μαννογραφίαν completam, ſed ὡς ἐν ἐπιτομῇ ea, quæ ad Hiſtoriam præſentem illuſtrandam ſcitu ſunt maxime neceſſaria.

Præcipuum, quod integris libris comprehendunt *ab Altomari*, *Campegius*, *Mogneus*, *Salmaſius*, alii, huc redit, eſſe *Mannam* non tam rorem puré cœleſtem, ſeu aëreum, quam ſuccum ſeu Lacrymam ex ipſis Fraxinis & Ornis tum exſudantem, tum exhalantem, rurſumque in folia Arborum recidentem. Quæ communiter *Mannæ Calabræ* titulo venit, triplex fere eſt; præſtantiſſima *Montis S. Angeli* pinguior, ſecunda *Sicula* alba, ſicca in Lacrymas concreta: tertia *Tolfæ*, *Manne de la Tolfe*, item *Manne de Briancon* dicta, minus alba & friabilis. Colligi ſolet Menſibus Junio, Julio, Auguſto, æſtiuis, tempore ſicco. Quæ Brianconia dicitur, defluit ex Laricibus, & appellatur hinc *Manna Laricæa*. Quæ *Maſtichina* dicitur Orientalis, Maſtichis granis feré ſimilis, defluit ex *Cedris Libani*, amara, ingrati guſtus. Dant & aliæ paſſim Arbores & Plantæ Lachrymas Manniformes, & magis minuſue medicatas, inprimis laxantes, ut & illud ipſum viſcidum, reſinoſum, quod é foliis *Alni* exudat, huc pertineat, quod majori copia concreſceret, ſi major foret Solaris caloris apud nos gradus. Videatur interim *Pomet Hiſt. des Drogues* L. VII. C. I. ſeqq. p. 334. *Mem. de l'Acad. Roy.* 1699. p. 10. *Hiſt. de l'Acad. Roy.* 1708. p. 56. *Boccone Muſ. di Fiſica* p. 29.

Conſideranti naturalem hancce *Mannæ* ſeu per inciſum Corticem productionem ſeu ex Aëre deſtillationem, conſtabit illicò, fuiſſe illam, de qua nunc, quæ Iſraelitis per 40. Annorum decurſum in cibum, & Panis loco, venit, reuera cœleſtem, ſupernaturalem, miraculoſum, quem optimus ipſe Diribitor DEVS dignum judicaverat aſſeruatione in æternum Miraculi monumentum. En expreſſiſſimum DEI mandatum: v. 32. *Imple Gomer ex eo, quod ſeruetur apud poſteros veſtros, ut videant panem, quem vobis edendum dedi in Deſerto, quando eduxi vos de Terra Ægypti*, & Moſis ad Aharonem v. 33. *Accipe vaſculum & pone in eo Gomer plenum Man, & repone illud coram DOMINO, ut ſeruetur poſteris veſtris.* Meretur Veritatis hujus demonſtratio ampliorem paulo deductionem, ne quis ſit, qui ullo modo in dubium vocare poſſit patratum Miraculum. Sequar autem κατὰ πόδα Hiſtoricum.

Ejusdem nobiſcum fuit indolis Hebræa Natio fame quidem preſſa, ſed contra DEVM rebellis, corruptæ ſcilicet prorſus Thronum regiminis occupabant ſenſuales impreſſiones; Erat Ratio mancipium corpori ſubjectiſſimum. Animis perpetim obuerſabantur *ollæ carnium*, & *panis*, quem in Ægypto comedebant *ad ſatietatem* v. 3. Non, ut quidem decebat, ratiocinantur: ipſis his oculis vidimus in Ægypto multa miracula, eaque ſtupenda in noſtri fauorem: ſiccis pedibus tranſiuimus Mare Rubrum: Undis ſubmerſos vidimus integros Hoſtium Exercitus: Haud deerunt eidem

Παντοκράτωρ, qui nos excelſa manu adeò glorioſiſſimè eduxit, vel conſilia vel auxilia, in hocce arido deſerto. Haud omnino diffidendum Bonitati ſuæ potentiſſimæ, & Providentiæ ſemper optimæ. Non cadunt hujusmodi Ratiocinia, atque conſilia ſalutaria in murmurantem populum. Deſideramus, & auide, Carnem atque Panem: providebimus Corpori, nil curaturi, quæ ſunt Animæ.

Quod accidit perſæpe mortalibus nobis, ut obtineamus, quod anxié deſideramus, Honores, Diuitias, Voluptatum uſum, quæ juſto DEI judicio poſt cedunt in Maledictionem, id ipſum experiuntur Iſraelitæ. Satis eorum fit deſiderio & voto, non equidem *carnem*, *panemque* largitur alma mater Tellus, ſterilis ipſa in Deſerto arenoſo: non ordinariæ Naturæ Leges ſymbolam conferunt ſuam, ſed DOMINVS Naturæ Author, qui *ait ad Moſen.* v. 4. *En ego depluam vobis panem de cœlo*, & v. 6. 7. *dixit Moſes & Aharon ad omnes filios Iſrael: veſperi ſcietis, quod DOMINVS eduxit vos de Terra Ægypti: mane autem videbitis Gloriam Domini.* Ex quo infallibili teſtimonio ſtatim patet, fuiſſe hos ſeu Coturnices, ſeu Locuſtas, Mannamque opera, imo Miracula DEI, imo τεκμήρια ἀναμφισβήτητα Gloriæ ſuæ atque Potentiæ.

Poſito, ſed nunquam conceſſo, non heic patratum fuiſſe Miraculum, id ſaltem eſt clarum, fuiſſe Moſen Creatori DEO familiarem, quod præſagire potuerit, futura ſequentibus veſpera & mane, res prorſus miras atque inſolitas, quales nec ante in Natura contigerant, nec poſt, v. 8. enarrat diſtinctè Moſes eventura, *quum DOMINVS dederit vobis ad veſperam carnes ad edendum, & panem mane ad ſatietatem* & v. 12. *Audivi querimonias filiorum Iſrael, loquere ergo ad eos in hanc ſententiam: inter veſperas comedetis carnes, & mane ſaturi eritis panibus, ſcietisque, quod ego ſum DOMINVS DEVS veſter.* Conditor Naturæ potentiſſimus, in cujus manibus omnes uniuerſi Vires, cui liberum ſtat, agere juxta vel ſupra Leges Naturæ. Quis eſt, qui hujusmodi præſagia poſcet ab expertiſſimo ſimul & ſubtiliſſimo Phyſico.

Inſpiciendus nunc propius eſt, & ſi pote guſtandus Diuinus hic panis, cujus non extat deſcriptio, niſi apud Moſen, αὐτόπτην & Procuratorem. v. 13. *mané projectus fuit ros circum caſtra.* v. 14. *quo (rore) abſcedente, ecce in ſuperficie deſerti minutum quiddam & orbiculare, minutum tanquam pruina ſuper Terram.* v. 31. *erat velut ſemen Coriandri album, & guſtus ejus ut placentæ mellitæ.* Graphica me hercle deſcriptio, quæ plus dicit, quam omnes Commentatores: Clara ſatis, utpote quæ exprimit figuram, magnitudinem, colorem, ſaporem; Lapſus primùm, quod in Orientalibus & Meridionalibus Regionibus haud infrequens, Ros copioſus, pinguis balſamicus: hoc abſcedente cecidit Panis cœleſtis forma denſæ pruinæ, vel Granedulæ, & totam obtexit illius Terræ, ubi Caſtra erant metati, ſuperficiem, ut manipulatim potuerit colligi. v. 14. confertur *Pruinæ* v. 31. cum גַּד זֶרַע *Coriandri ſemine* & Num. XI. 7. cum בְּדֹלַח quod noſtræ Verſiones exprimunt per *Bdellium.* Erat autem *Man quaſi ſemen Coriandri, & ſpecies ejus quaſi ſpecies Bdellii. Das Man war wie Coriander-Samen, und anzuſehen wie Bdellion.* Redduntur omnia clara, ſi præeunte *Bocharto*, τὸ בְּדֹלַח interpretamur per *Margaritas* Fig. 1. vel *cryſtallum* cum LXX. Figura nempe globoſa erat Manna, ut Coriandri Semen, & Perlæ, & colore albo inſtar Pruinæ vel Margaritarum. Ita quoque explicant Doctores Recutiti in *Joma* c 8. f. 73. a. ubi dicitur Manna rotunda fuiſſe ut מַרְגָּלִית *margalith.* Aliorum teſtimonia prætereo. Magis tamen *Salmaſio, Comm. de Manna*, qui extat poſt *Hylen Jatricam*, Placet *Gummi Bdellion*, utpote etiam album & tralucidum. In pruina manet *Sulpic. Seuerus Hiſt. Sacr.* c. 1. *Poſtero autem die animaduertunt, qui extra Caſtra proceſſerunt, paruis quibusdam ſiliquis oppletum ſolum, quarum ſpecies in modum Coriandri ſeminis glaciali albedine erat, ut crebro hybernis menſibus pruinis terram tegi videmus.* Ducit nos Pruina ad ipſum Bdolach, clarius ad obſcurius: eligendum ſane, ſi Pruinæ color maneat, aliquid ſummé album, niuis inſtar candidum: ſed intentioni huic non ſatisfacit Bdellion Fig. 2. prouti id ex Indiis adfertur flauicans magis, ut potiores ſint Margaritæ.

Mannographiæ multa, ut ſolent, addunt Judæi; Sunt, qui prætendunt, duplicem cecidiſſe Rorem, primum Mannæ præcedaneum, quo operta fuerit Terra, alterum poſt Mannam jam lapſam: illud Lintei ad inſtar ſuper Terram extenſum, ne conſpurcaretur Manna, hunc cooperuiſſe Mannam, quæ proin jacuerit veluti inter duo linteamina: In cujus rei memoriam adhuc hodie ſolent reponere Judæi inter duo mapalia, vel Mapali indutum.

Eſt *Coriandrum* Fig. 3. Tab. CLX. Planta umbellifera, cujus radicula recta, ſimplex & tenuis, paucis fibris donata, candida: caulis bicubitalis & major, gracilis, ſtriatus, ſolidus, folia, primum Aniſi, aut potius Petroſelini, progreſſu temporis tenuiter diſſecantur, ut ad Chamæmelina accedant, ſapore fœdo intolerabili Cimicum: Umbellæ florum Petroſelini pares, ſed colore propemodum carneo, magis tamen ad album vergente: Semen exacte rotundum, ſtriatum, diſſepimentis intrinſecus diſtinctum, alioqui vacuum, odore & ſapore gratiſſimo, aromatico *Joh. Bauh. Hiſt. Plant.* L. XXVII. c. 38. p. 89. In textu noſtro nominatur גַּד, alias Hebræis dicitur אֲלִיַנְדְרִי *Aliandre, Græci* vertunt κόριον, *Thargum Hieroſolymitanum* & *Jonathan Cusbar* Arabs Erpenianus *Cozboron.* Referunt Interpretes Mannæ ſimilitudinem ad magnitudinem & rotunditatem.

Addit

Addit *Hiller Hierophyt.* P. II. p. 50. ſuperficiem ſtriatam ſiue inciſam lineolis ſiue liris, nam & נְתִירוֹת *inciſiones* Jer. XLVIII. 37. ut Manna fuerit non ſolum globuloſa, ſed ſuperficie liris, ſtriisque pluribus diſtincta.

Mannæ, quod miraculoſa fuerit, habebimus multa indicia, eaque indubia, non σημεῖα duntaxat, ſed τεκμήρια. Quam Europa & Aſia gignere ſolet, medicamentoſa eſt, non alimentoſa, laxans & purgans propter acres ſuas oleoſas particulas, quæ fibras Inteſtinorum irritant, & ad contractionem diſponunt, imo & Bilis prouentum. Calabris eſt Prouerbium, *piglia la Manna, perche o ti ſana, o te ne manna, id eſt, manda via.* Sed noſtra Iſraelitarum fuit nutritia, Panis optimi vicaria: talibus itaque conſtabat partibus, quæ corpori Humano apponi, & defectum abſcedentium compenſare poterant. Non ſuffenum eſt diſcrimen inter *cibos alimentoſos & medicamentoſos*, quod aliqui proferunt, & prætendunt, poſſe etiam hos continuato uſu cedere in alimentum. Ita, volunt, Manna illa initio quidem exercere poterat vires ſuas purgantes, eliminare noxias Ægypti reliquias ex Ventriculo & Inteſtinis, ſed poſt conſuetudine degenerare in alimentum, quemadmodum videmus Venenum continuato uſu reddi innoxium; Turcas, Perſas, alios Orientis populos Opium ad dimidiam usque drachmam deglutire, cujus aliquot grana Europæos nos præcipitarent in ſomnum lethalem. Verum enim vero hoc ſimili nondum omnis ablatus ſcrupulus: aliud eſt, rem quandam noxiam longa conſuetudine reddere innoxiam, aliud, Medicamenti, & quidem purgantis, naturam mutare in Alimentum. Farinacea oportet fuerit Manna, vel ejus ſaltem naturæ, ut particulæ conſtitutiuæ potuerint abſcedentium vice tubulorum extremitatibus apponi.

Guſtum habebat, ut Placentæ mellitæ. Ita Moſes conferendus cum ſeipſo Num. XI. v. 8. Ubi non tam crudam deſcribit Mannam, quam coctam, imo & præparationis modum. *Diffundebantur populi colligentes, & molentes in mola, aut conterentes in Mortario, aut coquentes in olla, & facientes ex eo placentas, & erat ſapor ejus, quemadmodum ſapor Placentarum oleo delibutarum.* Sunt affines ſapor *mellis* & *Olei*, uterque dulcis, unus in alterum mutabilis. Ut non neceſſe habeamus omnino cum multis Doctoribus Hebræis, nonnullis quoque Patribus, *Origene, Chryſoſtomo, Beda*, nouo & ſingulari plane Miraculo, Mannæ tribuere *omnes* inclusiue delicatiſſimorum ciborum *ſapores*, ut ſibi viſi fuerint juuenes guſtare *panem*, Senes, *Mel*, Infantes *Oleum.* Ita namque illi explicant illud Ezech. XVI. 19. *Inſuper panem meum, quem dederam tibi, ſimilam, Oleum, & Mel, quibus te cibaueram, & poſuiſti ea ante eas in odorem ſuaveolentem*, vel, quod hyperbolicum magis, guſtaſſe ſingulos eundem præciſe ejusdem cibi ſaporem, cujus forte fuerant memores & auidi, hic perdicum, ille Anguillarum. Miram hanc ſuper omnes alias Metamorphoſin finxiſſe videtur Autor Libri Sapientiæ XVI. 20. 21. *Pro quibus rebus cibo Angelorum populum tuum refeciſti, & panem citra laborem paratum, omni voluptate pollentem omnique accommodatum, guſtui de cœlo ipſis demiſiſti. Subſtantia enim illa tua tuam erga liberos oſtendebat ſuauitatem, & appetitui aſſumentis cujusque ſubſeruiens, ad illius qualemcunque voluntatem ſe temperabat.* Ego quidem mitius de hac Rabbinorum & Patrum ſententia judico, exprimere voluiſſe allegoricis hujusmodi locutionibus inſignem præſtantiam Mannæ, quæ omnes poſſederit ciborum perfectiones & virtutes, imo ſuperauerit, ut non habuerint, quod deſideraſſent ultra Iſraelitæ. Ita ſentit quoque *Buxtorffius.*

De *nomine Mannæ*, ejusque origine non habeo multa, quæ proferam. Philologis hæc indagatio eſt conueniens magis quam Phyſicis. *Videntes Filii Iſrael dixerunt quisque ad proximum ſuum. Hoc eſt Man. Neſciebant enim quid eſſet. Et ait Moſes ad eos: Hic eſt panis, quem dedit vobis DOMINVS in cibum.* Ubi τὸ originale habet מָן הוּא quod Latina noſtra poſitivé vertit *hoc eſt Man*, ſecuta Rabbinos plerosque, *Salomonem, Abeneſram, Kimchium, Bechai, Iſaacum Arama;* Vernacula vero poſt LXX. *Joſephum, Hieronymum, Patres* plerosque erotematice, *was iſt dieſes? Neſciebant enim quid eſſet.* Hunc eundem ſenſum indigitare quoque videtur Moſis Reſponſum: *Hic eſt panis, quem dedit vobis DOMINVS in cibum.* Exprimi equidem hæc Quæſtio Ebraica Dialecto deberet ita: מָה הוּא Aſt obſeruant Interpretes, uſos fuiſſe Iſraelitas Ægyptia Dialecto, qua Lingua מָן notat *Quid?* quicquid horum ſit, certum hoc eſt, vocem, qua utuntur plerique Europæ & multi Aſiæ populi (Arabes & Perſæ *menn Meninzk. Lex.* 4917.) deriuari ab hac Iſraelitarum, vel ex Ægypto ipſa, ſi ibi eam didicerunt.

Pergimus in Hiſtoria. v. 16. in mandatis dat *DOMINVS* populo ſuo per ſeruum ſuum, ut Mannæ *colligat quisque, quantum edat, Gomer pro capite, juxta numerum animarum ſuarum, quisque pro his, qui ſunt in Tentorio ſuo accipiat.* Ad v. 36. dabimus præciſam *Homer* vel *Gomor* capacitatem, & heic duntaxat ad calculum reducemus ingentem, quæ populo Iſraelitico quotidie neceſſaria fuit, Panis cœleſtis quantitatem. Videbimus pro Anima quauis ſeu perſona 202½. pollices Pariſinos, qui in noſtra menſura Tigurina dant 1¾. *modiolos, mäßlein*, pro die ſexto 2½. Et ex Exod. XII. 37. conſtat Iſraeliticum populum aſcendere facile ad 3454765. Animas, quæ, poſitis 7. modiolis pro 4. perſonis, poſcent 6045838¾. modiolos vel 377864⅞. quartalia, vel 94466. modios, quæ ingens, imo immenſa copia nouum dat pro Miraculo Mannæ argumentum, inprimis ſi computemus quantitatem

per totos 40. annos inſumtam 1379203600. modiorum. Fluit hic calculus ex genuinis puræ Arithmeticæ Sacræ fontibus, non ex Talmudis piſcinis fabuloſis. In *Joma* fol. 76. Col. 1. legitur Dictatore *R. Elieſer Hammodai* Mannæ cumulum congeſtum fuiſſe 60. cubitos altum per omnia caſtra. En quo nitatur fundamento enormis hic calculus! Gen. VII. 11. legitur, *feneſtras cœli fuiſſe apertas*, & Pſal. LXXVIII. 23. de Manna, *mandauit nubibus ſuperne, & oſtia cœli aperuit.* Verum enimuero juxta Doctoris hujus mentem Aquæ Diluuianæ fuerunt Terra altiores, ergo & Mannæ altitudo fuit totidem cubitorum. Belliſſima conſequentia. Ridiculum magis eſt, quod fabulatur R. *Iſſa Jehudæ* filius *in Joma* l. c. adeo excelſum fuiſſe Mannæ cumulum, ut omnes Orientis & Occidentis Reges eum conſpicere potuerint. Nec deeſt, ſi Diis placet, in ipſo Sacro Codice fundamentum. Inſtrues coram me menſam è regione hoſtium meorum Pſal. XXIII. 5.

Colligebat quilibet tot Homer, quot Animas habebat Familia, adeoque pro neceſſitate familiæ ſuæ *alii plus, alii minus* v. 17. inde lux accenditur verſui 18. *Et quum metirentur per Gomer, nihil ſuperfuit ei, qui plus, nihil defuit ei, qui minus collegerat: quisque collegit, quantum ad veſcendum ſatis fuit.* Verbo: Conſumebantur omnia. Qui plus collegerat, quam pro Familia habebat opus, participabat ei, qui collegerat minus. Explicatio hæc ipſa eſt Pauli 2. Cor. VIII. 13. 14. 15. Οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλῖψις· ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα· ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περίσσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ἰσότης· καθὼς γέγραπται. ὁ τὸ πολὺ, οὐκ ἐπλεόνασε, καὶ ὁ τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησε. Faciliora ſunt hæc intellectu præ multiplicatione illa miraculorum haud neceſſaria, qua delectantur Doctores Talmudici, qui volunt, illos, qui plus quam unum reportarunt Homer pro Anima, Domi non plus inueniſſe, quam unum Homer, & eos qui minus, tot habuiſſe, quot fuerat ipſis opus.

Sequitur aliud & infallibile nunquam ſatis mirandæ Diuinæ Potentiæ indicium. Debebant Iſraelitæ Mannam ſingulis mane colligere de nouo. Poterat, quod inficiabitur nemo, DEVS eam ſimul & ſemel concedere, quæ ſuffeciſſet uni vel Septimanæ, vel Menſi vel Anno. Sed placuit optimo Diſpenſatori diaria collectio. Videre debebat, imo guſtare, & palpare populus Diuinæ & optimæ Prouidentiæ miras Virtutes quotidie: imo ne auarus quiſpiam colligeret plus, quam poſtularet neceſſitas, ne uſuram inde & quæſtum faceret ex tam pretioſo cibo, injunxerat DEVS, *ut nemo quidquam reſiduum faceret ex Manna usque mane* v. 19. Et en incredulitatis impiæ miraculoſam atque juſtiſſimam pœnam! *Qui non audierant Moſen, ſed quidam reſeruarunt ex eousque mané, & produxit vermes & computruit* v. 20. non quod contingit ordinarié in Natura, dependiſſe innumerorum illorum ſeu Curculionum, ſeu aliorum Inſectorum fœcundationem ex certa Animalculis adæquata, Aëris temperie, ſed immediaté ab irati DEI juſtiſſima ſemper voluntate: nam nulli generabantur vermes in dupla illa portione, quam collegerant in Proſabbatho. *Repoſuerunt illud usque mane, quemadmodum præceperat Moſes, & non computruit, neque Vermis natus eſt in eo* v. 24. Obſtupeſcit heic omnis Philoſophia Naturalis. Et patet inſimul, alius longé fuiſſe naturæ Mannam hanc cœleſtem cum naturali, & forte farinaceæ, quia non poterat aſſeruari per 24. horas absque Vermium proventu, quum naturalis aſſeruetur per annos. Imo ne quidem ſatisfacit citæ adeo Vermium productioni comparatio cum farinacea ſubſtantia. Subeſt & heic, imo præeſt τὸ θεῖον, quod vel ex ipſa Manna memoriali eluſceſcit, quæ per Secula aliquot manſerat incorrupta, juſſu DEI in Arca Fœderis depoſita.

Valebat heic illud: *Per quod quis peccat, per idem punitur.* Qui in collectione *Mannæ* peccabant Iſraelitæ, puniebantur per ipſam *Mannam*, πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς. τοῖς δὲ μεμιασμένοις καὶ ἀπίστοις οὐδὲν καθαρόν, ἀλλὰ μεμίανται αὐτῶν καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ συνείδησις Tit. I. 15. Quod miraculo heic factum, id aliquando & hodie contingit Euclionibus illis auaris, qui dum Frumenti ingentes aceruos colligunt, & in annos accumulant, difficili annona ingentem habituri quæſtum, curculionibus materiam præbent.

Occurrunt in hac Hiſtoria bina *Vermium*, vel generaliori nomine Inſectorum nomina συνώνυμα. רִמָּה *Rimmah* v. 24. à רמם σκωληκιᾶν, *verminare*, & v. 20. תּוֹלָע alibi תּוֹלַעַת & תּוֹלַעַת forte a Radice לוּעַ *vorare*, *deglutire*. Sunt ſane Vermes, qui vel Homines, vel Bruta infeſtant, & morſibus ſuis laceſſunt, toti Ventres, *Serenus Sammonicus* c. 31.

Quid non aduerſum miſerum mortalibus addit.
Natura, interno cum viſcera tænia ſerpens
Et lumbricus edax viuant inimica creanti?
Quod genus aſſiduo laniat præcordia morſu.

Ἰσοδύναμα eſſe bina hæc Vocabula patet ex Job. XXV. 6. & Jeſ. XIV. 11. ubi eodem ponuntur verſu. Diuerſa quidem occurrunt paſſim Inſecta in Plantæ alicujus fructu, foliis, floribus, radice, ut alii occurrunt Vermes in inteſtinis, & hi ipſi trium diuerſorum generum, lati, Aſcarides, & Lumbrici, alii in Hepate, alii in

in partibus aliis. Sed in eadem re diuerſa Inſecta conſpiciuntur vel nunquam vel raro. Quoniam haud dubito, fuiſſe Mannam farinaceæ ſubſtantiæ, licitum mihi erit, Vermes illos referre ad *Curculiones*, horumque ſiſtere tum Vermem, é quo Curculio naſcitur Fig. 4. Tab. CLX. figurâ ſub Microſcopio aucta. Tum Curculionem ipſum Figura 5. ejusd. Tab. roſtrum ejus cum forficibus, quibus Frumenti grana arrodit duobus cornibus, & capitis parte.

Argumentum ſané ut nouum, ita infallibile immediatæ DEI potentiæ, ſupra ordinarias, quas in Natura exerit, Vires operantis eſt collectio pro die Sabbathi. De hac ita Moſes v. 25. 26. 27. *Comedite ipſum hodie, quoniam Sabbathum eſt hodie DOMINO, hodie non inuenietis in campo. Sex diebus colligetis, & in die ſeptimo Sabbathum eſt, quo die non erit. Contigit autem, ut quidam é populo Septimo quoque die exirent ad colligendum, & non inuenerunt.* Miraculoſa eſt heic DEI, ut ita loquar, inactio, & glorioſa Sabbathici diei ſanctificatio. Prodeant, quotquot ſunt Naturæ ruſpatores, & rationem reddant, ſi poſſint, ſeptiduanæ hujus Febris.

Facillima eſt é contra ex ipſis Naturæ Fontibus deductio phænomeni illius, quod memoratur v. 21. *cum Sol incaleſceret, liquefiebat* Manna. Habemus heic naturale agens, Solem, patiens Mannam; actionem Solis in Arabico climate feruentis in Mannam, etiam naturalem, eamque calefacientem & diſſoluentem. Sed ridiculum, quod in *Mechilta* fabulatur R. *Solomon*, & alii, ex Manna liquefacta integros fluxiſſe amnes, ex quibus dulciſſimas aquas hauſerint Cerui ac Capreæ, imo & capti fuerint ab Hominibus Piſces ſapore Mannæ.

Redeo, neque inuitus, ad תּוֹלָעִים *Vermes*, quibus Verminoſam ſuam *generationem æquiuocam* ſtabilire volunt Scholaſtici, & accidentalem ex fortuito vel concurſu, vel fermentatione atomorum *Generationem Animantium* Athei. Heic certe non opus eſt Dauide, ad Goliathos iſtos proſternendum. Erant juſto DEI judicio ouula iſtorum Inſectorum Mannæ concreata, & ex computo *Bentleji Concion. contra Atheismum* IV. tunc October Menſis, quo in Regionibus illis Meridionalibus poſt copioſam Pluuiam auctumnalem abundantiſſima obſeruatur Inſectorum productio: ut mirum magis ſit, non omnem Mannam factam fuiſſe verminoſam, ſed ea duntaxat dirigente ita DEO, quæ contra mandatum ejus fuit collecta, &, quod ſupra jam attuli, immunem ab his Animalculis fuiſſe Mannam Sabbathicam. Sciant illi, á ſupra naturalibus ad naturales res non valere conſequentiam.

Comederunt filii Iſrael Man annis quadraginta, donec venirent ad Terram habitandam v. 35. Locus parallelus extat Joſ. V. 12. ſimulque explicatorius. *Deſiit Man poſtridie ejus diei, quo cœperant comedere de Frumento Terræ, nec habuerunt ultra Filii Iſrael Man, ſed de Prouentu Terræ Chanaan anno illo comederunt.*

Non eſt ex Judæis Doctoribus, qui de *Manna* doctius ſcripſerit & ſolidius, quam *Abarbanel.* Producit is rationes 12. probaturus, Mannam non fuiſſe naturalem, ſed miraculoſam. In compendio eas contraham, eos qui de ſingulis, & earum valore plenius informari cupitent, ablegans ad *Joh. Buxtorffii* Hiſtoriam Mannæ, quæ extat in ejus *Exercitationibus Sacris.* 1. Non cadit hodie Manna in Deſerto Sinai. 2. Non per integrum Anni decurſum, ſed duntaxat Vernis Menſibus, Martio & Aprili: quum contra cœleſtis illa lapſa fuerit ſine diſcrimine omni Menſe & die. 3. Non liquatur Manna ordinaria à Sole, ut illa ſupranaturalis. Verum ceſpitat heic *Abarbanel:* colligi debet Manna ante Solis ortum, alias liquefit. 4. Non verminoſa fit Manna naturalis per noctem, uti illa cœleſtis. 5. Liquatur Manna Naturalis Linguæ impoſita, non item illa altera. 6. Non eſt, qua hodie utimur, dura adeo & ſolida, ut conteri poſſit, & Placentæ inde formari. 7. Non eſt Manna Medicinalis alimentoſa, ſed Medicamentoſa, purgans, quum contra Iſraelitarum illa optimum dederit nutrimentum, vocata hinc לֶחֶם הַקְּלוֹקֵל leuiſſimus Panis, neque Ventriculo, neque reliquis Corporis partibus moleſtus. 8. Fuit Manna cœleſtis die ſexto dupla portione & lapſa & collecta, Sabbatho vero nihil. Tale quid de ordinaria dici nequit. 9. Ibi præcipue lapſa cœleſtis illa, ubi caſtra ſunt metati Iſraelitæ. 10. Fidiſſimi inſtar comitis ſecuta eſt Iſraelitas Manna ad limites usque Terræ promiſſæ, & ultra, permutata poſt cum Fructibus Terræ natiuis. 11. In æternam Miraculi memoriam aſſeruari debuit Manna cœleſtis in Arca Fœderis. 12. Legitur Deut. VIII. 3. incognitam fuiſſe prorſus Mannam Iſraeli & Patribus ejus. *Afflixit te, & paſſus eſt te fame laborare, aluitque de Manna, quod nec tu, nec Patres tui nouerunt, ut ſcilicet oſtenderet tibi, quod non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni eo, quod prodit ex ore DOMINI Homo viuet.* Subſcribunt *Abarbaneli* alii Judæorum Doctores, *R. Moſes Bar. Nachman, R. Bechai, R. Iſaac B. Aramah, R. Leui Ben. Gerſon.*

De Manna Iſraelitica ex profeſſo ſcripſere:

Joh. Buxtorff. Hiſtoria Mannæ in Exercit. Sacr. p. 336 - 390.

Anth. Hulſius Diſp. 39. de Manna & Rupe. Reſp. *Jacobo Steenhuyſen* Lugd. Bat. 1677.

Cl. *Salmaſius Comm. de Manna*, qui extat in *Hyle Jatrica* p. 245 - 254. & *Exerc. Solin.* p. 809.

Stapell de vocula Man.

TAB. CLXI.

Exod. Cap. XVI. verſ. 13.

Factumque eſt veſperi, aſcendit Coturnix, operuitque caſtra.

Factumque eſt ergo veſpere, & aſcendens coturnix, cooperuit caſtra.

VIdimus ex Regno Vegetabili potius, quam ex ullo alio, τὸ ψῶ, nunc in Theatrum prodeunt ex Animali שְׂלָו *Selauim.* Supplere debebat illud Panem, hi Carnes. *Utinam*, ita lamentatur rebellis & incredula Natio, *utinam mortui eſſemus per manum DOMINI in Terra Ægypti, quando ſedebamus nos ad ollas carnium, & quando comedebamus Panem ad ſatietatem, quoniam eduxiſtis nos in Deſertum iſtud, ut omnem congregationem iſtam fame conficeretis.* Et en DEI potentiſſimi ſimul & clementiſſimi ad murmurantem populum per Moſen Reſponſum: *Quum dederit DOMINVS vobis ad veſperam carnes ad edendum, & Panem mane ad ſatietatem, teſtabitur ſe audiſſe querimonias veſtras, quibus muſſitatis adverſus eum* v. 8. Stat DEVS promiſſis, advolant vel *aſcendunt*, prædicto tempore, ex plaga Maris, quod ex naturalibus vel ſignis vel cauſis præſagire nemo poterat, שְׂלָו in Deſertum *Sin*, & iterum exacto Anno, in *Kibroth thaaua*, quod patet ex Num. XI.

Sed quid ſint שְׂלָו diſceptatur acriter, & utrinque magnis aciebus ac fortiter pugnant *Coturnices* atque *Locuſtæ.* Videbimus conflictum, & forte ex *Locuſtarum* parte victoriam licet incruentam. Sed primum quid, & qui, ſtent à *Coturnicum* parte, quos inter inprimis eminet eruditiſſimus *Bochartus Hieroz.* P. I. L. I. c. 14. qui Coturnicem Hebræis dici vult שְׂלָו *Selau*, Syris *Saluai*, Arabibus *Selva*, ut & Turcis apud *Meninzk.* Lex. p. 2664. licet hæc Vox etiam *Mel* ſignificet, & ipſi *Mannæ* ſit ſynonyma. LXX. vocem שְׂלָו non reddunt ὄρτυγα, *Coturnicem*, ſed ὀρτυγομήτραν. Ita Exodi loco, quem præ manibus habemus, Num. XI. 31 Pſal. CIV. 40. & *Apollinaris* in *Paraphraſi.*

Ἦλθε μαλ' ἀιτίζεσιν ἀπείριτος ὀρτυγομήτρα.

Porro Sap. XVI. 2. XIX. 12. Philo L. I. *Vit. Moſ.* Ὀρτυγομητρῶν νέφος συνεχὲς ἐκ θαλάττης ἐπιφερόμενον πᾶν τὸ στρατόπεδον ἐπεσκίαζε.

Ita deducimur ad conſiderationem *Ortygometræ*, quam à Coturnicibus diſtinguunt *Auguſtin. in Exod. Quæſt.* 62. & multo ante *Ariſtoteles Hiſt.* L. VIII. c. 12. qui tamen παραπλήσιον τὴν μορφὴν τοῖς λιμναίοις, *formalacuſtribus* (coturnicibus) *ſimilem* prædicat. Hanc Auem deſcribit *Alexander Myndius* apud *Athenæum* L. IX. quod ſit τὸ μέγεθος ἡλίκη τρυγὼν, σκέλη δὲ μακρὰ δυσθαλπὴς καὶ δειλὴ, *magnitudine Turturis, longis cruribus, alſioſa & timida.* Ex quibus omnibus patet, eſſe ὀρτυγομήτραν Coturnicis ſpeciem *Heſychio* ὄρτυγα ὑπερμεγέθην, *Coturnicem præmagnam* tanquam aliorum matrem aut matricem, non tanquam μέτρον τῆς ὄρτυγος, aliarum Coturnicum *menſuram* aut *moderatricem*, quod vult *Janſenius* in Sap. XVI. hinc eſt, quod ὀρτυγομήτραν ſimpliciter ſumat pro *coturnice Joſephus*, qui *Lib. III.* c. 1. habet ὀρτύγων πλῆθος *Coturnicum copiam*, & c. 12. πίμπλαται τὸ στρατόπεδον ὀρτύγων ἅπαν. *Coturnicibus replentur tota caſtra.* Hunc ſecutus *Hieronymus*, qui legit ubique *Coturnices*, & ad unam omnes Europææ verſiones.

Ortygometram auem inter Coturnices maximam & præſtantiſſimam Itali vocant *il Re delle Quaglie*, *der Wachtlen König*, Angli *à Rail or Dakerhen.* Deſcriptio ejus hæc eſt in *Willoughby Ornithol.* p. 122. *Pondus* 5½. *Unciæ, longitudo à ſummo roſtro ad extremos ungues* 15. *digiti, ad ultimam caudam* 1½. *latitudo, alis in contrarium extenſis* 19. *Roſtrum ab apice ad Angulos rictus* 1⅛. *digitum longum. Corpore eſt ad latera compreſſo, & Gallinularum ſimili. Infimum pectus & Venter alba. Mentum inſuper album, gula ſordeſcit. In capite duæ lineæ latæ nigræ. A ſcapulis linea alba, ut in Gallinula calua. Dorſi plumarum media nigra, limbi cinereoruffi. Femora areolis transverſis albis varia. Remiges pennæ in utrauis ala* 23. *Minores pennarum alæ ordines tum ſupra, tum ſubſus, croceſcunt, ut & remigem limbi, caudæ longitudo duo digiti ferè, pennæ numero* 12. *Roſtrum Gallinularum, mandibula ſuperior albida, inferior fuſca. Tibiæ ſupra genuum articulos nudæ, pedes albidi. Aldrouando* L. XIII. c. 23. deſcribitur titulo *Ortygometra an Rallus terreſtris? Bellonio Ortygometræ alterius in Geniſtis degentis. Turnerus* vult Crecem eſſe *Ariſtotelis*, diſſentiente *Willoughbio.* Adi *Geſnerum Icon. Av.* p. 71. 90. 101.

EXODI Cap. XVI. v. 13.
Selauim, Locuſtæ.

II. Buch Moſis Cap. XVI. v. 13.
Heuſchrecken.

I. G. Pinz sculp.

101. ubi Ortygometram Gallinulis aquaticis ſimilem pronuntiat, quæ Autumno cum Coturnicibus auolet.

Judæis ſi credimus, diuerſorum generum eæque delicatiſſimæ Aues inuolarunt in Iſraelitarum caſtra. In *Joma* cap. 8. f. 75. b. definiente R. *Chanini Barabba* quatuor ſunt Coturnicum שליו Species, nempe שכלי *Sicli*, קבלי *Kichli*, פסיוני *Phiſioni*, & שליו *Selau*, quarum præſtantiſſima eſt *Sicli*, viliſſima *Selau*, *Coturnix*. Non ſunt hæ ſicco pede prætereundæ. Ducit ordinem שכלי *Sicli*, σικαλὶς, *Ficedula*, quæ vox nunc denotat *Curucam*, *Grasmuk*, *Schnepfli*, nunc *Rubricam*, *Gügger*, *Rothuogel*:

Cerea quæ patulo lucet Ficedula lumbo.

Apud *Martialem* L. V. quæ adeo olim lurconibus placuit, ut non in ſolis clunibus *ut reliquæ aues, fuerit comeſta, ſed tota: Præfecti popinæ atque luxuriæ negant ullam Auem, præter Ficedulam, totam comeſſe oportere. A. Gell.* L. XV. c. 8. קבלי κίκλη eſt *Turdus*, *Ficedulæ* deliciis par, aut *ſuppar*. *Ex auibus, quæ volatu fidunt, firmioris ſunt nutrimenti, quæ grandiores, quam quæ minutæ, ut Ficedulæ & Turdus*, *Celſus* L. II. c. 18. imo pingui Turdo datur principatus. *Ariſtophanis Scholiaſtes* in *Pace*. Αἱ κίκλαι &c. Turdi genus auicularum, quæ præ cæteris ad delicias maxime exquiruntur. Notum illud *Martialis Xenio* 92.

Inter Aues Turdus, ſi quis me judice certe
Inter Quadrupedes gloria prima Lepus.

Et apud Athenienſes non licebat olim, diſciplina aſtrictiore, κιχλίζειν, *Turdos edere*, i. e. delicate veſci junioribus. פסיוני *Phiſioni*, φασιανὸς, *Phaſianus* deliciarum erat apud veteres ultimus gradus. Exemplo id conſtat *Ptolemæi Phyſeonis*, qui aqud Athenæum L. XIV. Phaſianos habuit ut repoſitum Theſaurum, ὥσπερ' τι κειμήλιον ἀνακείμενον: *Pertinacis* apud *Capitolinum*, *qui Faſianum nunquam priuato conuiuio comedit, aut alicui miſit. Alexandri Seueri* apud *Lampridium*, qui *nonniſi Calendis, Januariis & Hilariis Matris Deum, & Ludis Apollinaribus, & Jouis epulo, & Saturnalibus, & hujusmodi diebus feſtis faſianum menſis adhibebat*. Sicut *Tacitus* apud *Vopiſcum nonniſi ſuo & ſuorum natali & diebus feſtiuiſſimis*. *Petronius in Satyrico*:

Ales Phaſiacis petita Colchis,
Atque Afræ volucres placent palato,
Quod non ſunt faciles —

Hinc ſane eſt, quod nonnulli Interpretes שליו reddunt per פסיוני ut *Jonatham* Exod. XVI. 23. R. *Joſeph. Cæcus* Pſ. CV. 40.

Sed atro notantur calculo *Coturnices*, quod veſcantur *Elleboro*, teſtibus *Ariſtotele de Plant.* L. I. c. 5. *Galeno ad Piſon.* & L. II. de *Alim.* c. 6. L. III. de *Temper.* c. 4. vel, quod pejus forte, *Cicuta Sexto Empirico* teſte L. I. *Napello* referentibus Arabibus *Alkazuinio Alkamo*; conſtans certe fama, veſci Venenis. *Plin.* L. X. c. 23. *Coturnicibus Veneni ſemen gratiſſimus cibus, quam ob cauſam eas damnauere menſis*, & eos, á quibus comeſtæ fuerint coturnices, conuulſionibus atque vertigine corripi, κατατεινομένες καὶ ἰλιγγιῶντας ſcribit *Didymus in Geoponicis* L. XIV. Multus in eo eſt Coturnicum Apologiſta Bochartus, ut maculam hanc abſtergat, & adducit pro teſte *Raſen*, qui *Tract.* III. L. III. c. *de carnibus volatilium* ſecundam prædicat poſt illam *Stornæ* ſeu Perdicis, imo generatiuam ſanguinis, & Spermatis augmentativam; *Ibnzoharem*, qui *Lib.* de *Aliment. cap. de Coturnicibus* mediam dicit inter Gallinam & Perdicem, carnem boni chymi, egregii ſaporis, ſanis & valentibus utilem: *Nic. Maſſam*, *Mundellam*, Fabulam illam Herculis á Typhone interempti, ſed ſolo nidore Coturnicis ab Jolao admotæ in vitam reuocati: imo & *Galenum paratu facilium* L. III. c. 155. & *Aſſariph.* in *Abenbitare* de *Coturnice*, valere inprimis cerebrum hujus Auis ad morbum comitialem. Tandemque concludit inſignis Vir: dato, non conceſſo, frequentem Coturnicis eſum Corpori minus eſſe ſalubrem, non ſequi, DEVM Iſraelitis in Deſerto malé conſuluiſſe, dum eos pauit Coturnicibus. 1. Quia non fuit cibus ordinarius. 2. Quia, qui Coturnices per miraculum populo ſuo indulgebat, potuit etiam, quicquid in iis noxium erat eximere. *Hieroz.* P. I. L. I. c. 15. Addere potuiſſet, ita ſæpe alimenta per ſe noxia multis digeſtionibus, præparationibus, ſecretionibus, mutari, ut aliam prorſus, & ſalubrem indolem in carnibus inde nutriri, ſolitis induant. Nota *Yucca* Planta venenoſa, quæ Americanis dat Panem, ut alia omittam, tanto autem magis *Locuſtis*, quam *Coturnicibus*, ad eas autem ſine mora me conuertam.

Pergo nempe properante pede ad Illuſtris *Jobi Ludolffi* ſententiam, meo judicio receptæ hactenus præferendam, non quia recentior, ſed quia fortioribus ſtipata eſt rationibus. Vertit ille in eruditiſſima ſua *Æthiopiæ hiſtoria* hujusque *Commentario* שליו in Locuſtas. Videbimus Rationum momenta. Confert is primo Loca parallela, nempe Exod. XVI. 13. Num. XI. 31. 32. Pſalm. CV. 40. quæ idem omnia referant, ſed plures quidem circumſtantias medius Numerorum Textus. *Bocharto* fauet Etymologia à שָׁלָה *abundauit*, ſed & *Ludolffo*, imo magis, quia numeroſiores longe ſunt in orientalibus Regionibus Locuſtarum

ſtarum Exercitus, quam Coturnicum greges. Obſeruat porro Noſter, maluiſſe populos Orientales, quod verum ſenſum שְׂלָו neſciuerint, ſeruare originalem vocem, ipſum quoque *Mahometem*, in cujus *Alcorano* extet Vox *Selwa*, de cujus interpretatione Commentatores Arabes litigent valdé; ut uni horum *Alhazeli Mel* placeat; ubi notandum coturnici nomen eſſe proprium, & nemini non in Oriente notum apud Turcas *Boldürgin*, Perſas *Semane*, Arabes *Siiman*, *Siimani*, uti videre eſt in *Meninz.* Lex. p. 874. 940. 2668. apud quem equidem pag. 2664. occurrit etiam vox *Selwa* tanquam Coturnicis Synonymon Turcicum. Sed videtur inſignis hic Linguarum Orientalium interpres voci huic alcoranicæ *Selwa* impoſuiſſe, quam in Europæorum Bibliis inuenit explicationem, imo p. 4918. *Mannam* illam Iſraeliticam vocat *menni ſelwi*, *ſelwa*, & his vocibus bina illa donaria miraculoſa à DEO Iſraelitis conceſſa conjungere videtur. Perſis in ſuo Pentateucho placet pro שלו commune Auicularum nomen. Fatetur *Ludolfus*, lucem ſibi imprimis fœneratum eſſe *Porphyrium Pythagoricum*, qui Lib. I. §. 1. mentionem facit Exercitus cujusdam in Africa, qui fame periiſſet prope, niſi auxilio veniſſet κατὰ τὴν λιβύην νέφος ἀκρίδων. In mentem venerat illicò, annon tale quid accidere potuerit ipſis Iſraelitis? Apud *Strabonem* poſtea L. XVI. p. 772. Populos Arabes offendit ἀκριδοφάγες, qui Locuſtas fumo præcipitent, muriâ condiant & comedant: item apud *Diod. Siculum* L. III. c. 29. apud Plinium L. IX. c. 29. 35. *Parthis Locuſtas in cibo eſſe gratas:* in *Aluarez. Itiner. Æthiop.* c. 32. in Abyſſynia immenſos eſſe Locuſtarum Exercitus, qui conſumant omnia, vidiſſe ipſum ſe agmen, quod ſeſe protenderit ad 6. milliarium Germanicorum longitudinem: apud *Nic. Clenardum Epiſt.* L. I. p. 73. Africanis Ruſticis bella eſſe cum Locuſtis, urbi *Fez* inferri currus integros Locuſtis plenos: apud *Kirſtenium* ad Matth. V. 4. eſſe Locuſtas in Arabia & Africa cibum ſuauiſſimum, ubi & modus extat præparationis: apud *Nieuhof deſcript. Regn. Sinar. p.* 377. comedi hæc Inſecta à Chinenſibus, imo eſſe in cupediis. Teſtatus quoque *Ludolfo* R. *Anania Judæus Maroccanus*, non comedi duntaxat locuſtas ab Africanis, ſed quoque à Judæis, delicatioris eſſe Saporis, quam columbarum pullos. Extat quoque inſignis locus apud *Ariſtophanem Act.* IV. Sc. 7. p. 424.

Πότερον ἀκρίδες ἥδιον ἐστιν ἢ κίχλαι
Οἱ μ' ὡς ὑβρίζεις. Δ. τὰς ἀκρίδας κρίνει πολύ.

Utrum Locuſtæ ſuauiores ſint, quam Turdi?

Eheu! quam injurius es. D. Locuſtas judicat multo (ſuauiores)

Joſephus de S. Angelo Toloſanus in *Gazoph. Pers.* Tit. *Locuſta* memorat, in Arabia omnes, *tutti quanti*, pauperes atque diuites, Locuſtis veſci ſummo appetitu - *é che veramente ſono buone*, guſtu cancris ſimiles. Aliis placet collatio cum Halecibus recentibus. Non deſunt quidem, quibus non adeo arridet hic Locuſtarum cibus, vel cupediæ, uti *Euthymius Zigabenus in Matth. Beda de Loc. Sanct.* c. 21. *Adamnanus Scotus* L. II. *de Locis Sanctis. Chryſoſtomus Hom. II.* in *Marc.* ut multi locuſtas illas Johannis in deſerto Matth. III. 4. non Locuſtas fuiſſe crediderint. Ne quis vero exiſtimet, fuiſſe Locuſtas impuras, & Lege ceremoniali prohibitas, Textum habemus ſuo loco examinandum in Leuitico XI. 21. qui Inſecta hæc inter Animalia munda collocat. *Veruntamen iſtud comedetis ex omni reptili pennato, quod graditur ſuper quatuor, cui ſcilicet ſunt ſuſfragines ſuper pedes ejus, quibus ſaltare poteſt ſuper Terram.* Imo vers 22. enumerantur ipſæ Locuſtarum ſpecies in cibum conceſſæ. *Ex quibus hæc comedetis. Arbe juxta ſpeciem ſuam, & Hagab juxta ſpeciem ſuam.*

Ex omni hac conſideratione id pro vero aſſerimus, miraculo adductos fuiſſe Selauim, ſeu *Coturnices* fuerint, ſeu *Locuſtæ*, Ventorum nempe vehiculo ex vicinis Prouinciis horum Animalium feracibus, ut non fuerint creata immediate ex nihilo.

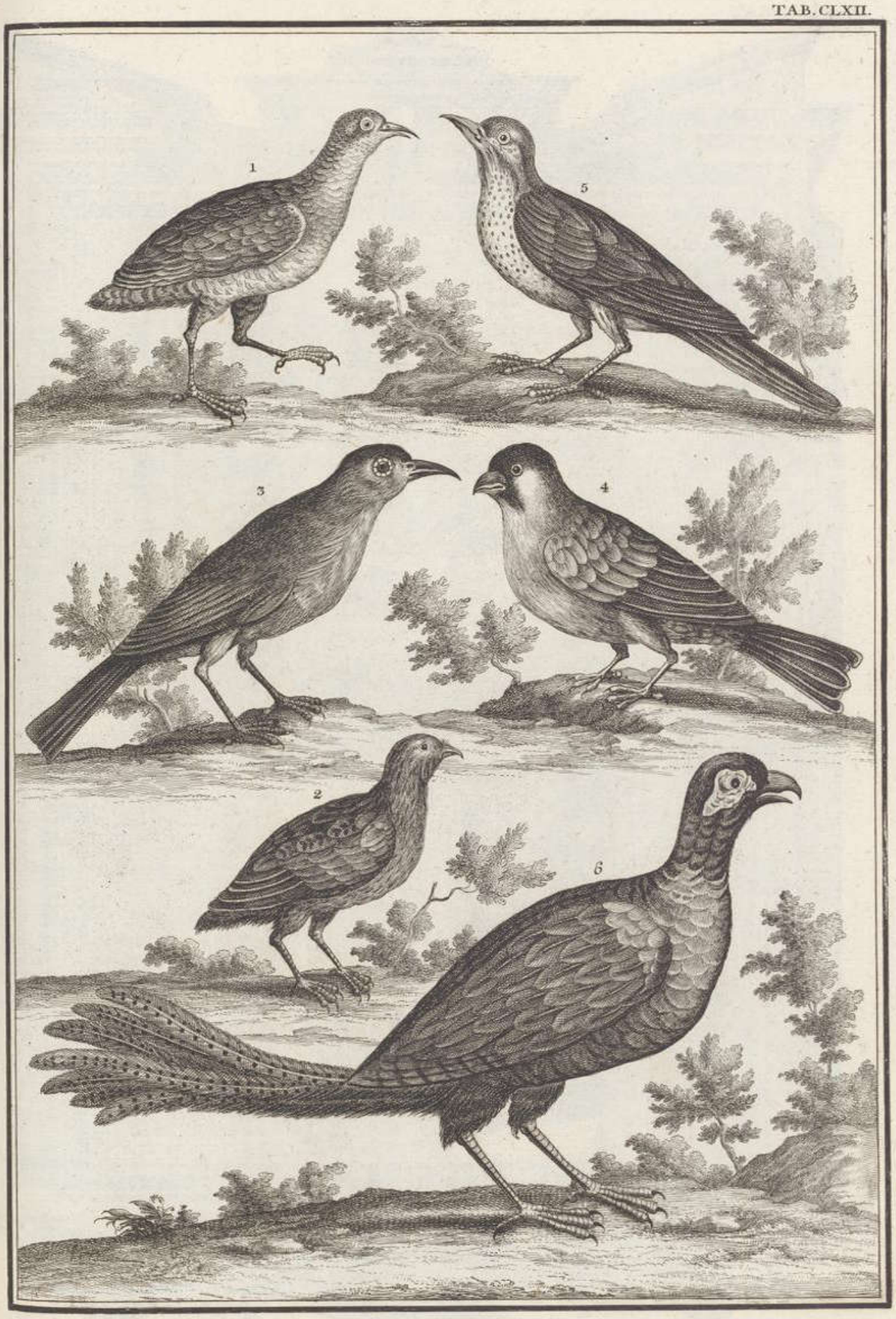

EXODI Cap. XVI. v. 13.
Selauum, Coturnices, aliæque.

II. Buch Mosis Cap. XVI. v. 13.
Wachteln und andere Vögel.

L.A. Corvinus sculp.

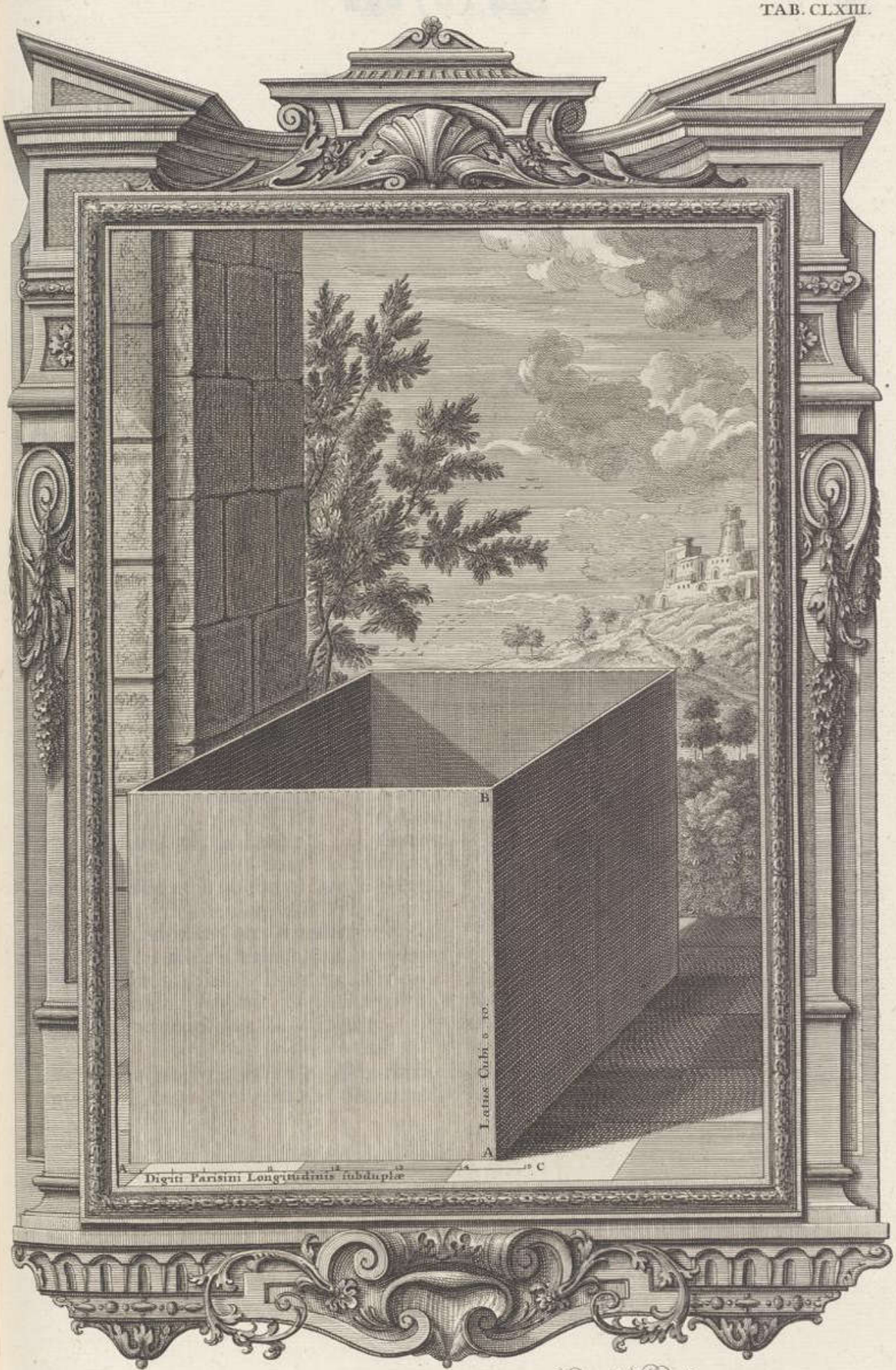

EXODI Cap. XVI. v. 36.
Gomer 1/5 Ephæ.

II. Buch Mosis Cap. XVI. v. 36.
Gomer 1/5 Theil des Epha.

I. A. Corvinus sculp.

TAB. CLXII.

EX Auibus ſupra memoratis adſunt:

1. Ortygometra.
2. Coturnix.
3. Ficedula, Curuca.
4. Ficedula, Rubrica.
5. Turdus.
6. Phaſianus.

TAB. CLXIII.

Exod. Cap. XVI. verſ. 36.

Porro Gomer eſt pars tertia Epha. Gomer autem decima pars eſt Ephi.

COrrigendum ante omnia eſt Sphalma, ut videtur, Typographicum, quod irrepſit in Latinam noſtram, & pro *tertia pars Epha* legendum *decima pars Epha.* Sed porro reducenda idea harum menſurarum vaga ad diſtinctam, &, fieri poſſit, uſitatam ſingularum Regionum menſuram. Lucem fœneratur textui noſtro Locus parallelus Ezech. XLV. 11. *Eadem erit adæquatio Ephi & Bathi, ut Bathus capiat Decimam partem Homer: ad Homer utriusque modus exigetur.* Sed ſi heic ſubſiſtamus, obſcurum explicabitur per æque obſcurum. Quæritur enim, quid ſit *Epha?* quid *Bathus*, illa aridorum, hæc liquidorum menſura? Id ſaltem ex Ezechiele conſtat, ejusdem fuiſſe capacitatis Epham & Bathum. Propius nos ſcopo adducit *Joſephus*, portam aperiens ad Græcas menſuras Ant. L. VIII. c. 2. ὁ βάδος δύναται χωρῆσαι ξέξας ἑβδομήκοντα καὶ δύο. *Bathus capere poteſt 72. ſextarios*, idem proin cum *Metreta Attico.* Sed quid ξέξης *Sextarius?* Quid μετρέτης *Atticus?* Citatus *Joſephus* L. III. c. 7. & L. VIII. c. 2. עֹמֶר vertit per Ἀσσαρών, Ἀσσαρὼν ὁ μέτρον Ἑβραίων ἑπτὰ κότυλας Ἀττικὰς ἔχει. *Aſſaron, quæ menſura Hebræorum, ſeptem Cotylas Atticas habet.* Sed recte heic *Joſephum* corrigit *Epiphanius* ſubſtituendo pro κοτύλαις ſeptem *ſextarios*, ξέξας. Diligentiſſimus in *ponderum & menſurarum antiquarum* examine *Eiſenſchmid* 20220. pollices cubicos Pariſinos æquat τῷ חֹמֶר *Chomer*, 2022. τῷ אֵיפָה *Epha ſeu Batho* 202. $\frac{1}{5}$. τῷ עֹמֶר *Homer*, *Gomor.* Reductione facta ad noſtrates menſuras Tigurinas inuenio, continere *Chomer* 11. quartalia, vierthel, $6\frac{10}{17}$ modiolos, mäſslein, *Epha* 1. quartale, $2.\frac{22}{85}$ modiolos. *Homer* denique $1\frac{251}{425}$ modiol. Pro latere cubi Ephæ inuenio 151. Lineas Pariſinas ſiue 32. pollices 6. lineas pro latere עֹמֶר 5. poll. 10. lin. In Tabula autem præſenti commoditatis ergo ſumo duntaxat dimidium latus unius cujusque Cubi; ibi AC. 6. poll. $3\frac{1}{2}$. lin. hîc AB. 2. poll. 11. lin.

TAB. CLXIV.

Exod. Cap. XVII. verſ. 1 — 6.

Profectus itaque univerſus cœtus filiorum Iſrael de Deſerto Sin per profectiones ſuas juxta præceptum DOMINI, & caſtra metati ſunt in Raphidim, ubi non erat Aqua, ut biberet Populus.

Et expoſtulauit populus cum Moſe, & dixerunt: Date nobis Aquam, ut bibamus, quibus ait Moſes: cur mecum expoſtulaſtis? cur tentatis DOMINVM.

Sitiuit ergo illic Populus Aquam & querebatur aduerſus Moſem, dicens: quare feciſti tu, ut aſcenderemus de Ægypto, ut me, & filios meos, atque pecora mea ſiti interficeres?

Et clamauit Moſes ad DOMINVM dicens: quid faciam populo huic? parum abeſt, quin me lapidibus obruant.

Et dixit DOMINVS ad Moſen: Tranſi coram populo, & tolle tecum de Senioribus Iſrael, & baculum tuum, quo fluuium percuſſiſti, tolle in manum tuam, & vade.

Ecce ego ſto ante te illic ſuper petram, quæ eſt in Horeb, & tu percuties petram, & egredientur ex ea aquæ, ut bibat populus. Et Moſes fecit ſic coram oculis ſeniorum Iſrael.

Igitur profecta omnis multitudo filiorum Iſrael de deſerto Sin per manſiones ſuas, juxta ſermonem DOMINI, caſtra metati ſunt in Raphidim, ubi non erat aqua ad bibendum populo.

Qui jurgatus contra Moſen, ait: Da nobis aquam, ut bibamus. Quibus reſpondit Moyſes: Quid jurgamini contra me? cur tentatis DOMINVM?

Sitiuit ergo ibi populus præ aquæ penuria, & murmurauit contra Moyſen, dicens: cur feciſti nos exire de Ægypto, ut occideres nos & liberos noſtros, ac jumenta ſiti?

Clamauit autem Moyſes ad DOMINVM dicens: quid faciam populo huic? adhuc paululum, & lapidabit me.

Et ait DOMINVS ad Moyſen: Ancede populum, & ſume tecum de Senioribus Iſrael: & virgam qua percuſſiſti fluuium, tolle in manu tua & vade.

En ego ſtabo ibi coram te, ſupra Petram Horeb: percutiesque Petram, & exibit ex ea aqua, ut bibat populus: Fecit Moyſes ita coram Senioribus Iſrael.

SOlida corpora mutari in fluida nēc raro videmus, nec ultra Naturæ limites ponimus. Non plus requiritur ad mutationem hancce, quam ut partes corporis juxta inuicem quietæ jacentes in motum cieantur inteſtinum, & ſitum inter ſe diuerſimode mutent. Ita conuertitur glacies in Aquam: ita liquatur Cera, Butyrum, Metalla, imo in vitrum fluidum Saxa & Lapides, inprimis à concentrato per Lentes & ſpecula Igne. Neque écontra ſolidatio ſuperat Leges Naturæ. Et ſunt *Fluiditas* atque *Soliditas* proprietates adeo Uniuerſales Naturæ, ut nulla non ſint corpora ſeu ſolida ſeu fluida, imo nulla ferè non commutabilia.

Attamen vidimus ſupra, & probauimus fuiſſe muros illos Rubri Maris erectos ſimul & aqueos, qui tranſitum dedere Iſraelitis, verum Mira-

EXODI Cap. XVII. v. 1-6.
Rupes aquiflua.

II. Buch Mosis Cap. XVII. v. 1-6.
Wasser aus dem Felsen.

G. G. Winckler sculps.

EXODI Cap. XVII. v. 12.
Moſes in precando ſuſtentatus.

II. Buch Moſis Cap. XVII. v. 12.
Moſis unterſtützte Bett-Hände.

Catharina Sperlingen ſculpſ.

Miraculum. Et videbimus mox miraculis accenſendum quoque eſſe *profluxum Aquæ é rupe.* Demonſtrant bina hæc miracula ſupremum DEI Dominium in omnia totius Naturæ corpora, ſolida atque fluida. Superanda heic eſt reſiſtentia ſeu cohæſio partium, é quibus conſtat Rupes, & ſuperatur, quod probe notandum, non per agentia naturalia: non Ignis, ſeu communis ſeu ſolaris: non furnus vitrariorum aut calcarius, non catoptra Lenteſue cauſticæ: Sed baculus Moſis, ῥάβδος ille, quo tot in Ægypto patrata fuere, eaque ſtupenda, Miracula, vel ſi preſſius quid dicam, omnipotens DEI Verbum, *Verbum* illud, *quod eſt ſicut Ignis, malleus petram diſſipans* Jer. XXIII. 29. *Ecce ego*, ait DEVS ad Moſen, *ſto ante te illic ſuper Petram, quæ eſt in Horeb, & tu percuties Petram, & egredientur ex ea Aquæ, ut bibat populus.* Aquæ, non materia vitrea fluida, in quam vehementiſſimo Igne fundi poſſunt Rupes, Aquæ potui aptæ. Miraculum videmus, quorſum oculos vertamus cunque. Seu ſtatuamus Rupem ipſam conuerſam in Aquam, nam ſunt particulæ Rupem conſtituentes tota ſua natura differentiſſimæ ab aqueis, ut neque hæ in illas, neque illæ in has Naturæ ullis viribus commutari queant, & ipſum Saxum, ſi quod Chymiæ altioris ſubſidio ſolui poſſet ab uniuerſali quodam, quod Adepti jactant, menſtruo in ſubſtantiam fluidam diaphanam, in particulas ſolueretur lapideas, Naturam ſuam non magis mutantes, quam mutat Argentum ſolutum ab Aqua forti, Aurum à Regia, Metallum utrumque in priſtinam formam reducibile. Seu ſingulari DEI Prouidentia Aquæductus ſubterranei totius Arabiæ fuerint ad Rupem hanc deriuati: ſeu fuerint nunc demum creatæ hæ Aquæ tanto & tam numeroſo Exercitui potando idoneæ.

Patrauit hoc Miraculum DEVS per Moſen non ſemel duntaxat, quod volunt aliqui, ſed bis. Hiſtoria altera extat Num. XX. 1 - 13. Primum horum Miraculorum cadit in Annum Ἐξόδε primum, in ſtationem undecimam, nam omne 40. Annorum Iter 42. habet Caſtrametationes: Secundum in ſtationem 33. in *Kades:* ibi patratum miraculum in oculis Seniorum, heic in facie totius populi v. 8. *Tolle baculum*, inquit DEVS ad Moſen, *& congrega cœtum, tu & Aharon frater tuus, & loquimini ad petram ipſis cernentibus, quæ dabit aquas ſuas, educesque illis Aquam é petra, ut potum des cœtui, & jumentis eorum*, & v. 10. *Congregaverunt Moſes atque Aharon cœtum ante petram, & dixit eis: Audite quæſo vos rebelles, num de petra iſta vobis educemus aquas?* Ibi percuſſit Moſes rupem ſemel, heic *baculo ſuo bis* v. 11. ibi nil legitur de incredulitate aliqua, vel diffidentia Moſis erga DEVM, quæ heic atro depingitur colore. *Ait* DOMINVS *ad Moſen & ad Aharonem: Quandoquidem non credidiſtis mihi, ut ſanctificaretis me coram filiis Iſrael, non introducetis cœtum iſtum in Terram, quam dedi eis* v. 12. Patet hinc, bina effectui data fuiſſe ejusdem generis Miracula in binis diſtinctis Rupibus. Hinc Pſaltes LXXVIII. 15. *ſecuit Rupes* (צָרִים vernacula noſtra ſingulari utitur, den Felſen) *in Deſerto* & *potum eis dedit, ut ex magna Abyſſo*, ubi Textus Originalis rurſus habet Pluralem תְּהֹמוֹת, *ex Abyſſis, voraginibus.*

Theologis linquo myſticam explicationem ut Mannæ, ita Aquæ miraculoſæ, & explicationem verborum Diui Pauli I. Cor. X. 1 - 4. ubi inter alia, πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ. Quæ verba arma præbent contra Pelagianos & Semipelagianos, τὸ πνευματικὸν βρῶμα καὶ πόμα Patribus V. Teſtamenti diſputantibus, & terreſtria duntaxat bona concedentibus.

Legantur interim

Joh. Buxtorff. de Petra in Deſerto in Exercitat. Sacris p. 391 - 486.

Anthonii Hulſii Diſp. Select. XXXIX. *de Manna & Rupe.* Reſp. Jac. Steenhuyſen Lugd. Bat. 1677. 4.

TAB. CLXV.

Exod. Cap. XVII. verſ. 12.

Manus vero Moſis graues fuerunt. Manus autem Moyſi erant graues.

COmmittunt Iſraelitæ cum Amalekitis prælium, imperante Joſua, Moſes interim in colle, é quo in pugnæ campum proſpectus patebat, pro populo ſuo ad DEVM preces fundit, eleuatis in ſublime manibus, tanto fer-

uore, ut *quamdiu in ſublime attolleret manus ſuas, Iſrael fuerit ſuperior, quando vero manus remittebat, ſuperior fuerit Amalek.* v. 11. Sed laſſantur brachia aliquandiu, forté per horas, in eodem detenta ſitu, in exercitio conſtanti conſtitutis Muſculis brachii eleuatoribus, *In-*

fraſpinato A. *ſupraſpinato* B. *Deltoide* C. *Bicipite* D. & *Brachiali interno* E. *Coracobrachiali*; tardato ſanguinis motu, preſſis hinc inde vaſis ſanguiferis: Verbo, *Manus Moſis fiunt graues*, ut ab adſtantibus Aharone & Hur, imo lapidibus inſuper ſuppoſitis fulciri neceſſe habuerit.

TAB. CLXVI.

Exod. Cap. XIX. verſ. 4.

Vos vidiſtis, quæ feci Ægyptiis, & geſtaui eos ſuper Alis Aquilarum, & duxi vos ad me.

Vos ipſi vidiſtis, quæ fecerim Ægyptiis, quomodo portauerim vos ſuper alas aquilarum, & aſſumpſerim mihi.

AUduolat nobis Aquila, Rex & Dux Auium ἀρχὸς οἰωνῶν *Pind. Pyth. I.* Ἄιστὸς οἰωνῶν προφερέστατος, ut eam inſignit *Quintus Smirnæus* L. III. v. 353. Hebræis dicitur נֶשֶׁר *neſcher*, Auis inter rapaces prima, unde & Arabibus *nesr* dicitur à *naſara*, *roſtro vellicare*. Quæ originatio etiam Hebrææ voci conuenit magis, quam R. *Bechai* illa á Chaldæo נשר *decidere*, quod ad Elementum Ignis volatu ſublata in Mare præceps ruat; vel aliorum à נשר *defluere* ob defluuium pennarum, aut à שור *videre*. In *Lexico Meninzkiano*, inter tot Aquilæ, quot ibi occurrunt, Synonyma non eſt ullum, quod נֶשֶׁר noſtrum alludat. Græcorum ἀετὸς, ἀιετὸς videtur deſcendere ab Hebræo עַיִט· quod in genere notat auem rapacem.

Ea eſt Aquilæ erga pullos φιλοτεκνία, ut eos non roſtro duntaxat aut unguibus geſtare dicatur, ſed & alis, ſeu humeris. Apud *Plutarchum de ciuili inſtitutione* occurrit Ἄισωπος βασίλισκος ἐπὶ τῶν ὤμων τῦ ἀέτῦ κομισθεὶς, *Æſopi regulus Aquilæ humeris vectus*, & apud *Ælianum* Hiſt. L. XII. c. 21. memorabilis hiſtoria, ſi vera, *Tilgami* pueri Babylonii, qui cum ex arcis faſtigio præceps delaberetur, priusquam Terræ illiſus, Aquilæ ſubeuntis dorſo fuit exceptus; quod idem *Ariſtomeni* á Lacedæmoniis in Cæadam conjecti contigiſſe legitur apud *Pauſaniam* in *Meſſeniacis*. Quæ omnia fabulis propiora ſunt, quam vero. Sed interim quærenda eſt explicatio Loci, quem præ manibus habemus, ubi DEVS *geſtaſſe* dicitur Iſraelitas *ſuper alis Aquilarum* עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים ὡσεὶ ἐπὶ πτερύγων ἀετῶν, ut LXX. habent. Extat locus parallelus Deut. XXXII. 11. *Quemadmodum Aquila excitans nidum ſuum, & ſuper pullos ſuos volitans, expandensque alas ſuas tollit illum, & portat eum ſuper alas ſuas* עַל־אֶבְרָתוֹ ἐπὶ τῶν μεταφρένων αὐτῦ. Vero haud eſt ſimile *Bocharto Hieroz.* P. II. L. II. c. 3. pullos ab aquilis continua vectione geſtari, ſed potius volaturientes, & in ipſo conatu deficientes parentum alis excipi & ſuſtineri, donec rurſus audeant ſe Aeri committere. Judæos ſi audiamus, Syllogiſtizat Aquila parens. Ita R. *Selomo: Cum pullos ſuos é loco ad locum transfert, non transfert eos pedibus ſuis, quomodo cæteræ volucres, quia Aquilam timent, quæ volatu ſurſum ſeſe effert, & iis volat altius; ac proinde pedibus pullos ferunt, ne Aquilæ ſint obuii. Sed Aquila nihil timet præter ſagittam: unde eſt, quod pullos fert ſuper alas, tanquam apud ſe dicens: Malo ut me feriat ſagitta, quam pullos meos.* Hanc in alis geſtationem Miluis quoque adſcribit *Iſidorus* Orig. L. XII. c. 7. Halcyonibus *Ælianus Hiſt.* L. VII. c. 17. *Plutarch. Lib. utra Anim. Antigonus Hiſt.* 27. Ciconiis *Scholiaſtes Ariſtophanis* in *Auib. Suidas in* Ἀντιπελαργεῖν. *Baſilius in Hexaem. Hom. 8. Ambroſius* in *Hexaem.* L. V. c. 16. *Euſtathius Antiochenus. Phœnici Tacitus.* Hiſtoriæ Naturalis Scriptores ſi adeamus, a quibus imprimis auxilia petimus, nil hactenus inuenimus, quod faciat ſatis, ut hæc ipſa, quæ ſupra attuli ex *Bocharto*, ab *Aldrouando*, referantur inter falſa, vel incerta. Crediderim tamen ego, fulciri expreſſiones Scripturæ allegoricas ipsâ Naturâ, in qua plurima ſunt, quæ nos latent. Eſt ſane corpus Aquilæ, ut robore, ita magnitudine præ aliis omnium Auium inſigne, & imprimis pectorales Muſculi, quibus alæ ſuſtinentur, robuſti, ut pullos & alia in dorſo & alis portare facile queant. Et tale quid videtur poſtulaſſe ipſa Natura. Nidulantur hæ Aues in rupibus præruptis, prælatis, é quibus pulli forte volatui nondum ſuffeni præcipiti lapſu vitam vix ſeruarent, niſi commodiſſimo hoc, & molli Alarum fulcimento portarentur; commodiori certe,

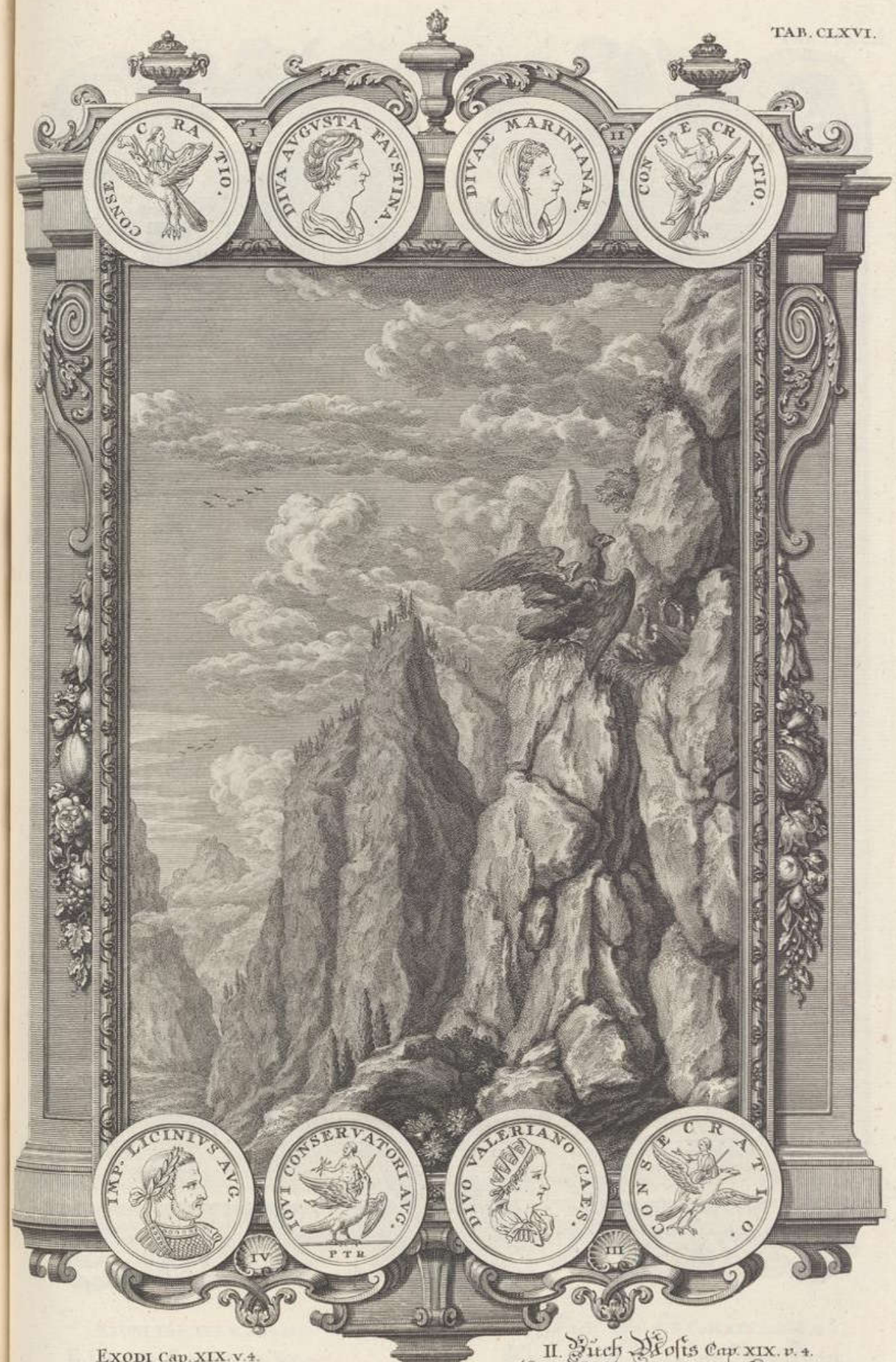

EXODI Cap. XIX. v. 4.
Aquila pullos gestans.

II. Buch Mosis Cap. XIX. v. 4.
Der Adler trägt seine Jungen.

Catharina Sperlingin. sculp.

EXODI Cap. XIX. v. 16. 17. 18.
Fulmen et Septum in Sinai.

II. Buch Mosis Cap. XIX. v. 16. 17. 18.
Donner und Baun am Berg Sinai.

I. A. Fridrich sculps.

certe, quam ſunt ungulæ Auium harum rapacium.

De Aquilarum φιλοσοργία parum fauenter ſcribunt alii, imo vero Auem hanc ἄσοργον prorſus faciunt *Ariſtoteles* L. IX. c. 34. φύσει φονερὸν καὶ ὀξύπεινον, *Natura inuidam & famelicam*, ut pullos etiam ante tempus ejiciat. *Baſilius* in *Hexaem. Hom.* 8. ἀδικώτατον περὶ τὴν τῶν ἐκγόνων ἐκτροφὴν Sed contra *Ælianus Hiſt.* L. II. c. 40. cui titulus eſt, περὶ τῆς τῶν ἀιετῶν στοργῆς, ζηλοτυπώτατον ζῶον περὶ τὰ νεόττια· Similia Apoſtolius *Cent.* II. *prov.* 6. *Oppianus de Venat.* L. III. v. 115. *Suidas* imprimis voce ἔυξενος ex *Philoſtrato Apollonii* L. I. c. 5. teſtimonium Aquilæ dat Moſaico noſtro conforme, οἱ νέοι &c, *Aquilarum pulli pennis adhuc infirmis circa parentes volitant, volatum ab illis addiſcentes.*

Moſis noſtrum Textum poëta quidam in Canticum Moſis, quem nobiliſſimum vocat *Bochartus*, ita παραφράζει:

Ac velut Alitum Princeps fuluusque Tonantis
Armiger implumes, & adhuc ſine robore natos
Sollicita refouet cura, pinguisque ferinæ
Indulget paſtus: mox ut cum viribus alæ
Veſticipes creuere, vocat ſi blandior aura
Expanſa inuitat pluma, dorſoque morantes
Excipit, attollitque humeris, plauſuque ſecundo
Fertur in arua timens oneri, & tamen impete preſſo
Remigium lentans alarum, incuruaque pinnis
Vela legens, humiles tranat ſub nubibus oras.
Hinc ſenſim ſupera alta petit: jamjamque ſub aſtra
Erigitur, curſusque leues, citus urget in auras,
Omnia peruolitans laté loca & agmine fœtus
Fertque refertque ſuos vario, moremque volandi
Addocet. Illi autem, longa aſſuetudine docti.
Paulatim incipiunt pennis ſe credere cœlo
Impauidi. Tantum à teneris valet addere curam.

Ridicula prorſus R. *Solomonis* interpretatio, cui ἀγαθῇ τυχῇ nullus Commentatorum ſubſcribit, de exceſſiva Exercitus Iſraelitici velocitate, qua iter à Rameſes Succotham 120. milliaria confecerit unius horæ ſpatio, quam Fabulam narraſſe eſt refutaſſe.

Eruditis diſceptandum linquo, annon ἀποθεώσεις illæ gentilium, vel ſublationes animularum, ſpeciatim Auguſtarum, in cœlos mediante Aquila fundentur, ex parte ſaltem, in explicata hactenus Auium harum φιλοσοργίᾳ. Notum obuia paſſim eſſe in Cimeliis Numismata, ubi CONSECRATIONIS Vocabulo adjecto occurrit Aquila, vel ſola, vel inter alas eminens corpus Hominis, protenſo brachio, vel Auis, ſuperuolans rogo aut Aræ, vel Ales ipſe Aræ affixus, fulmine impoſito, vel fulmineum telum unguibus prehendens. Ne conjectura hæc mea Exemplis careat, ad marginem pictos ſiſto Numos I. *Fauſtinæ Antonini* ab Aquila ſublatæ ad Æthera; II. *Marinianæ*, pauone in altum ſublatæ. III. *Salonini*, Gallieni Filii ſceptrigeri Aquilâ elati: IV. Licinii, ubi Aquilâ ipſe Jupiter fertur fulmiger. Ex *Begeri Theſaur. Brandenb.* p. 669. 741. 749. 797.

TAB. CLXVII.

Exod. Cap. XIX. verſ. 16. 18.

Factumque eſt die tertio, quum eſſet mane, facta ſunt Tonitrua & Fulgura, & Nubes graues ſuper Montem, & vox Cornu vehementiſſima, & expauit uniuerſus populus, qui erat in Caſtris.

Jamque aduenerat tertius dies, & mane inclaruerat; & ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perſtrepebat, & timuit omnis populus, qui erat in caſtris.

Mons autem Sinai totus fumabat, eo quod deſcendiſſet ſuper eum DOMINVS in Igne, & aſcendit fumus ejus tanquam fumus fornacis calcariæ, & totus Mons vehementer contremuit.

Totus autem Mons Sinai fumabat, eo quod deſcendiſſet DOMINVS DEVS ſuper eum in igne, & aſcenderet fumus ex eo, quaſi de fornace: eratque omnis mons terribilis.

EXpertus eſt Iſrael hactenus JEHOVAM ut optimum & prouidentiſſimum *Patrem.* Non feriebant Ægypti plagæ niſi Ægyptios, miraculo ab omni afflictione eximebatur Goſen: educebatur Ægypto populus DEI extenſâ Altiſſimi manu: in anguſtias coactus ad oram Maris nouo Miraculo tranſitum inuenit per medium Mare: in deſerto hactenus paſcitur Mannâ, & Coturnicibus ſeu Locuſtis: potum ſitientibus præbuit Aqua é Rupe. Nunc eò res deuenit, ut oſtenderet DEVS, eſſe ſe populi hujus non Patrem duntaxat, ſed & DOMINVM & Legislatorem. Aperiendum Theocratiæ Theatrum nouum, præſcribendæ veniunt Leges, ut habeant ſubditi normam viuendi, Deoque ſerviendi. Auguſtiſſima fuit hæc Solennitas: Debebat ſe populus homagium præſtiturus *conſecrare* per biduum, *lauare veſtimenta ſua, ut* eſſent *parati in diem tertium, quoniam in die tertio deſcendet DOMINVS in oculis totius populi in montem Sinai* v. 10. 11. In mandatis habebat Moſes, *circumſcribere termino Montem: ne aſcenderet populus in Montem, neque extremitatem ejus attingeret,* injuncta ſeueriſſima pœna: *quicunque montem attigerit, morte moriatur, non feriet eum manus, ſed lapidibus obruatur, aut telo petatur, ſiue jumentum fuerit, ſiue Homo, non viuat* v. 12. 13. Nouerat ante Moſes, *venturum DEVM in denſa Nube, ut populus audiat eum loquentem, & credant illi perpetuo,* v. 9.

Sunt equidem *Montes* fœcundi *Nubium* genitores. Teſtimonia hujus veritatis dedi luculentiſſima in *Hiſtoria Heluetiæ Naturali*, quæ heic loci latius enarrare non eſt neceſſe. Heic vero comparet non duntaxat *Nubes grauis*, ex qua locutus eſt DOMINVS, ſed *mane tertiæ diei facta ſunt Tonitrua & Fulgura* — & *vox Cornu vehementiſſima* — *Mons autem Sinai totus fumabat* — *& aſcendit fumus ejus, tanquam fumus fornacis* (*calcariæ*) Verbo: *Sinai* mons factus *Vulcanus* ſiue igniuomus. Nequis autem putet fuiſſe Vulcanum naturalem, cujusmodi ſunt Italiæ Veſuuius, Siciliæ Ætna, Hecla Islandiæ. Adſunt ſigna naturalium ab hoc miraculoſo & extraordinario prorſus diſtinctiua. Heic adſunt in viſceribus Terræ, & in copia, partes inflammabiles, ſulphureæ, ſalſæ nitroſæ, quæ & ex Barathris apertis maxima ſæpe vi ejiciuntur. Ibi vero nihil harum rerum adeſt. Vulcanus eſt, & manet Vulcanus, quamdiu in ejus viſceribus materia latet inflammabilis. Sed fuit Sinai igniuomus nec ante nec poſt; hanc Vulcani induit formam ſola hac occaſione, qua ceſſante exuit. Eſt ratio claré ſatis expreſſa. *Mons Sinai totus*, non apex duntaxat, ut in obuiis Vulcanis, *fumabat, eo quod deſcendiſſet ſuper eum* DOMINVS *in igne.* Imo montis apex, contra Vulcanorum Naturam, coopertus erat Nube, ad quam Moſi ſurgendum fuit. *Quum vocaſſet* DOMINVS *MOSEN in verticem Montis, aſcendit Moſes* v. 20. *Audita* præterea *vox cornu* (*buccinæ*) *vehementiſſima*, circumſtantia rurſus extraordinaria prorſus.

Exod. Cap. XX. verſ. 11.

Quoniam ſex Diebus fecit DOMINVS Cœlum & Terram, & omnia, quæ in eis ſunt, ſeptimo autem die quieuit.

Sex enim diebus fecit DOMINVS cœlum & Terram, & mare, & omnia, quæ in eis ſunt, & requieuit in die ſeptimo.

PAlmarium hoc Argumentum pro Sabbathi ſanctificatione Tabulæ ſuæ Decalogicæ inſeruit DEVS, ut & conſtantem refricaret Creationis memoriam, perennem pro tanto opere mandaret gratiarum actionem, & pondus ſimul ſpeciali præcepto de Sabbato adderet. Ἑξαήμερον agnoſcunt omnes, ſed diuerſimode explicant, alii nempe uniuerſum mundum cum omni cœlorum apparatu, Sidera in omni perfectionis ſtatu primæ diei tribuunt, & ἑξαήμερον ſpeciatim ita dictum de ſucceſſiva Terræ elaboratione explicant, dum alii idem

de

EXODI Cap. XXI. v. 28-ad fin.
Bos cornupeta.

II. Buch Mosis Cap. XXI. v. 28-ad fin.
Der stössige Ochse.

I.G. Pinz sculpt.

de uniuerſo Mundo per 6. dies diſpartito intelligunt. In hanc rem legi poteſt integer, quem dedi, Commentarius in Creationis Hiſtoriam. Utroque ſenſu dici ſané poteſt, ſex diebus feciſſe Cœlum & Terram, nec contradicit, quem nunc præ oculis videmus, Textus illi Gen. I. 1. qui conſiderari poteſt ut auguſtiſſimi Theatri Prologus.

TAB. CLXVIII.

Exod. Cap. XXI. verſ. 28. ad fin.

28. Et ſi Bos Impegerit in virum vel in mulierem, ut moriantur, Bos ille omnino Lapidibus obrui debet, nec comedatur caro ejus, dominus autem bouis inſons ſit.

Si bos cornu percuſſerit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur: & non comedentur carnes ejus: dominus quoque bouis innocens erit:

29. Quod ſi bos cornupeta fuit ab heri & nudius tertius, & denuntiatum eſt Domino ejus, & non cuſtodierit eum, & is virum aut mulierem interfecerit, lapidibus obruatur bos ille, & Dominus ejus interficiatur.

Quod ſi bos cornupeta fuit ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dominum ejus, nec recluſerit eum dominus, occideritque virum aut mulierem, & bos lapidibus obruetur, & dominum ejus occident.

30. Et ſi pretium piaculare ei fuerit impoſitum, quicquid ei imponitur, det, ut animam ſuam redimat.

Quod ſi pretium fuerit ei impoſitum, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus.

31. Si vero filium, aut filiam petierit cornu, idem judicium fiet illi.

Filium quoque & Filiam ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubjacebit.

32. Si ſeruum aut ancillam bos cornu petierit, dabit Domino ejus triginta ſiclos Argenti, bosque Lapidibus obruatur.

Si ſeruum ancillamque inuaſerit, triginta ſiclos argenti Domino dabit, bos Vero Lapidibus opprimetur.

35. Si alicujus bos bouem proximi ſui cornu petierit, & ille mortuus fuerit, vendant bouem viuum, & diuidant pretium ejus, ſed & mortuum diuidant.

Si bos alienus bouem alterius vulneraverit, & ille mortuus fuerit: vendent bouem viuum, & diuident pretium: cadauer autem mortui inter ſe diſpertient.

36. At ſi conſtiterit, bouem fuiſſe cornupetam ab heri & nudius tertius, & Dominus ejus non cuſtodiuit eum, omnino bouem pro boue reddet, & mortuus ei cedet.

Si autem ſciebat, quod bos cornupeta eſſet ab heri & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eum Dominus ſuus, reddet bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet.

IN quo conſiſtat naturale *Bouis cornupetæ* vitium, determinari vix poteſt. Cauſæ variæ eſſe poſſunt, ut inter homines litigioſos, vinum, crapula, bilis, paſſiones variæ, quod verberibus ſe adoriantur inuicem, leuiculas ſæpe, imo nullas ob cauſas. Ita bos cornupeta poteſt reddi ab Oeſtro Veneris, Oeſtro Animali, Verberibus, bile abundante, Tempeſtate Aeris. Aſt morale vitium in proprio ſenſu tribui Animantibus Ratione deſtitutis nequit: Bos proprie non eſt reus, nec proprie ita dictæ pœnæ in eum cadunt. Punitur Dominus bouis per bouem, quia non, uti debebat, præcauerat, & in Exemplum aliorum, ut eſſent tanto cautiores. Punitur & Bos & Dominus, ut vitæ & ſecuritati Hominum magis conſulatur, ut doceatur grauitas Homicidii.

Dictabat Natura & Gentibus aliis, à Lege diuina remotis, hujusmodi Leges. Romanis equidem fuit ſatis τὸν κυρίττοντα &c. *Bobus cornupetentibus, ut obuii ſibi cauerent, cornu fœno circumligare*, teſte *Plutarcho* in *Craſſo*. Hinc *Horatius Sat.* IV.

Fœnum habet in cornu, longé fuge.

Solon Athenis, citato *Plutarcho* teſte, *Canem, qui momordit, noxæ tradere jubet quadricubitali catenâ vinctum*, quod factum πρὸς ἀσφάλειαν ad ſecuritatem vel indemnitatem. De canibus rabioſis notum, vel vinciri debere catenis, vel, quod melius, ne noceant, occidi.

Non comedi debebat caro Bovis cornupetæ: rationem ſubminiſtrat ipſe Bouem occidendi modus, nempe ceremonialem & moralem potius, quam naturalem. Quod *lapidibus obruitur*, fit cadauer. Caro fugillatur undique, & manet ſanguis in venis, qui juxta legem extrahi debebat. Imo eo usque extendit Legem *Maimonid. Tr. de cib. vetit.* c. 4. ſect. 22. ut lata lapidationis ſententia talismodi bos Beſtia facta fuerit immunda, & nemo eam mactare auſus fuerit. Juxta Naturæ Leges prohibemur ab eſu carnium contagio infectarum, vel morbis grauioribus & immundis.

Sed & Dominus erat reus, *Si bos cornupeta fuit ab heri & nudiustertius, & denuntiatum eſt Domino ejus, & non cuſtodierit eum.* v. 29. ubi varias habent exceptiones Doctores Hebræi. In certis quidem caſibus, ubi bos feriit prouocatus, aut ruptis vinculis, quibus detinebatur, aut per ſerui negligentiam, cui á Domino commiſſus fuerat, DEVS permittebat Judicibus, capitalem pœnam commutare in judiciariam.

Par ratio fuit pœnæ, *ſi bos percuſſit filium aut filiam* v. 31. quod quidem ad ſolos Iſraelitarum liberos referunt *Jonathan* & *Onkelos*, quaſi vero aliarum Gentium fungi ſint, & numerus, fruges conſumere nati. Sed pro ſeruis à boue cornupeta occiſis Dominus mulctatur pœna pecuniaria 30. ſiclorum v. 32. id eſt 15. Imperialium, Siclo ſtatuto pro 45. crucigeris. Eſt hoc ipſum pretium venditi dulciſſimi Seruatoris JESV CHRISTI Matth. XXVI. 15. utpote qui formam ſerui accepit.

Conferri meretur cum Lege diuina *Lex Salica* Tit. 31. *Si homo ex aliqua quadrupede domeſtica occidatur, pro media parte leudi* (i. e. ſubditi hominis) *Dominus componat, & pro alia Animal det: niſi pecoris Dominus vitium ante non intellexerit.* Lex item *Ricardi Tit.* 4. *de damnis Animalium. Qui bouem, aut Taurum, aut aliam Quadrupedem nocentem aut vitioſam habuerit, antequam noceat, jubetur occidere; & ſi, poſt denuntiatum vitium à vicinis, non occiderit, & illud Animal aliquem vulneret, aut occidat, tenetur damnum componere, ut de homicidio.* Qua occaſione monendum, Legem Moſis non de Boue ſolo, ſed de aliis quoque Animalibus eſſe intelligendam. Id quod obſeruant quoque *Maimonides* initio *Libri de Damnis*, & Autor *Libri Chinuk.*

De Venditione Bouis v. 33. & 34. ita inter alia *Maimonides: Cum Bos minam unam valens ferit Bovem 20. minarum, & eum necat, & cadaver valet 4. minas, Dominus Bouis deberet rependere 8. minas, quæ facerent dimidium noxæ*, additæ ſcilicet dimidiæ parti pretii cadaueris. *Tamen non tenetur reddere, niſi ex corpore Bouis, quæ læſit, quia dicitur*: Et vendent Bouem uiuum: *proinde ſi Bos 20. nummorum occidit Bouem 200^rum, cujus cadaver minam valeat, Cadaueris Dominus non poteſt dicere Domino viui Bouis, da mihi 50. nummos. Quin ei dicetur, penes te eſt Bos, qui læſit, accipe eum, & abi, quamvis ſupra denarium non valeret.*

EXODI Cap. XXIII. v. 19.
Hoedus in lacte Matris non coquendus.

II. Buch Mosis Cap. XXIII. v. 19.
Böcklein nicht in Mutter-Milch zu kochē.

I.G. Pinz sculp.

TAB. CLXIX.

Exod. Cap. XXII. verſ. 31.

— Neque comedetis carnem laceratí in campo, ſed cani projicietis ipſam.

Carnem, quæ á beſtiis fuerit prægustata non comedetis, ſed projicietis canibus.

Cani, Animali immundo & carniuoro, ſuo loco diſtinctius examinando, deſtinatur caro immunda, quam Homini attingere nefas. Pſeudo-Phocylides v. 136.

Μηδέ τι θηροβόρον δαίσῃ κρέας, ἀργίποσιν δὲ
Λείψανα λεῖπε κυσίν

Ne quam à feris depaſtam carnem comedas
ſed velocibus
Reliquias lingue canibus —

Non in mercedem, quia egredientibus Ægypto filiis Iſrael *non mutiit canis Linguâ ſuâ* Exod. XI. 7. quod Judæorum eſt ſomnium, ſed quia carniuoræ huic beſtiæ hic cibus conuenit.

Exod. Cap. XXIII. verſ. 4. 5.

Si occurreris boui inimici tui, aut aſino ejus erranti, mox reduces eum illi.

Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum.

Si videris aſinum ejus, qui te odit, ſuccumbentem ſub onere ſuo, num ceſſabis? & derelinques eum? num deſertum deſeres?

Si videris aſinum odientis te jacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo.

LOcus parallelus his binis, quæ eodem redeunt, extat Deut. XXII. 1. *Si videris bouem aut pecudem fratris tui fugatos, ne diſſimules occultando te ab eis, ſed plane reduces eos ad fratrem tuum.* Eſt tacita quædam Naturæ Lex, quæ idem nobis inſinuat, ne & creaturæ innocentes fiant paſſionum noſtrarum victimæ. Sumus & nos mortales, quotquot ſumus, jure Naturæ æquales, jure Naturæ adſtricti ad amorem mutuum. Et nota, qui in Exodo vocatur *inimicus*, in Deuteronomio vocari *fratrem*. Sunt igitur & infenſiſſimi quique hoſtes fratres, ejusdem omnes proſapiæ, gerunt omnes imaginem ejusdem DEI. Ne autem putes ad *Bouem* duntaxat & *Aſinum* ſe extendere Legem heic latam: latior longe eſt, & ad omnia ſeu fratris, ſeu inimici ſe extendit. En ἐπεξήγησιν Legislatoris Deut. XXII. 3. *Sic quoque facies aſino ejus, & ſic ages cum veſtimento ejus, ſic quoque facies cum omni eo, quod amiſit frater tuus, quod perdidit, & tu inueniſti illud, neque enim illud diſſimulare, aut celare poteris.* Exulet Lex illa Phariſæorum: Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σε. καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σε, Matth. V. 43. νικᾶν oportet ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Rom. XII. 21. conf. *Boch. Hieroz.* P. I. L. II. c. 40.

Exod. Cap. XXIII. verſ. 19.

— Ne coquas Hœdum in lacte Matris ſuæ.

Non coques hœdum in lacte Matris ſuæ.

REpetitur eadem lex Exod. XXXIV. 26. Deut. XIV. 21. iisdem prorſus verbis, paucis ſed δυσνοήτοις. גְּדִי quæ vox ad Gen. XXXVIII. 23. & aliâs τοῖς LXX. ſemper eſt ἔριφος vel ἀιγίδιον, *Hoedus*, ſed heic ἄρνα, Agnum habent. Seruat Symmachus ἔριφον. οὐ σκευάσεις ἔριφον διὰ γάλακτος μητρὸς αὐτοῦ. *Onkeloſi, Jonathanis*, & *Hieroſolymitanæ* Paraphraſis eſt, *non comedes carnem cum lacte.*

De ſenſu Legis variant admodum Interpretum opiniones. Allegoricum multi amant cum *Auguſtino in Exod. Quæſt. 90.* Literalem volunt plerique, ſed abeunt hi rurſum in ſententiarum diuortia, quas ad 5. Claſſes reducit *Bochart. Hieroz.* P. I. L. II. c. 50. Sunt nimirum 1. quibus *Hœdus in Lacte Matris ſuæ* eſt in matris utero latens. Explicat hanc rem *Clemens Alexandrinus Stromat.* L. II. οἱ δὲ καὶ περιλακτίζοντες &c. *Qui autem in aliquorum Animantium ventres ante partum calces impingunt, ut contemperata carne Lacte veſcantur, matricem, quæ eſt creata ad generationem, faciunt ſepulchrum fœtus, qui geſtatur in utero: cum Lex aperte ſtatuat;* Sed neque coques agnum in lacte matris ſuæ: *Non fiat enim*, inquit, *quæ viventis nutrimentum eſt, interemti Animalis condimentum: neque, quod eſt cauſa vitæ ad corporis deſtructionem inſeruiat.* Illuſtrantur hæc ex *Plutarcho* περὶ σαρκοφαγίας L. II, οἱ δὲ &c. *Alii autem Suum partui vicinarum uberibus inſilientes ea calcibus feriunt, ut Sanguinem & Lac, & tabum Embryonum ſimul peremtorum in doloribus partus immiſcentes* (proh piacularis Jupiter!) *maximé æſtuantem Animalis partem deuorent.* Antiquiſſimum guloſæ hujus & barbaræ ſimul inuentionis teſtimonium, quod videmus, eſt *Plutarchi*, qui Moſe junior fuit Annis circiter 1500. & Suum duntaxat meminit, non Hoedorum vel Agnorum. Atque proin *Clementi* probandum incumberet, uſitatum fuiſſe hunc morem vel apud Ægyptios, vel apud Judæos. Addo his, quæ *Bochartus* opponit, turpes fuiſſe, ſi fuerunt, has delicias, quandoquidem non duntaxat manſit Amnii ille nutritius liquor, qui quodammodo Lacti tanquam analogus aſſimilari poteſt, ſed quoque confuſa ei fuit & carni barbaris calcantium pedibus conquaſſatæ ipſa urina, eaque copioſa ſatis in Allantoide, tenerrima tunica, collecta; ut & ipſæ in Inteſtinis, cœco præſertim, coaceruatæ fæces. Imo vero tantum non ſuperuacaneum fuiſſet hoc Præceptum, quia alias Judæis prohibita fuit omnis caro ſugillata, omnis caro cum ſanguine, vel contento intra venas, vel extravaſato, aut inter fibras congrumato.

Cenſent *Junius*, *Piſcator*, alii, intelligendum eſſe titulo *hœdi in Lacte Matris ſuæ*, primum poſt partum ſeptiduum, quo inprimis eget Lacte materno, ut inualeſcat; prohiberi adeo Hœdi mactationem ante octauum à partu diem, nempe in ſacrificium DEO offerendi, & Locum volunt eſſe parallelum Exod. XXII. 29. 30. *Primogenitum filiorum tuorum mihi dabis, ſic quoque facies cum boue tuo, & cum ouibus tuis: Septem diebus erit cum matre ſua, octauo die mihi ipſum dabis. Et Leuit. XXII. 27. Septem diebus maneat ſub matre ſua, die vero octauo, & deinceps grata erit DOMINO pro ſacrificio, quod igne conſit.* Addunt & XXIII. 19. & XXIV. 26. Legem de primitiis repetitam ſequi hanc de Hœdo in Lacte Matris non coquendo. Imo ſunt, qui ad Paſchalem hœdum aut Agnum hæc referunt ex Exod. XXXIV. 26. His regeri poteſt, Hœdum eſſe in Lacte matris ſuæ, quamdiu lactatur, octauo, nono & ſequentibus diebus, æque ac ſeptimo.

Alii in cibis interdictum volunt Hœdum, vel Agnum non ſolum ſeptiduanum, ſed quamdiu a matre lactatur, quod tempus tres in Hœdis, quatuor in Agnis menſes durat. Ita *Varro* Ruſt. L. II. c. 1. *Ferè ad quatuor menſes à mamma non diſjunguntur Agni, hœdi tres;* & c. 2. *In nutricatu Hœdi trimeſtres cum ſunt facti, tum ſubmittuntur, & in grege incipiunt eſſe.* Rationem addunt, eſſe tum minus ſalubres, & plus lactis habere, quam Sanguinis, ſed & moralem, eſſe immane quid, fœtum ab uberibus Matris auellere. Sed huic opinioni διαβρήδην obſtat, quod, quicquid per Legem ſacrificare licuit, licuerit etiam comedere, tanquam legaliter mundum. Admiſit autem DEVS Hœdos & Agnos nondum ablactatos ſtatim ab octauo die Exod. XXII. 30. Leuit. XXII. 27. unde Samuel DEO obtulit *Agnum lactis*, ἄρνα γαλαθηνὸν, *agnum ſubrumum*, quod ſacrificium teſtatus eſt DEVS ſe habere gratum. 1. Sam. VII. 9. 10.

Aliis *Matris Lac* per Hypallagen eſt ipſa *lactans Mater*, proin *Hœdum coquere in Lacte*, vel cum *Lacte Matris* eſt coquere una cum Matre, quæ viuum lactauit. Sic prohibetur Leuit. XXII. 28. *Bouem aut pecudem unà cum fœtu ſuo mactare eodem die.* Deut. XXII. 6. in *eodem nido non tollere matrem cum pullis;* Quo pertinet illud Pſeudo-*Phocylidis.*

Μηδέ τις ὄρνιθας καλιῆς ἅμα πάντας ἑλέσθω,
Μητέρα δ' ἐκπετόλιπης, ἵν' ἔχῃς πάλι τῆς δὲ νεοττούς.

Neque quis Aues é nido ſimul omnes auferat,
Sed matrem dimittas, ut pullos ex ea rurſus habeas.

Sed durior eſt paulo hæc Hypallage, ſi hæc fuiſſet Legislatoris mens, Lex clarè exprimeret *matrem*, non Lac Matris.

Supereſt unica interpretatio, omnium ſimpliciſſima, *non coqui* debere *Hœdum in Lacte materno.* Subſcribit huic *Bochartus*, nil morans, inuſitatum hoc eſſe, Hœdum coquere in Lacte, licet id hodieque fieri apud Ismaelitas

Exodi cap. XXIII. v. 28.
Crabrones Exercitum fugantes.

II. Buch Mosis Cap. XXIII. v. 28.
Verfolgende Hornissen.

I. G. Pintz sculps.

litas ſcribat *Aben Ezra*, & *Thomas primâ ſecundæ quæſt.* 102. art. 6. Gentiles in Idolorum ſolemnitatibus Hœdorum carnes in Matrum Lacte decoxiſſe ad immolandum & comedendum. Incerta hæc eſſe, & é Veteribus vix probanda. Interim alludi fortè ad Gentium quarundam vicinarum ritum, cujus quidem nulla veſtigia ſuperſint. Vetuiſſe DEVM in Lege ceremoniali alia, quorum ratio vix conſtet, ut *Boui trituranti os alligare* Deut. XXV. 4. *Bouem & aſinum ſub eodem jugo copulare* Deut. XXII. 10. *Vaccam, ouem, aut Capram mactare una cum fœtu.* Leuit. XXII. 28. *in auibus matrem tollere cum pullis* Deut. XXII. 6. Nimirum vetari, quæ ſpeciem habent immanitatis, ut doceamur, quam humani eſſe debeamus, erga Homines nobis ſimiles, & ad imaginem DEI factos. Immanitatem autem exerceri poſſe non ſolum erga viuos, ſed & erga mortuos. Omitto digreſſiones alias, quas vir celebris pro ampla ſua eruditione facit.

Sed nec placet hæc *Bocharti* explicatio *Clerico Comm. in h. l.* licet ipſe conjecturam afferat infirmiori adhuc nixam talo; vetitum fuiſſe Judæis, pro Ægyptiorum & Arabum more *Oſiridi* & *Baccho* in ſacrificium offerre *Hœdum* in *Lacte Matris.* Oſtendit quidem is, eundem fuiſſe Oſiridem cum Baccho, & Baccho in ſacrificium fuiſſe Hœdum oblatum, ſed non, quod probare debebat, coctum fuiſſe in vel cum Lacte Matris.

TAB. CLXX.

Exod. Cap. XXIII. verſ. 28.

Mittam quoque ante te Crabrones, qui Hiuæum, Chananæum & Hithæum ante te expellant.

Emittens crabrones prius, qui fugabunt Heuæum: & Chananæum & Hethæum autequam introeas.

OCcurrunt heic σφατόποδα τῷ ΘΕΟΥ ſui generis, quorum ope debebant hoſtes DEI pelli, & expelli ante faciem Iſraelitarum. Parallela ſunt loca Deut. VII. 20. *Sed & Crabrones mittet* DOMINVS DEVS *tuus in eos, donec pereant hi, qui reliqui ſunt, quique abſconditi fuerint metu tui.* Joſ. XXIV. 12. *Miſi inſuper Crabrones ante faciem veſtram, qui expulerunt eos ante conſpectum veſtrum.*

Excutienda ante omnia Vox צִרְעָה, quæ *Aben Ezræ* Arabi, Pariſiis edito, morbum ſignificat, vel in genere calamitatem. Sed Græci conſtanter habent σφηκίαν, σφηκίας. Sap. XII. 8. Ἀπόστειλας &c. *Miſisti præcurſores Exercitus tui Veſpas*, σφῆκας, (crabrones) *ut eos paulatim perderent. Hieronymus*, & ex eo verſio noſtra utraque *Crabrones* habet; & ne quæ inter *Veſpas* & *Crabrones* oriatur lis, ſciendum, proprie quidem Crabronem eſſe ἀνθρήνην, ſed σφῆκα & *Veſpam* ſignificare & *Crabronem.* Vetus Prouerbium, σφηκίαν κινεῖν, ἐρεθίζειν in *Ariſtophanis Lyſiſtrata* redditur à *Plauto, irritare Crabrones.* Gloſſæ veteres latino-græcæ *Crabro*, σφήξ, *Philoxeni* σφὴξ *Crabro*, *Veſpa*: in *Onkel.* & *Jonathanis* paraphraſi occurrit עַרְעִיתָא & אוּרְעִיתָא fabricata voce forſan à צִרְעָה Syrus habet *Zibboritha*, quocum conuenit Chaldæum *Zibbora.* Hebræi recentiores habent & *Veſpam* & *Crabronem.* Cum Hebræo צִרְעָה affinitatem habet Turcarum *Chärgiz*, *Chærgez*, crabro, forte & Arabum *Zümbur*, Turcarum *Zimbar*, Perſarum *Zembur*, quæ voces tum *Veſpam* notant, tum *Crabronem Meninzk.* Lex. 1885. 2470.

Sed quæritur, an in allegatis Moſis & Joſuæ Textibus intelligi debeant *Veſpæ* & *Crabrones* proprié dicti, vel in Metaphorico ſenſu *aculei timoris, quibus agitabantur Gentes illæ, ut cederent filiis Iſrael*, quo ſumſit *Euſebius Cæſar.* non improbante *Auguſtino in Exod.* L. II. c. 93. in *Joſuam* c. 27. & Arabs Joſuæ interpres. Huic ſententiæ ſubſcribunt *Rabanus Maurus, Liranus, Borrhæus, Piſcator, Willetus, Ainsworth, Deodatus, Junius*; literalem ſenſum præferentibus Auctore Libri Sap. XII. 8. *Theodoreto, Procopio* in *Exodum.* Hebræis omnibus, recentiorum parte maxima cum *Bocharto Hieroz.* P. II. L. IV. c. 13. Diſtinguit DEVS ipſe per Moſen binis conſecutiuis Verſibus Terrorem à Veſpa vel Crabrone Exod. XXIII. 27. *Mittam terrorem mei ante te*, & v. 28. *Mittam ante te Crabrones.* Quod in Exodo promiſerat DEVS, impletum Joſ. XXIV. 11. 12. *Pugnauerunt contra vos Domini Jericho, Amorræi* nempe, *Pherizæi, Chananæi, Hithæi, Girgeſæi, Hiuæi, & Jebuſæi, tradidique eos in manum veſtram. Miſi inſuper Crabrones ante fa-*

ciem veſtram, qui expulerunt eos ante conſpectum veſtrum. Et ſcribunt Hebræi apud *Kimchium*, veſpas Chananæorum oculos percuſſiſſe, & ita excœcaſſe, ut pugnare non poſſent. Et ſane terror non *perdit eos, qui reliqui ſunt, quique abſconditi fuerunt*, quod de crabronibus dicit Moſes.

In Hiſtoriis etiam profanis legimus paſſim, Gentes à beſtiolis hujus generis fugatas, ut patria migrare fuerint coactæ, à *Ranis* populos circa *Pæoniam* & *Dardaniam* apud *Athenæum* L. VIII. & *Euſtathium* in Lib. I. *Iliad.* Ciuitatem Galliæ apud *Plinium* L. VIII. c. 29. *Abderitas Thracia* apud *Juſtinum* L. XV. á *Muribus Trojanos* apud *Plinium* L. X. c. 15. *Megarenſes* apud *Ælianum; Chalcidenſes* & *Gyarenſes* apud *Heraclidem*, *Plinium* L. VIII. p. 29. *Theophraſtum* L. LVII. à *Serpentibus Neuros* apud *Herodotum* L. IV. *Amyclas* apud *Varronem* & *Plinium*. *Æthiopiæ* quosdam populos à *Scorpionibus* & *Solpugis* apud *Plinium* l. c. *Diodorum* L. III. *Strabonem* L. XVI. à *Culicibus Saporem* Niſiben obſidentem aqud *Theodoretum*. Sed accedimus propius ad *Apes* & *Veſpas*. In *Jamblichi Babylonicis* φεύγεσιν &c. *fugiunt Babyloniorum copiæ apum inſultu diuexatæ.* In *Antenoris Creticis* apud *Ælianum* L. XVII. τῇ τῶν καλαμένων Ραυκίων &c. *ad Rhauciorum urbem diuino quodam impulſu Apum, quæ vocantur Chalcoides, examen acceſiſſe, & defixis aculeis obuios grauiter anxiſſe, atque illos hunc impetum non ferentes ſolum mutaſſe.* Apud eundem, quod imprimis huc facit L. XI. c. 28. *Phaſelitas* ſedibus ſuis pepulerunt σφῆκες, *Veſpæ.* Ubi notandum ipſos hos *Phaſelitas* fuiſſe *Solymorum* montium incolas, & origines *Phœniciæ* i. e. à Chananæis oriundos, veroſimiliter proin ex eorum numero, quos Iſraelitarum Exercitus πρόδρομοι Veſpæ é patrio ſolo migrare coegerunt.

Diſtinguuntur *Crabrones à Veſpis.* Illi ſunt majores, aluum habent minus gracilem, & pars illa, quæ tenui ligamento Thoraci adnectitur, multo eſt latior, Thoraxque compactior. Alis inſtruuntur quatuor, quarum externæ internis duplo minores, & humeris obſcure fuſcis & caſtaneo colore tinctis affiguntur. Pedes habent 6. ejusdem cum pectore & humeris coloris; Caput oblongum croceum. Oculi propenduli σεληνοειδεῖς, inter quos antennæ duæ oriuntur, falcis æmulæ, ejusdem cum pedibus coloris. Venter tenui quaſi filo humeris annectitur, cujus anterior pars media fuſco colore, & cingulo croceo notatur: poſterior tota crocea videtur, 8. fuscis punctulis notata, una cum Triangulo paruo; inciſuris præterea quibusdam in utraque parte exiſtentibus, quibus ſe extendere & contrahere pro libitu poſſit. Juxta Ventrem maculas utrinque 4. nigras habet, & in cauda aculeo longo, robuſto & maximè venenato armatur. *Jonſton. Hiſt. Inſect.* L. I. c. 4. p. 34.

Crabrones, imprimis irritatos, Homines infeſtare, imo turmatim irruere, in vulgus notum:

Χηραμᾶ ἐκποτέονται, ἐελδόμενα χρόα θεῖναι
Ἀνδρόμεον, πάντες δὲ περὶ ςέγος ὁρμαίνοντες,
Τεύχεσιν μέγα πῆμα παρεσσυμένοισι βροτοῖσιν.

Ex alueari euolantes, cum humano corpore paſci
Cupiunt: & omnes circa tectum ruentes,
Magnam cladem inferunt mortalibus, qui prætereunt.

Smyrnæus L. VIII.

De Seipſis *Veſpæ* ita apud *Ariſtophanem* in *Veſpis.*

— ἀδὲν ἡμῶν ζῶον ἠρεθισμένων
Μᾶλλον ὀξυθυμόν ἐςιν, ἀδὲ δυσκολώτερον.

— — Nullum Animal concitatum nobis
Eſt iracundius, aut moleſtius.

TAB.

EXODI Cap. XXIV. v. 10.
Coelum sub DEO Sapphirinum.

II. Buch Mosis Cap. XXIV. v. 10.
Sapphir unter Gottes Füssen.

H. Sperling. sculpt.

EXODI Cap. XXIV. v. 18.
Iejunium Moſis quadragesimale.

II. Buch Moſis Cap. XXIV. v. 18.
Moſis 40 Tägiges Faſten.

I. A. Fridrich sculps.

TAB. CLXXI.

Exod. Cap. XXIV. verſ. 10.

Et viderunt DEVM Iſraelis, eratque ſub pedibus ejus quaſi opus quoddam lapideum ſapphirinum, & quaſi ipſum cœlum clarum.

Et viderunt Deum Iſrael: ſub pedibus ejus quaſi opus lapidis Sapphirini, & quaſi cœlum cum ſerenum eſt.

EST ספיר *Saphir*, *Saphirus* una ex paucis gemmis in S. Scriptura memoratis, quæ ſeruarunt nomen & ſignificationem. Sufficiat pro demonſtratione vel unicus, quem præ manibus habemus, Textus, qui non duntaxat nomen ſiſtit lapidis, ſed & deſcriptionem כְּעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר *quaſi ipſum Cœlum clarum*, vel *ſicut corpus cœlorum in puritate*, erat ſcilicet illud opus ſapphirinum, quod viderant Moſes & Aaron, Nadab & Abihu cum 70. Senioribus: quæ quidem verba intelligi poſſunt de puritate ſeu claritate ſola, omnibus gemmis pellucidis communi, ſed commodius etiam extenduntur ad colorem cœruleum, quia cœlum, cum eſt ſerenum, ſimul eſt cœruleum, hic proin color ſerenitatis genuinus eſt character. Lapis hic eſt ordine quintus in pectorali Aharonis, memoratus quoque Exod. XXVIII. 18. XXXIX. 11. Cant. V. 14. Job. XXVIII. 5. 16. Jeſ. LIV. 11. Thren. IV. 7. Ezech. I. 26. XXVIII. 13. Seruauit hic lapis nomen ſuum antiquiſſimum in plerisque linguis tum Orientalibus tum Europæis. Syrus habet *Saphila* mutato ר in ל *Jonathan* סַפִּירוֹנִין *Saphirunin*; *Targum Hieroſolymitanum* & *Rabboth* סמפורינא *Sampurina* & סנפרינון *Sanperinun*; Græci Σάπφειρος, Σάμφιρος, in *du Freſne Gloſſar. Græc.* item Ζάμφυρος & Ζέφυρος. *Sapfirus Pandect.* Poloni *Szafir*, Belgæ *Saphyr*, Germani *Sapphir*, *Saphir*, ſic & Galli atque Tranſyluani, Itali *Saffiro*, *Zaffiro*. Mitto alia nomina, quæ nullam cum *Saphiro* habent affinitatem, reſeruanda pro *Lexico Foſſilium*. Nec moror *Saphirum Plinii* L. XXXVII. c. 9. & *Theophraſti* Lib. περὶ λίθ. qui eſt χρυσίπαυρος *aureis punctis collucens*, & verus *lapis Lazuli*.

TAB. CLXXII.

Exod. Cap. XXIV. verſ. 18.

Et ingreſſus eſt Moſes* in ipſam Nubem, aſcenditque Montem. Et fuit Moſes in Monte quadraginta diebus & quadraginta noctibus.

Ingreſſusque Moyſes medium nebulæ, aſcendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

* Ebr. in medium Nubis.

EST *Materia* diuiſibilis in infinité parvas particulas, in infinitum, vel quaſi: ex illis conſtant omnia corpora, & in illas reſoluuntur iterum. Et eſt, ut ipſa Hominis vita σύγκρισις, ita inſequens Mors & Putredo διάκρισις. Mouentur in Mundo omnia, & aufert omnis Motus certas à corporibus particulas, quas ipſe aliorſum transfert. Non fit fluidi Corporis ad fluidum, ſolidi ad ſolidum attritio, absque quod particulæ quædam abducantur. Hinc deriuanda omnium Machinarum, cujuscunque ſint vel generis vel inuentionis, conſumptio: ab hac Lege non eximuntur duriſſima

Ligna, non ſolidiſſima Metalla. Et eſt ipſa hæc *Attritio* præcipuus *Perpetui Mobilis* obex.

Ita eſt ipſum corpus Humanum, infiniti artificii machina Hydraulico-Pneumatica, in perpetuo, quamdiu viuit, motu, & in conſumtione perpetua. Quoties fluida per canales circulant, ut circulant jugiter, toties fiunt ſecretiones, imo toties aufertur innumera particularum tum fluidarum, tum ſolidarum, copia, hinc neceſſaria tot ablatorum reſtauratio, neceſſarius *cibus & potus*. Veritatem hanc confirmant inprimis moderna *Tranſpirationis Sanctorianæ* Experimenta, qua conſtat $\frac{5}{8}$. aſſumtorum perſpirare inſenſibiliter, & per porulos adeo minutos, ut horum 125000. obtegi queant, teſtibus Leuwenhoekianis Microſcopialibus obſeruationibus, unico arenæ grano. Non vacat nunc, reducere ad calculum porulorum hujusmodi in tota cute copiam, non particularum transeuntium exiguitatem, non numerum, qui pondus attingat grani, Libræ. Hinc, quod dixi, patet, haud ſubſiſtere nos poſſe diu absque aſſumtione cibi aut potus.

Ad ſeptiduum ſurgit *Hippocrates Lib. de carn.* in fine. *Qui enim ſeptem diebus absque ullo cibo permanſerint, deinc non poſſunt etiam volentes cibis ſubueniri, quia jam venter eos non admittit.* Ratione addita. *Jejunum enim inteſtinum in iis cohæreſcit.* Ubi per cohæreſcentiam intelligi debet corrugatio potius, quam coalitus. Ad undecimum aſcendit *Plinius* L. XI. c. 54. *Homini non utique ſeptimo letalis inedia, duraſſe & ultra undecimum plerosque certum eſt.* Ita & *Ouidius Metam.* 14. ad duodecimum.

Sex illam noctes totidem redeuntia Solis
Lumina viderunt inopem ſomnique cibique
Per juga, per valles, qua ſors ducebat euntem.

Si non heic intelligi debet ſextiduum. Duodecim quoque dierum abſtinentiam ſuſtinuit *Priamus* apud *Homerum ult. Iliad.* Ad longius longe tempus protrahunt variæ & Legendæ & Hiſtoriæ. Prorogant *Sacerdotes* quidam *Indi* inediam ad 20. usque dies, quod legere eſt apud *Cluſium Annot.* ad c. 3. *Garz. ab Horto & Marc. Donatum Hiſt. Medic. Mirab.* c. 12. Ægras memorat *Braſſauolus Comm. in Hippocr. de rat. vict. Sect.* 44. qui per 14. dies abſtinuerint ab omni cibo & potu: ſimilem habet Hiſtoriam detenti in Carcere *Platerus Quæſt. Paradox. Cent. Poſthum.* n. 32. Nota eſt *Annæ de Roth* Hiſtoria 12. Annorum puellæ, Anno 1542, Ferdinando I. Imp. oblatæ, quæ nihil admiſerit per triennium feré, quacum conferri poteſt alia ejusdem ætatis etiam per tres annos jejuna, quæ vixit circa Annum 820. apud *Vincent.* L. XXIV. c. 27. Altius longe aſcendit & ad 20. quidem annos Beati fratris *Nicolai de Rupe* Subſyluani inedia, imo ad Annos 22. puellæ Hiſpanæ apud *Cœl. Rhodigin. Ant. Lect.* L. XIII. c. 24. p. 898. ad 30. *Mariæ* cujusdam *Magdalenæ* apud *Marc. Marul.* L. VI. c. 16. p. 274.

Mentionem meretur *Anna Keller*, *Jacobi Keller* ex pago *Wülflingen*, *Kyburgici Comitatus* filia 31. Annorum, quæ 6. ſucceſſiue annis primo 10. poſt 14. diebus, imo 3. ſeptimanis & A. 1704. 4. ſeptimanis cum biduo ſola contenta fuit Aquâ fontana, & abſtemia ab omni cibo & potu vixit per 7. hebdomadas à 25. Decembr. 1705. ad 8. Febr. 1706. inappetens prorſus. De qua perſona notandum, fuiſſe Epilepticam & ejus diſpoſitionis, ut propter ſanguinis viſcoſitatem & lentiſſimum motum διαπνοὴ illa, de qua ſupra, fuerit tantum non ſuppreſſa. A quo ſane fonte deducenda venit diutina *Serpentum*, *Teſtudinum*, *Chamæleontis*, *Murium alpinorum* inedia. Dependet multum à Temperamento, Ætate, Sexu, Climate, Anni Tempore. Teſtem habemus *Hippocratem* Aph. 13. Sect. 1. Γέροντες ἐυφορώτατα &c. *Senes facillime jejunium ferunt; ſecundò ætate conſiſtentes: minime Adoleſcentes, omnium minimé pueri: ex his autem, qui inter ipſos ſunt alacriores.*

Sed quid tandem de quadrageſimali Jejunio *Moſis?* imo & *Eliæ?* 1. Reg. XIX. 8. qui *profectus virtute cibi*, quem aſſumſit, placentulæ nempe ſuper prunas coctæ, & Aquæ 40. *diebus & 40. noctibus usque in Montem DEI Horeb.* CHRISTI, cujus illi fuere Typi, qui pariter fuit νηςεύσας ἡμέρας τεσσαράκοντα καὶ νύκτας τεσσαράκοντα Matth. IV. 2. Luc. IV. 2. Non ſunt mehercule hi adnumerandi ægris; non heic quadrant Ætiologiæ antea adductæ: Fuere ſani, in functionibus ſuis vegeti, nulla heic ſecretionum naturalis præſumi poteſt ſuppreſſio? Aſcendendum heic ultra Naturæ limites, ad Miraculorum ſphæram. Conſervationis hujus cauſam ſi deſideres, lege Matth. IV. 4. Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ ςόματος ΘΕΟΥ Idem ille DEVS, qui Aquam profluere fecit é ſicca Rupe, qui populum ſuum per 40. annos cibauit Pane cœleſti, potentiſſimé ſeruauit, & ſeipſum, humana carne veſtitum, & ſeruos ſuos fideliſſimos, Moſen & Eliam. Heic omnis Philoſophia ceſſat.

Miraculoſo Moſis quadrageſimali Jejunio adnecto, Coronidis loco, aliud recens ſatis, illuſoriæ Imaginationis productum. *Guſtauus de Bernhard* Nobilis Meklenburgicus Viſionis diuinæ prætextu ad Exemplum Moſis Eliæ & CHRISTI quadrageſimalem Inediam Plœnæ Holſatorum init d. 24. Jul. 1719. & reapſe abſoluit 1. Sept. Sed ita ſenſim ac ſenſim attenuatus, ut die 2. Sept. obdormierit, Capſulam relinquens Propheticis Scriptis refertam, ſub-

EXODI Cap. XXV. v. 1-7.
Hyacinthinum, Purpura, Coccigera.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 1-7.
Blaue Seiden, Scharlach, Rosinroth.

I. G. Penz sculps.

ſubſcripto ſingulis hoc titulo, *des groſſen Königs in Iſrael getreuer Knecht, der Jüdiſche Elias, Guſtav von Bernhard.* Hiſtoriam hanc Actis Vratislauienſibus Medico-Phyſicis D. *Kanoldi* inſeri curauit Loci Medicus D. *Georgius Herman* v. IX. Verſuch. p. 363.

TAB. CLXXIII.

Exod. Cap. XXV. verſ. 1 — 7.

1. Loquutusque eſt DOMINVS ad Moſen hujusmodi verba.
2. Loquere ad filios Iſrael, ut accipiant mihi * Thruma ab omni Viro, qui Cor ſuum ex Munificentia ad hanc rem appulerit, accipiens mihi Thruma.

* Thruma hoc in loco quarumcunque rerum munificum & liberale donum ſignificat, quod DOMINO ſeparatur.

3. Hæc autem ſit Thruma, quam accipietis ab eis, Aurum, Argentum & Æs.
4. Hyacinthinum (ſericum) purpureum, Coccinum bis tinctum, byſſum & (pilos) caprarum.
5. Pelles denique Arietum rubras, & pelles ** Melium, & Ligna Sitim.

** Quidam legunt, pelles Janthinas.

6. Oleum ad luminare, odoramenta ad oleum unctionis, & aromata ad ſuffitum.
7. Lapides *** Schoham, & lapides, qui includantur ad Ephod, & ad pectorale.

*** Schoham quidam interpretantur pro Onyche.

Locutusque eſt Dominus ad Moyſen, dicens:
Loquere filiis Iſrael, ut tollant mihi primitias, ab omni homine, qui offert ultroneus, accipietis eas.

Hæc ſunt autem, quæ accipere debetis, aurum & argentum & æs.

Hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum.
Et pelles arietum rubricatas, pellesque (hyacinthinas) Janthinas, & ligna Setim.

Oleum ad luminaria concinnanda, aromata in unguentum, & thymiamata boni odoris.
Lapides Onychinos, & gemmas ad ornandum Ephod, ac rationale.

SUnt conſiderationis noſtræ *donaria* illa *voluntaria*, quæ ſibi ex ampliſſimo Naturæ theſauro ſelegit Naturæ Autor & abſolutiſſimus DOMINVS pro *Tabernaculo.* Ex Metallorum genere adſunt *Aurum*, *Argentum*, *Æs*, quæ tanquam nota, ſicco pede prætereo, id duntaxat monens, Germanis nobis nomine *Erz*, quod in verſione noſtra exhibemus, venire omnem Metalli venam foſſilem, hinc Auri illam vocamus *Gold-Erz* Argenti *Silber-Erz*, Plumbi *Bley-Erz.* Heic vero intelligi debet *Æs* κατ' ἐξοχὴν ita dictum ſeu *Cuprum*, *Kupfer*, id enim vult Vox נחושת. Quamuis animaduertendum probè, non quadrare DEI maximi ſeruitio Cuprum vulgatiſſimum, ſed intelligi debere pretioſum illud Orientale, Auro contra carum. Colligi id poteſt ex Esr. VIII. 27. ubi inter alia, ex Babylonica captivitate reuecta videas. *Vaſa ænea auricolaria elegantia duo, expetibilia ut Aurum.* Talismodi Æris meminit, ejusque Indici vel Perſici *Ariſtoteles de*

Mirabil. Φασὶ δὲ καὶ ἐν Ἰνδοῖς τὸν χαλκὸν ἅτως εἶναι λαμπρὸν, καὶ καθαρὸν καὶ ἀνίωτον, ὡς μὴ διαγινώσκεσθαι τῇ χρόᾳ πρὸς τὸν χρυσόν. Ἀλλ' ἐν τοῖς Δαρείου ποτηρίοις βατιακὰς εἶναί τινας, καὶ πλέιας, ἃς εἰ μή τῇ ὀσμῇ ἄλλως ἐκ ἦν διαγνῶναι πότερον εἶσι χαλκαὶ ἢ χρυσαὶ. Ex tali χαλκοχρύσῳ parata quoque fuere juxta Mare æneum alia Templi Salomonæi vaſa 1. Reg. VI. 45. Quod vel in anteceſſum obſeruari volo. De hac enim re alibi producam plura.

v. 4. Occurrit primo תְּכֵלֶת *Thecheleth*, quæ vox multas Interpretibus dedit lites, digniſſima tamen indagine exquiſita, quia vel in ſola Exodo occurrit trigeſies, ſed & alibi in Scriptura. Chaldæi ſcribunt תיכלא *Thichla* vel תכלא *Thachla*. Græci Num. IV. 7. ὁλοπόρφυρον reddunt, vel ſimpliciter πορφυρᾶν, uti extat in *Complutenſi*, alibi ſemper ὑακινθον, vel ὑακίνθινον, & ita quoque *Philo*, *Joſephus*, *Aquila*, *Symmachus*, *Theodotion*, *Hieronymus* cum veteribus omnibus. Latine noſtra *Hyacinthinum*. *Colorem* hunc *Hiacinthinum* inſignem fuiſſe & pretioſum conſtat ex *Xenophont. Cyropæd.* L. VI. *Athen.* L. XII. *Arriano* L. VI. *Perſio* Sat. I.

Hic aliquis cui circum humeros hyacinthina lana eſt.

Sed inde pretium duntaxat conſtat Coloris, non qualitas vel ſpecies. Plerique *rubrum purpureum* volunt, qui vel ab *Hyacintho* flore, vel Gemma nomen habeat. Florem deſcribit *Dioſcorides* πλήρη πορφυροειδὲς *purpureo colore plenum.* In *Auctario* Hyacinthinus vocatur à nonnullis πορφυροανθὲς. A *Luciano* in *Amoribus* muliebris capitis cincinni deſcribuntur ὑακίνθοις τὸ καλὸν ἀνθοῦσιν ὅμοια πορφυρόντες *perinde ac pulcrè florentes Hyacinthi purpuraſcentes. Hyacinthus* πορφυρέης audit *Euphorioni* & *Pancrati* apud *Athenæum* L. XV. *Virgilio Suaue rubens*, item *ferrugineus*, i. e. *purpureus*, aut *ſubpurpureus*. Ipſe quoque Lapis *Hyacinthus* purpureus potius eſt, quam violaceus. Et ipſe *Rubinus* Arabibus & Perſis ab hyacinthino colore nomen habet. *Heſychius* & *Suidas* τὸ ὑακίνθινον exponunt ὑπομελανίζον πορφυρίζον. Si hæc prævaleat opinio, idem prorſus erit hyacinthinus color, quem præ ſe ferunt Goſſypia illa ex Aſia in Europam transferri ſolita, *Türckiſch Garn* dicta, quorum tinctura Europæis hactenus eſt inimitabilis, licet, quod ex relatione αὐτόπτων fidiſſimorum habeo, tingendi modus á Turcis haud reponatur inter myſteria Fig. I.

Sed placet aliis pro תכלת *cœruleus color.* His non opus, niſi ut demonſtrent, hyacinthinum colorem ipſum eſſe cœruleum, ſic conciliabitur latina noſtra cum vernacula, *hyacinthinum* & *blaue Seiden.* Et non deerunt rationes, eæque fortes. *Hyacintho flori* eſt color cœruleus. Vix ſane alii proſtant in hortis, quam albi & cœrulei, ut olim *Columella* vidit:

Nec non & niueos, & cœruleos Hyacinthos.

Habent Græci ſuos κυανοῦς ὑακίνθους. Eſt & *Hyacintho lapidi color cœruleus nitore cœruleo* apud *Solinum*: *fluctícolor profunditas Martiano Capellæ* L. I. *Cœli ſerenus color ſicut Saphirus Ambroſio* in *Apoc.* XXI. 20. κυανίζον χρόα *Andreæ Cæſarienſi* in l. c. Θαλασσίτης *mari concolor Epiphanio de* 12. *Gemm.* Sunt porro ὑακίνθινα *Epiphanio* in *Alogis Sect.* 34. eadem, quæ καλλαίνα, κάλλη, κάλλαια, quæ equidem paſſim purpureum ſignificant colorem, ſed & Venetum. *Gloſſæ* Veteres *Latino-Græcæ* καλλαῖνον *Venetum.* Sed venetus color cœruleo eſt ſimilis, aut profundo Aeri, τῷ ἐρανίῳ χρώματι, ἤτοι τῷ τοῦ ἀέρος βάθει. *Arethæ in Apoc.* c. 67. Et eſt *Callais* Lapis Saphiro ſimilis. *Plinius* L. XXXVII. c. 10. *Callais Sapphirum imitatur, candidior & littoroſo mari ſimilis.* Adde quod Hebræis plerisque תכלת eſt color mari aut Cœlo ſimilis. Tract. *Menachoth.* c. 4. *Maimon.* in *Tſitſith* c. 2. *Kimch. Lexic.* qui huc refert ultramarinum. Pro cœruleo quoque colore ſunt *Braunius*, *Lundius*, alii. Et cœruleus ſi fuerit, tingebatur ſeu ſericum ſeu Goſſypium (nam Subſtantiuum in Hebraico Textu deeſt) ex vegetabilibus vel horum Succis, quod *Clericus* vult *Comm. in h. l.* Fig. II.

Sed eſt & conciliationi locus inter *colorem cœruleum & purpureum.* Coeunt, quod ex *Newtoni*, Philoſophorum Principis, *optica*, diſces, amicabili veluti conjugio *violaceus* color cum *rubro* ſecundi ordinis, ut vocat, in *purpureum*, ut leuis exceſſus unius det *cœruleum*, alterius *rubrum.* Nihilominus apud Scriptores *Purpura* commendatur magis à rubro, quam à cœruleo. Memorat *Virgilius III. Georg. Tyrios rubores. Ouidius de Art.* L. III. v. 170. *Lanam*, quæ *Tyrio murice rubet. Plinius* L. IX. c. 38. *purpuram* cum *Sanguine* confert. Imo *purpureum* Poëtæ vocarunt, quicquid inſigniter rubet, Solem, Auroram, Vinum, Uuas, Mora, Narciſſum, Roſam, Papauera, Violas, Puellorum labra & genas, Amethyſtos. Teſtimonia longa ſerie recenſet *Bochart. Hieroz.* P. II. L. V. c. 10. Elicitur inde quoque Argumentum pro cœruleo תְּכֵלֶת. Sane palam diſtinguit *Xenophon* purpureum ab hyacinthino, *Abradatæ* tribuens χιτῶνα πορφυρᾶν, καὶ λῶρον ὑακινθινοβαφῆ: *tunicam* purpuream, & lobum hyacinthini coloris. Et apud *Democritum Epheſium* ſunt Epheſiorum Calaſires αἱ μὲν πορφυραὶ, αἱ δὲ ἰοβαφεῖς, αἱ δὲ ὑακίνθιναι. Et in Sacris manifeſte diſtinguitur תכלת *thechetelh* ab ארגמן *Argaman*, de quo mox conſtabit eſſe purpureum.

Ducit

Ducit nos & Colorum Affinitas, & Textus ordo ad אַרְגָּמָן *Argaman*, *Purpuram*, quæ eliciebatur olim, nunc enim eſt inter res deperditas, ex Conchylio ſeu Murice, ſeu Buccino, *Purpura* dicto. Nam *Purpura* & pro colore ſumitur, & pro Conchylio. אַרְגָּמָן vel אַרְגָּוָן *Argauan* à *Kimchio* & *Pomario* vocatur קרמז *Carmeſinus* ſeu *Coccineus color*, à R. *Jona* לקא *Lacca*. Pretioſius quid fuiſſe *Argaman* quam *Thecheleth* conſtat ex Dan. V. 16. 29. ubi is, quem Aſſyriorum Monarcha ad ſummos honores vult euehere, non veſtitur תְּכֵלָא *thichla* ſed אַרְגְּוָנָא *argauana*. Notandum autem ארגון Dialectum eſſe Chaldæam, Syram, Arabicam & Perſicam, ארגמן Hebræam. Utrumque deflectit *Bochartus Hieroz.* P. II. L. V. c. 11. ex ארמגון *Armagun*, vel *Aramgauan*, quaſi *Syrium colorem* dixeris vel Tyrium, quod in Syria cœperit primo uſurpari, cujus Tyrus eſt vel portio, vel appendix. De *purpura* integri proſtant libri, Authoribus *Fabio Columna*, & hujus Commentatore *Daniele Majore*. Sed manet adhuc colorem ex conchylio hujus nominis, purpuram ex purpura extrahendi artificium inter res deperditas. Sæpe tantundem conſtat, vel plus laboris, deperditam rem reproducere, quam nouam inuenire. Nihilominus tentauit varia poſtrema hæc, & curioſula ætas: In Purpuræ Animalis carne venulam offendit, quæ veram dat purpuram. Et mentio fit in *Memoires de l' Acad. Roy.* 1711. ouulorum quorundam Piſcium ad maris littus jacentium, quæ purpurei coloris ſpeciem quandam exhibent. Conſtat ex hactenus dictis ארגמן eſſe *Purpuram*, cui in Verſione noſtra minus bene reſpondet Vox *Scharlach*, *Scarlatum*; ſeruari potuiſſet, ſi verba uſu valent ut Nummi, vox *Purpur.* Scarlatinum enim colorem ex *Cochenilla* Americæ Inſecto parari certiſſimum eſt, & videbimus mox. Dici nihilominus in fauorem hujus Vocis poteſt, & Purpuram olim nuncupatam fuiſſe *Scharlach* vel *Sarlach*, à *Sarra*, quæ *Tyrum* denotat Purpuræ patriam. Fig. 3. ſiſtit colorem purpuraceum & Fig. 4. Purpuram Cochleam.

Sequitur תּוֹלַעַת שָׁנִי *Vermis Cocci.* Occurrit hic apud Moſen 30. minimum locis. Sed Leuit. XIV. 4. & alibi, legas inverſis vocibus שָׁנִי תּוֹלַעַת *Coccum vermis.* Imo & disjunctas inuenias. Solum שָׁנִי pro *Cocco* occurrit Gen. XXXVIII. 28. 30. Joſ. II. 18. 21. Sic & תּוֹלַע *vermis* Jeſ. I. 18. *Si peccata veſtra fuerunt ut Coccus* כַּשָּׁנִי *niue redduntur albiora, ſi rubent inſtar purpuræ* כַּתּוֹלַע *ſicut natiua Lana fiunt.* Sic & Thren. IV. 5. Nah. II. 3. שָׁנִי iterationem ſonat, à שָׁנָה *iterare*, *duplicare* proinde proprie eſt δίβαφον Hinc noſtra Latina *Coccinum bis tinctum Horat.* Lib. II. Od. 16.

— Te bis Afro
Murice tinctæ
Veſtiunt Lanæ.

Plin. L. IX. c. 39. *Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, velut magnifico impendio, qualiter nunc omnes pene commodiores purpuræ tinguntur.* Hiſtoriam Naturalem ſpectat inprimis altera Vox תּוֹלַע *vermis.* Prælucet explicationi *Dioſcorides* L. IV. ubi κόκκος (βαφικὴ coccus tinctoria) eſt θάμνος μικρὸς φρυγανώδης, ᾧ πρόσκεινται οἱ κόκκοι ὡς φακοὶ *frutex paruus ſurculoſus, cui grana ut Lentis adhærent. Cusculia* vocat *Plinius* L. XVI. cap. 8. κοσκύλια, quia è cortice eraduntur. Græce enim κοσκύλλειν eſt minutias excreſcentes præſecare. *Scatent autem grana illa* (ita Salmas. in Solin.) *intus paruis vermiculis, quorum ſanies coccino tingendo præclara eſt, & eximium illum colorem, quem nos miramur, & adorarunt veteres efficit. Hinc* Vermiculum *pro ipſo* Cocco *dixerunt.* Gloſſæ κόκκος, *vermiculus*, κόκκος βάμμα *vermicula, hoc Coccum*, *Plinio* L. XXIV. Planta ipſa vocatur *Ilex. Eſt autem* (Ilicis) *genus in Africa fere aut Aſia naſcens, celerrimè in Vermiculum ſe mutans, quod ideo* ſcolecion *vocant. Salmaſius* iterum p. 1214. Apud recentiores Græcos σκώληξ paſſim pro Cocco. Ut in *Democriti* ſuppoſititio opere *de purpuræ tingendæ ratione* Σκώληξ Γαλατίας pro *Cocco Galatico*, & Σκώλυξ ὁ Πορφύριος. Vermem etiam Latini appellauere. Gloſſæ Veteres: *Fucus. Vermiculus.* Unde *Vermi-tinctum.* Idem exprimunt Arabes per vocem *Kirmiz*, *Kermez. Alcamus*, *Alkermez, color Armenius, qui exprimitur é Vermibus, in quorum viſceribus latet.* Et preſſius *Sariph. Alkermez nomen Animalis incidentis ſuper Ilicem, quæ eſt ſpecies Quercus mediocris.* Hinc ſane conſtat, Arabum *Kermez* eſſe Græcorum κόκκον βαφικήν, qua voce tam Granum tinctorium ſignificatur quam vermis, ex cujus ſanie color elicitur. Et ex Arabica Voce *Kermezi* venit Gallorum *cramoiſi* Germanorum *Kermeſin*, ſicut *vermeil* ex *vermiculo. Bochart. Hieroz.* P. II. L. IV. c. 27. Hinc & Turcarum *Kyrmyz* pro *Cocco baphica*, ejusque *verme.* Polonorum *Kármázyn*, *kármázy nowa jagoda* pro cocci grano. Turcarum *Kyrmyzy*, Polonorum *kármazynowey farby, czerwony*, pro colore Coccino, coccineo, cremeſino. *Meninzk. Lex.* 3675.

Lucem huic materiæ fœneramur porro ex Hiſtoria Naturæ moderna. In *Provincia, Linguadocia, Luſitania, Hiſpania, Italia* creſcit paſſim *Ilex aculeata cocciglandifera* C. B. *Ilex coccigera* I B. Gallis *Languiſcola*, ſolo ſterili, frutex vix ſupra duos cubitos altus, foliis Aquifoliæ proximis utrinque glabris, verum non ita hilari virore nitidis; floribus vel potius julis, muſcoſis, glande maxima, calyce aſperiore: hujus ramis, ibi præſertim, unde folia prodeunt, vel ramuſculi, verno tempore adnaſcuntur,

tubercula primum viridia, mox rubeſcentia: hæc mollia primum, ubi indurantur, hoſpitium præbent ouulis ibi deponi ſolitis, é quibus generantur muscæ cinericeæ, quæ ubi clauſtris ſuis euolant tuberculum linquunt, inutile prorſus ad uſus ſeu Medicos, ſeu tinctorios. Medici namque ex granis coccigeris parant *confectionem* dictam *Alkermes*. Deponunt *Muſcæ* illæ ouula ſua Autumno, foramine cum aculeo facto, intra ipſum corticem, quæ proximo Vere, accedente cupioſiori alimento grandeſcunt in *Vermiculos*, & hi rurſus in *Muſcas*; Colorem autem ipſum dant *ouula* ſeu *Vermiculi* maturitatem adepti, ſanie rubicunda impleti. Fruticis hujus characteres videſis ad marginem nullis notatos ciphris. Lucem dabunt huic materiæ ſimul & Textui, Icones viui ex Illuſtr. Comitis *Marſiglii Annotazioni intorno alla grana de' Tintori detta Kermes*, ubi fig. 5. ſiſtit ipſam Ilicem coccigeram, & ccc. tubercula ſeu grana Kermes ex alis foliorum procreſcentia, prouti oculis conſpiciuntur nudis; conf. quoque Tab. ſeq.

TAB. CLXXIV.

Fig. 6. Tubercula prædicta oculis armatis.

Fig. 7. & 8. Ilicis fruſtulum cum grano adnato a. oculis nudis & armatis.

Fig. 9. & 10. Idem granum ſitu inuerſo, ut videri poſſit pellicula alba, & perforata infra illud cingens. b. oculis nudis. B. Armatis.

Fig. 11. & 12. Idem Granum dicta pellicula nudatum, c. oculo nudo, C. armato.

Fig. 13. & 14. Idem granum verticaliter ſectum d. oculo nudo, D. Armato, ſucco coccineo plenum, ſaturatioris quidem coloris verſus apicem quam ad baſin.

Fig. 15. & 16. Idem granum, quod exhibet ouulorum nidos, jam, poſtquam euolauit Inſectum, vacuos, e. oculo nudo, E. armato.

Fig. 17. F. Ouum ipſum Inſecti á Grano ſeparatum, ubi, & ſubſequentibus Literis minor figura exhibetur oculo nudo, major armato. G, ouum, è quo Inſectum prodire incipit, & caput porrigere. H. Inſectum majori paulo forma extra ouum prominens. I. Idem extra ouum, appendente veluti per Funiculum umbilicalem oui nido. K. Inſectum ſeu Musca in pleno ſuo ſtatu, ſitu prono atque ſupino depicta.

Hæc hactenus de coccigero verme omnium Inſectorum pretioſiſſimo, qui Lanæ & Serico colorem conciliat antiquæ Purpuræ vel parem vel ſuperiorem. Hæc, inquam, ex Ill. *Marſiglii* Obſeruationibus, quibus vel rectificandis vel illuſtrandis inſeruiunt, quæ habet expertiſſimus in Hiſtoria Naturali, Inſectorum ſpeciali, *Vallisnerius* nelle *Eſperienze ed Oſſeruazioni intorno all'Origine, ſui luppi e coſtumi di vari Inſetti* p. 61. ex amici fidiſſimi *Ceſtoni* obſeruationibus, non mutari unquam vermes illos coccigeros in volatilia; Eſſe Grana Kermes non Tuberculum ſiue Gallam, ſed Vermem, qui octo vel decem menſium ſpatio in glomerem mutetur ex meris conſtantem ouulis, quæ rurſus abeunt in vermiculos prioribus ſimiles, & hexapodos. Cui obſeruationi ſi fides habenda, erunt vermiculi hi hermaphroditi, ut eſt Echinus marinus, fouens inſimul atque fœcundans 500. Oua absque utriusque ſexus copula. Imo vero erunt Muſcæ illæ prædatrices potius ouulorum & vermiculorum coccigerorum quam partus.

TAB. CLXXV.

COmmodiſſima ſeſe heic offert occaſio detegendi originem paucis cognitam *Scarlatini Coloris* ex *Cochenilla*. Inuitat me coloris cum coccino affinitas, Generationis identitas, ipſum *Scarlati*, *Scharlach* vocabulum, quod jure veluti Subſtitutionis tranſiit ex Europa Aſiaue in Americam. Plantatur in *America Noua* inprimis *Hiſpania* & *Mexico*, ſpeciatim circa urbem *Pueblo* de *los Angelos*, *Opuntia maxima folio oblongo rotundo majore, ſpinulis obtuſis, mollibus & innocentibus, obſito flore ſtriis rubris variegato*, *Sloane Cat. Jamaic.* p. 194. *Hiſt. Nat. Jamaic.* Vol. pag. 152, *Raji Hiſt. Plant. Vol. III. Dendr.* p. 19. *An Raquette ou Cardaſſe, que les Botaniſtes appellent Opuntium majus ſpinoſum fructu ſanguineo. Plumier Hiſt. Nat. des Drogues* pag. 31.? *An ficus Indica major*

EXODI cap. XXV. v. 4.
Tholaath Schani, Vermis Cocci.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 4.
Rosinroth.

I. A. Corvinus sculp.

Exodi Cap. XXV. v. 4.
Cochinilla.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 4.
Cochenille Scharlach.

I. A. Fidrich sculps.

EXODI Cap. XXV. v. 4.
Gossypium, Sericum.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 4.
Weisse Leinwad, Baumwolle, Muschel-Seide.

I.G. Pinz sculpt.

major læuis ſeu non ſpinoſa, vermiculos, quos Cochenilla vocant, proferens. Pluken. Tab. 281. Planta ad 8. aut 9. Pedum altitudinem excreſcens, foliis ſesqui pedem longis, dodrantem latis, nullis ſpinarum agminulis horridis, nam eorum loco excauantur foraminula in ſuperficie folii, paruis oblongis protuberantiis repleta. Flores ſunt rubro-ſtriati. Fructus ut ficus Indicæ, *Tuna* & *Opuntia* dictæ. Plantam hanc exhibet Fig. I. Folium & florem Fig. 2. Ex hac Planta decutitur, & magna induſtria colligitur Inſectum, quod ipſam dat *Cochenillam.* Nomina ejus in Ill. *Sloanii Nat. Hiſt. of Jamaica* Vol. II. pag. 208. 391. hæc ſunt: *Scarabeolus hemiſphæricus Cochineelifer. Petiuer Gazoph. Nat. Tab. I.* Fig. 5. *Cochinilla* & *Coccinilla officinarum. Dale Pharmac.* pag. 539. *Cochineal. Transact. Philoſoph.* n. 176. p. 1202. & n. 139. *Scarabeus nigricans alarum alias rubicundarum Limbis. Merian. Metam. Inſect. Surinam* p. 2. *Cochinell. Tradeſcant.* p. 35. Nudis oculis Inſectum hocce exhibet Fig. 3. ubi F. eſt Chryſalis. G. Scarabeolus ipſe, armatis Fig. 4. 5. 6.

Qui myſticum deſiderat explanare תּוֹלַע שָׁנִי ſenſum, perbellé poterit dulciſſimo Seruatori CHRISTO, ejusque vitæ doloribus undique refertæ, & tantum non ærumnarum ſpinis horridæ, Paſſioni inprimis atrociſſimæ, tandemque Morti applicare aculeata Ilicis coccigeræ, ipſiusque Opuntiæ folia, vulnera Frutici huic & Plantæ ab aculeo Muscæ inflicta, ſaniem coccineam cum ſanguine pretioſiſſimo, inprimis Vermiculum in ea hoſpitantem, qui Meſſiam exhibet *Vermem*, & *non Virum* Pſal. XXII. 7. *Vermiculum Jacobi*, Jes. XLI. 14.

TAB. CLXXVI.

NOuo Naturæ Lumine opus ad explicandum τὸ שֵׁשׁ *Schesch*, quod Latina noſtra vertit *Byſſum*, vernacula *weiſſe Leinwad*, nixa autoritate veterum quorundam, qui ex Byſſo fabricarunt genus Lini, quod, *Philoſtrato* teſte, conficitur ex Indicæ cujusdam Arboris Lana: ita & intelligendus *Strabo* L. XV. *Sericum* ex Arbore deducens, τοιαῦτα δὲ τὰ σηρικὰ ἐκ τινῶν φλοιῶν ξαινομένης βύσσα. Et pugnat pro *Lino Clericus* Com. in h. l. in ſuas partes vocans *Herodotum*, qui L. II. c. 37. teſtatur Sacerdotes linea tuliſſe veſtimenta ſemper recens abluta, hoc potiſſimum curantes, ἕιματα λίνεα φορέεσι ἀεὶ νεόπλυτα ἐπιτηδέυοντες τῦτο μάλιςα. Subſcribit & *Hiller. Hierophyt.* P. II. p. 141. Pro *albo* denique *colore* pugnant *Buxtorff. Lex. Hebr.* voce שש. *Lex Talmud.* in בוץ. *Schindler Lex. Pentaglott.* in בוץ & שש. *Seldenus* L. II. *de Succeſſ. in Pontif.* cap. 7. *Dieteric. Antiq. Bibl. ad Eſai.* XIV. 1. *Lundius.* Sed adnumerat *Pancirollus Linum* hocce *Byſſinum* rebus deperditis p. 25. Imo vero, ſi rem penitius inſpiciamus, *Linum* illud *Xylinum* (ſic vertunt *Junius* & *Tremellius*) vel *Sericum candidum (Luth. weiſſe Seide)* aliud nihil eſt, quam *Goſſypium* modernorum, *Baumwollen*, *Baumwollen Zeug.* Lucem fœneratur *Plinius* L. XIX. c. 1. *Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui* Goſſypion *vocant, plures* Xylon, *& ideo linea inde facta* Xylina. *Paruus eſt, ſimilemque barbatæ nucis defert fructum, cujus ex interiore bombyce lanugo netur. Nec ulla ſunt eis candore mollitiaue præferenda. Veſtes inde Sacerdotibus Ægypti gratiſſimæ.* Placeret & mihi, ſi ex vegetabilium regno petendum τὸ שֵׁשׁ *Goſſypium*, uti & *Bonfrere* ad Exod. XXV. 4. Si hoc, correctionem admittit vernacula noſtra, & ponendum *Baumwolle* vel weiſſe *Baumwolle* loco weiſſe *Leinwad.* Siſtit *Goſſypium* hoc *arboreum* Ægyptiis *Gottne' l ſeggiar* dictum, vel *Cotnem ſegiar*, *Alpinus Plant. Ægypt.* pag. 69. & memorat, creſcere ad 10. cubitorum altitudinem, ſtipite, ramisque duris lignoſis: confici in Arabia ex lanugine telas illas tenuiſſimas, quas *ſeſſas* illi appellant, ob pulchritudinem omnibus commendatas. Ab Ægyptiorum vocabulo forte derivandum Gallorum *Cotton*, aliarum Nationum Europæarum *Cattun*, Fig. I.

Quærunt alii שֵׁשׁ in Regno Animali, nominatim *Conchyliorum*, quæ proin darent & תְּכֵלֶת & שֵׁשׁ, Prælucet his *Ariſtoteles Hiſt.* L. V. c. 15. αἱ δὲ Πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τῆ βύσσα ἐν τοῖς ἀμμώδεσι καὶ βορβορώδεσι, quæ Verba ita interpretatur *Gaza*, *Pinnæ erectæ locis arenoſis cœnoſisque ex Byſſo proueniunt*, intelligens juxta cum aliis *Byſſi* nomine Lanam illam mollem, quam Pinnæ nent. Volunt equidem *Geſsnerus* & *Bochartus*, Lanam hanc nullibi apud Veteres Byſſi nomine venire, ſed vocari ξέιον, & corrigit *Ariſtotelem Bochartus*, diuque ante eum *Athenæus*, legendo ἐκ τῆ βυσσῆ, pro ἐκ τῆ βύσσα, ex *fundo Maris*, non, ex *byſſo.* Hanc Criticorum litem meam non facio, ſed id duntaxat urgeo, magni olim æſtimatam fuiſſe hanc Conchyliorum Lanam, tum propter mollitiem, tum propter flauum colorem vel aureum. *Baſilius in Hexaem. Hom.* 7. πόθεν τὸ χρυσᾶν ξέιον αἱ πίνναι ἱέ-

φεσιν, ὅπερ ἐδεὶς τῶν ἀνθοβάφων ἐμιμήσατο. *Unde Lanam auream Pinnæ nutriunt, quam nemo eorum imitatus eſt, qui floridis coloribus lanas imbuunt.* Et *Hom. 7. ad Diuites.* Τὰ δὲ ἐκ θαλάττης ἄνθη, ἡ κόχλος, ἡ πίννα σπεδάζεται ὑπὲρ τὸ ἐκ τῶν προβάτων ἔριον. *Maris autem flores, Concha, Pinna majori ſtudio quæritur, quam lana ex ouibus.* Unde ſane conſtat, Lanam hanc, ſeu, ſi mauis, ſericum hocce olim jam fuiſſe in uſum tractum. Imo ex *Phile* c. 88. Veteres inde formaſſe *Capillitia*, quæ hodie vocamus *Perruques*, nec ex humanis duntaxat pilis, ſed & ex caprillis paramus & equinis.

Πίννη δὲ ποιεῖ καὶ τριχῶν βλάςην ξένην
Ὡ ἐξ ἀράχνων συμφυῶν τῶν ἐγκάτων.
Ἧς ἡ φεραυγὴς, καὶ χλιδῶσα λεπτότης,
Ξανθοῖσι πλοκμοῖς ἐν δέ θεῖσα παρθένων
Σπαργῶντας αὐταῖς μαζοπόνει νυμφίες.

Pinna autem pilorum mirabile facit germen,
Ac ſi ex Aranearum viſceribus produceret
Cujus lucida & delitioſa tenuitas
Flauis virginum cincinnis illigata
Procos in eas prurientes conciliat.

Sequentia habet *Procopius Comment. de Juſtiniani fabricis* L. III. quibus veſtium ex illa Lana confectio probatur. Χλαμὺς ἐξ ἐρίων &c. *Chlamys ex lanis facta, non quales ſunt ouium, ſed é Mari ſumtis: pinnas*, πίννας, *vocari cenſent Animalia, in quibus hæ lanæ producuntur.* Et quid ſi *Vellus* illud *aureum* ex hujusmodi lana fuerit fabricatum? abundat ſane *Colchis Pinnis.* Ipſe *Bochartus* huc refert חֲלִי בָתֻם *obrizi ornamentum.* Prov. XXV. 12. nos reddimus *ein güldenes Kleinot.* Πίνωσις χρυσῆ, quæ valde torſit Interpretes, aliud non eſt eidem, quam *aureum* Pinnæ *Vellus.* Ex Hiſtoria moderna en teſtimonium *Godofredi* junioris, qui in *Memoir. de l'Acad. Royal.* 1712. pag. 207. prætendit, Antiquorum *Byſſum* eſſe hoc ipſum *Pinnarum ſericum*, teſtaturque inde Tibialia parari, & alia, poſtquam humido loco per aliquot dies repoſitum, dehinc carptum, collectum fuerit nendo in fila. De quo ſerico id inſuper notari meretur, neri id ab ipſis conchis, uti Aranearum ſericum prodit ex ipſo earum corpore, imo fila hæc idem eſſe Pinnis, quod nauibus eſt Anchora. Neque tandem ſilentio eſt prætereundum, Byſſum veterum non albi fuiſſe coloris, ſed flaui, vel purpureobruni. *Heſychius.* Βύσσος χρῶμα ἀντὶ τῆς ὕσγης παραλαμβανόμενον, *Color, qui loco Hyſges aſſumitur.* Confer. *Plinius* L. XX. c. 26. *Hyacinthus in Gallia optime prouenit; Hoc ibi pro Cocco hysginum tingitur.* Alibi *byſſinum* idem notat quod *purpureum*, βυσσινά πορφυρᾶ *byſſina purpura. Pinnam Conchamque* & ab ea protenſum Byſſum vel Byſſinum Sericum exhibet Fig. 2.

TAB. CLXXVII.

SEquuntur עִזִּים *Capræ.* Sed adeſt Ellipſis. Intellige *pilos* ſc. *Caprillos.* Conſtat, quod ſupplemus, claré ex Exod. XXXV. 26. *Omnes mulieres, quas incitabat cor ſuum, neuerunt induſtrie pilos caprinos.* Adde Cant. IV. 1. *pilus tuus eſt quaſi grex caprarum*, i. e. ut pilus gregis caprarum. Sunt autem conjiciendi oculi non tam in *Capras* noſtras Europæas, quæ breuioribus ſunt pilis, quam vero Orientales illas, quæ ſunt *longioribus*, tondentur ut oues, quarumue villi in varios adhibentur uſus. Sic in *Hiſpania* circa *Cynetas. Feſtus Auienus in Ora maritima:*

Hirtæ hic capellæ, & multus incolis caper
Dumoſa ſemper intererrant ceſpitum,
Caſtrorum in uſum, & nauticis velamina,
Productiores & graues ſetas alunt.

In *Phrygia Varro Ruſtic.* L. II. ad fin. *Tondentur, quod magnis villis ſunt in magna parte Phrygiæ, unde Cilicia & cetera ejus generis fieri ſolent.* In *Lycia Ælianus* L. XVI. c. 30. Ἐν Λυκίᾳ &c. *In Lycia dicit, Calliſthenes Olynthius, etiam Capras tonderi, ut oues ubique locorum; ibi enim eſſe hirſutiſſimas, & egregiis villis, ita ut ab iis cincinni & retorti capilli dependere videantur.* In *Africa* circa *Cinypem* amnem *Virgil. Georg.* L. III.

Nec minus interea barbas, incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetasque comantes
Vſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.

In Cilicia Ariſtot. *Hiſt.* L. III. c. 28. ἐν Κιλικίᾳ αἱ Ἄιγες κείρονται ὥσπερ τὰ πρόβατα παρὰ τοῖς ἄλλοις, Sane ex his Caprarum pilis vel villis ſunt Aulæa facta, quibus tectum Tabernaculum Exod. XXVI. 7. XXXV. 6. 23. 26. XXXVI. 14. Sic Scenitarum *Arabum tentoria Solinus Cilicina* fuiſſe

EXODI cap. XXV. v. 4. 5.
Capra, Taxus, Hysginus color.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 4. 5.
Ziegen-Haar, Dachsfelle, Purpur-Farbe.

H. Sperling sculps.

fuiſſe ſcribit, id eſt, ipſo interprete, é *caprarum* pilis *texta: Bochart. Hieroz.* P. I. L. II. c. 51. In Exemplum heic ſiſto *Capram Lybicam* Fig. I.

De *pellibus Arietum rubris, rothlechten Widderfellen* עֹרֹת אֵלִים מְאָדָּמִים non habeo plura, quæ dicam. Inſeruiebant hæ operiendo ſiue tegendo Tabernaculo, quod conſtat ex Exod. XXVI. 14. *Facias & tegumentum ipſi Tentorio ex pellibus Arietum rubris,* Conferri poſſunt commode cum corio illo rubro, quod *Cordubenſe* vocant, *Cordouan* & *Saffian.*

Sequuntur עֹרֹת תְּחָשִׁים *Pelles Melium, Dachsfelle*, ex noſtra utriusque Linguæ verſione, primo Tabernaculi tegumento, quod ex Arietum pellibus rubefactis fiebat, ſuperinductæ, imo & ſuper Arcam, Menſam, Candelabrum, Altare aureum, & omnia vaſa ejus extenſæ. vi. Exod. XXXV. 23. XXVI. 14. XXXVI. 18. XXXIX. 34. Num. IV. 6. 8. 10. 11. 13. 14. Ezech. XVI. 10. Sed de hoc Animali תָּחָשׁ diſputant multum Judæi inter ſe, an ſit mundum, nec ne? alii, qualenam ſit? In Talmudico Tractatu *de Sabbatho* c. 2. f. 28. dicitur ſpecies τῆ תְּלָא אִילָן *Thela Ælan*, quod definitur *paruum Animal Felis ſpecie, varium multicolor, immundum, quod reperiri accepimus in certis locis, ubi cuniculos eo venantur: vocatur Syriacé Siphka*, Arab. *Zebzeb*, Græcé *Thela Ælan;* ubi *Viuerram* ſignificari planum, Græcé ἰκτίδα, unde forſan Germanorum *Iltis* vel κτίδα, quæ quidem apud nos non eſt varia. Reliquæ notæ conueniunt. *Bochart. Hieroz.* P. I. L. III. cap. 30. תלא אילן corruptum vult ex תלוא אילן quaſi dicas, *maculoſum Animal* oppidi *Ælan* in Arabia, ubi forte frequens, vel potius legendum vult אִילָן, quod *Arborem* ſonat, ut ſignificetur aliud Animal huic ſimillimum, nempe *Martes fagina vel faginea, Buchmarder*, vel *Abietina, Tannmarder*, cui etiam color ſæpe eſt varius, Zoologis teſtibus candido fuſcus, vel puniceo-fuſcus. Syrum nomen putat *Bochartus* fuiſſe *Phiska*, non *Siphka*, illud enim, de pelle, diuerſicolorem notat. Arabum *Zebzeb* notum eſt pro Animali Feli ſimili. *Zobellam* huc referre abſurdum exiſtimat idem *Bochart* cum ſit Animal frigidiorum climatum, rariusque & pretioſius, quam ut Iſraelitæ ex Ægyptiaca ſeruitute exeuntes potuerint illius pelles habere tantâ copiâ, ut ex iis conſutis Tabernaculum, Altare, Menſam, & ſacra vaſa tegerent. Fidem merentur nullam recutiti illi Doctores, qui תָּחָשׁ volunt fuiſſe Creaturam prorſus ſpecialem, quæ in fronte habuerit cornu unicum, & poſtquam ad Tabernaculi uſus fuerit adhibita, perierit. Interim Fig. 2. exhibet *Viuerram* Fig. 3. *Taxum*, Fig. 4. *Martem.*

Sed quid de *Taxo*, quem habent noſtræ, & plurimæ aliæ Verſiones? nonne pro hoc Animali militat vel ſola Hebræa Vox תָּחָשׁ? Princeps Sententiæ hujus eſt R. *Selomo* in Ezech. XVI. 10. qui XII. circiter vixit Seculo. Nec hæc placet, utut tot Interpretum ſuffragiis ſuffulta, *Bocharto* propter rationes ſequentes. 1. *Taxus* pro Animali eſt vox nouitia, ante Seculum VII. vel VIII. haud uſualis, ante hac enim notabat arborem Σμίλακα. 2. Taxonis in pelliciis rarus vel nullus eſt uſus, niſi ad pharetras, Equorum helcia, ſcuta, canumque millos. 3. Hoc Animal veteribus adeo parum fuit cognitum, ut Græcum nomen non habeat, & de Latino ambigatur valde. Et *Melis* veterum potius eſt *Fouina*, vel *Putorius*, ita docente *Salmaſio* in *Solin.* p. 1000. 4. Oſtendi debet, quid in Calceis é pelle Taxonis ſit magnificum, laudatis adeo in amictu ſponſæ ipſius DEI Ezech. XVI. 10. quibus ne lixæ quidem uterentur & calones. 5. Eſt *Taxi* vel *Taxonis* ipſa Vox non Hebraicæ originis, ſed Gallicæ *Iſidor. Orig.* L. XX. c. 2. *Taxea lardum eſt Gallicé dictum.* Unde dicit *Afranius* in *Roſa, Gallum ſaginatum pingui paſtum taxea.* Habet enim Taxo communem cum Porco pinguedinis abundantiam.

Laudatiſſimo noſtro & in his verſatiſſimo *Bocharto* exulat omne Animal, & eſt תָּחָשׁ coloris nomen. Sane Græci Seniores עֹרֹת תְּחָשִׁים reddiderunt δέρματα ὑακίνθινα, *Aquila* & *Symmachus* ἰάνθινα; *Hieronymus pelles tanthinas*, alii δέρματα πεπυρωμένα, ignei coloris, niſi malis πυῤῥωμένα *ruffi.* Conſpirant Arabes nonnulli, licet in coloribus diſſentiant; & his *cœleſtis* placeat, illis *niger.* Chaldæi & Syri habent סַסְגּוֹנָא *Sasguna*, quod Talmudici explicant pro Animali multicolori: ſed verius notat colorem: conſtat id ex Syriacis verſionibus Exod. XXVI. 14. & XXXIX. 34. ubi pelles Arietum rubræ opponuntur pellibus arietum *Josgauno* Non tamen definiunt Syri, qualisnam hic ſit color: *Bocharto* videtur ὕσγινος, *hysginus.* Hunc memorat *Plinius* L. XX. c. 26. *Hyacinthus in Gallia optime prouenit, hoc tibi pro cocco hyſginum tingitur*; ad quem locum *Turnebus* in *Aduerſariis* notat, eſſe *hysgum hyacinthum.* *Heſychio* βυσσὸς, Byſſus eſt χρῶμα ἀντὶ τῆς ὕσγης παραλαμβανόμενον, *color, qui hyſges loco aſſumitur*, eidemque βύσσινον *byſſinum*, πορφυρὲον *purpureum.* Hæc interpretatio ſi prævalet, juſſit DEVS offerri pelles hyacinthinas, janthinas, aut hyſginas, purpureo coloris genere tinctas, vel Naturâ vel Arte. Naſcuntur namque in oriente *oues* non rubræ ſolum, ſed & purpureæ; earum meminit *Tertullian.* de *habitu mul.* c. 8. *de cultu fœminar.* c. 10. *Cyprianus de diſciplina & habitu Virginum. Columella* L. VIII. c. 2. *Oppianus Venat.* L. II. Inter munera, quæ *Juſtino Juſtiniano* obtulit *Thomas Lycandi* Paruecus leguntur πρόβατα φοινικότριχα χίλια, oues purpurei coloris mille. Sed & poterant pelles illæ tinctæ eſſe arte, quum recenſiti colores quadrent Lanæ potius, quam pellibus.

TAB. CLXXVIII.

PErgentes Interpretes noſtri ad שִׁטִּים *Schittem*, *Sitim*, ſeruarunt originalem vocem Hebræam, quod & facit *Clericus*, quia nondum liquidò conſtet, cujusnam fuerint generis ligna illa in uſum Tabernaculi adhibita. Habent LXX. ἄσηπτα ξύλα i. e. corruptioni ſeu putredini haud obnoxia; ſed dat & hæc expreſſio non aliam ideam, quam vagam, qua comprehenduntur non duntaxat Arbores multæ coniferæ, ſed ſolidioris ſtructuræ quæuis. Placet Vernaculæ noſtræ Lignum *Pini Förrenholtz*. Sed majori forte & jure & authoritate imprimis Talmudiſtarum, ſuffragium dari poſſet *Cedrino* Ligno, Fabricæ Templi Solomonæi quoque adhibito, ſiquidem claſſi Arborum coniferarum & reſiniferarum, ex qua eſt & ipſa Pinus, nos alligare vellemus. Sane in eruendis vel Plantarum, vel Mineralium, vel Animalium nominibus, horumque veris ſignificationibus non duntaxat obambulanda eſt Europa noſtra, ſed adeunda Aſia, & conſulendi, qui Hiſtoriam Aſiæ naturalem pertractant.

Nullum eſt dubium *Salmaſio Hyl. Jatr.* p. 166. nec mihi, *Schitta* Hebræorum idem eſſe cum *Senton* vel *Santon* Arabum, quæ ſpina eſt Ægyptia in deſerto naſcens, quam ἄκανθαν vertit *Theodotion*, *Dioſcoridis* Ζήτιον δένδρον cum Hebræo שטה עץ congruit. Sed non eſt hæc *Acacia* vel *Spina Arabica*, verum *Acacia Vera* J. B. *Acacia foliis ſcorpioides leguminoſæ* C. B. Arbor Mori magnitudine, ramis latius expanſis, trunco æquali, ſpinis horrida, binis ut plurimum ſimul junctis, cortice ex nigro cineraceo, ligno ex luteo palleſcente, foliis adlentis folia accedentibus, pinnatim multis ad coſtam unam cohærentibus, ut pollice, *Bellonio* teſte, poſſis tegere 350. folia. Floribus pulcherrimis, coloris flaui, in globulos coactis; ſiliquis Lupini quodammodo ſimilibus, nigricantibus ſiue fuſcis, compreſſis, anguſto iſthmo interceptis: ſemine, quod unicuique loculo ineſt, ſpadiceo. Ex qua Arbore promanat ipſum *Gummi Arabicum* dictum. Copioſe creſcit, *Alpino* & *Bellonio* teſtibus, in Ægypti locis à Mari remotis, in montibus Sinai, penes rubrum Mare, circa Sues, in Deſerto ſterili, quæ loci circumſtantia inſigne dat determinationis pondus. Ex ea, *Herodoto* teſte L. II. c. 96. *Naues Ægyptiorum onerariæ factæ:* Et ex his Lignis *Schittim* confecta *Arca fœderis* Exod. XXV. 11. *Vectes* & *Aſſeres erectæ auro obductæ* Exod. XXV. 13. XXVI. 15. *Ara* ejusque *Vectes* Exod. XXVII. 1. 6. *Menſa*, ejusque *Vectes* Exod. XXVI. 23. 26. *Ara ad incendendum ſuffimentum* ejusque *Vectes* Exod. XXX. 1. 5. Eratque Arboris illius incorrupta materia Symbolum Æternæ adorantibus coram Arca, & in Altari ſacrificantibus, & in Thymiaterio adolentibus DEI Seruatoris Gratiæ. *Hiller. Hieroph.* P. I. pag. 426. Siſtit hanc Fig. 1. & ad marginem videre licet characteres ex ſtructura Floris & fructuum petitos.

De Oleo ad Luminare, odoramentis, ad oleum unctionis & aromatibus ad ſuffitum generatim duntaxat v. 6. memoratis, dabitur alibi commodior dicendi locus. Nec opus, ea repetere, quæ de Lapide שֹׁהַם *Schoham* ſcripta ſunt ad Gen. II. 12.

TAB.

EXODI Cap. XXV. v. 5.
Schittim, Acacia.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 5.
Schoffendorn.

G.D.Heiman. sculps.

EXODI cap. XXV. v. 10.
Arca Foederis ex Lundio.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 10.
Bundes-Lade nach Lundio.

M. Tyroff. sculp.

TAB. CLXXIX.

Exod. Cap. XXV. verſ. 10.

Facient etiam Arcam ex Lignis Sitim, cujus longitudo ſit duorum cubitorum & dimidii; latitudo autem ejus Cubitum (habeat) & dimidium, & altitudo ejus Cubitum & dimidium.

Arcam de Lignis Setim compingite, cujus longitudo habeat duos & ſemis cubitos, latitudo cubitum & dimidium, altitudo cubitum ſimiliter ac ſemiſſem.

SOlebant & Ægyptii aliique populi Idololatræ ſacerrima quæque ſui Cultus certis Areis claudere & aſſeruare. De hac re fuſius agit *Spencer de Leg. Moſ.* L. III. Diſſ. V. Quemadmodum adhuc ſolent Sanctorum reliquiæ ſollicitè capſulis pretioſiſſimis includi, & quidni clauderetur probé, quod judicatur ſacrum, vel ſacerrimum? Hujusmodi Arcæ *Iſidi* ſacræ meminit *Plutarch. de Iſide & Oſiride* p. 366. Τὴν ἱερὰν κίστην &c. *Sacram ciſtam Stoliſtæ & Sacerdotes proferunt continentem Arculam* (κιβώτιον) *in quam ſumtam Aquam potabilem infundunt.* Et *Apulejus Lib. met. XI. Ferebatur* (in pompa Iſidis) *ab alio ciſta ſecretorum capax, penitus celans aperta magnifica.* Ipſam hanc & ſacram arcam, de qua nos, cum *Tripode Delphica*, confert *Dikinſon Delph. Phœniciſſ.* c. 11. quam tetragonam potius fuiſſe vult auream ἐκ χρυσηλάτε, limbo item ſeu coronâ aurea cinctam, propitiatorio etiam ſedili inſtructam, quod conſtat ex *Ariſtophane* in *Plutone.* Judicent, per me, alii, an Ægyptii & Gentes aliæ modum hunc claudendi ſacra mutuò petierint ab Iſraelitis? quo plerique ſaniorum Doctorum vergunt. Vel, an DEO placuerit cultum ſuum accommodare veluti per complacentiam quandam conſuetudinibus, quas viderant Iſraelitæ in Ægypto? quo inclinant *Chryſoſtomus Hom.* VI. in *Matth. Maimonides Doct. Dub.* L. III. & poſt *Spencerum Clericus* Comm. in h. l. Mihi videtur ſana ipſa Ratio dictaſſe hanc pretioſiſſimarum rerum clauſuram.

Certum hoc eſt, fuiſſe hanc, de qua nunc, Arcam omnium, quæ unquam fuere, ſacerrimam, imo ſolam & unicam ſacram, *Sanctuarium* κατ' ἐξοχὴν ita dictum Exod. XXV. 8. Structuram ab ipſo Deo dictatam. Juxta omnia, quæ ego oſtendo tibi, tam juxta Exemplar Tabernaculi, quam juxta Exemplar cunctorum vaſorum ejus, ſic facietis v. 9. in qua aſſeruari debebant *Tabulæ Fœderis* Exod. XXXI. 18. Fœderis nempe inter DEVM & populum, unde & Arca Fœderis nuncupatur Exod. XXX. 6.

Conſtrui debebat hæc Arca ex *Lignis Sitim*, de quibus ſupra. Expreſſam habemus omnem ejus dimenſionem, *Longitudinem Cubitorum* 2½. Latitudinem æque ac *altitudinem* Cubiti 1½. Sed quænam ſit cubiti Hebraici præciſe Idea, docuimus alibi. Illud heic monendum reſtat, fundatam præ aliis eſſe eorum ſententiam, qui *Cubitum Hebraicum* eundem faciunt cum *Ægyptiaco*, utpote cui in ſeruili illa 4. Seculorum vita fuerint Iſraelitæ adſueti, imo vero eſt ſimile, & Hebræos & Ægyptios & Cananæos eandem obtinuiſſe á Noacho menſuram. *Ægyptios* quod attinet, & *Chananæos*, legere eſt apud *Herodotum* L. II. c. 168. *Samiis*, qui Phœniciorum fuere colonia, eosdem fuiſſe cubitos cum Ægyptiis. Neque legimus, DEVM per Moſen dediſſe populo ſuo menſuram quandam nouam, cujus certé longitudinem diſtincte expreſſiſſet, ut Exod. XVI. 36. determinauit *Homer*, quod ſit $\frac{1}{10}$. *Ephæ.* Eò proin res redit, ut definitam ſciamus Ægyptiaci Cubiti menſuram. Huic nodo ſoluendo inſeruit *Nilometrion*, ad quod in Cubitos exacte diuiſum, & authoritate publica cuſtoditum, menſurare ſolent Ægyptii Nili accrementum & decrementum: hoc Turcis vel Arabibus recentiori nempe ætati attribui nequit, quum ejus mentionem faciat *Plinius* L. V. c. 9. XVIII. 18. XXXVI. 7. *Auctus per puteos menſuræ notis deprehenduntur. Juſtum incrementum eſt cubitorum XVI. Minores aquæ non omnia rigant, ampliores detinent, tardius recedendo.* Altius ſi aſcendimus Nilometrion inuenimus apud *Diodorum Siculum* L. I. *Strabonem* L. XVII. *Plutarchum de Iſide & Oſiride*, imo & in modernorum *Hodœporicis. Theuenot. Voyag.* P. I. L. II. c. 22. & III. c. 64. *Grauio*, aliis. Ut omnino locus conjecturæ ſuperſit, Ægyptiorum hodiernorum Cubitum eundem eſſe cum illo antiquo, imo antiquiſſimo.

In Dimenſione Arcæ Noachicæ placuit mihi *Cubiti* determinatio, quam habet *Eiſenſchmid. Pond. & Menſur.* in 1 — 944. ſiue 2384. partibus Pedis Pariſini diviſi in 1440. à quo parum recedit *Rich. Cumberland*, qui de hac materia opuſculum edidit Londin. 1686. Tribuit namque is Cubito Ægyptiaco $21\frac{388}{1000}$. pollices Anglicos, qui dant $2460\frac{11}{12}$. ſiue rotundo numero 2461. vel juxta Picardam $2470\frac{11}{12}$. Differentia proin inter *Cumberlandum* & *Eiſenſchmid* eſt $\frac{27}{1440}$. vel $\frac{87}{1440}$. ſiue $\frac{1}{18}$. ſiue $\frac{1}{16}$. Pedis Pariſini. Pro Pede noſtrate Tigurino ſtatuo 1340. partes Pedis Pariſini, dant proin 2384. partes Pariſinæ Pedem Tigurinum 1. 7. pollices, 8. lineas decimales fere. Juxta hunc Computum erit

Longitudo Arcæ in menſuris Pariſinis	Tigurinis
4′ 1″ 8‴	4′ 4″ 5‴
Latitudo uti & Altitudo	
2′ 5″ $9\frac{3}{5}$‴	2. 6. 7.

Ejusdem cum Arca ipſa Dimenſionis fuit Operculum ſiue *Propitiatorium* ejus, Exod. XXV 17. *Et facies Propitiatorium ex Auro mundo, duorum cubitorum & dimidii erit longitudo ejus, & cubiti ac dimidii latitudo ejus:* quod proin ulteriori ſeu explicatione ſeu calculo haud indiget.

Fabricæ ipſius Arcæ haud immorabor. Sufficiat ejus Icon ex *Lundii jüdiſch. Heiligth.* p. 36. ubi

a. Eſt Arca ipſa.
b. Propitiatorium.
c. Corona per Circuitum.
d. Cherubim.
e. Columna Nubis.
f. Capſula Arcæ adjuncta, in qua Liber Legis.
g. Capſula alia adnexa, in qua claudebatur Manna & Baculus Aharonis.
h. Capſula alia cum Philiſteorum Clinodiis.
i. Tabula, cui inſiſtebat Arca.
k. Annulus, per quem tranſit Vectis.
l. Vectes.

TAB. CLXXX.

HAud abs re erit ſiſtere, & alias, quas alii Literati Viri concepere-runt, Arcæ formas.

A. *Villalpandi*, qui Sacræ Arcæ coronidem inferiorem duorum Cherubim baſin conſtituit, & Propitiatorium ſupra Arcam eleuatum, duorum Cherubim manibus ſuſtentatum medio in Aere ſuſpendunt.

B. *Tornielli*, *Ariæ Montani*, & aliorum, qui Propitiatorium ſuppedaneum ſtatuunt, & ſuper illud duos Cherubim ſeſe inuicem alis amplectentes.

TAB. CLXXXI.

A *Scacchi Sacror. Eleochrism. Myrothec.* II. p. 473. Cherubim ita diſponit, ut alis ſurſum elatis poſterius Propitiatorii latus tectum fuerit, anterius vero reliquis duabus, quæ ad conſtituendum ſacri hujus Tribunalis ſedile complanabantur. Duabus interim inferioribus alis femora tegentibus, & duabus reliquis quaſi advolatum expanſis.

B. Eandem ſiſtit Arcam, prout ſtabat in Sancto Sanctorum, cum adſtantibus duobus aliis Cherubinis à Salomone in Templo DOMINI poſitis.

TAB. CLXXXII.

EXhibetur heic Icon Arcæ cum Cherubinis ſuper Propitiatorium genuflexis, & manibus annulos Operculi ſacri amplexantibus. Ex Libro Londini A. 1725. edito, cui Titulus: *The Temple of Salomon* &c.

TAB.

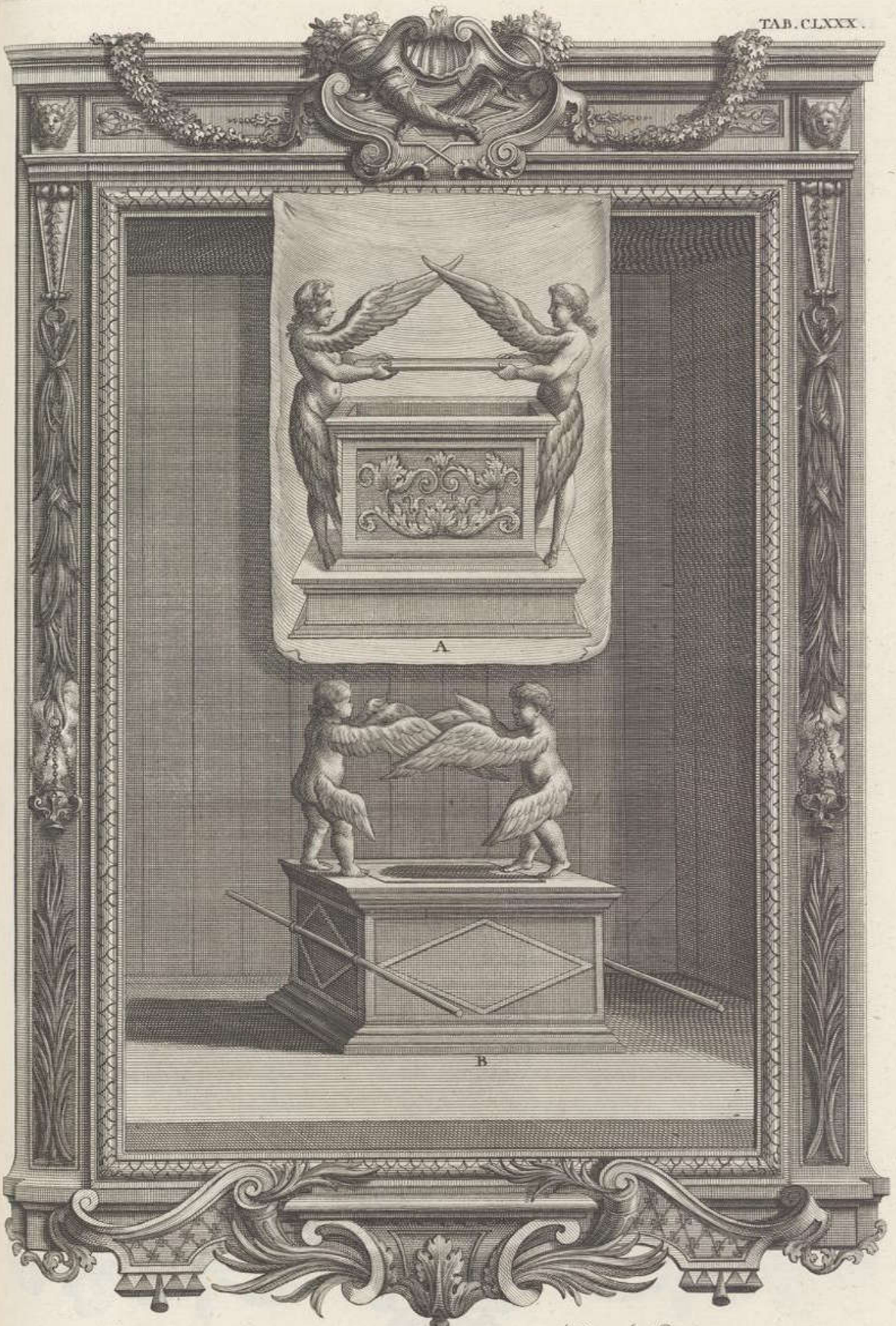

EXODI Cap. XXV. v. 10.
Arca Villalpandi et Tornielli.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 10.
Bundes-Lade Villalpandi, Tornielli.

G. D. Heuman. sculps.

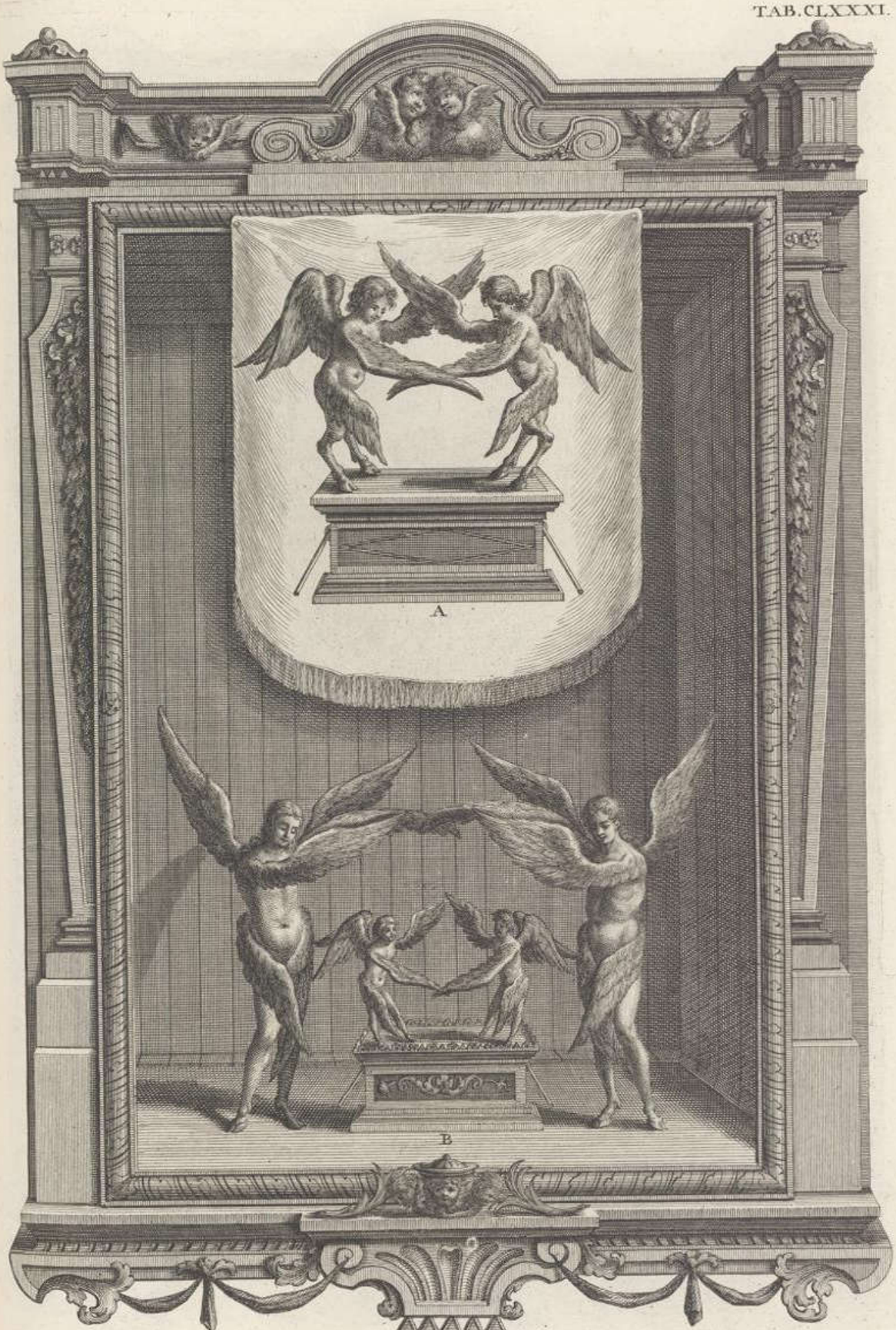

EXODI Cap. XXV. v. 10.
Arca ex Scacchi.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 10.
Bundes-Lade nach Scacchi.

M. Tyroff. sculp.

EXODI Cap. XXV. v. 10.
Arca Foederis alia.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 10.
Eine andere Bundes-Lade.

C.D. Heüman sculpt.

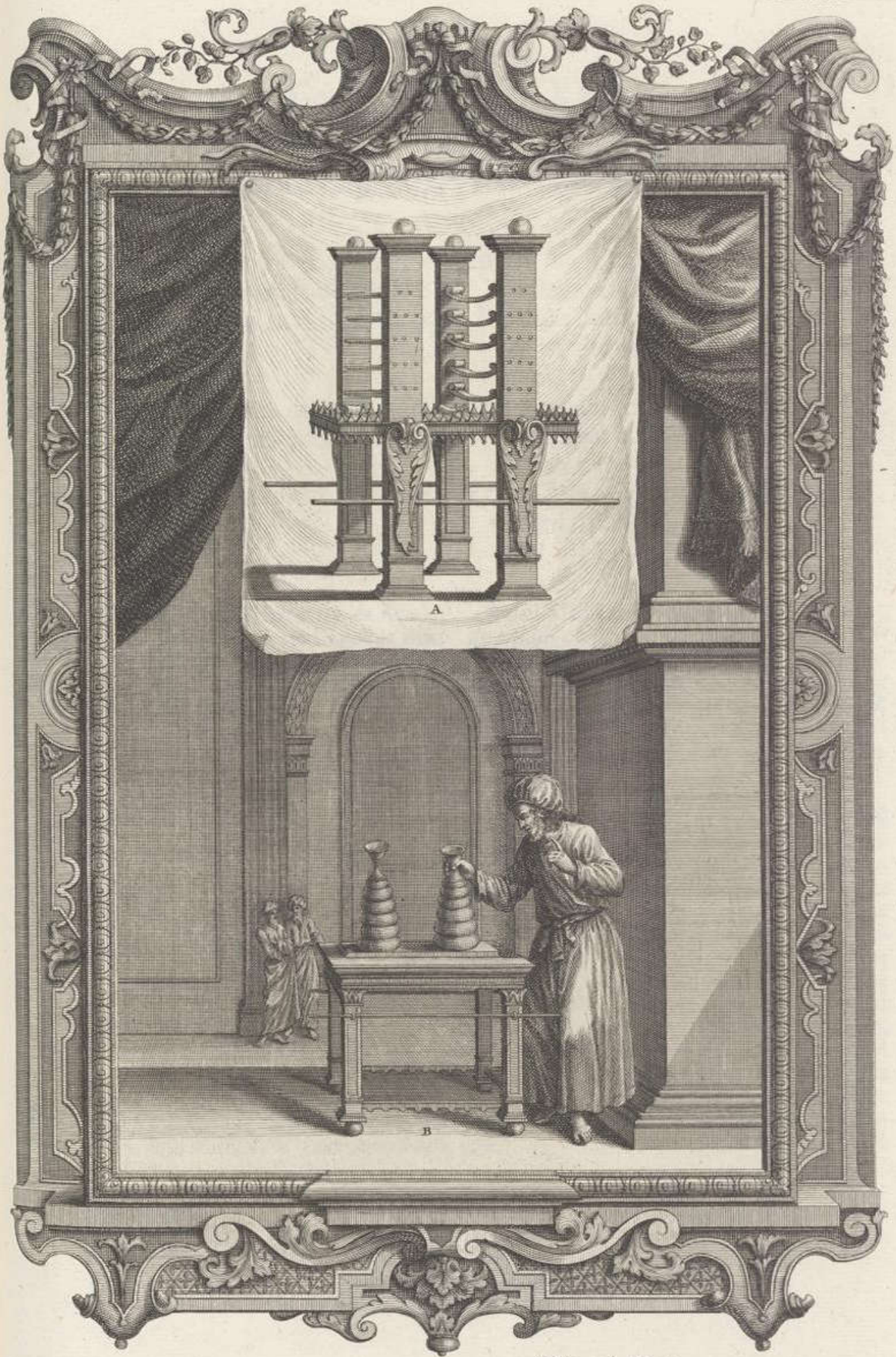

EXODI Cap. XXV. v. 23. 24. 25.
Mensa aurea Scacchi Tornielli.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 23. 24. 25.
Güldene Tisch Scacchi Tornielli.

M. Tiroff sculp.

TAB. CLXXXIII.

Exod. Cap. XXV. verſ. 23. 24. 25.

Menſam quoque facies de Lignis Sitim, duorum cubitorum erit longitudo ejus, unius cubiti, & dimidii altitudo ejus.

Et obduces eam Auro mundo, faciesque ei coronam auream per circuitum.

Sed & Limbo palmario eam circumcludas.

Facies & menſam de Lignis Sitim, habentem duos cubitos longitudinis, & in latitudine Cubitorum, & in altitudine cubitum & ſemiſſem.

Et inaurabis eam auro puriſſimo: faciesque illi labium aureum per circuitum.

Et ipſi labio coronam interraſilem, altam 4. digitis — —

FUit hæc *Menſa* dicta *aurea* ex Acaciæ ligno nempe intus, ſed laminis Auri puri obducta, in qua panes ſacri ſex in una ſerie reponi debebant, de quibus Leuit. XXIV. 6.

Menſæ hujus dimenſiones ad noſtras Europæas menſuras reductæ ſunt:

Latitudo unius Cubiti in Menſuris Pariſinis	Tigurinis
I. 7. 10⅗.	I. 7. 8.
Longitudo 2. Cubitorum	
3. 3. 8⅘.	3. 5. 6.
Altitudo 1½. Cubiti	
2. 5. 9⅗.	2. 6. 7.

Structuræ Menſæ, quam Delphicæ ſimilem *Joſephus* ſcribit, non immorabor diu, neceſſe nihilominus ducens, formam ejus ſicuti à variis deſcribitur, oculis ſiſtere

Judæi Menſam ſuſtentant 4. Pyramidulis, quæ foliis effigiantur ac cælantur ſupra Menſam, in qua Columnæ erectæ ſe mutuo reſpiciunt, transuerſim ponunt virgas aureas ac vacuas, quibus ipſæ Columnæ firmantur, & panes propitiationis imponunt. Fig. A. mutuo eſt petita ex *Scacchi Sacr. Elæochrism. Myroth.* II. p. 481.

Fig. B. exhibet Menſam ex mente *Torniellii* apud *Scacchum* l. c. qui *Coronæ* nomine intelligunt eam partem, quæ Italicè *Cornice* appellatur, *Labii* nomine *Zophorum*, *Fregio*: quæ Corona labio adjuncta *Coronix*, *Cornigione* dicitur. Coronam tandem aureolam collocant interius in plano ipſius Menſæ, factam ex puro Auro, tantiſper in quadrum eleuatam á plano Menſæ, vel Figura ouata, ut ſentit *Arias Montanus* ad Panes ſanctos claudendos, ne ex Menſæ motu caderent, hac de loco ad alium circumlatâ: ſub Zophoro illi in ſingulis pedibus circulos ſiue annulos ponunt, per quos Vectes laminis aureis veſtiti immittebantur.

TAB. CLXXXIV.

ALiam Mensæ Sacræ formam sistit ex Judæorum mente *Lundius Jüdischer Heiligthümer* p. 121. Fig. C. quæ quoad Essentiam congruit cum fig. A. Sed artificiosa magis est, & ex uno latere Panes habet impositos sex, ex altero iisdem est vacua. Corona heic adest summâ & infima Mensæ parte. Pedes seu Columnæ quatuor superne Parallelepipedi formam habent, inferne, qua Terræ insistunt, Globi. Fig. D. exhibet separatim *Panem Propositionis*, seu *Panem facierum*: qui Græcis Interpretibus ἄρτοι ἐνώπιοι, ἄρτοι τῆ προσώπε, ἄρτοι τῆς προσφορᾶς, ἄρτοι τῆς προθέσεως. Exod. XXV. 36. Neh. X. 33. 1. Reg. VII. 48. 1. Sam. XXI. 6. Structuræ prorsus singularis (quam compressam & rotundam habet Fig. B.) Erant hi fundi plani, digitum crassi, 6. palmos longi, 5. lati, utrinque in trigona Prismata bipalmaris altitudinis eleuati, quibus Panibus anguli fuere 18. Imponebantur hi patinis aureis, quas separatim sistit Fig. E. Fig. F. autem panem, prouti jacet in ipsa patina.

TAB. CLXXXV.

ALiam porro exhibet formam Author Libri, cui Titulus, *The Temple of Salomon.* Fig. G. quam vidisse est est explicasse.

Ne quid desideret Lector, simpliciſſimam in Fig. H. sisto formam *Mensæ*, quam dat ipse *Scacchus* p. 485. Architecturæ Regulis & terminis magis conformem. Hebræum זר v. 24. quod nos reddimus *Coronam*, Græci Interpretes vertunt per κυμάτιον: Est autem *Cymatium* intelligendum non *Doricum* sed *Lesbium*, quod *circumcirca* κύκλῳ, *in circuitu* cingebat Mensam, siue Limbum mensæ a. & expressiori forma in d. Coronæ huic, siue Cymatio adjungebatur b. *Zophorus* — מסגרת טפח *clausura*, vel *limbus palmarius* v. 25. nempe 4. digitorum παλαιστὴ, ut habet *Josephus*. LXX. habent στεφάνην παλαιστῆ κύκλῳ, quæ Corona intelligenda venit de lignea fascia, quæ sub coronide superiori pedes Mensam sustinentes colligabat. Et Zophoro tandem aderat aliud στεπτὸν κυμάτιον κύκλῳ, *corona per ambitum*, nempe aliud *Cymatium* c. De locis pro annulis, & Pedum forma, quam inprimis describit *Josephus* L. III. c. 7. non habeo, quæ superaddam, quum ipse conspectus omnia edoceat.

Est טפח *Tophach palmus* $\frac{1}{6}$. Cubiti in 4. digitos rursus ab Hebræis subdivisus, proin $\frac{297}{1440}$. quæ partes dant tres pollices, 3. Lineas, $\frac{99}{130}$. mensuræ Parisinæ. Mensuram hanc sistit Fig. I. ubi inferiores numeri Parisinas dant Partes, superiores digitos Hebræorum 4.

Exod. Cap. XXV. vers. 39.

Talentum Auri mundi faciet illud — Habebit talentum auri puriſſimi.

Kiccar: ככר *Talentum*, Ponderis maxima species apud Hebræos. Ἑβραῖοι μέν καλοῦσιν κίγχαρες, εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν μεταβαλλόμενον γλῶσσαν σημαίνει τάλαντον. *Joseph. Antiq.* L. III. c. 7. Constabat autem Talentum Siclis 3000. obolis 6000. Minis 50. Siclorum proportionem colligere licet ex capitatione illa Israelitarum, de qua Exod. XXXVIII. Ex iis nempe 603550. viginti annos & ultra natis singuli offerebant semisiclum, ut summa siclorum integrorum surgat ad 301775. Dicitur autem Collecta Integra v. 25. fuisse Talenta 100. cum residuis 1775. Siclis. *Eisenschmid. Pond. & Mens.* p. 52. qui p. 188 sequentem habet Talenti ad pondera Europæa reductionem.

Pond.

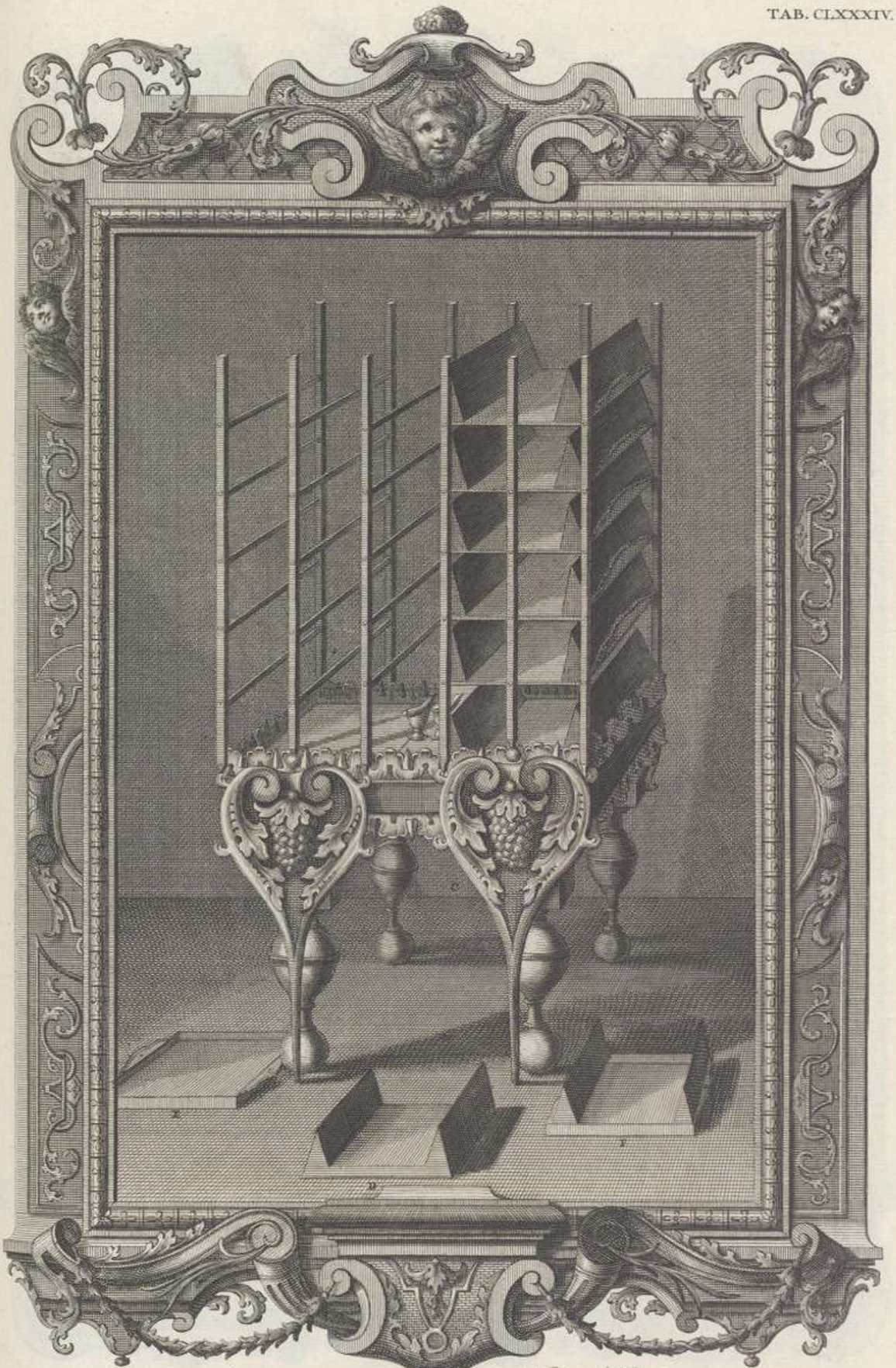

EXODI Cap. XXV. v. 23. 24. 25.
Mensa et Panes Lundii.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 23. 24. 25.
Tisch und Schau-Brod nach Lundio.

G.D.Hrüman sculp.

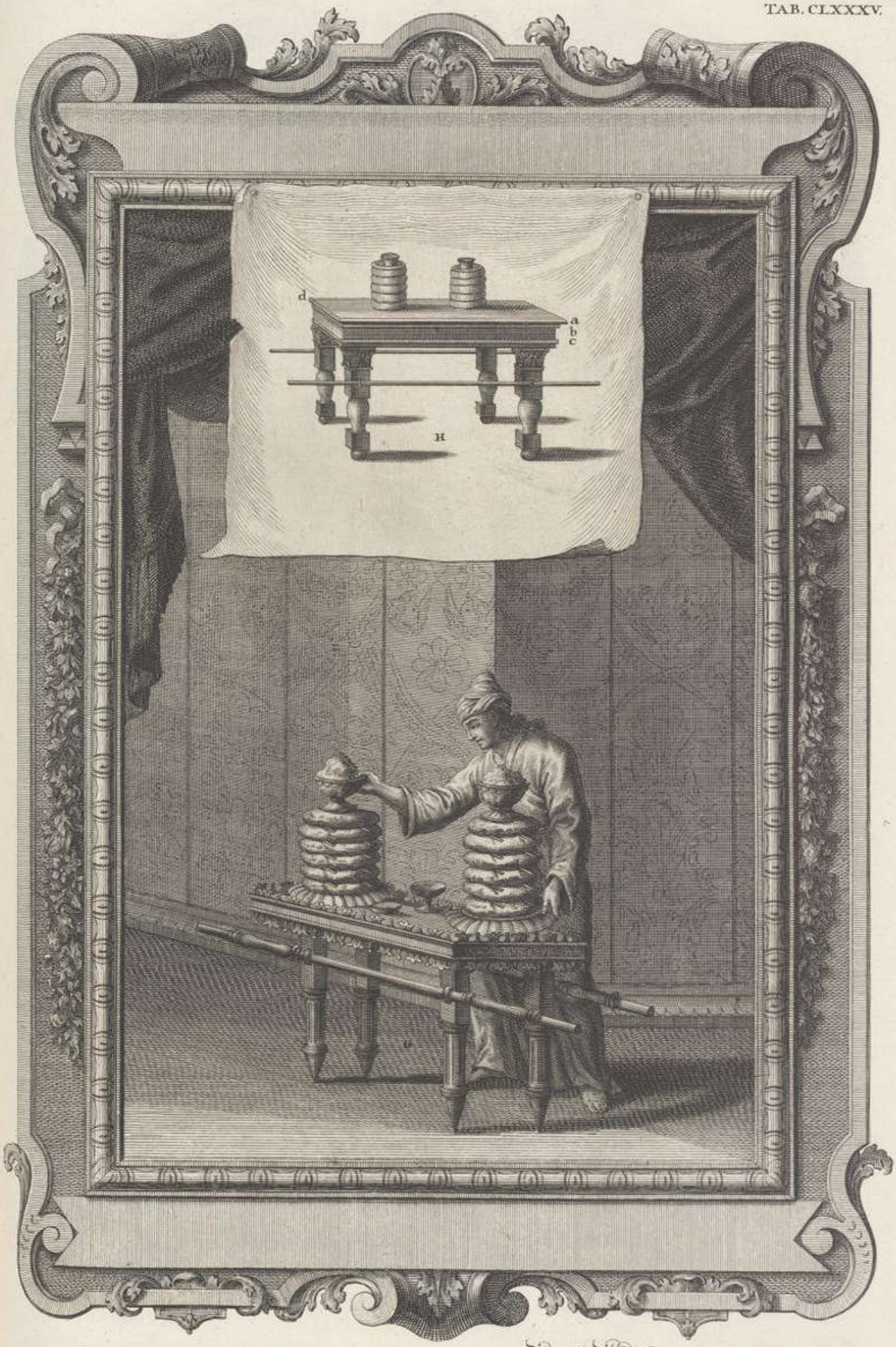

EXODI Cap. XXV. v. 23. 24. 25.
Mensa Panesque Scacchi. etc.

II. Buch Mosis Cap. XXV. v. 23. 24. 25.
Tisch und Brod nach Scacchi.

G. D. Heiman sculp.

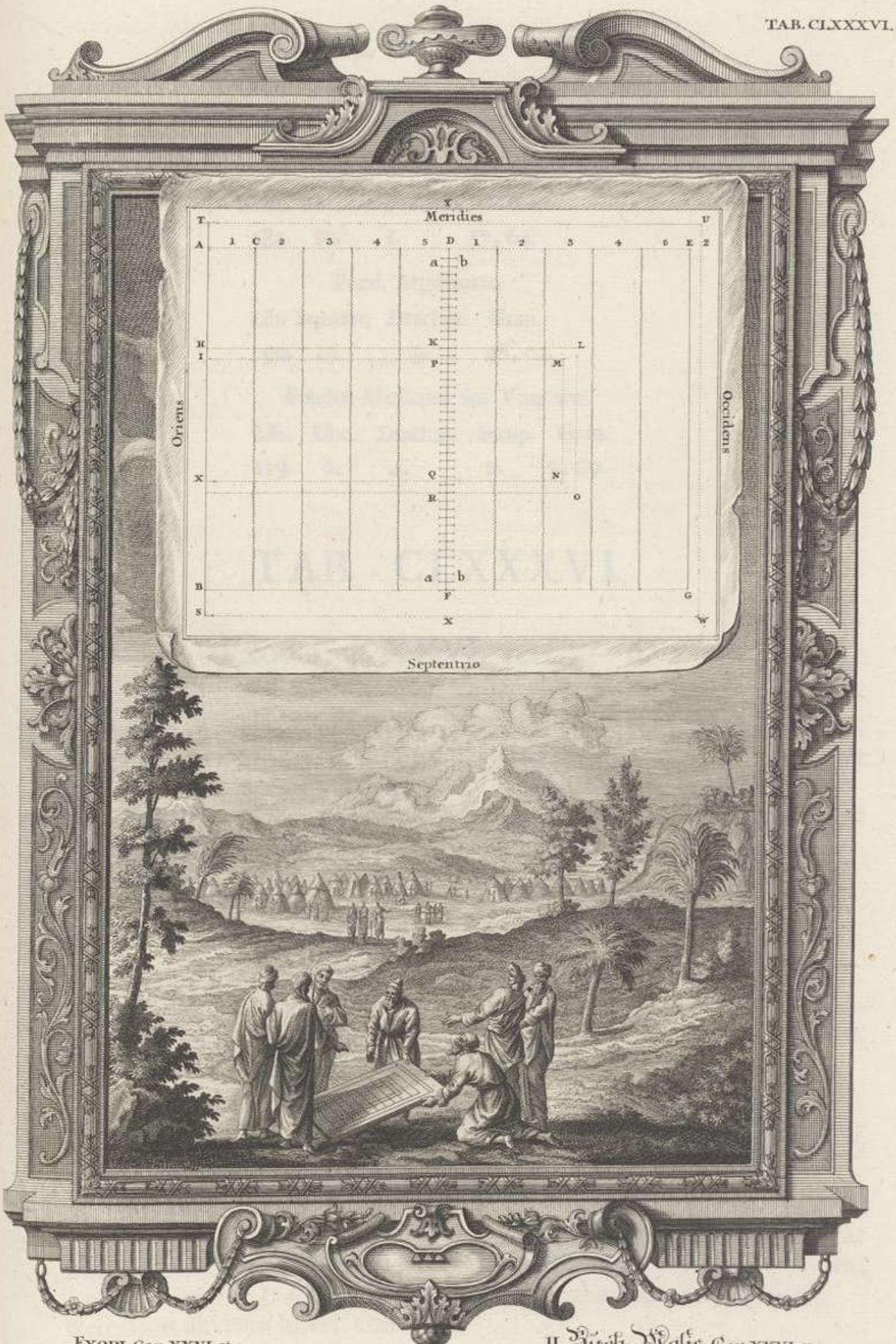

EXODI Cap. XXVI. v. 1.
Ichnographia Aulæi primi.

II. Buch Mosis Cap. XXVI. v. 1.
Grundriß des bunten Teppichs.

G.D.Heumann sculpt.

Pond. Pariſin.

Lib.	Unc.	Groſs.	Gran.
87.	3.	6.	48, 00.

Pond. Coloniens.

Marc.	Semunc.	Drachm.	Mom.
182.	10.	1.	17, 64.

Pond. Argentorat.

Lib.	Semunc.	Drachm.	Gran.
90.	19.	3.	46, 03.

Pondus Medicum ſeu Venetum.

Lib.	Unc.	Drachm.	Scrup.	Gran.
119.	2.	4.	2.	9, 89.

TAB. CLXXXVI.

Exod. Cap. XXVI. verſ. 1 — 6.

1. Tabernaculum facies, decem Aulæa *1. 2. 3. 4. 5. 1. 2. 3. 4. 5.* (ex) Byſſo, *Goſſypio vel Pinnarum ſerico*, torta, hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, *ſcarlatino*, Cherubim facies in eis opere (1.) textorio.

Tabernaculum vero ita facies: Decem cortinas de byſſo retorta, & hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto, variatas opere plumario facies.

(1.) Quidam legunt, opere artificioſo, quidam polymito.

2. Longitudo unius Aulæi *A. B.* erit viginti octo cubitorum, & Latitudo *AC.* unius erit quatuor cubitorum, eandem menſuram habebunt ſingula Aulæa, 1. 2. 3. &c.

Longitudo cortinæ unius habebit viginti octo cubitos: latitudo quatuor cubitorum erit, unius menſuræ fient univerſa tentoria.

3. Quinque Aulæa *AD.* conjuncta erunt, alterum, ad alterum & (reliqua) quinque Aulæa *DE* conjuncta erunt, alterum ad alterum.

Quinque cortinæ ſibi jungentur mutuo, & aliæ quinque nexu ſimili cohærebunt.

4. Facias quoque anſulas hyacinthinas in oris *D F.* unius cujusque Aulæi *ADBF. DEFG*, ut extremis ſuis alterum alteri conſocietur, excipientibus ſeſe mutuo anſulis.

Anſulas hyacinthinas in lateribus ac ſummitatibus facies cortinarum, ut poſſint inuicem copulari.

5. Unicuique (ſcilicet) aulæo facies quinquaginta anſulas *aa.bb.* in oris, ut extremis ſuis alterum alteri conſocietur *D. F.* excipientibus ſeſe mutuo anſulis.

6. Facies & quinquaginta fibulas aureas *ccc.* & conſocia fibulis illis Aulæum cum Aulæo *ADBF. DEFG.* ut ſit Tabernaculum unum.

Quinquagenas anſulas cortina habebit in utraque parte, ita inſertas, ut anſa contra anſam veniat, & altera alteri poſſit adaptari.

Facies & quinquaginta circulos aureos, quibus cortinarum vela jungenda ſunt, ut unum tabernaculum fiat.

CArebat Tabernaculum Tecto, acuminato nempe, qualia nos Europæi ſtruere, iisque obtegere ſolemus ædes, & ita ab injuriis externis tum eas, tum habitatores vindicare: imo ne quidem ſanctiſſimo huic Ædificio erat, quale eſt Ædibus Orientalium populorum, planum atque ſolidum. Operimenta fuere *Aulæa*, eaque quatuor, una aliis ſuperimpoſita, prouti hodie Principes atque Magnates Menſas ſternere ſolent mapalibus unis aliis ſuperſtratis. Id, de quo nunc, *Aulæum* fuit intimum & pretioſiſſimum, quod, qui intra Tabernaculum ſtabat, Tabulati inſtar adſpiciebat, *Cherubinis opere Textorio* exornatum. Conſtabat id duabus partibus majoribus ſeu Aulæis, ſingula horum 5. partibus, & quæuis pars 28. cubitis in longitudinem, 4. in latitudinem. Partes hæ minores ſuturis prius erant inuicem connectendæ, ſed Aulæa ipſa, ſingula 28. Cubitos longa, 20. lata *anſulis conſociabantur hyacinthinis, & fibulis* inſuper *aureis*, juſta & æquali ab inuicem diſtantia locatis, nempe dimidii, & quod excedit, cubiti, quia fibulæ fuere numero 50. ſed totum Aulæum ex binis compoſitum habebat 28. cubitos in Longitudine, 40. in latitudine. Unum horum Aulæorum conſociatorum aperiebat præciſe ſanctum, cubitis nempe ſuis 10. pro Tabulato, reſiduis (ab 28.) 18. Cubitis utrinque ex parietibus lateralibus pendulis pro Ornamento. Alterum Aulæorum operiebat Sanctiſſimum, rurſus nempe 10. Cubitis ſuis in longum, & totidem in latum, reſiduis iterum 18. Cubitis ex Longitudine, & 10. ex Latitudine ex parietibus, extra nempe, pendentibus. Quæ omnia clare & diſtincte exprimit hæcce *Ichnographia Aulæi primi ſeu intimi*, ubi ſpeciatim obſeruare licet, ex parietibus lateralibus ad Meridiem & Septentrionem pependiſſe pretioſum hoc aulæum ita, ut de Tabernaculi altitudine vacui remanſerint 2. Cubiti, ſed verſus occaſum unicus duntaxat Cubitus. Conſtat id ex ſequenti Calculo, ex Figura ipſa melius concipiendo.

Parietes in quouis latere erant alti Cub.	10.
Ergo utroque	20.
Tabernaculum intus latum	10.
Aſſeres craſſi	1.
Ergo utrinque	2.
	43.

E contra erat	
Structuræ Longitudo interna	30.
Aſſerum craſſities ad occaſum	1.
Parietis occidentalis altitudo	10.
	41.

Atqui Aulæum hoc pretioſiſſimum longum erat duntaxat 28. Cubitos, latum 40. diſtabat proin in parietibus Meridionali & Septentrionali à Terra 2. in Occidentali 1. Cubitis. Dant autem 28. Cubiti, Aulæi longitudo, reducti in

Mens. Pariſinis			Tigurinis		
46′	7″	3‴/5	49′	8″	4‴
Latitudo 4. Cubitorum					
6.	7.	5 3/5.	7.	1.	2.
Latitudo 40. Cubitorum.					
66.	8.	8.	71.	2.	0.

In hac ipſa Tabula eſt

I. P. Q. X. Sanctum, cujus Longitudo I. P. 20. Cubitorum.

P. M. N. Q. Sanctum Sanctorum, cujus latus 10. Cubitorum.

I. H. Craſſities Aſſerum 1. Cubiti.

R F. K D. Dependens Aulæi Longitudo verſus Meridiem & Septentrionem 8. Cubitorum, ita ut ex toto pariete R X. K Y. qui 10. eſt Cubitorum intecta maneant F X D Y 2. Cubitorum.

L ⊙ Paries occidentalis 10. Cubitorum, de quo nudum manent E. Z 1. Cubit.

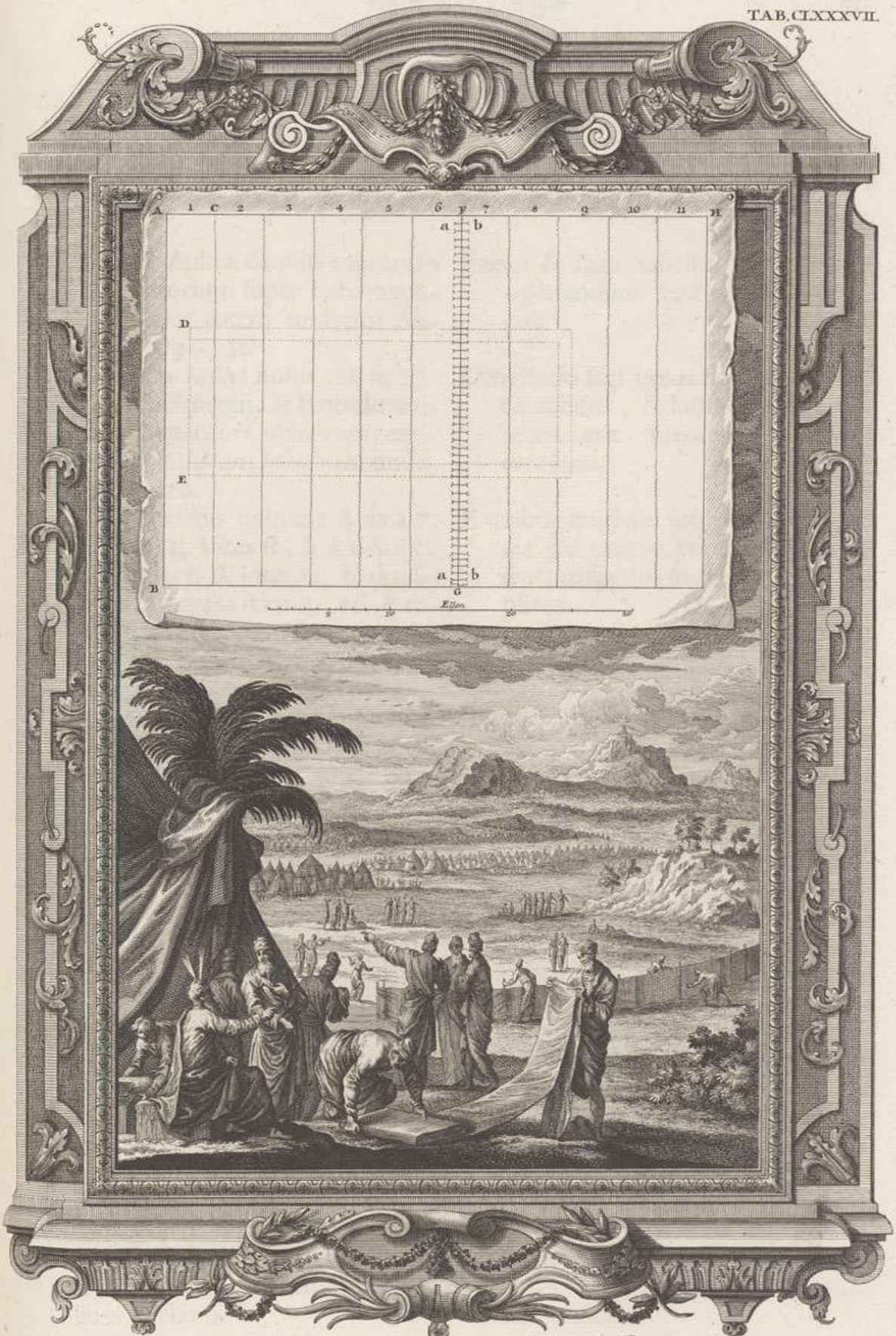

EXODI Cap. XXVI. v. 7-13.
Aulæa è Caprinis.

II. Buch Mosis Cap. XXVI. v. 7-13.
Teppiche aus Ziegen-Haaren.

G.D.Heumann sculps.

TAB. CLXXXVII.

Exod. Cap. XXVI. verſ. 7 — 14.

7. Facies & Aulæa de pilis caprarum ad Tentorium ſuper Tabernaculo, facies autem undecim Aulæa 1. 2. 3 — 11.

Facies & ſaga cilicina undecim ad operiendum tectum Tabernaculi.

8. Longitudo Aulæi unius *AB* ſit triginta cubitorum, & latitudo unius *AC.* quatuor Cubitorum: eandem menſuram habebunt undecim Aulæa.

Longitudo ſagi unius habebit triginta cubitos, & latitudo quatuor: æqua erit menſura ſagorum omnium.

9. Et conſociabis quinque Aulæa 7. 8. 9. 10. 11. inter ſe, & ſex Aulæa 1. 2. 3. 4. 5. 6. inter ſe, & duplicabis Aulæum ſextum *AC.* e regione proſpectus Tabernaculi, *ut nempe propendeat ab anteriori ſeu orientali Tabernaculi margine.*

E quibus quinque junges ſeorſim, & ſex ſibi mutuo copulabis, ita ut ſextum ſagum in fronte tecti duplices.

10. Et facies quinquaginta anſulas in oris unius cujusque Aulæi *aa. bb.* ut finibus ſuis altera alteri conſocietur. *FG.*

Facies & quinquaginta anſas in ora ſagi unius, ut conjungi cum altero queat: & quinquaginta anſas in ora ſagi alterius, ut cum altero copuletur.

11. Facies deinde quinquaginta fibulas æneas, & inferes fibulas in anſulas, jungesque Tentorium illud in *FG.* ut fiat unum.

Facies & quinquaginta fibulas æneas, quibus jungantur anſæ, ut unum ex omnibus operimentum fiat.

12. 13. Et quod excedit abundatque in Aulæis Tentorii (nempe) dimidium Aulæi quod abundat, excedet in poſterioribus Tabernaculi, ut (ſcilicet) cubitus hinc & Cubitus illinc in longitudine Aulæorum Tentorii abundet, ſitque exceſſus in lateribus Tabernaculi hinc & illinc, ut ipſum operiat.

Quod autem ſuperfuerit in ſagis, quæ parantur tecto, id eſt unum ſagum, quod amplius eſt, ex medietate ejus operies poſteriora Tabernaculi. Et cubitus ex una parte pendebit, & alter ex altera, qui plus eſt in ſagorum longitudine, utrumque latus tabernaculi protegent.

14. Facias & tegumentum ipſi Tentorio ex pellibus Arietum rubris, & ſummum operimentum ex pellibus melium.

Facies & operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis, & ſuper hoc rurſum de hyacinthinis pellibus.

— Conf. Exod. Cap. XXV. verſ. 5.

EST hoc *Aulæum ſecundum*, intimo & pretioſiori, de quo ante, ſuperinjectum, quod partibus conſtabat 11. Quælibet harum 30. cubitos erat longa, 4. lata. 11. hæ partes connectebantur in duo Aulæa; pro uno conſuebantur partes 5. fuit proin hoc 30. Cubitos longum, 24. latum. Integrum igitur Aulæum ex binis coagmentatum fuit 30. cubitos longum, 44. latum. Quod ex ſex partibus componebatur, erat anterius, quod ex 5. poſticum. Sed ab anteriori parte, qua patebat ingreſſus in Tentorium, binis Cubitis eminebat, ſeu longius fuit Aulæum ipſa Tentorii ſtructura, ut replicari potuerit, & á poſtica parte uno cubito, nam fuit

Structuræ longitudo - -	30. Cub.
Parietis Occidentalis craſſities -	1. -
Ejusdem Parietis altitudo - -	10. -
	41. -

Superſunt itaque ex Aulæi latitudine 3. Cubiti, duo pendentes ex parte Antica, 1. à poſtica. Sic erat tum Tentorium ipſum, tum intimum pretioſius Aulæum ab injuriis externis, inprimis Pluuiæ, munitum. Ita explicari debent v. 12. 13.

Non omittenda Sacrarum menſurarum reductio ad noſtrates

Aulæi Longitudo AB. 30. Cubit.

Menſur. Pariſin.	Tigurin.
′ ″ ‴	′ ″ ‴
49. 11. 0.	53. 4. 0.

Latitudo AC. 4. Cubit.

Menſur. Pariſin.	Tigurin.
6. 7. $5\frac{3}{5}$.	7. 1. 2.

Latitudo AF. 24. Cubit.

39. 11. $9\frac{3}{5}$.	42. 7. 2.

Latitudo FL. 20. Cubit.

33. 4. 4.	35. 6. 0.

Latitudo integra AL. 44. Cub.

73. 4. $1\frac{3}{5}$.	78. 3. 2.

De *Pilis Caprarum* é quibus textoria arte, ut quidem *Joſephus* vult *Ant.* L. III. c. 5. fuit confectum hocce Aulæum, ſupra jam actum. Addo iis teſtimonium *Busbequii Turkiſch. Sendſchreib.* p. 122. *Wir ſahen ſolcher Art Geiſſen, von deren Wolle oder Haar derjenige Zeug gemacht wird, welchen man* Schamlot *nennet. Sie haben ein ſehr zartes und wunderglänzendes Haar, ſo bis auf die Erde herab hänget: dieſes ſcheren die Geishirten nicht ab, ſondern kämmen es aus, welches dann an Schönheit der Seide nichts nachgibt.* Et ne quis exiſtimet pannos inde confici ſolitos eſſe vilioris vel nullius pretii, ſubjungit pag. 135. *In dieſem Schamloten Zeug laſſen ſich bey den Türcken nur fürnehme, anſehnliche und alte Leut ſehen, und gebrauchet ſich Solimannus ſelbſt keiner andern Kleidung lieber als dieſer.* Accedit, & huc in ſpecie quadrat, arceri hujusmodi pannis Pluuiæ penetrationem, unde & materiam dedere Tentoriis olim, & nunc quoque dant Palliis. *vid. Glaſſ. Gramm.* S. 157. *Philo lib. de Victim.* p. 646.

TAB. CLXXXVIII.

TEntorium ipſum mox penitius introſpiciendum quatuor Aulæis coopertum & ornatum in *Scenographia* ſiſtit.

EXODI Cap. XXVI. v. 1-15.
Tentorium IV. Aulæis tectum.

II. Buch Mosis Cap. XXVI. v. 1-15.
Hütte mit IV. Teppichen bedecket.

G. D. Heuman. sculpt.

EXODI Cap. XXVI. v. 15-36.
Tabernaculum juxta Scacchi.

II. Buch Mosis Cap. XXVI. v. 15-36.
Hütte nach Scacchi aufgerichtet.

G.D.Heiman sculpt.

EXODI Cap. XXVI. v. 15-36.
Tabernaculum ex Lundio.

II. Buch Mosis Cap. XXVI. v. 15-36.
Hütte nach Lundio.

G. D. Heiman sculpt.

TAB. CLXXXIX. CXC.

Exod. Cap. XXVI. verſ. 15-36.

15. Facies quoque Aſſeres pro Tabernaculo de Lignis Sitim, *Acaciæ*, quæ ſtent erectæ.

Facies & tabulas ſtantes tabernaculi de Lignis Setim.

16. Longitudo *AB.* erit cubitorum decem, Latitudo *B C.* unius aſſeris cubiti & dimidii, *craſſities unius cubiti C D.*

Quæ ſingulæ denos cubitos in longitudine habeant, ac in latitudine ſingulos ac ſemiſſem.

17. Duo denticuli fiant in unoquoque Aſſere inciſi, alter è regione alterius: ſic facias omnibus Aſſeribus Tabernaculi.

In lateribus tabulæ duæ incaſtraturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur, atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur.

18. Et facies Aſſeres pro Tabernaculo, viginti Aſſeres in angulo verſus Meridiem *1. 2. 3. ad 20.*

Quarum viginti erunt in latere meridiano, quod vergit ad Auſtrum.

19. Et quadraginta baſes argenteas ſub viginti illis aſſeribus *1. 2. 3. ad* 40. duas baſes *ab.* ſub uno aſſere *A B C D.* pro duobus dentibus, & duas baſes pro aſſere altero pro duobus denticulis ejus.

Quibus quadraginta baſes argenteas fundes, ut binæ baſes ſingulis tabulis per duos angulos ſubjiciantur.

20. Pro alio latere Tabernaculi, quod eſt ad plagam Aquilonarem *EF.* viginti Aſſeres erunt.

In latere quoque ſecundo tabernaculi, quod vergit ad Aquilonem, viginti tabulæ erunt.

21. Et quadraginta baſes illorum argenteæ, duæ ſcilicet baſes pro Aſſere uno, & duæ baſes ſub aſſere alio.

Quadraginta habentes baſes argenteas: binæ baſes ſingulis tabulis ſupponentur.

22. In latere vero Occidentali Tabernaculi *B E.* facies ſex Aſſeres, *1. 2. 3. 4. 5. 6.*

Ad occidentalem vero plagam tabernaculi facies ſex tabulas.

23. Facies etiam duos Aſſeres *B C. E H.* in angulis Tabernaculi in duobus lateribus.

Et rurſum alias duas, quæ in angulis erigantur poſt tergum tabernaculi.

24. Qui gemini erunt infra, ſic gemini erunt in capite ſuo ad annulum unum: ſic erit utrisque ipſis, in duobus angulis *ſolidis* erunt.

Eruntque ſibi conjunctæ à deorſum usque ſurſum, & una omnes compago retinebit. Duabus quoque tabulis, quæ in angulis ponendæ ſunt, ſimilis junctura ſeruabitur.

25. Et erunt octo aſſeres *EH. 1. 2. 3. 4. 5. 6. CB.* & eorum baſes argenteæ, baſes videlicet ſedecim, duæ baſes ſub aſſere uno, & duæ baſes ſub aſſere alio. *1. 2. 3-16.*

Et erunt ſimul tabulæ octo, baſes eorum argenteæ ſedecim, duabus baſibus per unam tabulam ſupputatis.

26. Et facies vectes de Lignis Sitim quinque pro aſſeribus Tabernaculi in latere uno. *verſus Meridiem cd. cd.*

Facies & Vectes de Lignis Setim quinque ad continendas tabulas in uno latere tabernaculi.

27. Et quinque vectes pro lateribus tabernaculi in latere altero, *verſus Septentrionem*, & quinque Vectes pro Aſſeribus Tabernaculi in latere angulorum Occidentis *ef. ef.*

Et quinque alios in altero, & ejusdem numeri ad occidentalem plagam.

28. Medius autem Vectis *i. i.* per medium aſſerum (tranſiens) contignet à fine ad finem.

Qui mittentur per medias tabulas á ſummo usque ad ſummum.

29. Aſſeres autem obduces auro, & annulos eorum *k. k.* facies aureos, ut ſint receptacula vectium, vectesque ipſos Auro obduces.

Ipſas quoque Tabulas deaurabis, & fundes in eis annulos aureos, per quos vectes tabulata contineant, quos operies laminis aureis.

30. Et eriges Tabernaculum ipſum juxta ordinem ſuum, qui tibi in monte monſtratus eſt.

Et eriges Tabernaculum juxta Exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.

31. Facies & Velum *GK.* ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto & byſſo torta, *inter Sanctum FCGK. & Sanctum Sanctorum GKDH. pendens ex columnis quatuor.*

Facies & velum de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumario, pulchra varietate contextum.

36. Et facies Velum *FC.* oſtio Tentorii ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta, opere acupictoris, *pendens ex quinque columnis in introitu ad Sanctum.*

Facies & Tentorium Tabernaculi de hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta, opere plumarii.

SUnt *Tabernaculum* atque *Solomoneum Templum* ſtructuræ perfectiſſimi Ordinis ſacræ, ſacris uſibus, & iisdem quidem, deſtinatæ, quarum utraque Authorem habet Architectum ſummum DEVM. Ut vere dici poſſit *Tabernaculum* Templum Ambulatorium, *Templum* Tabernaculum fixum, licet amplius longè & pretioſius illo. Ipſa mobilitas ſtructuræ unius, & fixitas ſiue immobilitas alterius aliam ibi ſuaſit Architecturam, heic aliam. Itineri atque deſerto haud quadrabant prægrandis molis ſaxa quadrata, non Trabes longæ, & parietes cæmentitii ſolidi, non Columnæ Coloſſeæ æneæ. Deeſſe equidem Tabernaculo haud debebat pretioſitas materiæ, ſed ita elaborari Ædificium, ut facile componi & decomponi, & partes leui opera ab uno loco in alium tranſportari potuerint.

Conſtitit Tentorii hujus ſacri ſtructura tribus *parietibus, meridionali, ſeptentrionali, occidentali.* Patuit ab *Ortu*, quia hac patuit introitus. Tectum ſiue operimentum erant Aulæa. Componebantur parietes tres ex Aſſeribus.

Materia *Aſſerum* & *Parietum* erat Lignum *Sitim*, *Schittim*, de quo ſupra jam annotauimus,

mus, male á nobis & *Luthero* verti per *Pineum*, *Fœrrenholtz*, perperam item ab *Hieronymo* & *Vrſino*, *Arboret. Bibl.* c. 7. *Spinam albam*, quæ ὀξυάκανθα eſt, item per *Cedrum*, quæ *Philoni* placet, & poſt eum plerisque Literatis commentatoribus, ſed potius eſſe *Acaciam veram* IB. vel *ſpinam Arabicam*. Quod lignum creuit in ipſo deſerto *Schittim*, & inde nomen traxiſſe videtur. Ita haud ſane opus erit ſtatuere cum *Riueto*, & R. *Salomone* apud *Lyranum* in *Exod.* euexiſſe Iſraelitas Lignum hocce ſecum Ægypto, neque cum *Buxtorffio*, caſtris illatum forte fuiſſe à populis vicinis ad coemendum.

Structuram Tabernaculi ita concipe, & cum Scenographia Tab. CLXXXV. confer. Erecti ſtabant Aſſeres, tanquam columnæ prismaticæ, baſibus argenteis ſuffulti, binis ſub unoquoque Aſſere: ſed ad firmitatem ſtructuræ faciebant plurimum denticuli ſub unoquoque Aſſere bini, quibus mediantibus infigebantur ſuis baſibus. Erant proin pro 48. Aſſeribus 96. Baſes argenteæ, itemque Denticuli 96. Et ex Exod. XXVIII 27. videre eſt, pro ſingulis baſibus adhibitum fuiſſe Argenti Talentum, ut Talenta hæc 96. pretio & magnificentiæ ſtructuræ multum contulerint: conficiunt nempe ad pondus Pariſinum redacta 8375. Libras, in valore Monetæ Germanicæ 228000. Siclos ſiue 216000. florenos. Sed plus adhuc Aurum, quo Aſſeres ipſi, per conſequens totum Ædificium fuit obductum. De laminarum autem, quæ ſtructuram obtexerunt, craſſitie nil in ſacris extat, de pondere proin nil præciſum ſtatui poteſt.

Horum Aſſerum ſtabant 20. baſibus 40. ſuffulti verſus Meridiem, totidem verſus Septentrionem. Conſtituebant binæ hæ facies longitudinem Ædificii. Verſus occaſum autem erecti ſtabant aſſeres 8. baſibus 16. innixi. Aſſeres ſinguli cubitos 10. erant alti, 1½. lati. De craſſitie nil meminit Moſes. *Joſepho Antiq.* L. III. c. 5. placent 4. Digiti. R. *Salomoni*, *Bonfrerio*, & *Lundio Jüdiſch. Heiligth.* L. I. cubitus. Et ſane idem innuere videntur LXX. κίονων *columnarum*, apto vocabulo, quo Aſſeres exprimunt. Fuerunt itaque non tam Aſſeres, quam Trabes, nos diceremus *Aufrechte Rigel*. Craſſitiem hanc cubitalem demonſtrat porro *Lundius* ex totius Ædificii proportione, major certé prodit firmitas, melior angularium cum aliis connexio: & erit interna ſtructuræ longitudo præciſe 30. latitudo 10. cubitorum, quæ ipſa fuit templi proportio 60. cubitos longi, 20. lati. Hinc etiam colligere licet, cur DEVS parietem occidentalem adeò ſollicité v. 22. diſtinxerit in Aſſeres 6. & 2. angulares; intus namque non videri poterant niſi 6. & de angularibus duntaxat ½. In eodem pariete juxta v. 24. angulares Aſſeres connectebantur proximis quibuscunque per annulos vel fibulas ſuperne, & ſic haud dubie reliquorum aſſerum ſinguli cum ſingulis.

Altitudo Ædificii ſiue Aſſerum 10. Cubitorum dat in menſuris

Pariſinis	Tigurinis
16′ 6″ 8‴	17′ 8″ 0‴

Latitudo.

2. 5. 9.	2. 6. 7.

Craſſities ex Præſuppoſitis.

1. 7. $10\frac{2}{3}$.	1. 7. 8.

Non ſtat firmum Ædificium quoduis, niſi ſint partes ejus ſingulæ probé compaginatæ. Obſeruata fuit & heic Regula fundamentalis hæc Architecturæ. Non duntaxat ſuperne fibulis connecti debebant parietes tres Tabernaculi, ſed & in lateribus. Hunc in finem annuli aurei ſingulis aſſeribus infigebantur, per quos ſeriatim in eadem linea poſitos transmitti poterant, *Vectes* cylindrici (בְּרִחִים nos vertimus *Rigel*, melius quadrat vox *Stangen*) facti ex ligno Schittim, & laminis aureis obducti. Et videtur quidem *Lundio* veroſimile, habuiſſe ſingulos Aſſeres 5. Annulos in eadem ab inuicem diſtantia, fuiſſe proin 5. Annulorum ſeries, & per ſingulas earum Vectem transmiſſum, proin 5. Vectes, unum ſupra alium. Ubi equidem obſeruare eſt, non fuiſſe hos Vectes 30. cubitorum in continua longitudiue, ſed conſtitiſſe ex partibus inuicem artificioſe inſertis, vel per cochleam finalem junctis. Et placet quidem *Joſepho*, vectes hosce breuiores, ſeu partiales, fuiſſe 5. Cubitorum, ut 6. compoſuerint unicum longiorem 30. Cubitorum, nempe in parietibus meridionali & Septentrionali, & 2. in Occidentali. Ita opus erat 15. longioribus & 70. brevioribus Vectibus, & intelligendus eſt v. 26. *facies Vectes de Lignis Sitim, quinque pro aſſeribus Tabernaculi in latere uno*, de longioribus illis ex breuioribus conjunctis. Fuit præterea præter Vectes hactenus memoratos alius inſuper, qui transibat per medios & ſolidos aſſeres, nec ab intra viſibilis, neque ab extra, ſed occultus prorſus, quo mediante ita connectebantur firmiter omnes Aſſeres, ut muri ad inſtar ſolidiſſimi ſteterint, nulla parte mobiles. Memoratur hic v. 28. *Medius autem Vectis per medium Aſſerum* (tranſiens) *contignet a fine ad finem*. Et argumento eſt vel hic ſolus vectis, non fuiſſe aſſeres duntaxat craſſos 4. digitos, ſed cubitales potius. Qui ipſe occultus vectis componebatur, ut priores, ex partibus ſeu vectibus breuioribus.

TAB. CXCI. ad CXCVII.

Exod. Cap. XXVII. verſ. 1 – 8.

1. Facies & Aram ex Lignis Sitim quinque Cubitorum in longitudine *AB.* & quinque Cubitorum in latitudine *CD.* quadrata fiat Ara, altitudo ejus erit trium Cubitorum *AC.*

Facies & altare de Lignis Setim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, & totidem in latitudine, id eſt quadrum, & tres cubitos in altitudine.

2. Et facies ei Cornua *EEEE.* in quatuor angulis ejus ex ipſa, & obduces eam Ære.

Cornua autem per quatuor angulos ex ipſo erunt: & operies illud ære.

3. Facies quoque ollas ejus ad cineres (excipiendos) *F.* & ſcopas ejus, pelues ejus ſparſorios *G.* Fuſcinulas ejus *H.* Ignis receptacula *I.* atque cuncta vaſa ejus ex Ære facies.

Faciesque in uſus ejus lebetes ad excipiendos cineres, & forcipes atque fuscinulas & ignium receptacula, omnia vaſa ex ære fabricabis.

4. Facies quoque illi cancellulos æreos opere reticulato *K L M N.* & ad rete illud facies quatuor annulos æreos *O.* in quatuor extremitatibus ejus.

Craticulamque in modum retis æneam: per cujus quatuor angulos erunt quatuor annuli ænei.

5. Ponesque ipſum (reticulatum opus) ſub ambitum Aræ *P Q.* ut ſit rete hoc infernè usque ad medium Aræ.

Quos pones ſubter arulam altaris: eritque craticula usque ad altaris medium.

6. Facies & Vectes Aræ *R S.* Vectes (de Lignis) Sitim, quos ære obduces.

Facies & vectes altaris de lignis Setim duos, quos operies laminis æneis.

7. Et inſerentur Vectes ejus in annulos, eruntque Vectes in duobus lateribus aræ ad geſtandam eam.

Et induces per circulos, eruntque ex utroque latere altaris ad portandum.

8. Facies autem Aram ex Tabulis, ut ſit (intus) inanis aut caua; quemadmodum oſtendi tibi in monte, ſic facient.

Non ſolidum, ſed inane & cauum intrinſecus facies illud, ſicut tibi in monte monſtratum eſt.

ET heic Architecto opus eſt, & Figuris; illo ad dignum operi conceptum, & explicationem ſtructuræ adæquatam; his ne Lectores falſa ſibi forment præjudicia, & iis, quæ forte jam formarunt, ſe liberent. Quid quod DEVS ipſe *oſtendit Moſi in Monte* Exemplar eorum, quæ *facienda* erant. v. 8. Nec miror, à tam paucis intelligi hos de Tentorio Tabernaculi, Ara, Templo, tum Solomonis, tum Eze-

EXODI Cap. XXVII. v. 1-8.
Ara Holocausti secundum Lundium.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 1-8.
Brand-Opfers Altar aus Lundio.

M. Tyroff sculp.

EXODI Cap. XXVII. v. 1-8.

Aræ Templi II. Ichnographia.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 1-8.

Grundriß des Altars im 2. Tempel.

G. D. Heiman sculp.

EXODI Cap. XXVII. v. 1-8.
Ara Templi II. constructa.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 1-8.
Gestalt des Altars im 2. Tempel.

M. Tyroff sculps.

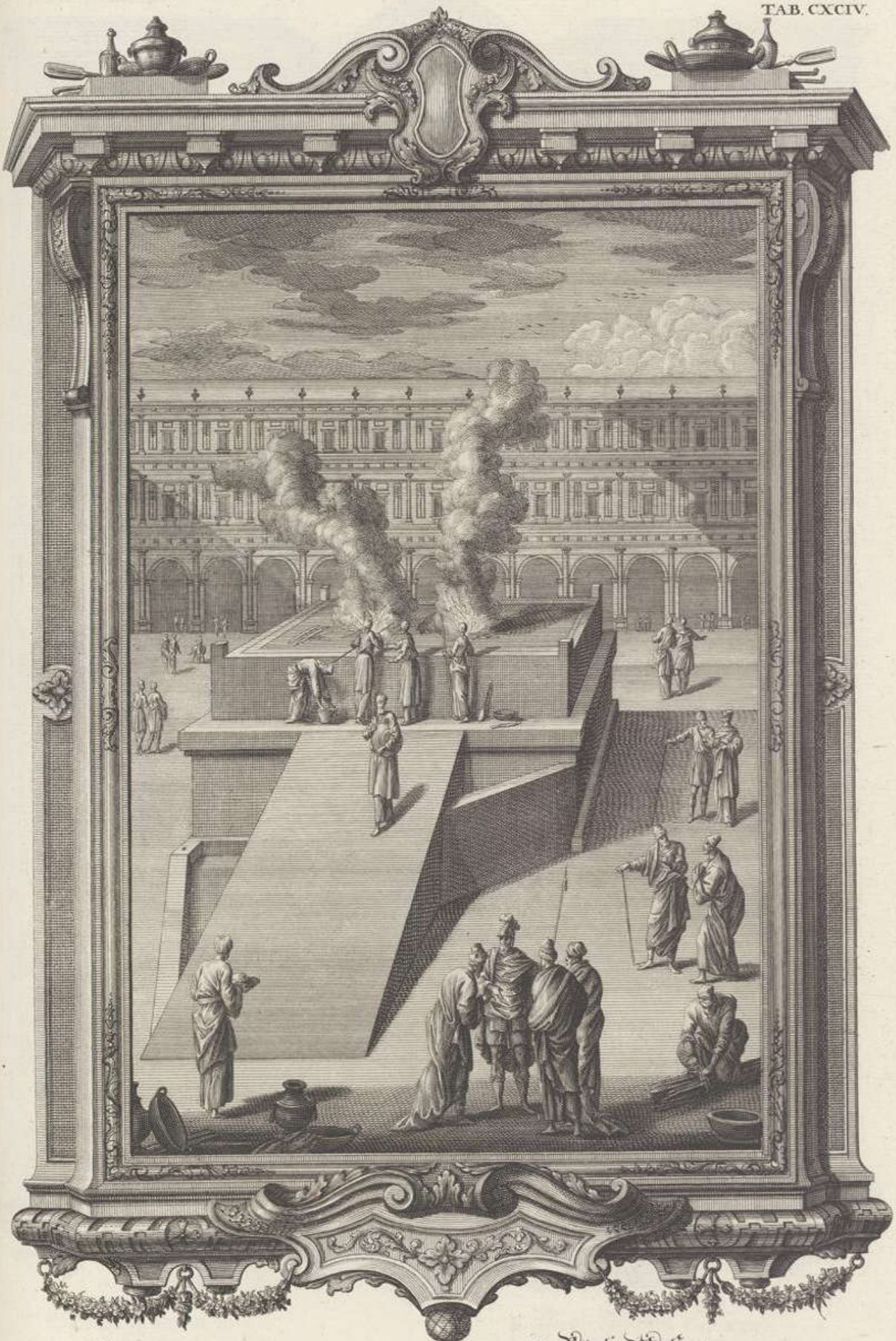

EXODI Cap. XXVII. v. 1. 8.
Aræ II. Prospectus alius.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 1. 8.
Eine andere Vorstellung des 2. Altars.

G. D. Heüman sculpt.

EXODI Cap. XXVII. v. 1-8.
Ara Witsii.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 1-8.
Witsens Brand-Opfers Altar.

M. Tyroff sculp

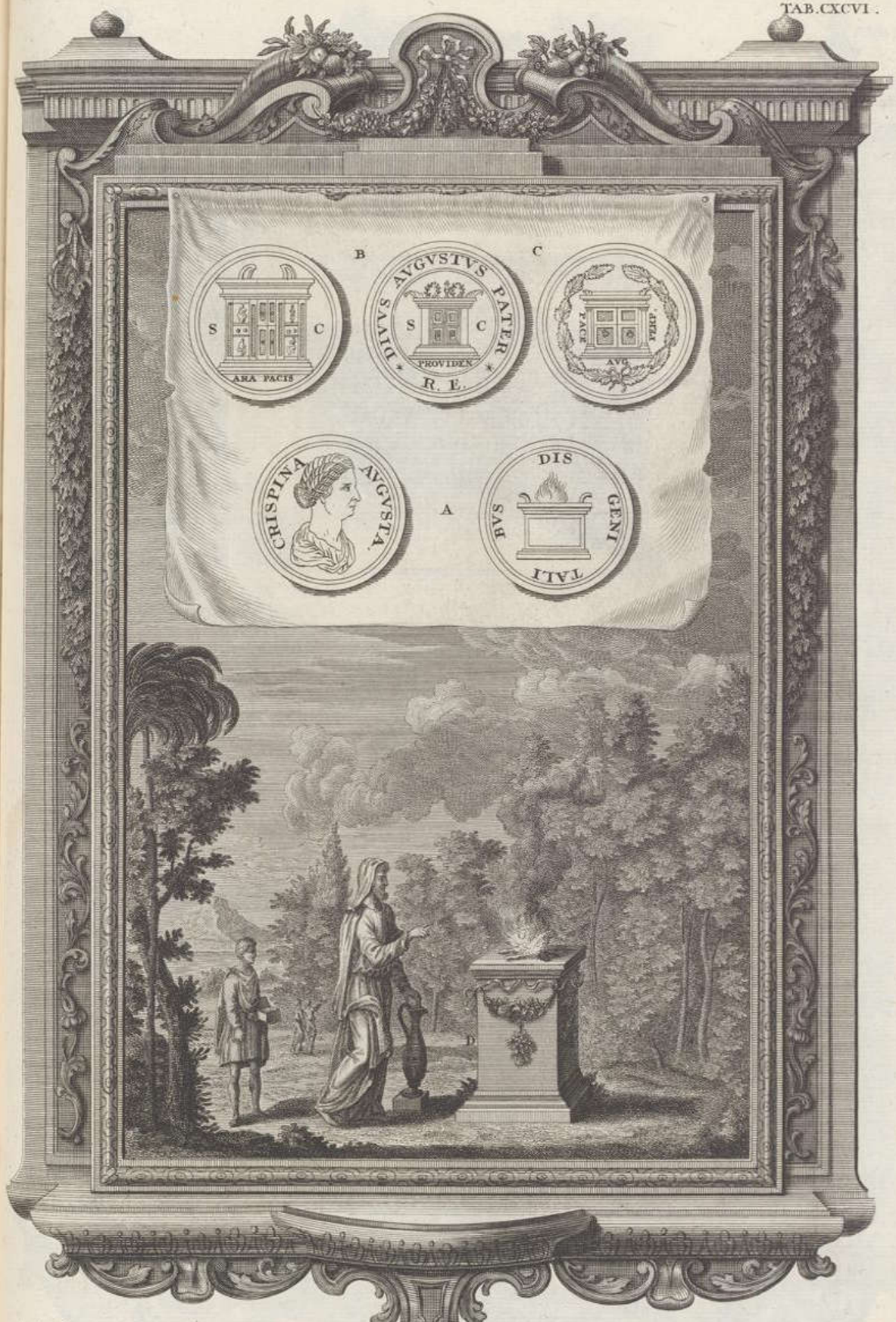

Ad illustrat. Exodi cap. XXVII. v. 1-8.

Ara pacis Romana.

Zur Erläuterung II. B. Mos. C. XXVII. v. 1-8.

Römischer Friedens-Altar.

M. Tyroff sculp.

EXODI Cap. XXVII. v. 4.
Ara cum crate.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 4.
Altar mit dem Netz-Trichter.

G. D. Heuman sculp.

Ezechielis, Textus, qui nunquam de Cathedra populo, raro quoque in Scholis, etiam illuſtribus, explicari ſolent.

Cluet, de qua nunc, Ara, *Holocauſti Ara* Exod. XXXVIII. 1. quia Holocauſta victimarum fuere excellentiſſima: ſtabat illa ſub dio, ante Tentorium Tabernaculi ad ortum. Intra Tentorium ipſum locus concedi haud poterat, tum propter anguſtiam ſpatii, tum propter puritatem ſummam, quæ ibi obſeruari debebat; tum denique propter Aulæa, ne damnum paterentur ab accenſo Igne. Sic adminiſtrabantur Sacrificia, non, ut apud Gentiles in obſcuro, in Templis, Lucisque caligine horridis, ſed palam, ſub dio, in oculis totius populi: quemadmodum & victima dulciſſimi Seruatoris antitypa expoſita fuit publicé.

Conſtructa fuit hæc Ara ex Lignis *Sitim*, de quibus ſupra, fuiſſe *Acacina* potius, quam *Pinea*. Sed ex mero Ligno conſtare non poterat: breui namque fuiſſet exuſta: quadraſſet melius ſolida æris maſſa, ſed incommoda fuiſſet hæc, quia ſtructura fuit ambulatoria, ob ingens pondus: addo quod calorem, eumque intenſum, retinuiſſet diu nimis, & ſemper, ut tangi non poſſet. Id equidem facile eſt conjectare, penetraſſe calorem per laminas Æris, quibus ara fuit obducta, & Lignum mutaſſe in carbonem. Et concipi nequit, duraſſe immutatum, qualecunque fuerit hoc lignum ad fabricam usque Templi Solomonæi: refectam autem non legimus Aram; omni illo ſpatio ſtetiſſe ad Solomonis usque Templum conſtat ex 2. Chron. I. 5. 6. *Altare quoque æneum, quod fecerat Bezaleel filius Uri, filii Hur, erat ibi coram Tabernaculo DOMINI, quod quæſivit Solomon & cœtus.*

Defendi ſane debebat, & probé, Ara lignea à voracis Elementi actione, ut non diſpliceat *Junii* atque *Tremellii* opinio, qui volunt non extus duntaxat obtectam fuiſſe laminis æreis; ſed & intus, ut non incurreret in oculos lignei quidpiam, quemadmodum & Ara ſuffimenti Auro obducta fuit tota quanta. Inuenit equidem conſumtioni remedium *Clericus* in Ligno *Larigno*, præjudiciis de hujus inflammabilitate captus. *Clericum* præcedit *Reyherus Math. Moſ.* p. 495. Allegant hi, ut inuictam Igni naturam Ligni memorati probent, teſtimonium *Vitruuii Architect.* L. II. quod ita ſe habet: *Diuus Cæſar cum Exercitum habuiſſet circa Alpes, imperauiſſetque mancipiis præſtare commeatus, ibique eſſet Caſtellum munitum, quod vocabatur* Larignum, *tunc qui in eo fuerant naturali munitione confiſi noluerunt imperio parere. Itaque Imperator copias juſſit admoueri. Erat autem ante ejus Caſtelli portam Turris ex hac materia alternis Trabibus transuerſis* (uti pyra) *inter ſe compoſita aliè, ut poſſet de ſummo ſudibus & lapidibus accedentes repellere. Tunc vero, quum animaduerſum eſt, alia eos tela præter ſudes non habere, neque poſſe longius à muro propter pondus jaculari, imperatum eſt faſciculos ex virgis alligatos & faces ardentes ad eam munitionem accedentes mittere. Itaque celeriter milites congeſſerunt. Poſtquam flamma circa illam materiam virgas comprehendiſſet, ad cœlum ſublata effecit opinionem, uti videretur jam tota moles concidiſſe. Cum autem ea per ſe extincta eſſet, & requieta, turrisque intacta apparuiſſet, admirans Cæſar juſſit extra telorum miſſionem eos circumuallari. Itaque timore coacti oppidani cum ſe dediſſent, quæſitum, unde ea eſſent ligna, quæ ab Igni non læderentur, tunc ei demonſtrarunt, eas Arbores, quarum in his locis maximæ ſunt copiæ, & ideo id Caſtellum* Larignum, *item* materies Larigna *eſt appellata.* Sciſcitabatur abs me Ill. & χαριέστατος *Gisbertus Cuperus* Lit. Kal. April. 1708. ad me datis veritatem hujus rei vel falſitatem. Et memini, me in Reſponſoriis inuitaſſe eruditiſſimum *Clericum* ad profectionem in Valleſiam, ubi vix alia ligna in uſus foci & Architecturæ adhibentur, quam Larigna, non tamen minus ardent, quam alia, paſſim quoque in Carbones conuertuntur pro officinis Ferrariis. Et inter alia hæc reſpondi: Dico ego, experientia fretus, ardere, Carbones dare, & eodem quidem cum lignis reſiniferis tempore, quod & expertus ſum in cylindro ferreo variis cylindris ligneis referto, Ignique commiſſo. Πρῶτον *Plinii* ψεῦδος latere puto in majori durabilitate Ligni Larigni. *Gulerus Ræt.* p. 25. hanc Larici tribuit laudem, quod Lignum ejus dedolatum, læuigatum, & in fumo ſiccatum non facile ignem capiat, unde eo tegi dici culinas & caminos absque incendii periculo. Hoc ſi verum, aliquam forte Ligni incombuſtibilitati lucem accendit: Sed & heic ſubeſſe puto fallaciam non cauſæ ut cauſæ. Lignum hocce breui in fumo denigratur à fuliginoſis particulis ejus ſubſtantiæ reſinoſæ adhærentibus, quæ poſtea ipſis partibus igneis aditum ad fibras alias denſas, licet inflammabiles, diſputant. Omne quoque lignum dolabra læuigatum difficilius accenditur aſpero. Ætiologiam illuſtrat Globus plumbeus charta probè læuigata clauſus, qui citius liqueſcit, quam hæc accenditur, aut corrumpitur.

Fuit Ara 5. cubitos longa lataque, 3. alta. Dant. 5. reductione facta

Pariſinæ menſuræ.			Tigurinis		
8.′	3.″	4.‴	8.′	9.″	0.‴
3. Cubiti					
4.	11.	$7\frac{1}{5}$.	5.	3.	$3\frac{49}{67}$.

Capacitas Aræ Stereometrica 75. Cubitorum Cubicorum

305.′	1039.″	$1420\frac{4}{5}$.‴	417.	.050.	850.	pene 851.

Suppoſito nempe cubitum Hebraicum cubicum eſſe.

4.′	929.″	$111\frac{13}{125}$.‴	5.′	560.″	$678\frac{1486}{300763}$.‴

Omnia ſaluo errore calculi. Sed notandum non ſpectare hunc calculum, niſi Parallelepipedum illud ſeu Aram ſupremam, é qua cornua prodeunt. Ita explicare ſolent Judæi. Hoc licet poſito, vero tamen haud eſt ſimile, Altare hoc Moſaicum integrum una cum baſi ejusdem fuiſſe altitudinis cum Solomoneo, ſiue 10. cubitorum, quia tranſportationi portatile ab uno loco in alium minus fuiſſet idoneum. *Lundius* 7. ad ſummum ponit cubitos, nempe

	Cub.
pro Ara ſuprema ſeu proprie ita dicta - - -	3.
Baſi, cui illa inædificata -	$3\frac{1}{2}$.
Baſi ima - - -	$\frac{1}{2}$.

Exhibet *Witſius* duntaxat Parallelepipedum ſupremum Tab. CXCV.

Ex Ara proprie ita dicta, nempe ex 4. ejus angulis, prominebant *cornua* quatuor, ita quidem, ut ejusdem fuerint cum Corpore ipſius Aræ continuitatis: ita intelligi debent verba v. 2. *ſint Cornua ejus ex ipſa.* Sunt qui per Cornua intelligunt duntaxat 4. Angulos Aræ, ut *Arias Montanus*, *Torniellus* apud *Bonfrerium* in Exod. XXVII. 2. Sed unanimis eſt Hebræorum Sententia, fuiſſe & hæc Cornua parallelepipeda, ſiue Prismata quadrangula, ex angulis prominula, intus caua, ut ſanguis potuerit iis infundi, æreis quoque laminis obtecta. An Sacrificia his Cornubus fuerint alligata, aliis dijudicandum linquo. Qui affirmatiuam volunt, allegant Pſal. CXVIII. 27. *Victimam alligate funibus ad Cornua Altaris.* Quæ verba alii aliter explicant. Et ſane ſi vel 7. fuit cubitorum Altare, alligari victimæ non poterant. *Witſio* placet figura cornuum Arietinæ ſimilis. Id certum, habuiſſe & Gentilium Aras Cornua in 4. Angulis, quod conſtat vel ex Conſecrationum Numis, aliisque Monumentis. vid. *Spencer* de *Leg. Moſ. Diſſ.* I. c. 4.

De Cancellulis æreis opere reticulato v. 4. non eadem eſt omnibus ſententia. Sunt, qui opus hoc reticulatum locant in ipſa Aræ ſuprema horizontali ſuperficie, ubi, ceu foco, accenſus Ignis, combuſtæ victimæ, delapſis per foramina retis cineribus: & aliqui quidem volunt, fuiſſe veluti parietem intergerinum ipſius aræ per mediam horizontaliter ductum, quo illa fuerit in binas partes diuiſa, ſuperiorem & inferiorem, uti *Munſterus*, *Junius*, *Tremellius*, *Friedlieb*, *Leusden. Philol. Ebr. Mixt. Diſſ.* 38. Alii locant ſupernè inter quatuor Cornua in media Ara, excluſo margine cubitali, ut *Herbert. magnal. ad Exod.* XXVII. v. 35. *Scacchi Sacror. Elæochrism. Myroth.* 2. c. 71. *Bonfrere ad Exod.* XX. 24. & XXVII. 4. *Arias Montanus*, *Torniellus*, *Villalpandus*, *Joſephus Antiq.* L. III. c. 7. *Scaccho* ſi fides, lib. cit. c. 65. & 72. in medio Altaris fuit rotunda crates, infundibuliformis, quatuor annulis in ſuperiore ſuperficie ſuſtentata, quam Tab. CXCVII. exhibet Fig. O. Hanc craticulam collocat in arula, quam Aræ ipſi ſiue Altari imponit, & quam Fig. P. cornubus arietinis, qualia ſunt ipſa Jouis Ammonis, inſtructam. *Lundius* vero, cujus exhibemus mentem Tab. CXCI. opus hoc perpendiculariter erectum ponit ſub ambitum כַּרְכֹּב *Aræ*, qui ambitus Sacerdotibus erat ambulacri loco. Sic focus aræ fuiſſet integer, non perforatus, & colligi ſiue conuerri debebant cineres in cumulum, collecti autem intra cancellatum opus recondi, fueritque inferius Parallelepipedum intus cauum, ita tamen ut fundum habuerit, & ſuperius Tabulatum. Qua cauitate recondi debebant, promotis caſtris, Inſtrumenta ſacris uſibus deſtinata, & aſſeruari ipſe Ignis. Sic Lux accedit loco Num. IV. 14. *Ponant ſuper eam omnia vaſa ejus, quibus miniſtrant in ea, nempe Ignis receptacula & fuscimulas, & ſcopas, & pelues ſparſorias, omnia denique Aræ Inſtrumenta.* Nec cavitate carebat ipſa Ara ſuprema, quod colligere eſt ex Exod. XXVII. 8. *Facies autem aram*

aram ex tabulis, ut ſit (intus) *inanis aut cauа.* Ad id igitur inprimis ſeruiebat opus reticulatum hocce, ut Aeri pro ignis ſuſtentatione pateret aditus. Et conjicere licet, Igne ita clauſo operimentis Araæ, quibus nempe obtegi debebat, non ullum potuiſſe inferri damnum. Omnia hæc autem intelligenda ſunt de Ara Tabernaculi Moſaici, nam Altaris Templi Salomonei alia longè fuit ratio. Nec ſine ratione conjectat *Lundius*, ſeparari facile potuiſſe Parallelepipeda tum ſuperius Araæ ab inferiori ampliori, tum hoc à baſi, ut tum vaſa, tum Ignis potuerint recondi, niſi clathratum illud opus valuarum ad inſtar apertum velis, ſed in Caſtrorum promotione recompoſitas omnes partes, ut integra Ara á Leuitis geſtari potuerit. Ita Lux accenditur v. 5. *Sit rete hoc inferne usque ad medium Aræ*, medium nempe totius ex omnibus ſuis partibus compoſitæ Araæ, ut diſtantia fuerit ab area Araæ ſuprema ſeu foco cubitorum $3\frac{1}{2}$. & ab ima baſi, ſeu ſolo, cui inſiſtebat etiam $3\frac{1}{2}$.

Colligere licet ex hactenus dictis, *Altari* fuiſſe 5. partes eſſentiales; 1. *Baſin*, quæ conſtitit vel ex Ære, vel ex Ligno Sitim æreis Laminis obducto, & ad quam Sanguis à Sacrificio reliquus fuerat effuſus. 2. *Parallelepipedum* inferius, in quo fuit opus reticulatum juxta *Lundium*. 3. *Ambitum* ſupra hoc opus, cubitum circiter latum. 4. *Parallelepipedum* ſuperius, ſiue Altare κατ' ἐξοχὴν ita dictum. 5. Cliuum, qui Scalæ loco inſeruiebat Sacerdotibus. De hoc Exod. XX. 26. *Ne per gradus ad Aram meam aſcendas, ne verenda tua juxta eam retegantur.* Unde inferre licet aſcendendum fuiſſe non per ſcalas proprié ita dictas, ſed per Planum inclinatum. Et aſcendiſſe Sacerdotes patet ex Leuit. IX. 22. *Et leuans Aharon manum ſuam ſuper populum, fauſta eſt ei imprecatus, tum deſcendit* (ab ara) *ubi fecerat hoſtiam pro peccato, & holocauſtum, atque gratulatoria.*

Debebant Iſraelitæ Araæ ſupremæ, ſeu proprie ita dictæ, quorſum venerant cunque cauitatem internam implere Terrâ. Spectat huc DEI mandatum Exod. XX. 24. *Aram de Terra mihi extrues, & ſuper eam ſacrificabis holocauſta tua, & ſalutares tuas hoſtias, oues tuas, & boues tuos.* Qui ſane infarctus Ignis ad interiora penetrantis vim haud repulit parum. Ita altare terreum conciliari debet cum ligneo.

V. 6. memorantur *Vectes Aræ facti ex Ligno Sitim & Ære obducti.* Inſeruiebant hi portandæ omni ſtructuræ, quemadmodum & vectes habuit Arca Fœderis. Hunc in finem Parallelepipedo inferiori ad reticulatum opus infixi annuli ex Ære ſolido bini in quouis latere, per quos tranſire debebant Vectes. Horum mentio fit quoque Num. IV. 14.

Expoſita hactenus ad oculum contemplari licet in Figuris adjectis, *Aræ* nempe *Moſaicæ*, quæ in noſtro deſcribitur Textu, & quæ maximam habet cum illa affinitatem *Aræ Templi ſecundi*, de qua eruditiſſimum ſcripſit Commentarium amiciſſimus olim mihi, νῦν ἐν ἁγίοις Cel. *Joh. Jacob. Cramerus* S. Th. D. Longum autem nimis foret, ſi vellem ſtructuram hanc fuſius explicare, & forte ſuperfluum, quum ex prædeſcripta Ara Moſaica facilis ſit intellectu; Erit, quod ſpero, Lector beneuolus contentus ſimplici partium enumeratione, prouti hæ tum in Ichnographia, tum in Scenographia Literis adjectis reſpondent Tabb. CXCII. CXCIII. CXCIV.

a. Fundamentum longum & latum cubitos - - 32. altum 1.
E e. c. Cingulum - - 30. - 5.
H h. Locus Foci - - 28. - 3.
g. Cornua - - 1. - 1.
h. Locus Cornuum.
i. Sacerdotum ambulacrum.
c c. Fundamentum prominens ultra cingulum ad Cornua Euroboreale & Auſtroccidentale.
d. Foramina in angulo Noto-Zephyrino ſanguinem excipientia.
f. Filum ſericeum rubrum, quo cingulum fuit circumdatum.
k. Singula duo argentea infundibuliformia ad angulum Notozephyrinum ſanguinem excipientia.
l. Pomum ſeu cumulus Cinerum.
m. n. o. Locus Pyræ.
m. m. Strues Lignorum magna.
n. o. Strues minores.
p. Cliuus, per quem Sacerdotes aſcendebant.
r. Pons ad fundamentum ducens.
q. Pons ad cingulum ducens.

Coronidis loco memoro *Aræ Figuram quadratam*, & in angulis cornutam. Hanc obſeruarunt & Gentiles. Ita *Lilius Gyraldus Syntagm.* 17. ex *Strabone: Arabum*, inquit, *Aras ad normam quadratas fuiſſe accepimus.* Ara *Dianæ* apud *Pauſaniam.* L. V. pag. 316. Βωμὸς τετράγωνος ἀνήκων ἠρέμα εἰς ὕψος *quadrangula forma ſenſim aſcendens in faſtigium. Herodotus* de unico *Martis Templo* apud *Scythas: Sarmentorum faſces aggerantur trium in longum latumque Stadiorum, minoris tamen ſublimitatis: deſuper quadrata planities efficitur.* Conſentiunt Numi veteres, *Criſpinæ* CXCVI. Fig. A. *Tiberii* B. *Neronis* C. *Gallieni* & alios inprimis Conſecrationum Numos prætereo, qui aras habent non duntaxat quadratas, ut fuit *Ara Pacis*, quam ſiſtit Fig. D. ex *Choul Rel. Rom.* p. 272. ſed & cornutas. Ita Scriptura Sacra Idololatrarum Aris Cornua adſcribit Jerem. XVII. 1. *Peccatum Juda ſcriptum eſt ſtilo ferreo, ungueque adamantino exaratum in tabula cordis veſtri, & in cornibus Ararum veſtrarum.* Amos. III. 14. *Viſitabo quoque Altaria Bethel,*

thel, & diruentur Cornua altaris, cadentque in terram. *Nonnus Agaues* ſacrificium deſcribens L. XXIV. n. 96. ita;

— — — ἐυκερᾴῳ παρὰ βωμῷ
Θῆλυν ὄιν κεράεντι συνέμπυρον ἄρσενι ταύρῳ.

— — — Bene cornutum apud Altare
Fœminam ouem cornuto Comitem maſculo
tauro ſc. mactauit.

Quid quod Diis ipſis affinxere Cornua Gentiles. *Bacchum* offendimus δικέρατα i. e. Eruditorum judicio, *Moſen.* Jouem Jouisque filios habemus cornutos; imo *Ammonis Cornua* per totam terram diſperſa, quorum variantes ſpecies videſis inter Diluuii reliquias Tab. LVI. LIX.

TAB. CXCVIII. CXCIX.

Exod. Cap. XXVII. verſ. 9 — 19.

9. Et facies Atrium *ABCD.* Tabernaculi *EFGH.* in angulo meridionali *AC.* Tapetes ipſi Atrio ex torta Byſſo, longitudine centum Cubitorum pro uno latere.

Facies & Atrium Templi, in cujus Auſtrali plaga contra Meridiem erunt tentoria de byſſo retorta: centum cubitos unum latus tenebit in longitudine.

10. Columnæ ejus erunt viginti *1. 2. 3 - 20.* & baſes earum æneæ, viginti uncini autem columnarum & cincturæ earum argenteæ.

Et columnas viginti cum baſibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis ſuis habebunt argentea.

11. Sic quoque verſus angulum ſeptentrionalem *BD.*, ſecundum longitudinem habebunt Tapetes centum cubitorum longitudinem, & columnæ illius viginti *21. 22. &c. - 40.* & baſes earum æneæ viginti, uncini autem columnarum & cincturæ earum argenteæ.

Similiter & in latere Aquilonis, per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnæ viginti & baſes æneæ ejusdem numeri, & capita earum cum cælaturis ſuis argentea.

12. Porro latitudo Atrii ad angulum occidentalem *AB.* (habebit) Tapetes quinquaginta Cubitorum, & columnæ earum erunt decem *41. 42. - 51.* & baſes earum decem.

In latitudine vero atrii, quod reſpicit ad occidentem erunt tentoria per quinquaginta cubitos, & columnæ decem, baſesque totidem.

13. Latitudo vero Atrii ad orientalem Plagam *CD.* (habebit) quinquaginta cubitos.

In ea quoque atrii latitudine, quæ reſpicit ad Orientem, quinquaginta cubiti erunt.

14. Quindecim Cubitorum Tapetes ad latus *CI.* & columnæ earum tres *20. 49. 50.* & baſes earum tres.

In quibus quindecim cubitorum tentoria | lateri uno deputabuntur, columnæque tres, & baſes totidem.

15. In altero latere *DK.* erunt Tapetes quindecim, & columnæ earum tres *40. 51. 52.* & baſes earum tres.

Et in latere altero erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, columnæ tres & baſes totidem.

16. In

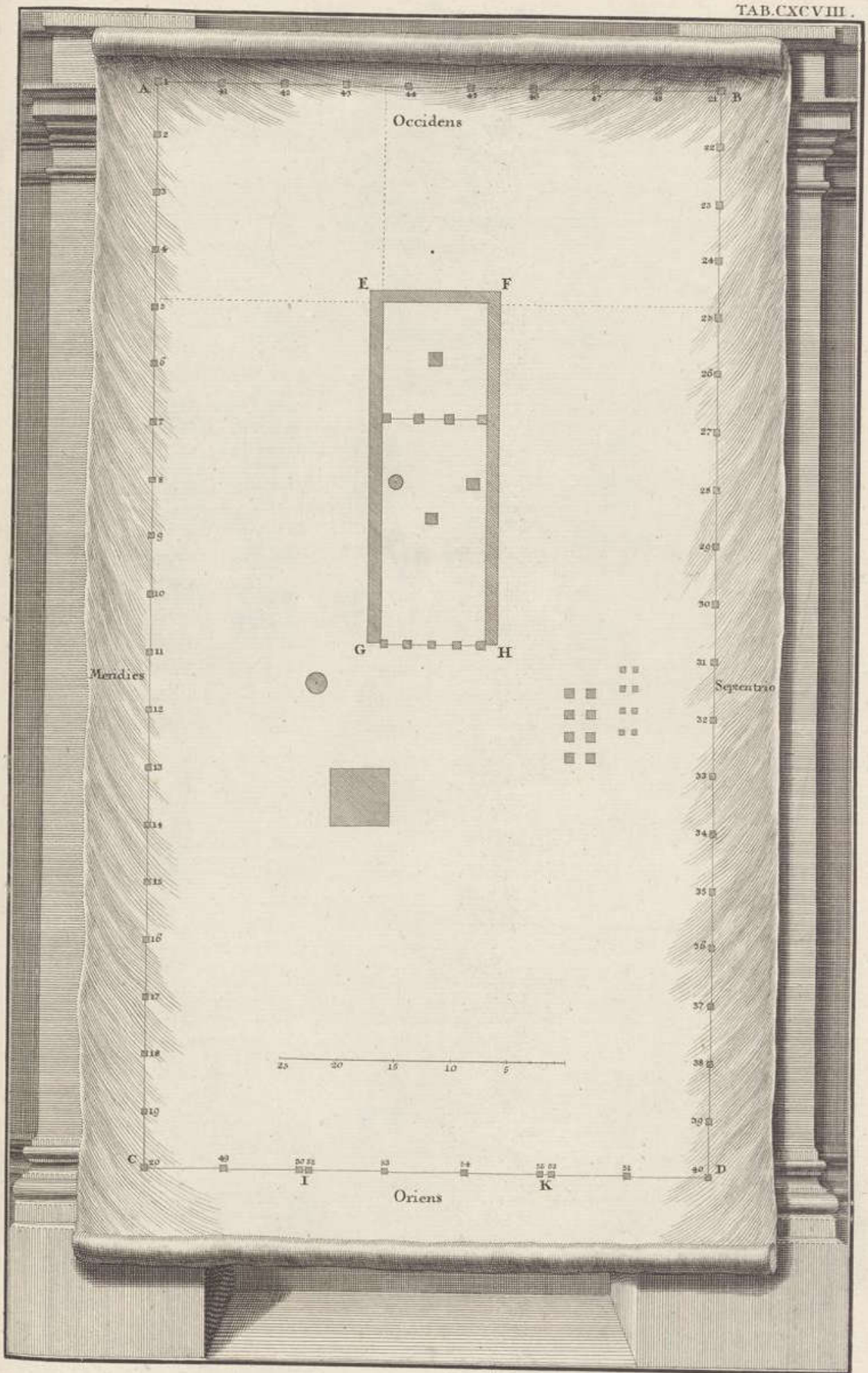

EXODI Cap. XXVII. v. 9-19.
Atrii et Tabern. Ichnographia.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 9-19.
Vorhof und Hütte im Grundriß.

M. Tyroff sculp.

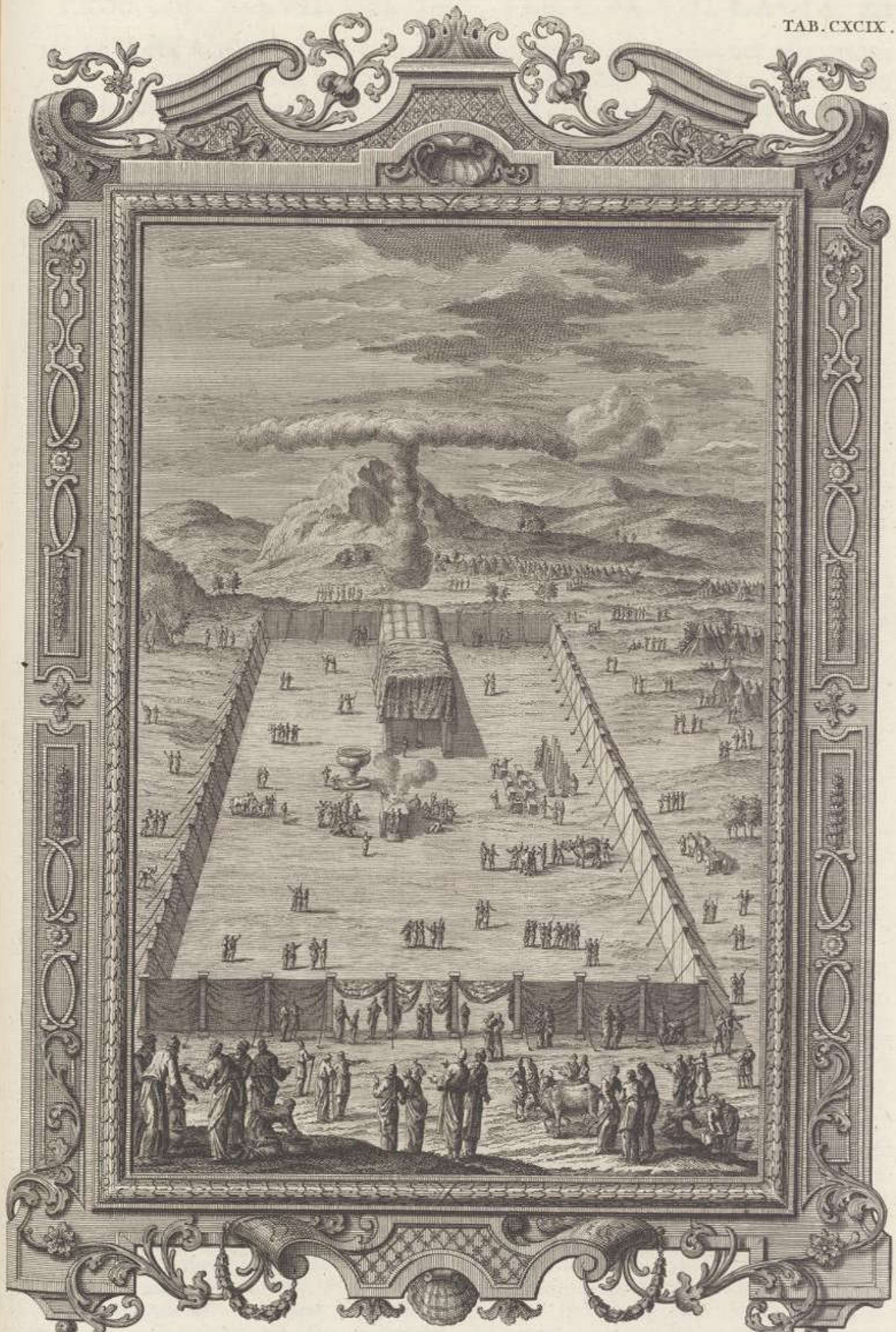

EXODI Cap. XXVII. v. 9-19.
Atrii et Tabern. Scenographia.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 9-19.
Vorhof und Hütte im Perspectiv.

M. Tyroff sculp.

16. In Porta Atrii *IK.* erit velum viginti cubitorum ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto & byſſo torta, opere acupictorio, columnæ earum quatuor 52. 53. 54. 55. & baſes earum quatuor.

In introitu vero Atrii fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho & purpura, coccoque bis tincto & byſſo retorta, opere plumarii, columnas habebit quatuor, cum baſibus totidem.

17. Omnes Columnæ Atrii circumquaque cincturas habebunt argenteas, uncini earum erunt argentei, & baſes earum æneæ.

Omnes columnæ atrii per circuitum veſtitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis & baſibus æneis.

18. Longitudo Atrii centum Cubitorum, & latitudo quinquaginta in quinquaginta *AC. BD.* altitudo vero quinque Cubitorum, ex byſſo torta, & baſes earum æneæ.

In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit, fietque de byſſo retorta, & habebit baſes æneas.

INuenit hic, quo ſe exerceat Geometra, Architectus, Opticus, Phyſicus, Sacrarum Antiquitatum Indagator. Fuit Atrium חָצֵר area ſubdialis, columnis atque Aulæis cincta undique & clauſa. LXX. αὐλὴ, alias περοπύλαιον, cui reſpondet Germanicum noſtrum *Vorhof.* Obſervandum heic, *Ægyptiis* easdem prope fuiſſe *Templi partes*, quas habuere Iſraelitæ, unde ſuſpicio naſcitur *Clerico* indulſiſſe DEVM populo ſuo, & talem prope præſcripſiſſe cultum, quem viderant in Ægypto. Audiamus *Clementem Alexandrinum Pædag.* L. III. c. 2. ὅις ναοὶ καὶ περοπύλαια &c. *Apud quos*, Ægyptios, *Templa & Propylæa, & veſtibula exornata ſunt, & Luci, & nemora ſacra, columnis vero plurimis cincta ſunt Atria: parietes autem lapillis externis, & artificioſa pictura ſplendent, ita ut nihil in iis deſideres, Auro etiam, Argento & Electro fulgent Templa.* Τὰ δὲ ἄδυτα χρυσοπάροις ἐπισκιάζεται πέπλοις, *Adyta intextis Auro obumbrantur peplis.* Appoſite quidem ad rem præſentem. Fuere namque Templorum Ægyptiorum partes tres palmariæ, περοπύλαια, *Veſtibula, Atria*, πρόναος, quaſi dicas, Pro-Templum, introitus ad interiora, & ναὸς vel σηκὸς *Templum* ipſum ſacerrimo loco ἄδυτον, Aulæo ſeparatum: hiscum comparare licet Tabernaculi noſtri *Atrium*, *Sanctum* & *Sanctum Sanctorum.* Extat inſignis locus apud *Strabonem* L. XVII. p. 554. Edit. Genev. μετὰ δὲ περοπύλαια ὁ ναὸς &c. *Poſt Veſtibula autem eſt Templum habens magnum Pronaum* πρόναον, Atrium, *& conſideratu dignum penetrale vero conueniens magnitudine, nullum autem ſimulacrum, aut ſaltem nequaquam humana forma, ſed cujuspiam Animalis ratione deſtituti.* Unde patet inſimul inſigne inter Templa Ægyptiorum & Iſraelitarum diſcrimen, quandoquidem illi in Adyto habuerint. Idolum ζωόμορφον, hi alias longe res. Alia, quæ alios propius tangunt, ſilentio prætereo.

Fuit *Atrium*, de quo in præſentiarum, 100. Cubitos longum, 50. latum, Reductione facta inuenies Longitudinem in

Menſur. Pariſin.	Tigurin.
166′ 6″ 8‴	178′ 0″ 0‴
Latitudinem.	
83. 3. 4.	89. 0. 0.
Porta Atrii 20. Cubitorum.	
33. 4. 4.	35. 6. 0.

Fuit & Aulæum in meridionali æque ac Septentrionali longitudine 100. cubitorum, ſuſpenſum é 20. Columnis æque diſtantibus, axis nempe ab axi 5. Cubitis. Erant ſic bini hi parietes clauſi prorſus, ut nemini pateret introitus. Clauſum quoque erat Aulæum Occidentale 50. Cubitos longum, è 10. Columnis ſuſpenſum, 8. nempe mediis, & 2. angularibus, quæ angulares non minus pertinent ad has 10. quam ad illas 20. Situm hunc vult Eurythmia Architectonica. Sic quoque rem explicat *Philo Vit. Moſ.* L. III. fuiſſe in totum Columnas 60. nempe 40. in utraque longitudine, & 8. in ſingulis latitudinibus. Dat autem ſumma ex 40. & 16. duntaxat 56. Unde conſtat, bis numeraſſe *Philonem* angulares. Ad ortum, qua patebat introitus, diuiſum fuit Aulæum. Pars tum meridionalis, tum ſeptentrionalis fuit cubitorum 15. è 3. Columnis ſuſpenſa, ut media inter hæc Aulæa remanſerit ſpatium 20. Cubitorum, Portæ loco ornatum Aulæo illo pretioſo, de quo v. 16.

ubi Cherubinorum nulla fit mentio. Per hoc ſpatium, Aulæo vel in ſublime tracto, vel ad latus ſemoto, patebat ad atrium ipſum aditus, & omni populo portæ adſtanti ad cultum ipſum proſpectus. Exinde conſtat, non eundem ratione diſtantiæ mutuæ obſeruatum fuiſſe ordinem in columnis lateris orientalis, ac quidem in tribus reliquis lateribus, ſed duas extremas aulæi medii adſtitiſſe quam proximè tertiæ ex tribus illis: Ita quoque rem concipit *Joſephus Antiq.* L. III. c. 5. ſed clarius ipſa, quam damus tum Ichnographia, tum Scenographia exprimit.

Fuit Materia Aulæorum קְלָעִים ex שֵׁשׁ nempe vel pretioſiſſimo Lino, vel Byſſo ex Pinnis: voluntque Judæi facta fuiſſe in forma Rètis, ut per filorum interualla potuerit omnis populus introſpicere, & quæ in Atrio agebantur videre. Sed placent *Clerico* magis Aulæa denſa, auertendo pulveri Arabiæ Deſertæ aptiora, qui Sacerdotibus ſacra peragentibus fuiſſet impedimento. Sic Aulæa vicem præbuiſſent murorum, quos Ægyptii habebant circa Templorum Atria, quibusue Chriſtiani cingunt Cœmiteria.

Columnarum per totum circuitum altitudo erat 5. Cubitorum in

Mens. Pariſin.	Tigurin.
8′ 3″ 4‴	8′ 9″ 0‴

v. 18. per Conſequens & Aulæorum; duplo proin minor Tentorio Tabernaculi, quod 10. fuit Cubitorum in altitudine, ut omnis populus ab extra diſtinctè videre potuerit medium Tabernaculum.

Non quidem exprimitur *Columnarum*, quæ ſteterant in circuitu *atrii*, materia, facile tamen ſubſumere licet, fuiſſe *Lignum* ſæpius jam memoratum *Schittim*: ponderoſas nimis reddidiſſet Æs, de quo collecta in uniuerſum 70. Talenta, 2400. Sicli Exod. XXXVIII. 29. ſiue 6637. Libræ impenſa 5. baſibus, 5. Columnarum ad introitum ſancti, baſibus 56. totidem Columnarum in Atrii ambitu, Aræ porro Holocauſtorum & omnibus Vaſis.

Et conſtat ex deſcriptione, quam nobis reliquit Moſes ſpeciatim v. 17. *Omnes Atrii Columnas circumquaque cincturas habuiſſe argenteas, Capitilla* item memorata Exod. XXXVIII. 28. omnia Architectonice ornata atque elaborata: *uncinos* dehinc *argenteos* v. 11. & Exod. XXXVIII. 10. è quibus ſuſpendebantur victimæ uti ex Rabbinorum Scriptis oſtendit, *Munſterus* ad Exod. XXXVIII. Columnæ cuique baſis fuit ænea, cui illa fuit infixa, & vult *Joſephus* fuiſſe baſes hasce infernè acuminatas, ut Terræ infigi potuerint, easque deauratas.

Fuere non ſolum Aulæa Tabernaculi funibus alligata ad *palos* terræ infixos, noſtra verſio habet *clauos*, *nägel*, ſed & Aulæa in ambitu Atrii affixa hujusmodi palis Exod. XXXVIII. 31. plane ad eum modum, quo militum tentoria ſolent firmari, ne ſubuertantur á Ventis.

In quo præciſe loco Atrii *Tentorium Tabernaculi* ſteterit haud memoratur in Sacris: Si *Philoni* Lib. III. *Vit. Moſ.* fides eſt, & qui eum ſequitur *Bonfrerio* ad *Exod.* XXVII. 9. ab Aulæis tum Meridionali, tum ſeptentrionali ambitus diſtabat 20. Cubitis, à pariete Orientali 50. ab Occidentali 20. *Bonfrerius* equidem, à *Lundio* refutatus, verſus occaſum numerat 10. & verſus ortum 60.

Neque id denique ſilentio eſt prætereundum, *Ortum* ſemper reſpexiſſe anteriorem partem ſiue portam Atrii, uti & Sanctum, Sanctiſſimum vero *Occaſum*, ut Oriens Sol ſtructuram Tabernaculi irradiauerit ab ante, Occidens à tergo. Eundem prorſus ſitum habuit Templum. Et eſt conjecturæ locus, vertiſſe Judæos ex diuino præcepto vultus ſuos ad occaſum, ſi quando precibus DEI Gratia imploranda fuit, ne inciderent in Heliolatriam, Gentibus familiarem, unam ex maxime monſtroſis Idololatriæ ſpeciebus v. *Selden* de *Dis Syris Proleg.* c. 3. & *Syntagm.* II. c. 8. *Sylv. Theol. Symbol.* n. 56. Tunc nempe hic ſitus obſeruari debuit, ſi quando fuerunt in ipſo tentorio, vel Templo, aliàs facies vertenda ipſis fuit in caſtris, vel extra ea degentibus ad locum Tabernaculi vel Templi.

EXODI Cap. XXVII. v. 20.
Oleum ex Olea.

II. Buch Mosis Cap. XXVII. v. 20.
Oel von Oel-Bäumen.

G. D. Heiman sculp.

TAB. CC.

Exod. Cap. XXVII. verſ. 20. 21.

Præcipies quoque tu filiis Iſrael, ut adferant tibi Oleum oleæ, purum & contuſum, ad luminare, ad accendendum lucernam jugiter.

In tentorio conſtituto extra velum, quod eſt juxta Teſtimonium, ordinabit eam Aharon & filii ejus à veſpera usque ad mane coram DOMINO —

Præcepit filiis Iſrael, ut afferant tibi oleum de arboribus oliuarum puriſſimum piloque contuſum, ut ardeat lucerna ſemper.

In tabernaculo teſtimonii, extra velum quod oppanſum eſt teſtimonio; Et collocabunt eam Aharon & filii ejus, ut usque mane luceat coram DOMINO.

DE *Diei* totius ſiue νυχθημέρε diuiſione in ſuas partes, *veſperam* & *Mane* egi alibi.

Eſt vero Oleum שֶׁמֶן utiliſſimus Generi Humano liquor, fructibus Oleæ expreſſus, *Oleum oliuarum* hinc ad differentiam aliorum oleorum ex vegetabilibus, dictus, cum Vino, Pane, Melle, Lacte, de prærogatiua certans. Ejus dantur inprimis ratione Graduum bonitatis tres ſpecies. 1. Nobiliſſimum, laudatiſſimum, & defæcatiſſimum, quod prima preli unda, & quaſi ſponte profluit, πρότερον, der *Vorlaſs*, *Vorlauff*, *Olei flos, gleucinum*, h. e. muſtum expreſſum, antequam calcentur oliuæ, *Huile vierge*, i. e. Oleum virgineum. 2. *Iteratiuum*, quod eſt ſecundæ preſſuræ, quod ex reliquis fracibus premitur, grauiori pondere & mole, *tortiuum Oleum*. 3. *Tertiatiuum*, quod eſt tertiæ preſſuræ *Joh. Bauhin. Hiſt. Plant.* L. VI. p. 13. 17. Bina poſtrema non prelùm duntaxat exigunt, ſed & Ignem, dum vel torrentur Oliuæ, vel Aqua affuſa feruida miſcentur. *Pomet Hiſt. Nat. des Drog.* L. VII. c. 53. p. 240.

Aliam Olei varietatem, ſiue diſtinctionem, ſuggerit Textus, nempe in *contuſum* & *preſſum*. Oleum Lampadibus ſacris, de quo hîc, adhibendum, non premebatur in molâ, preloue, ut hodie, ſed tundebatur, cum oliuis nempe in mortario. Neque oliuæ debebant eſſe immaturæ nimis & acerbæ, nec maturæ nimis ad nigredinem vergentes, tales, ex quibus collectum *oleum omphacinum* dictum, omnium præſtantiſſimum.

Eſt *Olea ipſa*, ſatiua nempe זַיִת præſtantiſſimum illius ſucci parens, Arbor mediocris, haud valde patula, perennis viroris, *Trunco* femore humano plus minus craſſo, magna ex parte nodoſo, materie æqualiter ſpiſſa, ſatis ſolida, alicubi & criſpa & intorta, guſtu amaricante, colore inter flauum & ſpadiceum fere medio, nonnunquam etiam maculis utriusque coloris inuicem conuolutis conſperſa, præſertim cum ad juſtam ætatis conſiſtentiam peruenerit. *Cortex* tam trunco quam ramis obducitur, coloris cinerei, læuis, glaber. *Folia* oblonga & anguſta, ſalignis ferè ſimilia, acuminata, inciſuris ac manifeſtis venis, excepto unico neruo inſigni à pediculo ad acumen excurrente, carentia, craſſa, rigida, ſuperné coloris atrovirentis, vel in viridi flaveſcentis, inferius caneſcunt, nullis tamen pilis obſita, tam breuibus pediculis hærentia, ut ſurculis quaſi inſerta videantur; ex quorum alis proferuntur Pediculi, quibus *Flores* racematim cohærentes ſuſtinentur, albicantes, ſambucinis ſimiles, é quatuor foliolis fructus rudimentum complectentibus contexti, *Cordo* muſcoſi; Floſculis ſuccedunt *Fructus* figuræ oualis, aut glandium fere, magnitudinis variæ, ad Prunam usque ſurgentes virides primum, poſt flauicantes, per maturitatem purpuraſcentes, tandem & nigricantes, ſapore valde acri & amaro, nauſeoſi quid habente, carne primum dura, maturitate molli ac pingui, oſſiculum lignoſum, oblongum, utrinque acuminatum, & in hoc proportionatum unicum nucleum habente. Qui in iis continetur ſuccus pinguis *Oleum* fit dulce, aquoſus, qui amarus, *amurca*. *Radices* ſunt partim rectæ, partim obliquæ, in ſummo ceſpite obhærentes, materia, ut Trunci, ſolida. *Joh. Bauhin. Hiſt.* L. VI. c. 1.

TAB. CCI.

Exod. Cap. XXVIII. verſ. 5. 6. 8. 9. 10. 15. 16. 17. 18. 19. 20.

5. Et hi accipient aurum, & hyacinthinum (ſericum) & purpureum & coccinum bis tinctum & byſſum.

Accipientque Aurum & hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum & byſſum.

6. Humerale facient ex Auro, hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto atque byſſo torta opere textorio polymito.

Facient autem ſuper humerale de auro & hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & byſſo retorta opere polymito.

8. Textura polymita limbi illius, quæ eſt ſupernè in eo, ſit quemadmodum opus ejus, quin ex ipſo ſit, nempe ex Auro, hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta.

Ipſa quoque textura, & cuncta operis varietas, erit ex auro & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto & byſſo retorta.

9. Accipies quoque duos lapides Schoham, & exſculpes in eis nomina filiorum Iſrael.

Sumesque duos lapides Onychinos & ſculpes in iis nomina filiorum Iſrael.

10. Sex nomina illorum in Lapide uno, & ſex nomina reliqua in Lapide altero, ſecundum Generationes illorum.

Sex nomina in lapide uno, & ſex reliqua in altero juxta ordinem natiuitatis eorum.

15. Facies deinde Pectorale Judicii opere textili polymito, quemadmodum opus Humeralis facies illud, nempe ex Auro, hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta facies illud.

Rationale quoque judicii facies opere polymito, juxta texturam ſuperhumeralis ex auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto & byſſo retorta.

16. Quadratum erit & duplicatum, palmum habens in longitudine ſua, & palmum in latitudine ſua.

Quadrangulum erit & duplex, menſuram palmi habebit, tam in longitudine quam in latitudine,

17. Quod implebis gemmarum inſitione, quatuor videlicet ordinibus Gemmarum, Ordo Sardonychis, Topaſii, & Smaragdi, ordo unus.

Ponesque in eo quatuor ordines lapidum: in primo verſu erit lapis Sardius & Topazius & Smaragdus.

18. Secun-

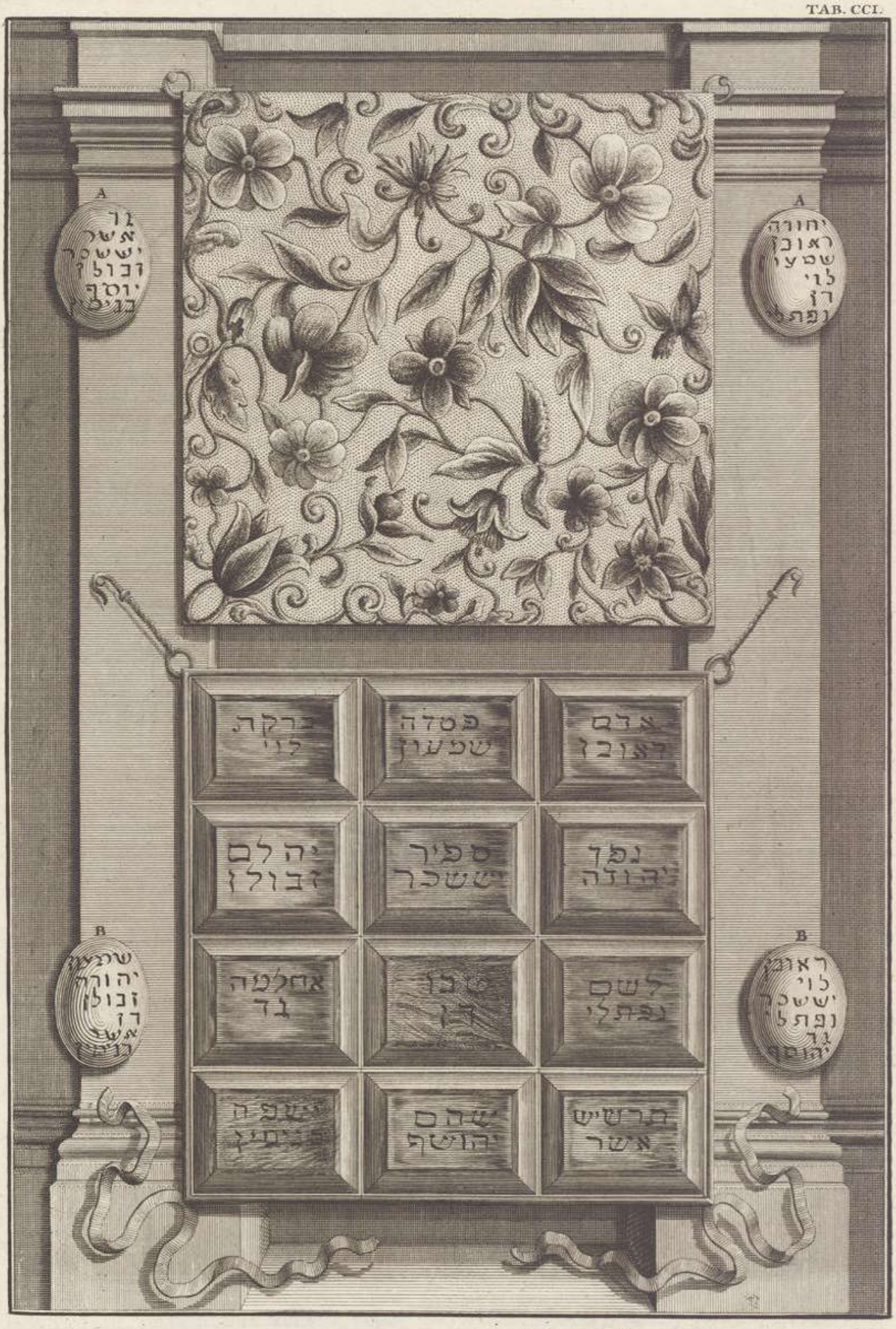

EXODI Cap. XXVIII. v. 8-20.
Pectorale Aharonis.

II. Buch Mosis Cap. XXVIII. v. 8-20.
Aarons Brust-Schildlein.

G. D. Heuman sculps.

18. Secundus ordo Carbunculi, Sapphiri & Adamantis.
19. In tertio ordine Lyncurius, Achates & Amethyſtus.
20. In quarto ordine Hyacinthus, Onyx & Jaſpis, auro erunt incluſi palis ſuis.

In ſecundo Carbunculus, Sapphirus & Jaſpis.
In tertio Ligurius, Achates & Amethyſtus.
In quarto Chryſolitus, Onychinus & Beryllus incluſi auro erunt per ordines ſuos.

SUperſedere facile poſſem Commentario in v. 8. 9. 10. ut et 5. 6. quoniam de *hyacinthino* (ſerico) *purpureo*, *coccino bis tincto*, & *byſſo* actum ad Exod. XXV. 4. & de *Lapide Schoham* ad Gen. II. 12. Id tamen ſilentio præterire nequeo, ſibi vel non conſtare vernaculam noſtram verſionem, vel conſtare quam optime, dum in Geneſi Hebræum nomen ſeruat, heic vero per *Onychem*, *Onychelſtein* interpretatur, innixa, ut quidem autumo, authoritate *Joſephi*, *Aquilæ*, *Hieronymi*, qui σαρδόνυχα, *Sardonychem* habent. Latinâ utrobique ſeruante *Schoham*, & meo judicio melius, donec demonſtratiue ſimus conuicti, qualisnam hæc ſit gemma, *Smaragdus*, quem vult *Relandus*, vel alia.

Materiam ex qua *Pectoralis* remitto ad locum Exodi ſupra citatum, & myſticum ſenſum linquo Theologis, non conſiderans, niſi ſacerrimæ Tabulæ dimenſionem, & Gemmas ei inſertas. Occurrit Vox זֶרֶת, quam non uniformiter interpretantur omnes, ut nec latina noſtra conueniat vernaculæ. Habet illa *Palmum*, quæ vox proprio ſenſu notat digitos quatuor transuerſim junctos, *eine flache Hand breit*, unde & *Lutherus*: *eine Hand breit*, & apud Hebræos fuit $\frac{1}{2}$. Cubiti. Propius ſcopum tangit vernacula noſtra, quæ habet *eine Spange*, *Spanne*, interuallum à maximo digitorum manus extenſæ ad minimum: ſed eſt & hæc ſignificatio vaga. Fuit זֶרֶת *ſpithama*, *dodrans* dimidium cubiti. Conferendus *Joſephus Ant.* L. III. Longitudo proin hujus menſuræ $9.\ 11\frac{1}{2}$. Menſuræ Pariſinæ. $8.\ 9.$ Tigurinæ.

Sunt adeo obſcura *Gemmarum* XII. Pectorali inſertarum nomina, quicquid definiant poſitiuè Verſiones, ut cum ipſo Ceremoniali cultu, imo & cum fulgore illo miraculoſo, quo, DEO victoriam promittente, veluti arſiſſe dicuntur *Joſepho Ant.* L. III. c. 9. periiſſe & euanuiſſe videantur. Optimi forſan Interpretes, ad σμικρολογίας usque ſuperſtitioſi, Judæi nempe, obſcuritatem non minuunt, ſed augent. Quæ huic Sarda eſt, alii nominatur Rubinus, Topaſius tertio. Non tamen intactam linquemus materiam, quæ fori eſt Phyſici, viſuri, an quid certi ex tenebris hisce protrahi queat. Sequemur autem, ut ſolemus, ſacri ipſius Textus ordinem.

I. Primæ ſeriei prima Gemma eſt אֹדֶם *Odem* LXX. Σάρδιος, Latinæ noſtræ *Sardonyx*, vernaculæ *Sarder*, aliis *Sarda*, *Sardier*, *Sardiss*, πυρωπὸς τῷ εἴδει καὶ αἱματοειδὴς Σαρδίῳ τῷ ἰχθύι τῷ τεταριχευμένῳ ἐοικώς, *Epiphanio*, ſed ineptè, etymologizante: potius enim nominis ſui natales deriuat hæc Gemma à loco. *Sarda gemma vulgaris, & primum Sardibus reperta, ſed laudatiſſima circa Babyloniam, cum Lapicidinæ quædam aperirentur, hærens in Saxi corde. Plin.* L. XXXVI. c. 7. Sed & hic collimaſſet propius, ſi *Sardiniam* quæſiuiſſet, quod vult *Salmaſius* in *Solin.* 128. Sane Græci Σαρδόνιον vocant, & *Sardam Terram*, quæ certo *Sardiniæ* eſt, legimus item *Sardinium agrum*, Sardiniæ, Σάρδην γῆν, cur non & σάρδην λίθον? Aliam, ut de nominum prima origine diſceptant & gentes, & Philologi, originationem habet *Braunius Veſt. Sacerdot.* L. II. c. 8. à voce Hebræa שרד *Sered*, quæ rubrum colorem ſignificat, ad imitationem forte אֹדֶם quod deriuant ab אָדַם *rubuit*, Onkeloſi item סמקן *Samkan* à סמק rubuit, Latina noſtra *Sardonychem* mutuo petiit à *Joſepho*, qui tamen alibi hanc vocem, σαρδόνυξ, tribuit lapidi *Schoham*. Sed notandum, differre *Sardonychem* à *Sarda*. Eſt autem *Sarda* veterum eadem gemma, quæ nobis hodie *Corneolus*, *Carneolus*, *Carneola*, *Cornelius*, *Carneol*. *Abarbaneli* placet heic *Granatus*, Rabbinis aliis *Rubinus*, in eo congrui omnes, rubere. Placet & ruber hujus Gemmæ color *Braunio*, licet ei in mentem prius venerit, poſſe per אֹדֶם intelligi Gemmarum Principem *Adamantem*, imo forte hunc ipſum nominis ſui originem arceſſere ab *Odem*, potius quam à δαμάω, *vinco*, quaſi ſit inuicta prorſus duritie, ut & hoc reſpectu referat *Rubenem*, *Jacobi primogenitum*, cui hæc prima gemma adſignatur, quem ipſe moribundus pater appellat *robur ſuum*, *præcipuum robore* Gen. XLIX. 3. ſignificare etiam Radicem אָדַם non ſemper colorem rubrum, ſed ſæpe inſignem fulgorem, quæ Adamanti competat præ aliis Gemmis.

II. פִּטְדָה *Phitdah* ſecundus in primo ordine lapis; LXX. *Joſepho*, plerisque Interpretibus, in noſtris quoque binis Verſionibus, eſt τόπαζος, τοπάζιος, *Topaſius*, *Topass*, *Topaſier*, quod nomen plerisque Nationibus receptum ab ipſo Hebræo פטרה deriuat *Braun.* Veſt. Sac. L. II. c. 9. Hunc etiam rubrum volunt quidam ex Veteribus, imo Carbunculo magis rubicundum, ἐρυθρὸν τῷ εἴδει ὑπερὸ τὸν Ἄνθρακα. Sed male. Fuit Ve-

terum Topaſius viridis *Plin.* L. XXXVII, c. 8. *Egregia etiam nunc Topazio gloria eſt, ſuo virenti genere - - Ejus tota ſimilitudo ad porri ſuccum dirigitur.* Ideo & Vitri colorem referre dicitur, unde & à Græcis ὑαλοειδὴς, & ὑάλῳ παρεμφερὴς, *vitrei coloris*, *vitro* ſimilis *Orpheo*, *Diodoro Siculo*, aliis, cluet. Sed ita videtur virere Topaſius, ut aliquid ex auri colore trahat, ideoque olei recentis virorem habere dicatur. Hinc *Alexander Polyhiſtor* apud *Stephanum* ὅμοιον τῇ χρόᾳ τῇ τοῦ νέου ἐλαίου. *Strabo* L. XVI. λίθος δ' ἐπὶ διαφανὴς, χρυσοειδὴς, ἀπολάμπων φέγγος ὅσον μεθημέραν μὲν ἀ ῥᾴδιον ἰδεῖν ἐστί. *Eſt autem lapis pellucidus, Auro ſimilis, ſplendore tanto refulgens, ut interdiu videri vix poſſit.* Hæc fortaſſis cauſa, quod recentiores Lapidarii crederent, *Topazium* eſſe *Chryſolithum*. Nam hodiernorum *Topazius* eſt Veterum *Chryſolithus*. Et effecit Topazii Viror, quod aliqui ex ſecunda hac gemma fabricârint *Smaragdum*. Onkelos vocat ירקן *Jarkan*, quo quidem viridis etiam indigitatur color. Samaritana Verſio habet *Simmach* סמך. Etiam Judæis Doctoribus פטרה eſt viridis, & *Simeonis*, cui hæc Gemma aſſignatur, vexillum viride. Petit autem originem ſuam *Topazius* non tam ab Hebræo פטרה, quam ab inſula *Topazio*, quæ Rubri Maris eſt, Arabiæ olim accenſita, unde apud Jobum XXVIII. 19. mentio fit פִּטְדַת כּוּשׁ *Topazii Arabici*.

III. בָּרֶקֶת *Bareketh* vario ſub Schemate, imo variis nominibus ſe præſentat atque coloribus. Seruat Syra Verſio Hebræum *Borco*. Latini Interpretes faciunt inde *Carbunculum*, qui etiam placet *Abarbaneli* קרבונקלו: Arabes *Topazium*: *Rabboth Schemoth* רייקינתין *Dijakinthin*, quo corrupto nomine haud dubiè intelligitur *Hyacinthus*. *Targum Hieroſolymitanum* & *Jonathan* ſeruant Hebræum ברקתא *Beraktha*. *Onkelos* ברקן *Barkan*, *Samaritana* סמכמך *Samachmach*. LXX. *Joſepho*, *Hieronymo*, *Vulgatæ*, *Luthero*, binis noſtris Verſionibus & plerisque Europæis placet *Smaragdus*, quod præ aliis gemmis inſigni fulgore gaudeat, à ברק *ſplendere*, ſane *Orpheo* cluet ἀγλήεις Μάραγδος, *ſplendens Smaragdus*, *Epiphanio* διειδὴς καὶ σίλβιον *pellucidus & ſplendens*: *Martiali*

Gemmatum Scythicis ut lucet in ignibus Aurum.

Imo vero Græcorum σμάραγδον, Μάραγδον, Latinorum *Smaragdum*, quod nomen plerique ſeruant Europæi, ab ipſo בָּרֶקֶת deriuat *Braunius*. Hypotheſi hac ſtante fuit hic lapis viridis.

IV. Siue in ſecunda ſerie primus נֹפֶךְ *Nophech*, πολύσημος & hic, πολύχροος καὶ πολύμορφος. Habet *Onkelos* אזמרגדין *Izmargedin*, *Ismaragdin*, *Ismured*, i. e. *Smaragdum*. Arabes *Cachle*, Paraphraſtes Cant. V. 14. כחלי *Cachale*: *Junius* & *Tremellius Chryſolithum*: Latina noſtra *Carbunculum*, Vernacula *Rubin*, ſecuta utraque τὰς LXX. *Joſephum* & *Epiphanium*, apud quos legitur ἄνθρακ. Galli & *Deodati Escarboncle*. *Targum Hieroſolymitanum* ברכרנא *Cadcarna*, voce corrupta ex καρχηδὼν, *Carchedonius*, qui & Carbunculum notat. Eſt autem veterum *Carbunculus* modernorum *Rubinus*.

V. Siue Seriei ſecundæ ſecundus סַפִּיר *Saphir*, pro quo Syrus habet *Saphilah*, Joſephus *Jaſpis*, confundens hunc manifeſte cum Pectoralis ultimo; Arabes *Maha*. Eſt hic omnium ferè maximè cognitus, imo extra controuerſiam poſitus, retinuitque ἀγαθῇ τύχῃ apud gentes plerasque & nomen & ſignificationem. Conſentiunt *Hieronymus*, Verſiones omnes Europææ, ipſi Judæi, exceptis *Targum Hieroſolymitano*, *Jonathane* & *Rabboth*, qui habent ספירונין *Saphirunin*, סמפורינא *Sampurina* & סנפרינון *Sanperinun*, quas voces nemo non videt corruptas ex *Saphiro*. Attamen quæritur, qualisnam heic intelligatur *Saphirus*? *Album* vult *Jonathan*, quales reuera dantur. Sic locus datur conciliationi cum iis, qui ex quinta hac gemma faciunt *Adamantem*. Seligit *Abenezra Saphirum rubrum*, nixus Thren. IV. 7. *Candidiores erant Nazaræi ejus niue, lacte nitidiores: rubebant ſpecie præ Margaritis, polities eorum Saphiro* (ſimilis erat). Imo tranſit myſtica magni *Cocceji* Theologia ad ipſum *Rubinum*, ut cum rubro hujus gemmæ colore conferre poſſit pretioſiſſimum CHRISTI Sanguinem. *Philoni* L. I. *Legis Allegor.* placet viridis color, ὁ δὲ σάπφειρος πρᾶσινος λίθος ἐστιν. His non obſtantibus ſeligimus heic cœleſtem Saphiri colorem. Ad eum nos ducit manu veluti Exod. XXIV. 10. *Erat ſub pedibus ejus opus quoddam lapideum Saphirinum, & quaſi ipſum Cœlum clarum*, ubi Coccejus, *ſub pedibus eſt laterculus Rubini*. Porro Ezech. I. 26. *Supra extenſionem autem, quæ erat ſuper caput eorum, ſpecies veluti lapidis Saphirini*. Nemo non nouit, Cœli, id eſt, Aeris expanſo competere colorem cœruleum, ſiue Saphirinum. Veteres ſi conſulamus Hiſtoriæ Naturalis Scriptores, videbimus Saphirum cœruleum. *Cœruleæ & Saphiri raroque cum purpura* Plin. L. XXXVII. c. 9. πορφυρίζει *Theophraſto* & *Epiphanio*. Et Iſaſcharis vexillum, ſi vera eſt traditio *Rabboth*, in vexillo ſuo cœruleo depingi juſſit *Solem* atque *Lunam*.

VI. יַהֲלֹם *Jahalom*, ſecundi ordinis tertius, ex mente LXX. *Vulgatæ*, *Hieronymi*, *Epiphanii*, & *Gallorum* eſt *Jaſpis*: *Joſepho Saphirus*; *Rabboth Izmaragdin* יצמרגדין, Arabibus *Babar-Man* i. e. *Rubinus*: *Targum Hieroſolymitanum* עין עגלא *En Egla oculus vituli*: *Broughtono Sardonyx*. Placet vero binis noſtris verſionibus, *Abarbaneli*, *Abenezræ*, *Luthero*, *Belgis*, *Junio*, *Anglis*, aliis, *Adamas*. Habet hæc, ut aliæ opiniones, ſuas difficultates. Et memoratu eſt dignum, Johannem Apoc. XXI. nullam prorſus facere mentionem Adamantis, quum tamen communiter velint Interpretes, Euangelicum hunc Prophetam in XII. Gemmarum enumeratione digitum intendiſſe ad ipſum Pectorale. Et prætendunt nonnulli, in Sacris Adamantem non intelligi per יהלם ſed quidem

per

per אַהֲלָךְ Amos VII, 7. ubi pro Adamante ſumitur à LXX. Orientalium Linguarum gnaris è contra reddentibus eam vocem *Plumbum* vel *Stannum*, quibus pollicem premit & noſtra Tigurina. Et, ne Adamas excludatur nobilium atque Sacrarum Gemmarum numero, *Braunius* ipſam *Adamantis* vocem deducit à יהלם formando inde primum *halam*, *alma*, *almas*, quæ nomina Turcis hodie atque Perſis denotant *Adamantem*, & ex *Almas Adamas*. Intercedunt & Etymologi deducendo יהלם ab הָלַם *confringere*, *contundere*, voce inuictiſſimo i. e. duriſſimo Lapidi congrua: dico, potius duriſſimo, figmentum enim eſt inuicta illa, nec niſi hirci ſanguini cedens durities, & Allegoria illa ad inuictiſſimum ſanguinem ac Verbum CHRISTI, qua paſſim Ἀφιλόσοφοι utuntur Concionatores, ſtramineo plane, certe non Adamantino fundamento nixa. Placet imprimis hæc Fabula *Hieronymo*, qui eam hauſit ex *Plinio* L. XXXVI. c. 4. *Incudibus hi deprehenduntur* (Adamantes) *ita reſpuentes ictum, ut ferrum utrinque diſſultet, incudesque ipſæ diſſiliant — Siquidem illa inuicta vis duarum violentiſſima natura rerum ferri ignisque contemptrix, hircino rumpitur ſanguine, nec aliter quam recenti calidoque macerata, & ſic quoque multis ictibus tunc etiam, præterquam eximias incudes malleosque ferreos frangens.* Militat inſuper pro Adamante puriſſima, albiſſima & fulgidiſſima ejus ſubſtantia, & neceſſaria gemmæ nobiliſſimæ in Pectorali præſentia. Seligat quod volet quisque. Suo trahatur quilibet illectamento.

VII. In tertia ſerie primus לֶשֶׁם *Leſchem* nullibi niſi heic loci in Sacris memoratus, inde non ſit mirum, tot & tam varias de voce ἄπαξ λεγομένη circumferri opiniones. Apud Arabes legitur *Geza*, Latinos *Ligurius*, Syros *Kamkanun*, quod Latini vertunt per *Achatem: Targum Hieroſolymitanum Zuzin; Abarbanelem* מטישטא *matiſta* pro אמטישטא *Amethyſto*, in *Rabboth Schemoth* כחלין *Cochalin*, eſt autem כוחל *Cochal Carbunculus*, Tigurinæ noſtræ utrique placet *Lyncurius*, *Lyncurer*. Nititur autem approbatione LXX, *Joſephi*, *Epiphanii*, *Hieronymi*, *Vulgatæ*, *Lutheri*, & aſſenſu plerarumque Verſionum Europæarum. Apud *Jonathanem* legitur קנכירינן *Kanchirinun* forte pro *Linchirinun* ſic & *Onkelos Kanchire* קנכירי pro *Linchire*, nempe ex *Lincurius*, *Lyncurius*, λιγύριον, λίγυρον, λιγκήριον. Sed dabimus, quadrare *Lyncurium* τῷ *Leſchem:* Nondum tamen habemus, quod deſideramus. Dic, qualisnam ſit hic Lapis? Nam eſt Vox hæc, ſi quæ alia, πολύσημος. *Geſsnerus* noſter *Lyncurium* vult eſſe *Succinum*, *Agd-Bernſtein*, autumatque, ipſum Germanorum veterum Synonymum *Gleſs* natum ex Hebræo *Leſchem*, quod tamen veriſimilius longè deriuari debet à Teutonum *Glass*. Sed præterea neque ad Gemmas vulgò dictas pertinet *Succinum:* Alii ex *Lyncurio* fabricant *Achatæ* vel *Jaſpidis* Genus *Lyncis* ad inſtar, vel *Pantheræ* maculoſum. Alii fingunt Lapidem ex urina Lyncis genitum, ſi fabulis fides, quas narrant *Ælianus Animal.* L. IV. 17. *Theophraſt.* L. XVII. *Plin.* L. VIII. c. 38. *Plutarchus*, *Ariſtoteles*, alii. Verbo: ignotus nobis penitus veterum *Lyncurius*, neque admittendus pro eo ita dictus *Belemnites* ſeu *Lyncis Lapis*, *Luchsſtein*, omnibus Gemmæ characteribus deſtitutus. Propius ſcopum feriiſſe videtur Braunius, qui ex *Læſchem* facit *Hyacinthum:* ſimile quid jam olim ſuboluit *Epiphanio:* nec deſtituuntur hi rationibus. Hyacintho ſi heic non, nullibi eſt locus in Pectorali, & tamen nominatur expreſſe Hyacinthus ὑάκινθος Apoc. XXI. Accedit authoritas *Hieronymi* Epiſt. ad *Fabiolam*. Et Hyacinthus quidem, cujus variæ ſunt ſpecies, intelligi poteſt flauus, coloris reuera ſuccinei, vel rubro flauus, ignis inſtar micans, ſicque ſuccino prope, Carbunculo propius, accedens.

VIII. שְׁבוֹ *Schebbo*, in tertia ſerie ſecundus nullibi niſi heic in ſacro codice memoratus. Hunc vocat Paraphraſtes in Cant. V. 14. אספור *Eſpor*, intelligens Sapphirum, Abarbenel מגניטא *Magneta*. Sed eſt *Magnes* ita dictus à Gemmarum claſſe remotus; *Onkelos* טרקיא *Tarkeja*, *Jonathan*, ערקין *arkin* pro *Tarkin*, quod videtur denotare *Turcoidem*. *Joſepho* arridet *Amethyſtus*, Judæis modernis *Topaſius*, *Targum Hieroſolymitano Berulin* ברולין *Beryllus*, cujus etiam mentio fit Apoc. XXI. *Broughtono Chryſopraſus*. Nobis Tigurinis in utraque Verſione, ſed quoque LXX, *Vulgatæ*, *Hieronymo*, *Epiphanio*, *Junio*, *Luthero*, Europæis plerisque *Achates*, qui, ſi quis alius, multorum eſt generum, colorum, figurarum. Exhibet is Cœlum, Stellas, Nubes, Aues, Arbores, Terram, Aquam, Flores, oppida, Rupes, Homines, Animalia. Sed quoque Lapidem *Schebbo* πολύχροον facit *Rabboth Bemidbar*, inprimis albo & nigro miſtum, quale fuit & *Goditicæ Tribus* vexillum.

IX. אַחְלָמָה *Achlamah* Lapis nonus, ſiue in tertia ſerie tertius, rurſus ἄπαξ λεγόμενος, *Targum Hieroſolymitano* eſt זמרגדין *Smaragdin*, *Smaragdus*, Paraphraſtæ Cant. V. 45. *Tabag* טבאג quod corruptum videtur ex אבט *Achat*, vel טבאז *Topaz*, *Topaſio*. *Jonathan* & *Onkelos* habent עין ענלא *Een Egla*, *Oculus Vituli*, & ſic quoque Syrus. Sed ex his omnibus nîl hactenus prolucet clari. Joſepho placet *Achates*, Tigurinis nobis *Amethyſtus*, qui rurſum nitimur authoritate τῶν LXX. *Epiphanii*, *Vulgatæ*, *Hieronymi*, *Lutheri*, aliasque Verſiones habemus ſequaces, & ex Judæis *Rabboth Schemoth*, ubi legitur המיסין *Hamiſin* pro המיטיסין *Hamitiſin*. Erit igitur אחלמה violacei ſeu violaceo-purpurei coloris, οἰνωπὸς τῇ χρόᾳ *Theophraſt. de Lapid.* Sane in *Rabboth bemidbar* vexillum Tribus Naphthali colore eſt vini rubelli: & *Amethyſtum* in recenſione ſua haud omittit Johannes Apoc. XXI.

X. תַּרְשִׁישׁ *Tharſchiſch* quartæ ſeriei primus, memoratur alibi quoque in Sacris, uti Ezech. I.

16. Cant. V. 14. Dan. X. 6. ubi LXX. Hebræum nomen ſeruantes, ut & *Theodotio*, *Symmachus*, habent ταρσεῖς, ſed iidem Ezech. X, 9. & XXVIII. 13. per ἄνθρακα, *Carbunculum*, vertunt. Belgis placet propter nominis affinitatem *Turcois*. Veteres ſi conſulas, invenies in *Onkeloſo* & *Targum Hieroſolymitano* קרום ימא *Kerum jama*, non, ut *Geſnerus* legit *Karus jama*, in *Jonathane* קרום ימא רבא *Kerum jama rabba*, in *Rabboth Schemoth* כרומטסין *Kerumtaſſin*, *Abarbanele* פירלא *Pirle* pro *Beryllo*; unde & *Junius*, *Deodatus*, alii ſeligunt *Beryllum*, *Aquamarina* Italis. *Jonathan* in Cantic. V. 14. habet פרוזג *Perozag*, quo nomine forſan intelligit *Praſium*. *Jachias* in Dan. X, 6. vult *Hyacinthum cœruleum*, ſubſcribente *Bocharto*, *Coccejus Sardonychem*. Latina noſtra diſcrepat à vernacula, dum illa dat *Hyacinthum*, hæc *Turcoidem*, *Tiirkiss*. Placet *Braunio Chryſolithus* poſt LXX, *Joſephum*, *Epiphanium*, *Hieronymum*, *Vulgatam*, quibus & ſeſe aſſociant Galli atque Angli. *Chryſolithum* quoque inuenias Apoc. XXI, 20. Eſt autem *Chryſolithus* veterum aurei coloris gemma, quæ Gemmariis modernis *Topaſius*.

XI. שֹׁהַם *Schoham*, obuius eſt Gen. II. 12. Exod. XXV. 7. XXVIII. 10. variat, ſi quis alius. Judæi inde fabricant *Cryſtallum*. *Rabboth Schemoth* פראלוקין *Pralukin* forte pro בארולין *Berulin*, *Beryllo*; ita & *Onkelos* בורלא *Burla*, & Jonathan ברילוית חלא *Berilioth Chalab*, Arabes *Belur*, quæ omnia redeunt ad LXX βηρύλλιον. Idem forſan vult Paraphraſtes Cant. V. 14. qui habet מריבג *Meribag*, forte pro ברילז *Berilaz*, & *Targum Hieroſolymitanum* ברולחא *Bedolcha*, forte pro ברולחא *Berolcha*, licet Gen. II. 12. בְּדֹלַח expreſſe diſtinguatur à שֹׁהַם. Placet & *Broughtono Beryllus*. Aſt *Relando* poſt *Philonem* L. III. *Vit. Moſ.* *Smaragdus*. Rationes expoſitæ ſunt alibi. Nodum forte omnium optimè ſoluere poſſent nobis Judæi LXX. viralis Authores, niſi & hi à ſeipſis differrent, & hoc ipſo hæſitantiam ſuam clarè oſtenderent. Nam I. Chron. XXIX. 11. ſeruant originalem vocem σοὰμ Gen. II. 12. vertunt πράσινον Exod. XXV. & XXVIII. σμάραγδον Ezech. XXVIII. 13. Σάπφειρον. Job. XXVIII. 16. ὄνυχα Exod. XXVII. 7. & XXXV. 9. Σάρδιον. Onychem ſeligunt quoque Tigurinæ ambæ. Jungit *Braunius Sardium* & *Onychem* faciendo *Sardonychem*, idque poſt *Joſephum*, *Hieronymum*, *Aquilam*, *Vulgatam* & LXX, qui habent Ονύχιον. Foret proin hæc gemma rubra ut *Sardius*, & alba ut *Onyx*. Dantur quidem & *Sardonyches* radice nigra, quæ reſpondere poſſent vexillo *Joſephi* nigro, prouti pingitur in *Rabboth Bemidbar*. Meminit & *Sardonychis* Johannes Apoc. XXI. Pondus inſuper addit, quod tum *Onyx*, tum *Sardonyx* Gemmæ ſint ſculpturis præ aliis aptæ. Abyſſinis denique arridet *Rubinus*, pro quo in Alexandrino veteri Codice legitur Σοὰμ.

XII. Et ultimus in Pectorali lapis, in quarto ordine tertius, & omnium maximè cognitus eſt יָשְׁפֵה *Jaſpeh*, qui licet antiquo adhuc nomine Jaſpis vocitetur, ſuas tamen apud Interpretes offendit difficultates. Habent LXX. ὀνύχιον; ſequuntur hos *Joſephus*, *Hieronymus*, *Vulgatus*, *Epiphanius*, *Galli*, alii. Targum Hieroſolymitanum מרגליתא *margalitha*, *Rabboth Schemoth* מרגליטות *margalithot*; *Jonathan* מרגניתא *marganith*, addita voce אפנטורים *Apanturim*, quæ indicio nobis eſt, intellexiſſe eum non tam *Margaritas*, quam generali nomine gemmam & quidem *Pantheram*, *Pantheræ* modo maculatam, quæ inter Jaſpides atque Achates quæri & inueniri poteſt. Omnium maximè incedimus ſecuri, ſi inhæreamus *Jaſpidi*, quam habent ambæ noſtræ *Tigurinæ*, *Lutherus*, *Junius*, *Belgæ*, *Deodatus*, *Braunius* alii: & quod magnum rei addit momentum Joh. Apoc. XXI. Eandem fouere ſententiam Judæorum doctiſſimi; vocat *Abarbanel* גשפי *Gaſpi*; Manent *Onkelos* & *Jonathan* in ſuo אפנטורים *Apanturim* & *Apantur*.

Exercuerunt ſe in eruendis Gemmarum XII. hactenus enarratarum explicationibus ſpeciatim.

Epiphanius de *XII. Gemmis, quæ erant in Veſte Aaronis Liber Græcus, & è regione latinus*, Jola Hierotarantino *interprete* cum *Corollario* Conr. Geſneri Tig. 1568. 8.

Braunius in *de Veſtitu Sacerdotum Hebræorum* L. II. c. 8. ad 20. p. 497. ad 588.

Wedelius Dec. X. *Exerc. VIII. de Jaſpide Scripturæ.*

Matthæus Hiller Tract. de Gemmis XII. in Pectorali Pontificum Hebræorum. Accedit Epiphanii de iisdem Liber cum animaduerſionibns Cl. Salmaſii & aliorum Tubing. 1698. 4.

Joh. Chriſtoph. Wichmanshauſen Quæſt. Philolog. num אבני מלאים ab אורים ותמים diſtinctum quid fuerint, nec ne? Reſp. M. Joh. Jac. Gumpelino Witteberg. 1701.

Tab. CCI. exhibet Pectorale in Subquadrupla magnitudine cum ſuis XII. Gemmis. In angulis vero viſuntur Lapides illi *Schoham*, affixi Acromio Summi Pontificis & A A quidem ex mente quorundam Judæorum B B. ex mente aliorum.

EXODI Cap. XXVIII. v. 8–39.
Summus Pontifex in suo ornatu.

II. Buch Mosis Cap. XXVIII. v. 8–39.
Die Kleidung des Hohen Priesters.

G. D. Heiman. sculps.

Series Lapidum, iisque reſpondentium Tribuum & Gemmarum.

Nomina		Tribus		Gemmæ
Odem	——	Ruben	——	Carneolus
Phitdah	——	Simeon	——	Topaſius Veterum
Bareketh	——	Leui	——	Smaragdus
Nophech	——	Juda	——	Rubinus
Saphir	——	Isaschar	——	Saphirus
Jahalom	——	Sebulon	——	Adamas
Leſchem	——	Naphthali	——	Hyacinthus
Schebo	——	Gad	——	Achates πολύχροος
Achlamah	——	Dan	——	Amethyſtus
Tarſchiſch	——	Aſer	——	Chryſolithus
Schoham	——	Joſeph	——	Sardonyx
Jaspeh	——	Benjamin	——	Jaſpis.

TAB. CCII.

Exod. Cap. XXVIII. verſ. 31. 33. 39.

Facies quoque (a) Interulam laxiorem ad Ephod, quæ ſit tota hyacinthina.

a) poſſet etiam dici ſtola, poderis.

Et facies in fimbriis ejus (inferioribus) mala Punica ex hyacinthino (ſerico) purpureo, & coccino bis tincto, idque per ambitum fimbriarum ejus, & tintinnabula inter illa per ambitum.

Facies quoque ſtrictam Tunicam byſſinam, & Tiaram byſſinam, & Zonam facies opere Phrygio.

Facies & tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam.

Deorſum vero ad pedes ejusdem tunicæ per circuitum, quaſi mala punica facies ex hyacintho, & purpura, & cocco bis tincto, miſtis in medio tintinnabulis.

Stringesque tunicam byſſo, & tiaram byſſinam facies, & baltheum opere plumarii.

DE materialibus ſiue ingredientibus תְּכֵלֶת אַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי actum fuſius ad Exod. XXV. 4. *Punica Mala* ſiue *Granata*, quæ erant in ambitu fimbriæ veſtis ſacræ, non erant fructus ipſi hujus Arboris, ſed quidem his ſimilia quoad figuram, ex *hyacinthino*, *purpureo*, *coccino bis tincto* confecta, cum *tintinnabulis* alterna. Eſt autem *pomo huic magnitudo varia, omni ferè ampla, & maximis malis æqualis, rotunda ferè, niſi quod utrinque leuiter compreſſa. Cortex mediocriter craſſus, duriuſculus, fragilis tamen, ante maturitatem viridis ac leuis, poſt puniceus & rugoſus, qui tamen etiam ad ſpadiceum accedat, intus luteus, guſtu adſtringens, numeroſis acinis plenus, vino abundanti ebriis, dulci aliàs, aliàs acido, interdum medio, fauorum modo diſpoſitis, carnoſis membraneisque diſſepimentis ceu parietibus intergerinis circumſeptis, amaris, modo candidis, modo purpuraſcentibus, ipſis vero granis gygartorum vitis ſimilibus, quæ conſtant ligneo cortice, & nucleo amaro, non tamen ſine adſtrictione. Joh. Bauhin. Hiſt. Plant.* T. I. L. I. c. 17. Dicitur Arbor hæc & ipſum Malum Hebræis רִמּוֹן *Rimmon*, Chaldæis *Rimmona*, Arabibus *Kuman*, haud dubiè pro *Ruman* vel *Roman*, nam hodiernis Arabibus *rümman* apud *Meninzk Lex.* p. 2358. Quod nomen ſeruarunt quoque Luſitani. De numero horum Granatorum nil certi conſtat, 12. ponit *Herberger* ad Gen. 35. 22. 7. 8. p. 280. alii 50. ut *Proſper* apud *Urſinum Annal. Sacr. Part. I.* L. 6. n. 19. alii cum *Hieronymo* 72. & Tintinnabula totidem, imo *Clemens Alexandrinus* 366. Multa habet, ſed præciſum numerum ſuſpendit Siracides XLV. 11. *Globulis aureis ſuccinxit eum, crebrisque circumcirca tintinnabulis.*

Hæc vel alia ſi quis deſiderabit oculis ſubjicere ſuis, en deprehendet Tabula CCII. quæ jam ad manus eſt, quæque refert Summum

Pontificem omni ſuo ornatu depictum: Eſt nempe

aa. כְּתֹנֶת Tunica, χιτὼν κοσυμβωτὸς Exod. XXVIII. 4.
bb. אַבְנֵט ζώνη Balteus, Cingulum l. c.
cc. מִגְבָּעוֹת κίδαρις. Tiara, Pileus v. 40.
dd. מְעִיל ποδήρη, ὑποδύτης, χιτὼν Pallium cum Malis Punicis & aureis Tintinnabulis Exod. XXVIII. 4. 31.
ee. אֵפוֹד Ephod ἐπωμὶς Humerale Exod. XXVIII. 6.
ff. חֵשֶׁב הָאֵפוֹד ὕφασμα ἐπωμίδων. Cingulum Ephodi v. 8.
gg. חֹשֶׁן λόγιον τῶν κρίσεων Pectorale. Exod. XXVIII. 15. 39.
hh. צִיץ πέταλον Lamina ſiue corona aurea cum inſcriptione
קדש ליהוה v. 36.
ii. Lapides in Humeris.

TAB. CCIII.

Exod. Cap. XXIX. verſ. 1.

Et hoc quoque facies eis ad conſecrandum eos, ut mihi Sacerdotio fungantur. Tolle juuencum unum ex bubus, & Arietes duos integros.

Sed & hoc facies, ut mihi in Sacerdotio conſecrentur. Tolle vitulum de armento, & arietes duos immaculatos.

PHar פַּר Lexicographis eſt *juuencus*, פָּרָה *Pharah*, juuenca, Maimonidi *Bos bimus*. Seruauimus & nos Germani Hebræum nomen in Voce *Farren*. Adultiorem eſſe vitulo, colligi poteſt ex Pſal. LXIX. 32. ubi cornutus deſcribitur פַּר & ex Job. XXI. 10. ubi פָּרָה legitur jam partu fœcunda, imo vitulos ſuos lactans. I. Sam. VI. 7. 10. ſed junior ætas infertur ex cognomine, quod פַּר triginta minimum locis in Scriptura habet בֶּן בָּקָר *filius bouis*. Et eſt פָּרָה Num. XIX. 2. Vacca adhuc integra, quæ nondum ſubiit jugum. Qualem pollicetur *Diomedes* ſe Palladi immolaturum Iliad. κ'.

Σοὶ δ' ἄν ἐγὼ ῥέξω βοῦν ἦνιν εὐρυμέτωπον
Ἀδμήτην, ἣν ἔπω ζυγὸν ἤγαγεν οὐδείς.

Anniculam, latæque tibi mactabo
juuencam frontis,
Et edomitâ nondum ceruice ſubactam.

Horat. L. II. od. 5.

Nondum ſubacta ferre jugum valet
Ceruice, nondum munia comparis
Æquare, nec Tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus.

Hebræi communiter hanc ætatem explicant per bimatum, vel trimatum. Alii extendunt ad plures annos. Sane Jud. VI. 25. פַּר memoratur ſeptennis, quæ in bove matura eſt ætas, ut virilis in homine. In hac ætate eſt bos τέλειος καὶ ἐνέρχης, propterea l. c. *Taurus* redditur ab *Hieronymo*. Qui *Par* à parah, fœcundum eſſe, deriuant, bouem, ita nuncupare poſſunt, quamdiu habilis eſt ad fœminas ineundas. Quam ætatem à quadrimatu ad annum usque 12. extendit *Columella* L. VII. c. 23. Placet *Bocharto Hieroz* P. I. L. VII. c. 27. ille vitulus, qui emittit dentes primigenios, vel Bos biennis, qui dentes ejicit, τὰς ὀδόντας βάλλει βοῦς διετὴς *Ariſt. Hiſt.* L. VI. c. 21. פַּר derivant ab Arabum *phurar*, *phirar*, *pharir*, *phuraphir*, *purphur*, *phurfur*, quæ nomina fœtum ouis & capræ ſilueſtris notant: *pharra* autem, *detexit jumenti*, aut pecoris, *dentes*, ut videret, quot annos agat. Ab Hebræo פָּרָה juuenca, πόρις Græce dicitur. *Homerus Odyſſ.* κ'.

Ὡς δ' ὅταν ἄγρωσται πόριες περὶ βοῦς ἀγελαίας.

Ut cum agreſtes juuencæ circa vaccas armentarias.

Suidas. πόριες, νέοι βόες, μόσχοι. Legitur & in *Homero* πόρτις, & πόρταξ, tanquam ex Phœnicio פרתא *Partha*. In *Heſychio* πορτάριον eſt μοσχίον, & πορτάζει, δαμαλίζεται, (nos *gämmelig*) *vitulari* dixeris. De בָּקָר *bakar*, *bove*, & אַיִל *Ariete*, deſtinatis quoque in ſacrificia pro ſacerdotibus initiandis, actum alibi.

EXODI Cap. XXIX. v. 1.
Initiatio Sacerdotum.

II. Buch Mosis Cap. XXIX. v. 1.
Opfer zur Priester-Weyh.

G. D. Heiman. sculpt.

EXODI Cap. XXIX. v. 22.
Oves laticaudæ.

II. Buch Mosis Cap. XXIX. v. 22.
Fette Schafe mit breiten Schwäntzen.

M. Terpff sculps.

EXODI Cap. XXIX. v. 13-22.
DEO ex Ariete Sacra.

II. Buch Mosis Cap. XXIX. v. 13-22.
Gottgeheiligte Stücke vom Widder.

G.D.Heüman sculpt.

TAB. CCIV. CCV.

Exod. Cap. XXIX. verſ. 13. 22. 38.

13. Accipies quoque (de juuenco) uniuerſum Adipem, qui obtegit (a) inteſtinum, & reticulum, quod eſt circa Epar & duos Renes, & Adipem, qui eſt ſuper eos, & incendes ſuper Aram.

(a) quidam ventrem legunt.

Sumes & Adipem totum, qui operit inteſtina, & reticulum jecoris, ac duos renes, & adipem, qui ſuper eos eſt, & offeres incenſum ſuper Altare.

22. Tolles quoque Adipem de Ariete, & Caudam, & Adipem, qui Inteſtinum obtegit, & reticulum Pecoris & duos Renes, & Adipem, qui circa ipſos eſt, & armum dextrum, eſt enim Aries (b) impletionis.

(b) conſecrationis, initiationis.

Tolles adipem de ariete, & caudam, & arvinam, quæ operit vitalia, ac reticulum jecoris & duos renes, atque adipem, qui ſuper eos eſt, armumque dextrum, eò quòd ſit aries conſecrationis.

38. Hoc quoque eſt, quod offeres in iſto altari, agni anniculi bini unoquoque die jugiter.

Hoc eſt, quod facies in altari. Agnos anniculos duos per ſingulos dies jugiter.

AD explanandum hunc Textum, ut hujus generis alios, non tam ingrediendæ ſunt officinæ Grammaticales, & linguarum ampliſſima promptuaria, ſed intranda lanionum laboratoria, aperiunda Theatra Anatomica, conſulenda Itineraria, in conſilium vocanda Natura, ejusque Hiſtoria. Recenſentur partes Corporis, quæ DEO in grati odoris ſacrificium immolari debebant, & omnium primo חֵלֶב *Cheleb Adeps*, quæ vox paſſim in ſcriptura ſumitur pro מֹחַ *medulla*, & ita quoque ex Hebræo redditur tum à LXX. tum à Vulgata uti Gen. XLV. 18 *medulla Terræ*. Num. XVIII. 12. *medulla olei & vini* Devt. XXXII. 14. *medulla Tritici*, pro optimis quibusque prouentibus. Requirebat nempe DEUS in cultu ſibi præſtando, & requirit adhuc, omne quod eſt in nobis præſtantiſſimum, intimam Hominis medullam, totam Animam, omnem Intellectum & Voluntatem, integrum cor, pretioſiſſimum quodque. Ita & in ſacrificiis Pinguedinem, pretioſiſſima Corporis Fluida. Eſt namque *Adeps* Liquor pinguis, oleoſus, in certis ſacculis congeſtus, ibidem poſt multas artificioſiſſimas circulationes ſecretus, Corpori Animato ad multa utilis, imo quinta veluti ſucci nutritii eſſentia, vel nutritius ſuccus ſuperfluus, unde, deficiente alimento refluus in ipſam ſanguinis Maſſam corpori ſubuenit. Accendit vel hæc ſola conſideratio lucem non huic duntaxat, quem enucleandum ſumſimus, Textui, ſed & aliis, jam ſupra allegatis, loquendi Orientalium Populorum formulis. Noluit DEUS Iſraelitarum arbitrio linquere, quæ offerre vellent in ſacrificium, ſed maluit ipſe & ſeligere, & præcipere; facilè namque illi, quod &, proh dolor! plurimi faciunt ex Chriſtianis, DEO obtuliſſent rejectanea, ſervatis pro ſe opimis & optimis quibusque. Id eſt, quod Paganis objectat *Tertullianus Apolog.* c. 14. *Enecta, & tabidoſa, & ſcabioſa quæque mactatis, de opimis & integris ſupervacanea quæque truncatis capitula, quæ domi quoque Canibus vel pueris deſtinaſſetis.* Non conſultâ, imo neglectâ Ratione ſanâ, quæ ipſis Ethnicis præceperat offerre optima Diis. De *Porcis*, quos Lunæ ſacrificabant Ægyptii, ita *Herodotus* L. II. c. 47. ἐπεὰν θύσῃ (ἰσεὺς) τὴν ἀρὴν ἄκρην, καὶ τὸν σπλῆνα, καὶ τὸν ἐπίπλοον συνθεὶς ὁμᾶ, κατ' ὧν ἐκάλυψε πᾶσι τὲ κτήνεος τῇ πιμελῇ τῇ περὶ τὴν νηδὺν γινομένῃ καὶ ἔπειτα καταγίζει πυρί. De Græcis ſimilia proſtant teſtimonia. De *Sue* illa, quam Eumæus in ſacrificium obtulit, ita *Homerus Odyſſ.* Ξ 427.

Αἶψα δέ μιν διέχευαν. ὁ δ' ὠμοτεθῆτο συβώτη
Πάντοθεν ἀρχόμενοι μελέων εἰς πίονα δημὸν,
Καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλε, παλύνας ἀλφίτε ἀκτῇ.

Statim autem eum diviſerunt, cruda autem fruſta impoſuit ſubulcus,
Undique initio facto à membris in pinguem Adipem
Et hæc quidem in Ignem projiciebat, commiſto farinæ flore.

Præcipiebat ſanè optimum quoduis pro ſacrificio vel ſola à Natura ipſis impreſſa Supremi Numinis Idea.

Iis, quæ hactenus de *Adipe* dixi, contrariari videtur, quod proximè ſequitur, de *Cauda Arietis*. Sanè in noſtrorum Arietum caudis parum reperias, quod ſacrificio foret dignum. Sed adi Regiones Orientales, videbis mox, cur DEUS heic, & alibi, pro ſe & cultu ſuo deſiderarit Caudam. Lev. III. 9. *integram caudam, quæ juncta eſt Spinæ dorſi. (adipem & caudam totam cum renibus)* Invenies in *Syria, Arabia, Perſia, Africa* caudas arietinas 15. 20. imo 40. 50. librarum & plurium, cui ſupponere ſolent ploſtellum, ne nimio ſit oneri, & inflectatur, quod ploſtellum poſt ſe trahunt oues, qua eunt cunque. Sunt hujusmodi Caudæ delicatiſſimus cibus. *Minutatim eas conciſas liquant, & adipem in uſus ſuos ſeruant, vel ad condiendum inprimis frumentaceum cibum, vel etiam, ut in Perſia, & alibi, ad conficiendas candelas. Gol.* Et memoratu eſt dignum, ut *Caudam* aliorum Animalium Hebræis vocari זָנָב *Zanab*, ita *Arietis* illam peculiari אֲלִיָּה *aliah* nomine inſigniri; quod adhuc hodie ſeruant Arabes, caudam *elſet, elje, iljet, lijet*, in Duali *elejan, ala, eljan, eljetan* ipſum quoque hujusmodi laticaudum Arietem *elejat* nuncupantes. *Meninzk. Lex.* p. 5817. Et ipſi LXX. heic & in Levitico non utuntur vocibus κέρκος, ἐρὰ ſed ὀσφὺν adhibent. Deſideras de hujusmodi pinguibus caudis teſtimonia? En aliqua! *Herodotus* L. III. c. 115. qui & ploſtellorum caudis ſubjectorum meminit. Δύο δὲ γένεα &c. *Duo autem habent ovium genera admiratione digna, quæ nusquam alibi ſunt; quorum unum longas habet caudas, tricubitalibus non minores, quas trahere ſi permitterentur, ulcera contraherent, cum caudæ ad terram atterentur. Sed unusquisque Paſtorum hactenus arte fabrili doctus eſt, ut ploſtella faciant, quæ illarum caudis ſubnigent, ſingulas ouium caudas ſingulis ploſtellis devincientes. Alterum autem ouium genus ad cubitalem latitudinem caudas gerit. Ariſtot. Hiſt.* L. VIII. c. 28. ἐν δὲ τῇ Συρίᾳ. *In Syria autem oues caudas habent cubitalis latitudinis. Diodorus* L. II. mentionem facit προβάτων μεγάλας καὶ παχείας ἐρὰς ἐχόντων, *ouium, quæ magnas & craſſas caudas habent.* Alia videſis teſtimonia apud *Plinium* L. VIII. c. 48. *Paulum Venetum* L. I. c. 22 *Vartomannum Navigation.* L. II. c. 5. 9. 15. *Busbeq. Itin.* Ep. I. *Olear. Moſcov. & Perſ. Itin.* L. V. p. 548. *Indici* L. I. p. 91. *Leonem African.* L. IX. qui in *Aſiota* Ægypti ciuitate vidiſſe ſe affirmat hujusmodi caudam 80. librarum. *Ludolf.* ex *Strauſſ. Itin.* L. I. c. 2. *Chardin voyage de Perſe* T. IV. p. 81. *Kämpfer Amœnit. Exot.* p. 506. Alios ſilentio prætereo.

Sequitur *Adeps* isque *uniuerſus, qui obtegit inteſtinum*, qua expreſſione dubio procul omni intelligitur *Omentum* ſiue ἐπίπλοον, ſacculus ille membranoſus, fundo ventriculi, & Lieni, annexus, multo Adipe obſeſſus, qui inteſtina obtegit & fouet, *Heſychio* πιμελώδης ὑμὴν ἐπὶ τῆς κοιλίας καὶ τῶν ἐντέρων. Promptuarium veluti quoddam Corporis, è quo, deficiente nutrimento, adeps ille reſumitur ad ipſam Maſſam Sanguinis, imò & Materia ſubminiſtratur Bili in Hepate ſecernendæ. Magni quoque uſus fuit nobilis hæc pars in ſacrificiis gentilium. De *Ægyptiis* extat teſtimonium *Herodoti*, qui expreſsè memorat τὸν ἐπίπλοον. *De Romanis* teſtem habemus *Perſium Sat. II.*

Tot tibi cum in flammis, junicum
omenta liqueſcant.

& *Homerum Iliad. β'.* de *Græcis*

\- - - - - - κατὰ τε κνίσῃ ἐκάλυψαν
Δίπτυκα ποιήσαντες.

Ubi Δίπτυκα, vox duplicitatem ſonans eſt ipſe ſacculus ille omenti reduplicatus. Offerebant & *Perſæ* reticulum hocce membranoſum & adipoſum Diis ſuis. τῷ ἐπίπλῳ τι μικρὸν τιθέασιν (ἱερεῖς) ἐπὶ τὸ πῦρ, *omenti aliquid* projiciunt, ſacerdotes, *in ignem. Strab.* L. XV. Et de Perſa quodam Mago legimus apud *Catullum* in *Gellio*

\- - - - accepto veneratur carmine
diuos,
Omentum in flamma pingue liquefaciens.

Crucem magis interpretibus figit יֹתֶרֶת *Jothereth*, quæ vox etiam occurrit Lev. III. 4. 10. 15. IV. 9. VII. 4. VIII. 16. 25. IX. 10. Habet *Hieronymus reticulum jecoris*; ita & nos v. 22. & v. 13. *reticulum, quod eſt circa Epar*, utrobique in Vernacula, *das Netz ob der Leber*. Magno niſu contendit *Fullerus Miſc. Sacr.* L. V. c. 14. ſignificari *membranam illam tenuiſſimam*; qua Jecur integitur, quo undique claudatur nobile hoc viſcus, veluti ἐν λοβῷ, in ſiliqua, Leguminum ſemina. Nam λοβὸν τῷ ἥπατος Græci habent. Sed eum ſolidè refutat *Bochart Hieroz.* P. I. L. II. c. 45. En ejus, quæ mea facio, verba! *DEUS in ſacrificiis partes victimarum opimas, hoc eſt, optimas & pinguiſſimas ſibi deligit, ſuper Altare ſuum adolendas. Puta in oue caudam & aruinæ quidquid habent externæ partes, & in internis Omentum & Renes, & ſi quid aliud adipoſum eſt in ventre, & extis usque ad ilia. In his porrò cenſetur etiam* יֹתֶרֶת *Jecoris, unde apertè concluditur, ea voce non intelligi cuticulam, qua Jecur integitur, quæ macra & exilis, & jejuna eſt, ſtipulaque leuior, & foliis farfari. Hanc igitur qui DEO aſſignant, idem faciunt, ac ſi ex Nuce conſecrarent ſolum putamen, aut ſola culliola, aut nihil ex Ouo darent præter teſtam, aut pelliculam, quæ Albumen obtegit. Præterea cuticula illa jecoris ſubſtantiæ tam arctè nexa eſt, ut vix ab ea poſſit divelli. Saltem id plenum otium requireret, & lentam operam, qualem ad Altare adhi-*

adhibere non potuerunt Leuitæ & Sacerdotes, quibus quandoque paucis horis plura pecudum millia immolare neceſſe fuit. Planè ad meum guſtum, & Anatomicorum mentem, ut addere ad eludendam *Fulleri* opinionem nil habeam neceſſe.

Sumit *Bochartus* λοβὸν, *Lobum Hepatis* in ſenſu proprio, prout & hodie Anatomicis venit pro ipſa ſubſtantiæ parte, & recurrit ad ipſam Grammaticam, יותרת deducens à יתר *abundare, ſupereſſe*, יותר *quod abundat, ſupereſt, excedit*, cui reſpondet Arabum *Ziada*, Plur. *Zawaid*, quo exprimunt Interpretes hi τὸ יותרת. Et extat apud *Avicennam* Arab. p. 455. Lat. L. III. *Can. Fen.* 13. c. 1. locus, qui perfectam τῆ יותרת dat Definitionem. *Hepar quædam habet Zawaid* (augmenta, additamenta, proceſſus) *quibus Stomachum amplectitur, & adhæret ei, quomodo quis id amplectitur, quod digitis tenet. Quorum augmentorum maximum illud eſt, quod ſpeciali nomine vocatur* Zaida (augmentum.) *Illi autem Fel incumbit, unde ad inferiora extenditur. Ejus porrò augmenta quatuor vel quinque ſunt.* Appoſitè ad ſtructuram Hepatis, appoſitè ad יותרת, quod proin erit maximus ille Lobus Hepatis, cui *Veſicula Fellis* incumbit, quem DEUS jufſerit in Altari adoleri. Ne autem ſcrupulum cui moveat עַל־הַכָּבֵד *ſuper Hepar, ob der Leber*, quum Lobus, quem volumus, ſit infra, non ſupra, ſciendum, reddendum eſſe Hebræum illud, *ad Hepar*, non *ſuper Hepar*, ἐπὶ τῆ ἥπατος. Mouit hoc על pro *ſuper* & Chaldæos & Syros, ut pro יותרת ſumſerint *Septum transuerſum*, διάφραγμα, quod ſtatim eſt ſupra Hepar, & hujus partem carneam, non membranoſam mediam, DEO fecerint ſacram. In ſubſidium tandem ſuæ ſententiæ vocat *Bochartus* noſter Doctores Thalmudicos, quibus יותרת dicitur טרפשא τράπεζα, quam Gallicè vocant טיבריש *tibres* pro *fibres*. Quibus vocabulis rurſus exprimitur Lobus, vel lobi Hepatis. *Varro Ling. Lat.* L. IV. *Antiqui* fibrum *dicebant extremum. Unde in ſagis extrema fimbriæ, & in Jecore extremum fibræ.* Gloſſarium vetus. *Fibra* λοβὸς ἥπατος. De τράπεζα autem *Scholiaſtes Nicandri Ther.* v. 559. τράπεζα καὶ πύλη μέρη τινά εἰσιν ἐξημμένα τῆ ἥπατος, ὥσπερ καὶ ὄνυξ καὶ μάχαιρα, καὶ κάνεον. *Trapeza*, menſa, *& Porta ſunt partes quædam Hepati adhærentes, ut & unguis, & gladius, & caniſtrum.* Apud *Theophilum Protospatharium Fabric. Hum. Corp.* L. II. c. II. Jecoris 4. Lobi vocantur τράπεζα, ἑσία, μάχαιρα, ἡνίοχος, *menſa, focus, gladius, auriga.* Dubio procul, quia Veſicula Fellis Lobo huic Hepatis veluti menſæ incumbit.

Et ſanè reſpondet hæc *Bocharti* explicatio τῆ יותרת tum Anatomiæ Phyſiologicæ, tum Theologiæ Myſticæ. DEO inter alia optima & opima offerri debebat Lobus Hepatis unà cum innexa Veſicula biliaria. Eſt *Bilis* humor non merè excrementitius, ſed perutilis & neceſſarius, imò ipſius pinguedinis veluti quinta quædam eſſentia, quæ ſeparatur quidem in Hepate, ſed præparatur in plerisque & præcipuis Abdominis viſceribus, Omento, Liene, Ventriculo, Pancreate, quæ Venæ Portæ dant ramos: & ſecreta in jecore Bilis ad Duodenum defluit, non ut eliminetur è corpore omnis, vel duntaxat ſtimulo ſit excrementis alvi, ſed ut chylus oleoſo hoc liquore mediante eò melius ſecernatur ab excrementis, imo imprægnetur veluti balſamo acceſſorio, quod proin una cum chylo de novo circulat per ſanguinis maſſam, hujusque tum fluiditatem tum motum promouet, tum digeſtionem & varias ſecretiones juuat. Et datur Concionatori occaſio commoda, admonendi populum, quanam ratione DEO in ſacrificium offerre teneamur & Bilem noſtram, bilioſos animorum ferocium affectus, tot malorum in mundo cauſas, tot litium fomites. Si cui hæc explicatio minus placet, Pinguedinem, non Hepatis Lobum Adipe nudum, quærenti, poterit is ſeligere, quæ mihi quidem in mentem venit, Pinguedinem illam, quæ ſupra Hepar in dextro Hypochondrio internâ Peritonei parte adhæret ipſo Peritoneo, in Animantibus præprimis obeſioribus conſpicua, & magis fortè in Ouibus illis Orientalibus, quam Europæis.

Sunt & Sacrificandi libidinoſi affectus quituis ac concupiſcentiæ, quas myſtico ſenſu repræſentare poſſunt כְּלָיוֹת *Renes* offerendi & hi *cum Adipe, qui circa* ipſos eſt. Radix enim בָּלָה notat *ſummè appetere.* Notum eſt Anatomicis, obuolui undique Renes, membranâ adiposâ, non duntaxat, ut incaleſcat nobile hoc Viſcus, & facilius caloris ope ſecernat urinam, ſed inprimis, & pro faciliori ſeri hujus ſalſi ſecretione ſeparentur prius partes ſanguinis magis oleoſæ & pingues, ad Maſſam ſanguinis reſumendæ. Hunc Renum Adipem, de quo Lex Sacra, unà cum ſua membrana ἐπινεφρίδιον, nuncupat *Homerus* Iliad. φ'. ſiue τὸ ἐπὶ νεφροῖν λίπος, ut explicant *Heſychius* & *Suidas*

Δημὸν ἐρεπτόμενοι ἐπινεφρίδιον, κείροντες.

Adipem Comedentes, qui ſupra renes eſt, & deglutientes.

Sunt autem, ſi quorum Animalium, ouium Renes pinguiſſimi, ut ſæpe præ nimia Pinguedine incidant in Morbum, σκεφαλισμὸς *Ariſtoteli* dictum, fortè melius σφακελισμὸς, quo mori eas dicit, *Hiſt. Animal.* L. III. c. 17. τῶν νεφρῶν πάντη καλυφθέντων, cum renes Adipe ſunt planè obducti.

Armus dexter, die rechte Schulter nobis *Laffen* v. 22. nullâ indiget explicatione.

TAB. CCVI.

Exod. Cap. XXIX. verſ. 40.

Decimam quoque partem ſimilaginis mixtam oleo contuſo, quartam partem Hin, & Libamen vini quartam partem Hin ad Agnum unum.

Decimam partem ſimilæ conſperſæ oleo tuſo, quod habeat menſuram quartam partem Hin, & vinum ad libandum ejusdem menſuræ in agno uno.

MAthematici eſt fori הין *Hin*, menſura liquidorum cava, de cujus præciſa menſura ſive capacitate ſilet Scriptura: Sed lucem fœneratur *Joſephus Ant.* L. III. c. 9. ubi habuiſſe dicitur 2. congios Atticos, μέτρον δέ ἐστι τοῦτο ἐπιχώριον δύο χόας Ἀττικὰς δεχόμενον. Duo autem *Congii Attici* faciunt 12. *Sextarios*. Breuiter. *Hin* erat $\frac{1}{6}$. *Bathi*. *Eiſenſchmid de Pond. & Menſ.* p. 87. 170. pro *Hin* ponit 337. pollices Pariſinos cubicos, qui reducti ad menſuras vini Tiguri uſuales dant 2. menſuras $\frac{3}{5}$. dimidiæ menſuræ agreſtis, ſiue menſuras 2. unam dimidiam, & $\frac{1}{4}$. quartalis menſuræ urbicæ. Dat proin $\frac{1}{4}$. olei contuſi pro Holocauſto quotidiano, ſiue ſacrificio tum veſpertino tum matutino inſumendi $\frac{1}{8}$. menſuram cum $\frac{1}{18}$. quartalis menſuræ agreſtis, ſiue $\frac{1}{8}$. menſuram cum $\frac{1}{14}$. quartalis menſuræ urbicæ, & tantundem vini pro libamine. *Decima* porrò *pars Similaginis* עשרון fuit Hebræis $\frac{1}{10}$. Ephæ, dicta alio nomine *Homer* & *Gomor*. Hebræum quidem vocabulum generaliter notat *decimam, decimationem*, ſed ſubintelligendum *Epha*. *Joſephus* L. III. c. 7. VIII. c. 2. ſeruat Hebræum עשרון in voce Ἀσσαρών. Reduximus autem jam ſupra in Hiſtoria Mannæ Homer ad $1\frac{35}{432}$. menſuræ modicæ, ſeu modioli; nobis *Mässlein*. Patet ex præciſa menſurarum hac explicatione, potuiſſe, vel per παρένθεσιν, vernaculam noſtram Verſionem ponere loco expreſſionis vagæ, *der zehende Theil Semelmehls*, ſaltem Gloſſæ loco apponere, *der zehende Theil* (eines Epha) *Semelmehls* ſicut reuerà ita ſe explicauit Num. XV. 4. Apud Judæos non tam fuit neceſſaria hæc ideæ vagæ explanatio, quia cognita ſatis per ſubintellectionem Ephæ, quemadmodum nobis Germanis ein *Obrt* ſignificat $\frac{1}{4}$. Floreni, *ein Viertel* $\frac{1}{4}$. modii, ruſticis noſtratibus tabernas viſitaturis *ein halbe* $\frac{1}{2}$. menſuram. Quam heic exhibeo Iconem, fundata eſt Calculo Mathematico, qui dat 582336. Lineas cubicas Pariſinas pro Hin, & pro $\frac{1}{4}$. Hin 145584. proin ibi pro Cubi latere $6''' \frac{9}{10}$. hic $4''' 4\frac{1}{2}'''$.

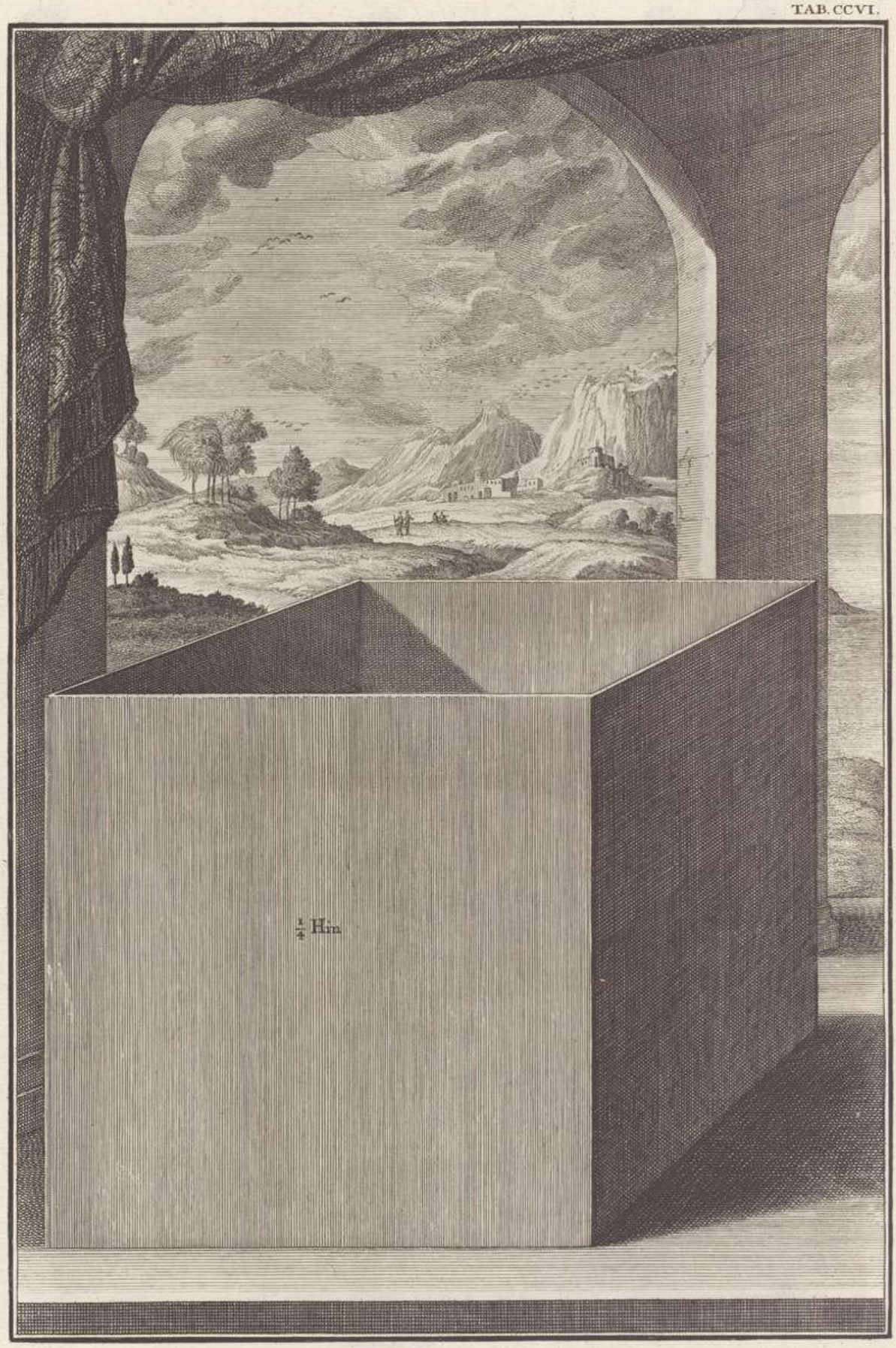

EXODI Cap. XXIX. v. 40.
Hin.

II. Buch Mosis Cap. XXIX. v. 40.
Hin.

I. A. Corvinus sculps.

EXODI Cap. XXX. v. 1. 2.
Ara Suffimenti ex Lundio.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 1. 2.
Rauch-Altar nach Lundio.

G. D. Heiman. sculpt.

EXODI Cap. XXX. v. 1. 2.
Ara Suffimenti juxta Scacchi.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 1. 2.
Rauch-Altar aus Scacchi.

G. D. Heuman sculps.

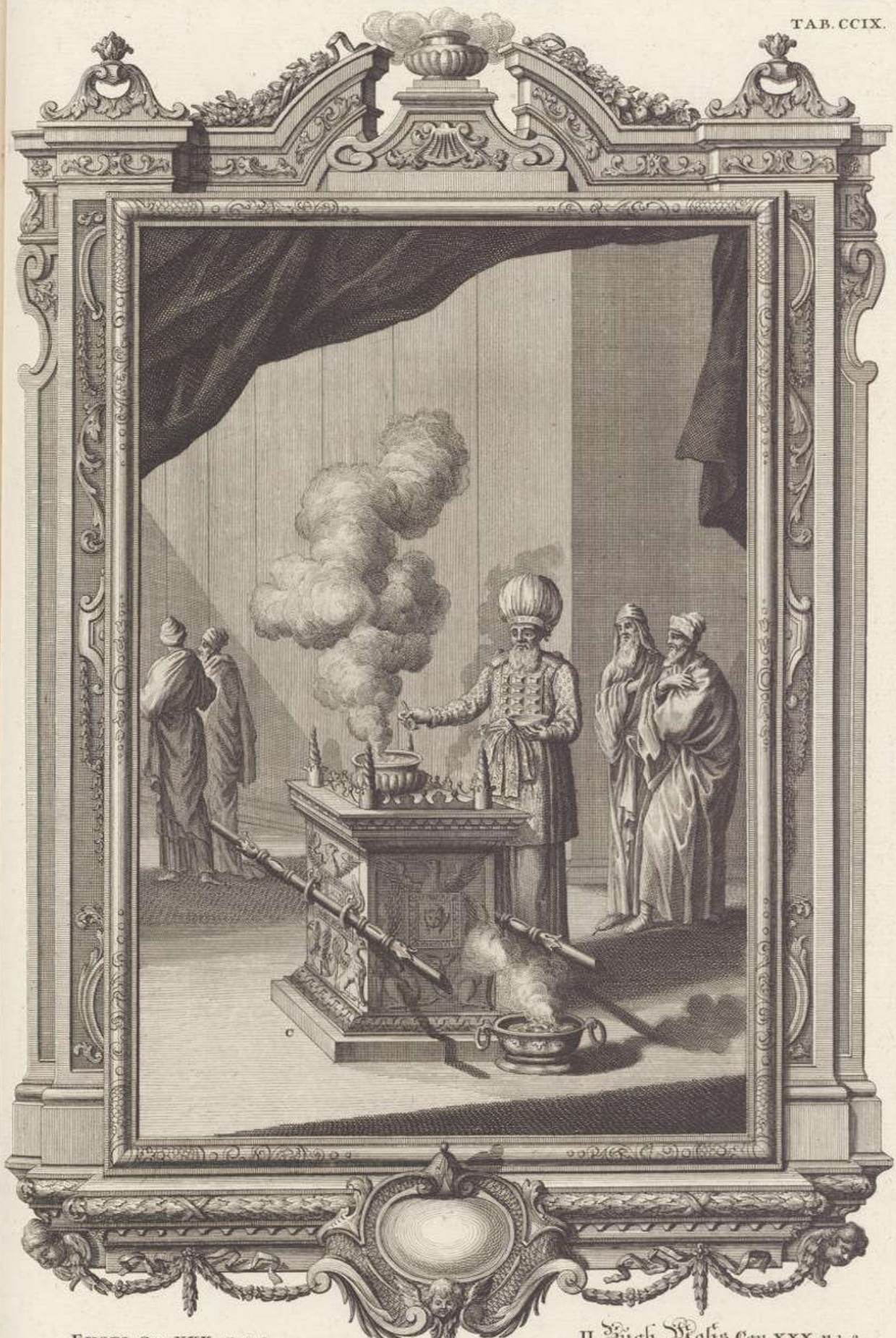

EXODI Cap. XXX. v. 1. 2.
Ara Suffimenti ſecundum alios.

II. Buch Moſis Cap. XXX. v. 1. 2.
Der Rauch-Altar bey anderen.

G. D. Heüman ſculps.

TAB. CCVII. CCVIII. CCIX.

Exod. Cap. XXX. verſ. 1. 2.

Aram quoque facies ad incendendum ſuffimentum, de Lignis Sitim facies eam.

Cubitum habebit longitudo ejus, cubitumque latitudo ejus, quadrata erit: cujus altitudo duos habebit Cubitos, cornuaque ejus ex ipſa erunt.

Facies quoque altare ad adolendum thymiama, de lignis Setim.

Habens cubitum longitudinis, & alterum latitudinis, id eſt, quadrangulum, & duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipſo procedent.

DE *Lignis Sitim* egimus alibi. Fuit *Aræ* hujus figura prismatica, baſi ima & ſuprema quadrata, latus hujus Quadrati cubitale, id eſt, 1. ped. 7. poll. $10\frac{3}{5}$. lin. menſuræ Pariſinæ duodecimalis, 1. ped. 7. poll. $7\frac{41}{87}$. menſuræ Tigurinæ decimalis, ſiue, rotundo numero 1. ped. 7. poll. 8. lin. Altitudo bicubitalis, id eſt, 3. ped. 3. poll. $8\frac{4}{5}$. lin. menſuræ Pariſinæ, 3. ped. 3. poll. 4. lin. Tigurinæ. Fuit proin Area, cui ſuffimentum imponi debebat, Cubitus Hebraicus quadratus, ſiue 2. ped. 106. poll. 98 $\frac{14}{25}$. lin. menſ. Pariſ. 3. ped. 13. poll. 87 $\frac{2537}{4489}$. Tigur. Qui capacitatem deſiderat integram, habebit facilè, multiplicando quadratam hanc Aream cum altitudine. Locata autem fuit hæc ſuffimenti Ara non in Sancto Sanctorum, quod voluit *Auguſtinus*, ſed in Sancto, *ante velum, quod eſt juxta Arcam Teſtimonii* Exod. XXX 6. *(ponesque altare contra velum quod ante arcam pendet teſtimonii coram propitiatorio, quo tegitur teſtimonium, ubi loquar tibi). Cornua* in quatuor Angulis Aræ erant continuum quid cum ipſo corpore Aræ.

De ſtructura hujus *Aræ* non eadem ſentiunt omnes, *Lundii Jüd. Heiligth.* L. I. c. 25. mentem ſiſtit Fig. A. Prisma nempe quadrangulum, ejus, quam Textus præſcribit, dimenſionis. In ſummo fuit Area, ἐσχάρα, plana, coronâ cincta. In medio hujus Areæ quadratæ vaſculum perforatum conſpicitur, quod prunis ex Altari deſumptis implebant, ut iis ſuffimenta inſpergerent, pro quo alii faciunt Craticulam, rete perforatum. In quatuor angulis eriguntur Cornua, columnularum etiam prismaticarum figurâ, corpori ipſius Aræ continua, quibus rarò adſpergebatur aliquid ſanguinis. *Scacchus Sacr. Elæochrism. Myroth.* II. c. 47. (Fig. B.) locat in medio Areæ *craticulæ* loco, quam habet Vulgata, Nos *Tectum*, Foculum aureum rotundum, ſed integrum, non perforatum, intra quem Carbones cum Thymiamate injicerentur, ἐσχάρα χρύσεα ὑπὲρ ἀνεσῶσα ἔχεσα κατὰ γονίαν ἑκάστην στέφανον, *foculus aureus corona aurea circumquaque cinctus. Joſeph. Ant.* L. III. c. 7. vel 10. *Cornua Scacchus* habet arietina, ut in Altari Holocauſtorum. Aliam formam videre licet in Fig. C. prouti eam habet Author Templi Solomonei Londini publicè. A. 1725. demonſtrati.

TAB. CCX.

Exod. Cap. XXX. verſ. 23. 24. 25.

23. Sume tibi odoramenta præſtantiſſima, Myrrhæ ſponte fluentis quingentos, Cinamomi aromatici dimidium ejus, nempe ducentos quinquaginta, & Calami aromatici ducentos quinquaginta.
24. Caſiæ verò quingentos ſecundum Siclum Sanctuarii, & Hin Olei de Olea.
25. Ex hoc conficies Oleum unctionis Sanctum, Unguentum confectum opere unguentarii, eritque Oleum unctionis ſanctæ.

23. Sume tibi Aromata, primæ myrrhæ & electæ quingentos ſiclos, & cinnamomi medium, id eſt, ducentos quinquaginta ſiclos, calami ſimiliter ducentos quinquaginta.
24. Caſiæ autem quingentos ſiclos in pondere ſanctuarii, oleum de olivetis menſuram Hin.
25. Faciesque unctionis oleum ſanctum, unguentum compoſitum, opere unguentarii.

Mira narrant Galli de *Ampulla* illa *Sancta* ἐρανοπστεῖ, *oleove Sancto*, quod in S. Remigii Abbatia religiosè adſeruari, & adhucdum coronandis Regibus, ſiue inaugurandis impendi ſolet, ex Cœlo, ſi Hiſtoriæ fides, per Angelum, vel columbam ad Remigium delatum, quo Chriſtianiſſimorum Regum Pro-Rex *Clodovæus*. A. 499. inungi debuerit. Illis ego linquo oleum hocce properans ad Olei ſeu Unguenti deſcriptionem, cujus ingredientia equidem terrigena ſunt, ſed ipſa præſcriptionis formula diuinæ originis. Nam v. 22. legimus: *Et loquutus eſt* DOMINUS *ad Moſen dicens.* Viſuri ordine ſumus ingredientia, & Formulam ipſam, ejusque præparationem juxta Pharmaceuticæ Artis Regulas explanaturi. Materia tantò dignior explanatione noſtra, quod Interpretes in diuerſas eant partes.

Primum Sacri Chrismatis ingrediens eſt מוֹר *Mor*, quod *Maimonidi* & Rabbinis aliis eſt *Muſcus*, *Moſchus*, collectus ex Sanguine, Renibus & Teſtibus Animalis Moſchiferi, quod Capreolo ſimile faciunt. Habent LXX. σμύρνην ἐκλεκτὴν, & ita non ſolum Judæorum doctiſſimorum quiuis, verùm & Europææ Verſiones pleræque reddunt *Myrrham*. Myrrham Arabes moderni vocant *mürr*, Turcæ mürri ſafi: & in genere *mürr* notat amarum. Meninzk. Lex. 4538. Fruticem eſſe, qui pretioſam hanc dat Reſinam, colligere licet ex Cant. V. 1. ubi ita Sponſus cœleſtis ad Eccleſiam. *Veni equidem ad Hortum meum ô Soror mea ſponſa, diſtrinxi Myrrham meam cum aromate (Veni in hortum meum ſoror mea ſponſa, meſſui myrrham meam cum aromatibus meis.)* Congruit & *Myrrhæ* uſitata vox Hebræo מוֹר. Sed eſt hic Frutex Botanicis hodiernis parum cognitus, creſcit apud Arabes, Sabæos, & Abyſſiniæ incolas, proin ex utroque Maris Rubri littore. Picturam, quam dedi in Comm. in Geneſin, mutuò petii ex *Pomet. Hiſt des Drog.* P. I. p. 252. *Plinius* L. XII. c. 15. ita deſcribit. *Arbori altitudo ad quinque cubita, nec ſine ſpina, caudice duro & intorto, craſſiore quam Thuris, & ab radice etiam, quam reliqua ſui parte corticem lævem ſimilemque Unedoni: ſcabrum alii ſpinoſumque dixere: Folium oliuæ, verum criſpius & aculeatum. Juba Oluſatri. Aliqui ſimilem Junipero ſcabriorem tantum, ſpinisque horridam, folio rotundiore, ſed ſapore Juniperi - Inciduntur bis & ipſæ iisdemque temporibus, ſed à radice usque ad ramos, qui valent, ſudant autem ſponte prius, quam incidantur, ſtacten dictam, cui nulla præfertur. Dioſcorides* L. I. c. 78. Arborem myrrhiferam facit Ægyptiæ Spinæ haud diſſimilem, ὅμοιον τῇ Αἰγυπτιακῇ Ακάνθῃ. & Lacrymam optimam, eamque Troglodyticam, *Stacten* στάκτην, nuncupat, deteriori nota ſignans *Caucalidem* καυκαλίδα, & *ergaſimam*, ἐργασίμην. Optima, quam ſeligi vult, eſt ei *ſplendens, ſubuiridis ac mordens*, ὑπόχλωρος καὶ δικτικὴ διαυγὴς, ἐκλέγε δὲ &c. *Eligenda eſt*, ita pergit, *recens ſqualore obſita, leuis, undique concolor, quæ confracta venas unguium modo candidas & læues oſtendat, minutis glebis, amara, acris, odorata, calfaciens.* Et eſt, de quo non dubitare licet, Myrrha, de qua heic, ipſa Veterum ſtacte, in lacrymas ſponte fluens, hinc emphatice מוֹר דְּרוֹר *mor deror*, *ſponte fluens*, nuncupata, qualis hodie ad nos vix defertur, σμύρνα πεφώτη, *primaria Hippocrati* περὶ ἐπικυνήσεως. Verbo, genuina & ſelectiſſima. Adulterabatur enim

jam

jam olim, teſtibus *Dioſcoride* & *Plinio* macerato gummi Aqua, in qua maduerit Myrrha: item Lentiſci glebis Cucumeris ſucco amaritudinis cauſa, ſicuti ponderis, ſpuma Argenti. Myrrhiferam Arborem iterum ſiſto Fig. A. Moſchiferum autem Animal Fig. M.

TAB. CCXI. CCXII. CCXIII.

SEcundum Sacri Olei ingrediens eſt קִנָּמֹן quod LXX. vertunt κιννάμωμον, & κιννάμωνον, unde & noſtrum *Cinnamomum*, *Zimmet*, quo & in Verſione noſtra utimur, originem ſuam habet. De hoc Aromate multas inter ſe lites ferunt Critici, & multus inprimis in eo eſt *Salmaſius in Solin.* 919. 920. & Hyl. Jatric. p. 139. ut oſtendat, *Cinnamomum modernorum* non eſſe verum Veterum *Cinnamomum*, ſed *Caſiam Fiſtulam*, κασίαν σύριγγα. Ubi notandum probè, non poſſe nobis circa veri Cinnamomi deſcriptionem facere ſatis ſcriptores veteres, ſeu Romani fuerint, ſeu Græci, quia Arbor hæc creſcit, in Inſula *Ceylon*, atque Littoribus *Malabaricis* & *Javanicis*, unde habere poterant jam olim Arabes, & ſub Schemate falſarum traditionum, forte in commercii fauorem, transtulerunt ad Europæos. Palpabilem certè redolet Fabulam, quam inde ab *Herodoti* temporibus crediderant Veteres, dejici ramulos (nam olim non in cortice, ſed ramulis translatum & venditum Cinnamomum) aromatis hujus præſtantiſſimi è nido Phœnicis, unde apud *Statium*

- - - Phariæque exempta volucri
Cinnama.

& *Martialem*

Quod ſemper Caſiaque, Cinnamoque,
Et nido niger alitis ſuperbæ
Flagras plumbea Nicerotiana.

Qui veram Cinnamomi deſcriptionem deſiderat, adeat *Garciam ab Horto*, *Monardem*, *Knoxium*, *Ceylon. Reisbeſchr.* qui 20. annos in Inſula Ceylon transegit, Hortum *Malabaricum*, *Jürgen Anderſen Orient. Reisbeſchreib. Sina* c. 15. *Herport. Oſt-Ind. Reis.* p. 184. & ſubſcribet facile *Rajo Hiſt. Plant.* 1559. vel idem eſſe cum *Cinnamomo* modernorum *Cinnamomum* & *Caſſiam* veterum, vel haud adeò multùm differre, quin ſub eodem genere collocari poſſint. Non vacat heic collationi inhærere diu, tantò minus autem id neceſſe eſt, quia Veteribus vix allatum quid de Arbore fuerit, præter ſurculos, vel etiam corticem. Noſtra *Canella ſeu Cinnamomum vulgare* J. B. *Hiſt. Plant.* L. IV. p. 446. *Cinnamomum ſiue Canella Malabarica & Javanenſis* C. B. ex *Garciæ* deſcriptione *magnitudine eſt oleæ, interdum minor, multis ramis prædita, rectis ferme, foliis Lauri quidem colore, ſed forma ad Citri folia accedente, floribus candidis, fructu nigro & rotundo, Avellanæ magnitudine, aut exiguis Olivis ſimili. Canella ipſa eſt ſecundus ſeu interior Arboris cortex.* Recentiores, quos inter Cel. *Hermannus*, qui aliquot annis in Inſula Ceylon degit, fructus Laurinis comparant, unde hæc Arbor *Laurus* audit *Ceylanica baccis caliculatis* laudatiſſimo Botanico, & in *Mat. Med.* ſimpliciter *Arbor baccifera calyculata nucleo quercino.* Amplam inprimis deſcriptionem dat *Hort. Malabar.* T. I. Tab. 57. Lignum candicans eſt, ferme inodorum. Pretioſus inprimis Radicis cortex, ex quo parari ſolet *Oleum Cinnamomi*, & *Camphoræ* ſpecies, quæ ipſum eſt Sal Arboris volatile. Et forte ipſe fuit Radicis potius, quàm Trunci cortex קִנָּמֹן illud בֹּשֶׂם LXX. κιννάμωμον ἐυῶδες, quo uſus Moſes ad ſacrum Chriſma. Cinnamomum idque Ceylonenſe ſiſtit Fig. B.

Tertium Aroma eſt קָנֶה *Kaneh*, κάλαμος, & plerisque Interpretibus Europæis *Calamus*, *Kalmes*, isque בֹּשֶׂם *boſem* præſtantiſſimus, Indicus, vel Orientalis alius ἐυώδης. Eſt autem, definiente *Dioſcoride*, L. I. c. 17. *optimus, qui fluuus, denſe geniculatus, qui aſſulosè frangitur, plena araneorum fiſtula, albicans, lentus in mandendo, & aſtringens, ac cum aliquanta acrimonia amarus*, Κάλαμος, πυκνογόνατος, καὶ εἰς πολλὰς σκινδαλμὰς θρυπτόμενος, γέμων ἀραχνίων τὸν σύριγγα, ὑπόλευκος, ἐν τῇ διαμασήσει γλισχρὸς, στυπτικὸς, ὑποδριμὺς. Et *Plinius* L. XII. c. 22. tum de ſelectu aromatici Calami, tum de loco, quamuis Syriacum cum Indico ignoranter eum miſcuiſſe judicet *Guilandinus*. *Calamus odoratus in Arabia naſcens communis Indis atque Syriæ eſt — inter Libanum montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam exiſtimauere) Antilibanum, in conualle modica juxta Lacum, cujus paluſtria Æſtate ſiccantur, - Calamus præſtantior odore ſtatim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliorque, qui minus fragilis, & qui aſſulosè potius quàm Raphani modo frangitur. Ineſt Fiſtulæ araneum, quod vocant florem. Præſtantior eſt, cui numeroſius. Reliqua probatio, ut niger ſit. Damnatur aliubi. Melior, quo breuior & craſſior, lentusque in frangendo.* Si cui in hac materia fides debetur, habenda eſt diligentiſſimo Plantarum Orientalium indagatori *Alpino*, qui *Plant. Exot.* L. II. c. 7. *Calamum aromaticum* veterum eundem vult cum *Caſſabel darrirà* in Ægypto, Judæa circa Lacum Geneſareticum & Syriæ multis locis familiari. Semicubitalis is & amplior frutex, ferens ab radice caulem

longum, geniculatum, fere ex toto rotundum, cauum, intus habentem medullam albam, ut Sambucus, colore fulueſcentem, & eoque ex appoſito ramuli exeunt recti geniculati, è quibus geniculis in cauliculo utrinque duo ramuli exeunt ſubtiles flores ferentes magnitudine & figura florum in Lyſimachia lutea, à quibus ſuccedunt parui folliculi oblongi in acutum deſinentes, nigri, ſemen nigrum & minutum continentes, folia verò bina in ſingulis caulium geniculis utrinque ex oppoſito poſita cernuntur, oblonga, lata, inferius in acutum deſinentia, ſine petiolis adhærentia cernuntur, Lyſimachiæ foliis ſimilia, ſed minora tamen: Radix eſt craſſa, longa, in acutum terminans. Hæc Planta videtur ſimilis ex toto luteæ Lyſimachiæ. Caules iſtius Plantæ craſſiores non ſuperant craſſitiem digiti minoris, intusque cauitatem plenam habent medulla alba, ut in Sambuco, quibus caulibus ſicceſcentibus medulla ipſorum plurimum ſiccata, ut calami, caui euadunt, fulueſcunt colore, ſunt geniculati, facile franguntur, intusque habent medullarem ſubſtantiam albam, quæ in ore agitata lenteſcit: inodori ſunt, vel exigui admodum, neque ingrati, præſertim radix: Lignum cum aliquanta acrimonia eſt amarum. Ægyptii & Arabes caulibus pro Calamo aromatico uſi ſunt, & utuntur. Conferatur idem *Alpinus de Medic. Ægypt.* L. IV. p. 137. b. v. Fig. C. *Calamus* autem *aromaticus* recentiorum exhibetur Fig. D. in Tab. CCXII. Videantur fuſius *Joh. Bauhin. Hiſt. Plant.* L. XIX. c. 18. *Salmaſ. in Solin.* 939. *Hyl. Jatric.* 125. qui cum aliis benè multis recentioribus exiſtimat, *Calamum Aromaticum officinarum* non eſſe *Calamum* veterum, ſed potius eorum *Acorum*, & *in Solin.* 105. non fuiſſe alium, quàm *Indicum*, & ipſum, quem vocauerint *Syriacum* & *Arabicum*, ex Indiis allatum. *Bocharto* contra *Hieroz.* P. II. L. V. c. 6. aſſerente, & optimis quidem rationibus, non ſolùm creuiſſe in India, ſed & in Arabiæ parte aromatifera, quam *Dionyſius Periegetes* v. 937. odorem exhalare ſcribit.

Ἢ θύε, ἢ σμύρνης, ἢ εὐόδμε καλάμοιο,

Aut Thuris, aut Myrrhæ, aut odorati Calami.

Unde *Feſtus Avienus.*

- - - - - hic Ladani vim
Vellera defundunt, calami coma pullulat almi.

Et *Priſcianus.*

Namque Thyo, Myrrhaque viget, cum Thuris odore.
Et Caſia, nec non & Cannæ dulcis odore.

Hinc *Calamum odoratum* vocat *Arabicum Plutarch. Lib. quod Bruta Ratione utantur.* Hujusmodi teſtimonia alia habet *Agatharchides*, *Diodorus.* L. III. p. 125. *Strabo* L. XVI. Et ipſe tandem noſter Textus ſatis inſinuat, Moſis æuo Calamum fuiſſe notum, liçet Indiam tum fuiſſe apertam vix ſit vero ſimile. Hoc interim non obſtat, quò minus *Indico* ſua debeatur prærogatiua, & poſt hunc *Arabico* & *Sabæo*, poſt Arabicum *Syriaco.* Conſtat quippe, tantò eſſe præſtantiora Aromata, quò magis Æquatori appropinquant Regiones, neque ſunt obſcuræ rationes Phyſicæ.

Ultimum ſiccorum ingredientium, quibus oleum ſacrum conſtat, eſt קִדָּה *Kiddah*, quæ vox non uno explicatur modo. *Joſephus Ant.* L. III. c. 9. & LXX. habent ἶρις, quo quidem nomine intelligere poſſumus *Iridis* ſpeciem quandam aromatici vel odoris, vel ſaporis, qualis eſt *Iris Florentina* violam redolens, in omnem Europam ex Ducatu Florentino transferri ſolita. Placet *Caſia*, *Caſien*, *Luthero*, *Vulgato*, *Miinſtero*, *Pagnino*, *Junio*, *Tremellio*, *Bonfrerio*, *Judæis* multis, *Clerico*, nobisque in utraque Verſione *Tigurinis. Zingiber Scaccho Sacr. Elæochr. Myroth.* II. c. 11. *Odoratas*, εὐώδεις, Iridis *radices* memorat quoque *Dioſcorides* L. I. c. 1. & *Caſſiam*, quæ plerisque placet Interpretibus, ita deſcribit L. I. c. 12. Κασσίας ἐςὶ &c. *Caſſia, cujus complura ſunt genera juxta odoriferam Arabiam gignitur, craſſi corticis ſarmento, foliis Piperis. Eligenda eſt fulueſcens, pulchri coloris, Coralli æmula, perquam anguſta, longa, craſſa, & fiſtuloſa, guſtu mordens, & cum aliquanto feruore adſtringens, aromatica, vinoſo odore, cujusmodi eſt, quæ ab incolis* actys *cognominatur, ab Alexandriæ negotiatoribus* daphnitis. *Huic præfertur purpurea, craſſa, & nigricans*, Zigir *cognomine, quæ Roſam odore imitatur.* Huic jungimus *Plinium* L. XII. c. 19. *Frutex & Caſia eſt, juxtaque Cinnami campos naſcitur, ſed in montibus craſſiore ſarmento, tenui cute verius quàm cortice — Amplitudo fruticis trium cubitorum, Color triplex. Cum primum emicat, candidus pedali menſura: deinde rubeſcit, addito ſemipede, ultra nigricans — Probatur recens maximè, & quæ ſit odoris molliſſimi, guſtuue quam maximè feruens potius, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fiſtula, & non fragili.* Lactam *vocant talem barbaro nomine. Alia eſt* balſamodes, *ab odore ſimili appellata, ſed amara, ideoque utilior Medicis, ſicut nigra unguentis.* Excurrerem nimiùm, ſi, quæ de *Caſſia* habent moderni, huc afferrem, imò verò dubia accumularem. *Rajus Hiſt. Plant.* p. 1559. veſtigia ſecutus *Garciæ ab Horto*, *Monardis*, *Scaligeri*, *Amati*, Veterum & Recentiorum *Cinnamomum*, nec non *Caſſiam* eorundem pro una eademque re habet. Sed ſi קִנָּמֹן *Cinnamomum* & קְצִיעָה Caſſia eſt, conſtat ex ipſo noſtro Textu, fuiſſe res diuerſas, niſi ejusdem Arboris velis diuerſas partes, Lignum e. g. fuiſſe & Corticem, vel Surculos extremos. Hodie triplex

fere

fere cognita eſt *Caſſia, Lignea, Fiſtula* & Caryophyllata. Et קְנָמֹן ſi Caſſia eſt, erit *Lignea*, Malabaricæ nempe ſeu Sumatrenſis bacciferæ Cortex, Cinnamomi in modum conuolutus, Cinnamomo craſſior, odore & ſapore debilior, cum majore aliquantum lentore. Quam differre dicit *Hermannus Mat. Med.* p. 94. à Cinnamomo nonniſi loco natali. Interim heic ex *horto Malabarico* T. I. Tab. 57. Siſto *Canellam Malabaricam Carua* dictam Fig. E. & inſuper addo ex *Hermanni* diligentiſſimi Plantarum Ceylonenſium Obſeruatoris ſcriptis, ipſam *Cinnamomum* Arborem non unius generis dare *Oleum* (nam ad olea heic inprimis attendendum) deſtillari nempe ex Radicis Cortice Camphoram & Oleum: ex Trunci Cortice Oleum, quod vocamus Cinnamomi, ex foliis Oleum Caryophyllorum: ex fructibus Oleum Juniperino ſimile cum pauxillo Cinnamomi ac Caryophyllorum mixtum: & ex his excoqui Oleum pingue, craſſum, inſtar Ceræ, ad Emplaſtra, Unguenta ac Candelas conficiendas commodiſſimum, medicamentumue anodynum. *Caſſiam* ex *Pometo* ſiſtit Fig. F. titulo *Caſſiæ caryophyllatæ*, & *Sylveſtris* G. *Iridem Florentinam* Fig. H. Tab. CCXIII.

Vidimus compoſitionis Sacræ *Hagielæo chrismatis*, Ingredientia ſicca, *Stacten, Cinnamomum, Calamum aromaticum, Caſſiam.* Reducamus nunc pondus præſcriptum ab ipſo DEO. Myrrhæ ſelectæ ſiue Stactes ſumi debebant Sicli 500. Horum unus ſi æqualis eſt 3. Drachmis, 2. Scrupulis, 8, 90. granis, erit pondus totale Librarum 19. unciarum 10. drachmarum 3. ſcrupuli 1. gr. 10. Scilicet tum Myrrhæ, tum Caſſiæ; Cinnamomi vero & Calami ana dimidium, nempe Libr. 9. unc. 11. drachm. 1. ſcrup. 1. gr. 10 omnium verò ſumma Libr. 59. unc. 7. drachm. 2. ſcrup. & gran. 0.

His adde *Hin* olei ſiue $\frac{1}{6}$. Bathi, quod vidimus jam ſupra æquale 337. digitis Cubicis Pariſinis, 2. menſuris $\frac{2}{6}$. dimidiis menſuris menſuræ Tigurinæ agreſtis, ſiue 2. menſuris, dimidiæ menſuræ, & $\frac{1}{4}$. quartalis menſuræ Tigurinæ urbicæ. Sumebant Judæi pro Hin 72. ouorum capacitatem. Debebant porrò omnia hæc combinari juxta Artis Pharmaceuticæ regulas: *ex hoc conficies oleum unctionis ſanctum, unguentum confectum opere unguentarii, eritque oleum unctionis ſanctæ.* Ex Talmudico opere *Maſech Kerith* & *Maimonide* ita hæc interpretatur *Schikardus Jur. Reg. Hebræor.* quod ſingulæ primùm ſpecies ſeorſim fuerint pulueriſatæ, poſt inuicem mixtæ, in Aqua limpida maceratæ, donec fuerit vis omnis extracta, hinc affuſum oleum, & omne coctum ad euaporationem Aquæ, ut omnis Aromatum virtus concentrata fuerit in oleo. Conjectaueris inſuper, maſſam totalem fuiſſe coctione peracta forti prelo expreſſam, nec prodiiſſe niſi unicum Hin olei aromatiſati. Verum enim verò naſcuntur ex hoc Proceſſu varia dubia, & concedent haud ægrè Sacri Codicis Sacri Interpretes, ut eos adducam ad ipſas Pharmaceuticas officinas.

Conſtant aromaticæ, de quibus hactenus, Radices, Cortices & Reſinæ, partibus ſubtilibus volatilibus oleoſis & reſinoſis, quibus extrahendis non ſufficit unius generis Menſtruum: quæ Salinæ ſunt volatiles, extrahi poſſunt Aquâ, ſed reſinoſæ vino opus habent, imo Spiritu Vini. Et pone, extractas fuiſſe omnes particulas Aquâ, concedes, ſi vel ſolam attendes Aquæ Cinnamomi deſtillationem, auolaſſe præſtantiſſimas quasque in auram, & parum, vel nihil, reſediſſe in oleo. Fuit itaque hæc, de qua Talmudici, coctio ſuperuacanea, imò Regulis Artis contraria. Verùm enimuero ſubjiciamus quoque Examini proportionem ſiccorum pulueriſatorum ad liquida, ſpeciatim Olea. Eſt hæc communiter ut 1. ad 8. ſiue ſub octupla. Sumitur nempe ad unciam Olei drachma una puluerum pro Elæochrismate. Sed hic omnia videmus inverſa, ſextuplum fere puluerum ad Oleum. Conſidera proin, ita fuiſſe neceſſariò pulueres, ſupra ad calculum reductos, in unico Olei Hin abſorptos, ut poſteà fortiſſimâ licet preſſurâ vix prodiiſſet unicum Hin. Hinc ſubnaſcitur cogitatio, quòd aut maſſam dederint duntaxat ſicca, cui poſt primam expreſſionem Olei nouum fuerit affuſum Hin, & ſic porro, usque dum omnis virtus fuerit extracta: vel, non intelligi debere 500. & 250. ſiclos, quorum non fit expreſſa mentio in Scriptura, ſed potius *Gerah* ſiue $\frac{1}{20}$. ſicli: ſic obtinebimus

	unc.		drachm.		gran.
Stactes	11.	—	7.	—	$22\frac{1}{2}$.
Caſſiæ	11.	—	7.	—	$22\frac{1}{2}$.
Cinnamomi	5.	—	7.	—	$41\frac{1}{4}$.
Calami	5.	—	7.	—	$41\frac{1}{4}$.
Summa.	35.	—	6.	—	7.

Pone nunc pro Hin Olei uncias 123. prodibit proportio ad puluerem ut $3\frac{1}{2}$. ad 1. & ſtabit Textus interpretatio juxta Artis Pharmaceuticæ Regulas. Pugnare equidem prima fronte videtur hæc mea interpretatio cum v. 24. ubi expreſſe pondus accommodandum dicatur *juxta Siclum Sanctuarii (in pondere ſanctuarii)* Sed regero, poſſe expreſſionem hanc non minus quadrare $\frac{1}{20}$. Siclis, quàm integro Siclo, ut præceperit Summus Legislator pondus exquiſitum, vel Gerah ſeu viceſimarum Sicli partium commutationem in integros Siclos, nempe 25. & 50. præcisè. *Wedelius Cent.* II. *Dec.* III. *Exercit.* IV. Siclos ſeruat, ſed numerum pretio potius ſeu valori accommodat, quàm Ponderi Pharmaceutico. Manet *Hiller Hierophyt.* P. I. p. 195. in Siclorum numero, & ipſa Librarum 12. olei ad Specierum Libras 62. proportione, & ad Artis Chymicæ Regulas confugit, quæ jubet infundere omnia & coquere vaſe clauſo,

hinc exprimere organis, idemque repetere, ſic quaſi cohobare, & denuò factâ maceratione exprimere, & inſuper in ſubſidium vocat Deſtillationem, quæ etiam ſit coctio, proliciens ex Libris 10. Cinnamomi Olei drachmas 10. ex Calami aromaticis Libris 10. drachmas totidem, vel plures, ex Caſiæ Libris XX. drachmas totidem, vel plures. Hæc dehinc Olea fuiſſe Oleo Oliuarum mixta. Et hoc fuiſſe χρῖσμα illud ἐυωδέςατον, ut *Philoni* elucet *Lib. de vita Moſis*, ſuaue olentiſſimum confectum arte unguentaria. Cui Oleorum aromaticorum prolectioni viam ſternere poterat præuia Specierum cum vino maceratio, harumque compagem recludere.

De præſtantia odoratiſſimi hujus ἱερελαίε judicare facile eſt tum ex pretio ingredientium, tum ex ipſius Sacræ Scripturæ teſtimoniis. Fraternæ Charitatis ſiue φιλαδελφίας dulcedinem cum eo comparat Regius Pſaltes Pſ. CXXXIII. 1. 2. *Ecce quàm bonum, & quàm jucundum eſt, ſi fratres etiam cohabitent. Perinde eſt, atque ſi Unguentum bonum capiti (infuſum) deſcendat in barbam, in barbam (inquam) Aharonis, quod deſcendat in capitium veſtimentorum ejus. (Ecce quàm bonum & quàm jucundum, habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron: Quod deſcendit in oram veſtimenti ejus.)* Unguentum ipſi DEO ſacrum. *Hoc Oleum Unctionis ſanctæ*, ita DEUS ad Moſen, *meum erit per poſteritates veſtras, ſuper carnem Hominis non fundetur, nec talem compoſitionem facietis, qualis hæc eſt, ſancta enim eſt, & ſancta vobis eſto. Quicunque tale confecerit, aut qui poſuerit de hoc ſuper alienum, excindetur populo ſuo.* Exod. XXX. 31. 32. *(Hoc oleum unctionis ſanctum erit mihi in generationes veſtras. Caro hominis non ungetur ex eo, & juxta compoſitionem ejus non facietis aliud: quia ſanctificatum eſt, & ſanctum erit vobis. Homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex alieno, exterminabitur de populo ſuo.)* Sacris nempe Uſibus unicè deſtinabatur, eoque inungi debebant *tentorium Conuentionis, & Arca Teſtimonii, & Menſa, & omnia Inſtrumenta ejus, Ara quoque Incenſi, ſed & Ara Holocauſti, & omnia Inſtrumenta ejus, Labrum & baſis ejus.* Exod. XXX. 26. 27. 28. *(Et unges ex eo tabernaculum teſtimonii, & arcam teſtamenti: Menſamque cum vaſis ſuis, candelabrum, & utenſilia ejus, altaria thymiamatis: Et holocauſti, & uniuerſam ſuppellectilem, quæ ad cultum eorum pertinet.)* Ipſe inſuper *Aharo, & filii ejus, conſecrandi, ut DEO ſacerdotio fungantur.* Exod. XXX. 30. *(Aaron & filios ejus unges, ſanctificabisque eos, ut ſacerdotio fungantur mihi.)* Poſteris quidem temporibus inaugurabantur eo duntaxat ſummi Sacerdotes, Aharonis ſucceſſores, & *unctus Belli*, quo nomine veniebat Sacerdos, qui populum in Bello ad Virtutem ſtimulare debebat, & remittere domum eos, qui juxtà Legem domi ſuæ manere poterant. Imò & *Reges, David, Salomon*, hinc *uncti* DOMINI vocati. Aliis, quorum potius quàm mei eſt fori, decidendas linquo Quæſtiones circa hoc ἱεροχρίσμα; an & *Saul* & Reges Iſraelitici, & Prophetæ, & Clypei, eo fuerint uncti? an præter Aharonem etiam Sacerdotes alii? an Sacrum hoc Unguentum ſemel duntaxat à Moſe fuerit confectum, & ad ſecundum usque Templum Miraculo conſeruatum, vaſe ſemper repleto? quæ Talmudiſtarum ſunt ſomnia, Miracula præter neceſſitatem multiplicantium. Primam hanc compoſitionem ſi attentius inſpexeris, vix primæ unctioni ſuffeciſſe dixeris, ut proin vero quàm minimè ſit ſimile, toties de nouo fuiſſe confectum, quoties id poſtulauit neceſſitas.

Mei potius eſt fori indagatio cauſarum Phyſicarum Unctionum adeò frequentium apud Populos Orientales, imò & Occidentales, ad Indiam usque utramque, quæ & ex Aſia transiere in Italiam ad Romanos. Corpora quod attinet inanimata, Tentorium, Arcam, Menſam, Vaſa, exiſtimauerim, inuncta fuiſſe, ut arcerentur ab iis Inſecta, in Arabico Deſerto inprimis frequentia, ne inquinarentur horum ſordibus, vel ut, ſi ſacris hiſce corporibus inſiderent, audaciam morte luerent. Erat id tantò neceſſarium magis, quoniam in dies multa mactabantur in area ſubdiali ſacrificia, quibus neceſſariò innumera Muſcarum genera fuere allecta. Conſtat ex moderna præprimis Phyſica Experimentali, eſſe omne Oleum omni Inſecto nociuum, imo lethale, utpote quo oſcula Tracheæ per totum Corpus expanſæ reſpiratoria oblinuntur & clauduntur, ut Aeri omnis denegetur ad vitalia Organa acceſſus. Præterea ſeruabatur omnibus vaſis ſacris nitor, & arcebatur Ærugo. Hominibus ipſis maxima adferunt commoda unctiones in feruidis illis Climatibus: impeditur nimia Tranſpiratio, promouetur motus Sanguinis & Spirituum, arcentur Inſecta, munda & lubrica ſeruatur cutis. Hinc eſt, quod Unctiones hujusmodi non tam inuentæ ſint, & in uſum tractæ propter Corporis delicatam mollitiem, ſed in ipſius Sanitatis commodum. Hinc eſt, quod Hoſpitibus fortè aduenientibus oblata primùm fuerit lotio & unctio tum Capitis, tum Pedum. Sic Famoſa illa Saluatoris *Pedes* præfixo oſculo *unxit Unguento*, πόδας ἤλειψε μύρῳ Luc. VII. 38. Et vitio vertit CHRISTUS Phariſæo illi unctionis hoſpitibus offerri ſolitæ neglectum: ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μὲ οὐκ ἤλειψας. αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψέ μὲ τὲς πόδας Luc. VII. 46. Ita, videmus, fundantur ſæpe hujusmodi ritus externi ipſâ Naturâ & Neceſſitate. Excuſabit beneuolus Lector hanc de unctionis uſu digreſſionem, & præſtolabitur commodiori aliâ occaſione ampliorem forſan dilucidationem.

TAB.

EXODI Cap. XXX. v. 23. 24. 25.
Elæochrisma sacrum.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 23. 24. 25.
Salb-Oele aus Wor, Myrrhen, Bisem.

Sch. Daniel Horn sculps.

EXODI Cap. XXX. v. 23.
Cinnamomum, Calamus aromaticus.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 23.
Zimmet und Calmus.

I.G. Plitz sculps.

EXODI Cap. XXX. v. 23. 24.
Calamus aromaticus, Casia.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 23. 24.
Calmüs, Casien, Zimmet.

I. G. Puz sculps.

EXODI Cap. XXX. v. 23. 24.
Caſsia, Iris Florentina.

II. Buch Moſis Cap. XXX. v. 23. 24.
Caſſen, Florent. Veiel-Wurtz.

I. G. Pintz sculps.

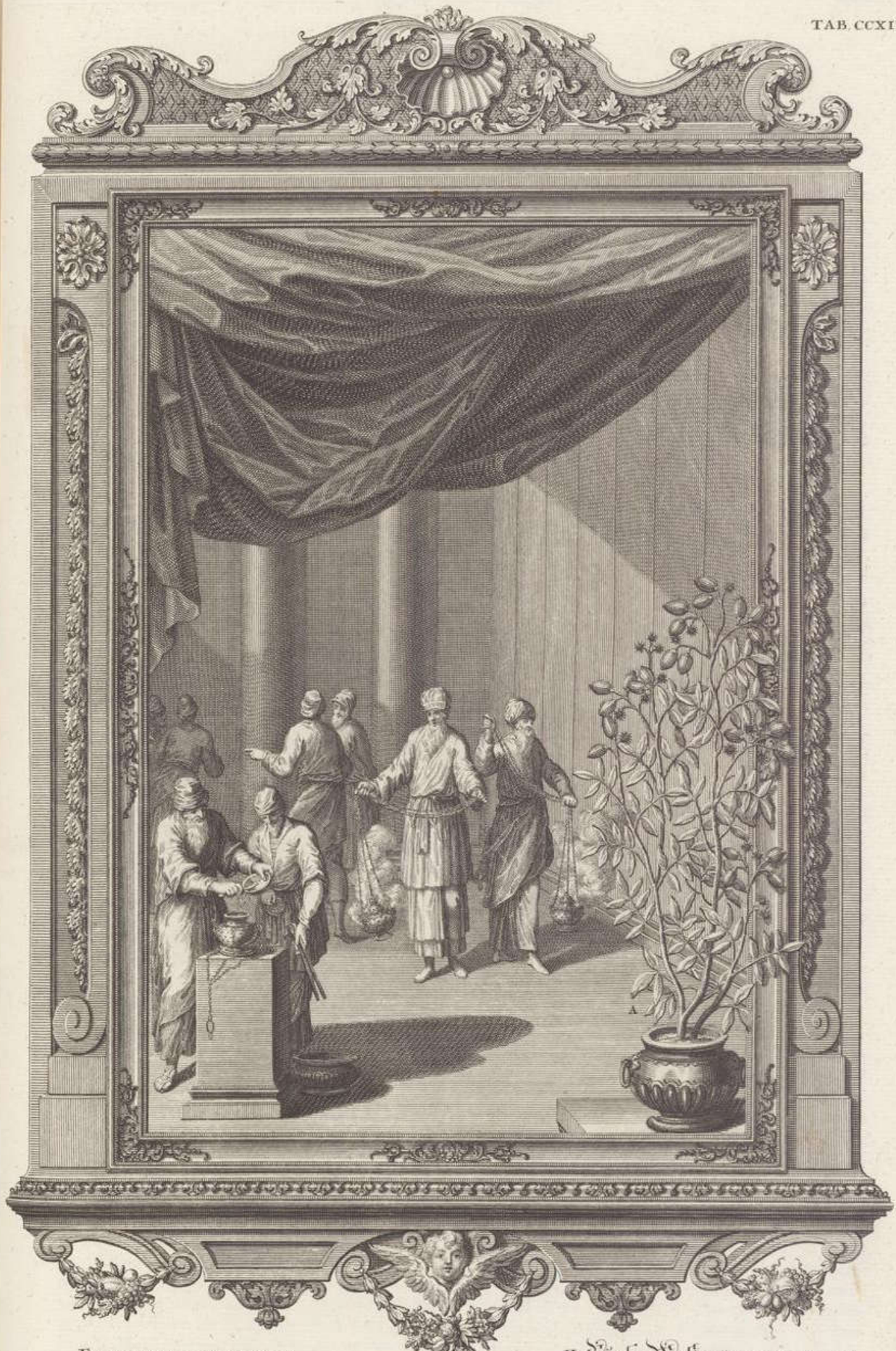

EXODI Cap. XXX. v. 34. 35.
Nataph, Balsamum.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 34. 35.
Nataph, Balsam-Staude.

H. Sperling sculpt.

TAB. CCXIV.

Exod. Cap. XXX. verſ. 34. 35.

Dixit DOMINUS ad Moſen: Sume tibi aromata, Balſamum, Ungulam, (Caballinam) Galbanum, aromata iſta unà cum Thure mundo, quodque ſeorſim, æqualique pondere ſit.

Ex iis facies Suffimentum, Unguentum videlicet opere Unguentarii; commixtum, mundum & ſanctum.

Dixitque Dominus ad Moyſen: Sume tibi aromata, ſtacten & onychen, galbanum boni odoris, & thus lucidiſſimum, æqualis ponderis erunt omnia.

Faciesque thymiama compoſitum opere unguentarii miſtum diligenter, & purum, & ſanctificatione digniſſimum.

OCcurrunt heic inprimis examinanda quatuor diuerſi generis Ingredientia *Suffimenti Sacri*, ſacris, ut Unguentum ſacrum ſupra deſcriptum, uſibus eadem lege deſtinati, qua pœnam exterminationis è populo ſubibat, qui profanis adhibuerit uſibus. *Pones ex eo*, ita rurſus ſupremus Legislator ad Moſen, *coram teſtimonio in Tentorio conuentionis, ubi tibi paciſcar, ſacroſanctum erit vobis. Et ſi ſuffimentum vultis vobis facere, talem commixtionem, qualis illa eſt, ne feceritis, ſanctum enim DOMINO erit. Quicunque talem fecerit, ut eam olfaciat, excindetur è populo ſuo*, v. 36. 37. 38. *(Pones ex eo coram tabernaculo teſtimonii, in quo loco apparebo tibi; Sanctum Sanctorum vobis erit thymiama. Talem compoſitionem non facietis in uſus veſtros, quia ſanctum eſt Domino. Homo quicunque fecerit ſimile, ut odore illius perfruatur, peribit de populis ſuis.)*

Primum *Suffitus* Ingrediens eſt נָטָף *nataph*, quod propriè notat *Guttam*, extillans quid, uti ipſe reſinoſus ſuccus è *Balſamo* Frutice; quem ipſum & Hebræi, & Interpretes pene omnes heic intelligunt, nempe *Judaicum* ſeu *Orientalem*, jucundiſſimo odore præcellentem. De quo audiamus *Plinium* L. XII. c. 25. *Omnibus odoribus præfertur Balſamum, uni Terrarum Judææ conceſſum, quondam in duobus tantùm Hortis, utroque Regio, altero Jugerum XX. non amplius, altero pauciorum.* Creſcebat nempe Balſamum in Horto *Engeddi*, & circa *Hierichuntem*, uti paſſim videre eſt apud *Joſephum Ant.* L. IX. c. 1. XIV. c. 7. XV. c. 5. Sed fallitur in hoc *Plinius*, quod ſoli Judææ hanc Plantam adſcribat. Conſtat quippe ex *Dioſcoride, Strabone, Pauſania*, creſcere & in *Ægypto*, & in *Arabia*. Imo vero eſt quàm maximè ſimile, veram Balſami patriam eſſe *Arabiam*, ex qua translatum fuerit in *Judæam*. Hæc ſanè Judæorum fuit Traditio teſte *Joſepho Ant.* L. VIII. c. 2. λέγουσι ὅτι καὶ τὴν τοῦ Ὀποβαλσάμου ῥίζαν, ἣν ἔτι νῦν ἡμῶν ἡ χώρα φέρει, δούσης ταύτης τῆς γυναικὸς ἔχομεν. *Ajunt, quod Balſami Plantam, cujus hodieque ferax eſt noſtra Regio, illius Reginæ* (de Saba) *munificentiæ ferre acceptam oporteat.* Fruticem hunc ſequentem in modum deſcribunt αὐτόπται *Bellonius* & *Alpinus*, præferendi longè omnibus Veteribus, qui ſua pleraque ex aliorum relatione habebant. *Arbuſcula eſt*, ita *Alpinus*, qui integro Libro Balſami Hiſtoriam tradidit, *viticoſa, quæ excreſcit ad altitudinem Elhanne, ſeu Liguſtri, vel Cytiſi, folia pauciſſima gerens, Rutæ proxima, non tamen, ut dicebat Dioſcorides, iis candidiora, ſed potius Lentiſci foliis ſimilia cernuntur, ſcilicet colore viridi, ſubalbido, perpetuoque virentia. Ejus lignum gummoſum, leneque apparet, colore exterius ſubrubro, cujus ramuli eodem colore conſpicui ſunt, longi recti, graciles, paucis foliolis ordinatim referti, foliaque ſimul terna, aut quina, aut ſeptena, alæ adnata, aliquo pacto Lentiſci foliorum æmula. Sunt ramuli odorati, gummoſi, digitisque contrectati eis tenaciter adhærentes. Flores fert paruos, albos, Acaciæ floribus proximos, ternos ſingulis appenſos, quaſi in umbellæ forma, ſummè odoratos, à quibus ſemina promanant flaua, folliculis nigris ſubrubeſcentibus contenta, valdè odorata, intusque humorem flauum melli perſimilem habentia, ſapore ſubamaro, parumque acri, Linguam ferientia, Opobalſamumque redolentia, Terebinthi fructuum figuræ & magnitudinis æmula, extrema aculeata, & medium craſſum, obtinentia. Opobalſamum, cùm primum eductum, colore, ut audio, eſt albo, qui paulò poſt in viridem, tertiò in aureum, & demum in melleum mutatur. Ejus ſucci etiam ſubſtantia inprimis turbida craſſaque, ut Oleum ſtatim ab Oliuis expreſſum cernitur, poſtea tenuiſſima atque clariſſima,*

ma, demum in Terebinthi modum craſſeſcit, odore eximio inprimis atque acutiſſimo Terebinthum redolens cum ſuauiore odoris fragrantia cernitur, ſaporeque amaro, acri & adſtringente. Referente *Dappero Afric.* p. 83. Turcæ Meccâ reduces adhuc hodie Balſami Frutices Ægypto inferunt, ibi plantandos. *Opobalſamum* ipſum, de quo integri proſtant *Lobelii*, *Veslingii*, *Volkameri* Tractatus, pretioſus eſt Liquor, ſponte menſibus Junio, Julio & Auguſto ex inciſo cortice effluens, Fig. A. adeo pretioſus, ut ab ipſo Turcarum Imperatore Oratoribus exterorum Principum Donarii loco offerri ſoleat. *Busbeq. Sendſchreib.* p. 629. aliàs ſolet adulterari Terebinthinâ Cypriâ, vel etiam ſucco ex ipſis Balſami ſeminibus, vel ramulis expreſſo. Non prætermittendum heic, variare Interpretes circa genuinum ſenſum vocis נָטָף. *Hiller Hierophyt.* P. I. p. 422. ſecutus LXX. *Pagninum*, *Junium* & *Tremellium*, *Stacten*, id eſt, *Myrrhæ ſtillantem guttam* vult hoc inprimis, ſed meo judicio debili argumento contra Balſamum nixus, quòd peregrina eſſe debuerint Suffitus ſacri Ingredientia, ut ſignificaretur Myſterium, id quod in nobis vel ex nobis naſceretur, DEO nos reconciliare, gratosque nos & acceptos reddere non poſſe, ſed per alienam gratiam nos placere DEO. Argumenti hujus valorem ponderandum, iis linquo, qui Theologiæ Typicæ & Myſticæ vel nimium ſunt amantes, vel minus, quorum lites meas haud facio. Imo poſito etiam argumenti valore ſubſiſtit Balſamum, Moſis ætate exoticum; Arabiæ, non Judææ, productum.

TAB. CCXV. CCXVI.

SEcundum Thymiamatis Sacri Ingrediens eſt שְׁחֶלֶת *Schecheleth*, vox una ex ἅπαξ λεγομένοις, quæ Interpretes valde torquet. Jeroſolymitana Paraphraſis habet שובלא מוריא *Spicam Myrrhæ*, forte, ut conjectat *Bochart Hieroz.* P. II. L. V. c. 20. pro שובלא דנרדא *Spica Nardi*: *Jonathan* reddit כשרת *Ceſeth* vel כשתא *Ciſtha*, id eſt, Κίσθος, *Ciſtus*, alii in *Dioſcoride* legunt Κίσος ſcilicet *ciſtus ladanifera*. Colligi id poteſt ex eo, quod Arabes vocem שְׁחֶלֶת reddant *Ladan* i. e. *Ladanum*, quam vocem dudum pro Arabica agnouit *Herodotus* L. III. quod Ladanum ab eodem inter præcipua ponitur Aromata, χρήσιμον δ' ἐς πολλὰ τῶν μύρων ἐστί, θυμιῶσι τε μάλιστα τοῦτο Ἀράβιοι. Addunt rationem Etymologicam ductam ex Radice שחל *attrahere*, quod Ladanum funibus ex Ciſto trahatur. *Dioſcorides*. ἔνιοι καὶ χοινίκια ἐπισύρεσι τοῖς θάμνοις, καὶ τὸ προσπλαθὲν αὐτοῖς λίπος ἀποξύσαντες ἀναπλάσσουσι. *Nonnulli tractis per frutices funibus inhærentem illis pinguitudinem eradunt, & (in paſtillos) fingunt.* Inſtrumentum virgæ forme duplici ligularum ſeu loramentorum ſerie conſtans, quo adhuc hodie Cretenſes utuntur in Collectione Ladani ſiſtit Fig. b. ex Tournef. voyag. T. I. p. 73. ἐργαστῆρι vocant ſ. ἐργαστήριον. *Ciſtum*, de quo heic, λάδανον, *Ladanum* vocat *Dioſc.* L. I. c. 129. quod eſt *Ciſtus Ledon Cretenſe* C. B. Pin. *Ciſtus Ladanifera Cretica flore purpureo.* Tourn. Coroll. Perſarum modernorum *Kæiſus*, quo Ciſtum Ladaniferam nominant, congruit tum Græcorum Κίσθος, tum Chaldæorum *Ceſeth* & *Ciſtah Meninzk Lex.* 3824. ut *Coſto* Turcarum *Kuſt.* Id. 3694. cujus heic damus Iconem Fig. B. licet nulla veri adſit ſpecies, quòd intelligi per hanc Plantam poſſit שְׁחֶלֶת. Deſcribit poſt *Bellonium Ladanum* hoc *Creticum Alpinus Plant. Exot.* p. 89. ita. Hæc Planta fruticat ab una Radice multis ramis longis, ligneſis, duris, ad cubitalem, ac etiam ampliorem altitudinem, Ciſti maris foliis, ſed longioribus, Saluiæ proximis, ramis æqualibus ſpatiis adhærentibus, plerumque ex oppoſito, aut pluribus etiam ab uno exortu prodeuntibus, odoratis, atque per Æſtatem manibus ex quodam lento humore maximè adhærentibus. Flores vero in caulículorum cacumine exeunt purpurei, Ciſti floribus quàm ſimiles, ſed majores tamen, à quibus Siliquæ paruæ, rotundæ, oblongæ, inuolucro rotundo contentæ, colore nigreſcentes, minuta ſemina nigra continentes. Tota Planta eſt odorata adſtringens cum humiditate viſcida odorata præſertim foliis inhærente verno tempore. Characteres *Ciſti* ex *Tournefortio* ſiſtuntur in margine.

Major Interpretum pars τὸ שְׁחֶלֶת *Unguem* reddunt, Græci ὄνυχα, *Hieronymus onycha*: congruit Chaldæorum טופרא *tuphra*, Syrorum *Taphra*, Arabum *Adphar*, cujus Singulare eſt *Dophor* Talmudicorum צפורן *Tſipporen.* Teſtem habemus ex antiquiſſimis Siracidem Eccleſiaſtic. XXIV. 21. al. 18. Ὡς χαλβάνη, καὶ ὄνυξ, καὶ στακτὴ, καὶ ὡς λιβάνου ἀτμὶς ἐν σκηνῇ. *Ut Galbanum, & Onyx, & Stacte, & ut Thuris vapor in Tabernaculo (Et quaſi ſtorax, & galbanus, & ungula & gutta, & quaſi Libanus non inciſus vaporaui habitationem meam, quaſi balſamum non miſtum odor meus.)* Ubi manifeſtiſſimè alluditur ad quatuor noſtri Thymiamatis aromata. *Ungulam* pro *Ungue* habet Tigurina, imò per Parentheſin *Caballinam.* Sed absque fundamento. Eſt quippe *Ungula Caballina Brunfelſio*, *Tragó*, aliisque Botanicis *Tuſſilago vulgaris.* C. B. Pin. Fig. C. Transeundum eſt omnino ad Regnum Animale, imò ad Conchylia. Audiamus

EXODI Cap. XXX. v. 34. 35.
Schecheleth, Cistus, Tussilago.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 34. 35.
Cisten Röslein, Huf-Lattich.

M. Tyroff sculps.

EXODI Cap. XXX. v. 34. 35.
Unguis odoratus, Moschus.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 34. 35.
See-Nagel Zibeth.

G. D. Heiman sculps.

mus *Plinium* L. XXXII. c. 10. *Inuenio apud quosdam Oſtracium vocari, quod aliqui Onychen vocant, hoc Suffitum Vuluæ pœnis mirè reſiſtere. Odorem eſſe Caſtorei, meliusque cum eo uſtum proficere.* Plura habet *Dioſcorides* L. II. ὄνυξ ἐστὶ &c. *Onyx eſt Conchylii operculum Purpuræ operculo ſimile. In India reperitur, in Nardiferis paludibus. Proinde odoratus eſt, quia Conchylia Nardo paſcuntur. Colligitur, poſtquam æſtus Paludes deſiccauit. Præſtat ſubalbus & pinguis, qui è Mari Rubro affertur. Babylonius niger eſt & minor. Ambo ſunt boni odoris, cum ſuffiuntur, Caſtorei odorem aliquem referentes.* In Arabum ſcriptis frequentior hujus *Unguis*, quem *Odoratum* vocant, fit mentio, quàm apud Græcos & Romanos. Superfluum tamen judico, adferre Textus ex *Avicenna*, *Alchalil*, qui optimos *Ungues* dicit eſſe *Koraſios*, & ex *Baharain*, profundè rubros, poſt *Perſicos*, ad nigredinem declinantes, poſt Ungues ex *Docran*. *Alkazuin Tract. de Animal.*

Lucem majorem adhuc Textui noſtro fœneratur Indiæ Plinius *Georg. Euerhardus Rumphius in t' Amboinſche Rariteitkamer* L. II. c. 17. p. 87. exactius quam ulli alii *Unguem odoratum* deſcribens, cui & ille nomen שְׁחֶלֶת tribuit, Malabares *Unam*. Tollit is è medio omne, quod circa hanc rem remanere poſſet, dubium, docetque nos, eſſe *Unguem* hunc non *operculum* ſolius *Purpuræ*, ſed omnis generis *Muricum*, baſinque eſſe in omni India omnium Suffituum, quemadmodum Aloe eſt Pillularum. *Deze Unguis*, ita ille, *heet ook* onyx marina, *en is door gheheel Indien een bekent Reukwerk, zynde de baſis of't voornaamſte onder alle Reukwerken (Thymiamata) te weeten, die men op Koolen rookt, of waar mede men perfumeert, gelyk de Aloe is onder de Pillen, zy heeft aan zich zelven geen aangenaamen reuk, maar in groove Stukies gebrokenen op Koolen gelegt, riekt ze eerſt als gebrande Garneelen, maar trekt terſt ond naar Bernſteen, of, zo Dioſcorides wil, naar Caſtoreum, zo dat ze alleen gerookt geen groote lieflykheid heeft, maar onder ander Reukwerk gemengt, geeft dezelve, am zoo te ſpreeken, zyne mannelyke Kracht, en duyr Zaamheit; want om dat neeſt alle Reukwerken beſtaan uyt Zoodanye houten, Reſinen en Zappen, die een Zoete, bloemachtige of geilen reuk hebben, zuo moet men den Zeenagel daar onder mengen, om zee Krachtig een duurzaam ze maaken.* Deſcribit porrò exactiſſimus hic Scriptor nouem Unguis odorati diuerſas ſpecies, earum figuram, Loca natalia, utendi & cum aliis Thymiamatibus miſcendi modum. Sunt autem hæ

1. *Onyx major ſiue Taurina*, Muricis majoris Operculum.
2. *Onyx ſecunda*, Malabaribus *Unam Caſturi*, i. e. *Unguis moſchata*, Purpuræ operculum.
3. *Onyx minima & moſchata*, Muricis ramoſi minoris operculum.
4. *Onyx quarta*, *Buccinæ Tritonis.*
5. *Onyx quinta*, *Buccinæ Aruanæ.*
6. *Onyx ſexta*, *Hauſtelli & Tribuli.*
7. *Onyx ſeptima.*
8. *Onyx octaua*, *Muricis minoris*
9. *Onyx nona*, Cochlearum minorum in paludoſis viuentium, quæ videtur eſſe *Onyx Dioſcoridis.*

Synonyma tandem affert *Unguis odorati*, quæ ſunt, *Onyx marina*, *Conchula Indica*, *Blattion Byzantion*, *Blatta Byzantia*, Arabibus, *Adfaro tibi*, *Adfar al tibi. Plinio* L. XXXII. c. 10. *Oſtracion.* Hebr. *Schecheleth.* Malab. *Unam* & *Unam Carbou.* Boetonenſibus *Lacca nuga*, Amboynenſibus *Laynoa natta*, Chinenſibus *Lepi* & *Hiole.* v. Fig. D. Errauit proin, ſi tanti viri lapſus error dici meretur, *Bochartus*, qui ab Hebræis Doctoribus, Radicem heic, Aroma, vel Plantam aromaticam *Unguis* nomine intelligentibus *Bdellio* ſuum dat ſuffragium, quod à *Damocrate* & *Galleno* vocetur βδέλλα ὄνυξ, quia nempe βδέλλιον eſt ἔοικος ὄνυχοι, *Ungui ſimile* læuore ſcilicet & ſplendore, Arabicum nempe & Saracenicum, Bactrianum item, cui *nidor ſiccus, multique candidi Ungues*, teſte *Plinio* L. XII. c. 9. & quia eidem *Bdellii arbor nigra eſt magnitudine oleæ*; in ſubſidium inſuper trahit *Bochartus* Etymologiam, deducens שְׁחֶלֶת à שָׁחַל *nigrum eſſe*, *nigreſcere.* Cui ſententiæ id inter alia obſtat, quòd Bdellium nullibi Suffimentis immiſceatur. Nullius tandem valoris eſt *Oleaſtri* opinio, qui שְׁחֶלֶת habet pro odorato ſudore *Zibethicæ Felis*, quæ שחל dicatur, quum conſtet, ante Arabes, qui primi Africæ interiora penetrarunt, hoc Animal, ejusque Odoramentum prorſus fuiſſe incognitum. Manebimus proin in Ungue odorato; ſiſtentes nihilominus *Catum* ſiue *Felem Zibethicam* Fig. E.

TAB. CCXVII.

TErtium Suffitus Sacri Ingrediens eſt חֶלְבְּנָה *Chelbnah*, quod ab omnibus Interpretibus, veteribus atque modernis, explicatur per *Galbanum* χαλβάνη, quæ voces ab ipſa Hebræa origine deſcendunt. Gummi hoc ita deſcribit *Dioſcorides* L. III. c. 97. χαλβάνη ὁπὸς ἐστιν νάρθηκος &c. *Galbanum ſuccus eſt naſcentis in Syria Ferulæ, quod nonnulli Metopium vocant. Maximè laudatur cartilaginoſum, merum, Thuris effigiem præbens, pingue, minimè lignoſum, retinens nonnihil adjecti ſeminis, & Ferulæ, graui odore, neque valde humidum, neque nimis aridum.* Jungo deſcriptionem *Hermanni Mat. Med.* p. 261. Eſt ſubſtantia gummoſa & reſinoſa, pinguis, ceræ inſtar ductilis, Ammoniaco ſimilis, aſt ex variis albentibus & ſplendentibus granis in maſſam coacta, ſaporis ſubacris, ſubamari, nauſeoſi, odoris fragrantis grauis, odor & ſapor idem qui Ammoniaci, minor tamen. Ubi id obſeruandum, eſſe Gummi-Reſinam, utpote quod accenditur Igne, ut Reſina, & Aquâ ſoluitur, ut Gummi. Plantam ipſam, unde promanat, *Ferulam Galbaniferam* vocat *Lobelius Obſ.* p. 52. Icon. p. 779. *Joh. Bauhin. Hiſt. Plant.* L. XXVII. p. 52. *Ferulaginem latiore folio* C. *Bauh. Pin.* 148. & optimam Ferulæ Iconem ex communicatione *Tournefortii* exhibet *Pomet Hiſt. des Drog.* L. VII. c. 23. Deſcriptio hæc eſt apud Moriſon *Hiſt. Plant. Oxon.* p. 309. Radix longa alba brachialem craſſitiem obtinet, ex qua vulnerata Lac pingue & coagulatum copiosè manat. Folia pediculis longis, cauis, digitali craſſitudine adnexis omnium ampliſſima, ex quamplurimis ſegmentis Fœniculi more diuiſis, ſed breuioribus & latioribus, ad glaucum colorem argenteumue, præſertim in aduerſa parte, tendentibus, aliquantulum in latitudine compreſſis gaudent. Caulis erigitur altiſſimus, imo quinos aut ſenos Cubitos altus, craſſus, geniculatus, ſubſtantia fungoſa farctus, in ſuperiore parte diuiſus: Umbellæ ſunt rotundæ ex floſculis luteis reflexis compoſitæ, quibus delapſis ſuccedunt Semina lata foliacea, compreſſa, ſubrotunda, ſubnigra, exterius triplici linea ſtriata interius duplici fibrilla donata. Fig. F. Characteres eſſentiales Ferulæ videſis ad marginem lit. f.

Quartum tandem Thymiamatis à DEO præſcripti Ingrediens eſt לְבֹנָה זַכָּה *lebonah Zacah*, *Thus mundum*, ſine dubio *Thus maſculum*, de quo *Plinius* L. XII. c. 14. & *Virgilius Eclog.* 8. Verbenasque adole pingues, & maſcula Thura λίβανος ὁ ἄῤῥην &c. *Maſculum Thus Stagonias appellatum, ſuapte natura rotundum: tale autem individuum eſt, candidum cum frangitur, intus pingue, in ſuffitu ſtatim ardens. Dioſc.* L. I. c. 82. Nam datur & minoris pretii, Indicum, ὑπόκιῤῥος, καὶ πέλιος τὴν χρόαν, *fulueſcens & colore liuens*, Arabicum item & in Smilo naſcens dictum Κοπίσκον, μικρότερον καὶ κιῤῥότερον, *minus & fuluius*, nec non ἀμωμίτης *alioqui candidum, quod, dum mollitur, Maſtichis more digitis cedit.* Thuris hanc dat deſcriptionem *Hermannus Mat. Med.* p. 266. Eſt Subſtantia reſinoſa ex flauo palleſcens, & ſplendeſcens, in guttas Maſtichi ſimiles, ſed majores, concreta & indurata, collecta ex Arbore ſpinoſa Arabica thurifera, ſaporis amaricantis reſinoſi, odoris fragrantis. Ratione figuræ eſt vel *Indicum*, quod eſt in glebis, vel *mammoſum*, quod eſt in guttis, vel *maſculum*, quod eſt in granis. Arbor ipſa *Plinii* & *Dioſcoridis*, ætate incognita ſatis. En teſtem *Plinium! Arboris Thuris quæ ſit facies, non conſtat, à nullo enim Latino, quod equidem ſciam, tradita: Græcorum verò exempla variant. Alii folio Pyri minore duntaxat herbidi coloris prodidere. Alii Lentiſco ſimilem ſubrutilo folio, quidam Terebinthum eſſe, & hoc viſum Antigono Regi, allato frutice. Juba Rex iis Voluminibus, quæ ſcripſit ad Cajum Cæſarem, Auguſti Filium, ardentem fama Arabiæ, tradit, contorti eſſe caudicis, ramis Aceris, maximè Pontici — Cortice Lauri eſſe conſtat, quidam & folium ſimile dixere. — Qui mea ætate Legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt.* Ex Recentioribus *Thevetus* Arborem Thuriferam confert cum Pinubus reſiniferis. Quam heic jungo Iconem, mutuò petita eſt ex *Pomet.* Lib. VII. c. 37. Cæterum notum ex Hiſtoria profana, Thuris uſum fuiſſe etiam Gentilium Diis, uti nunc adhuc eſt Romano-Catholicæ Eccleſiæ Altaribus, ſacrum. v. Fig. G.

Sunt equidem hæc, de quibus hactenus, quatuor Thymiamatis Sacri Ingredientia, quibus inſuper addunt Judæi alias ſpecies, memorandas duntaxat, haud fuſius deſcribendas. 1. eſt *Myrrha*. 2. *Ketzia*, *Agallochum*, vel *Zingiber*, vel *Caſia*. 3. *Spica Nardi;* 4. *Crocus*. 5. *Coſtus*. R. *Juda Leon* habet inſuper duas, *Kilupha* & *Kinamon*. *Buxtorffius* tres, *Kilupha*, *Kane* & *Kinamon*. *Rittangelius* quatuor, *Kilupha*, *Kinamon*, *Maale Aſchan*, & *Ambram*. Nec Sanè deſunt Argumenta, plura fuiſſe ultra recenſita quatuor ad uſum Thymiamatis Sacri ingredientia. *Joſephus*, qui & ipſe Sacerdotali munere fungebatur, memorat generatim plura alia. *Ant. Jud.* L. III. c. 10. ubi poſtquam recenſuit quatuor Species Olei ſacri in Sacro Textu expoſitas, ita pergit. πολλὰ δ' ἐστὶ ταῦτα καὶ ποικίλα κατὰ τὴν σκηνὴν ἐπὶ τὰ χρυσᾶ θυμιατήρια, μεγάλης πάνυ τιμῆς ὄντα συνεφέρετο. Ὧν παραλείπω τὴν φύσιν ἐκδιηγεῖ-

EXODI Cap. XXX. v. 34. 35.
Chelbnah, Lebonah.

II. Buch Mosis Cap. XXX. v. 34. 35.
Galban, Benjhrauch.

M. Tiroff sculps.

EXODI Cap. XXXII. v. 2.
Israelitæ ἐνωτιοδώται.

II. Buch Mosis Cap. XXXII. v. 2.
Beytrag zum Kälber-Dienst.

G. D. Heuman sculps.

Exodi cap. XXXII. v. 4.
Aaron μοσχοποιος.

II Buch Mosis Cap. XXXII. v. 4.
Aaron bildet ein Kalb.

M. Tyroff sculps.

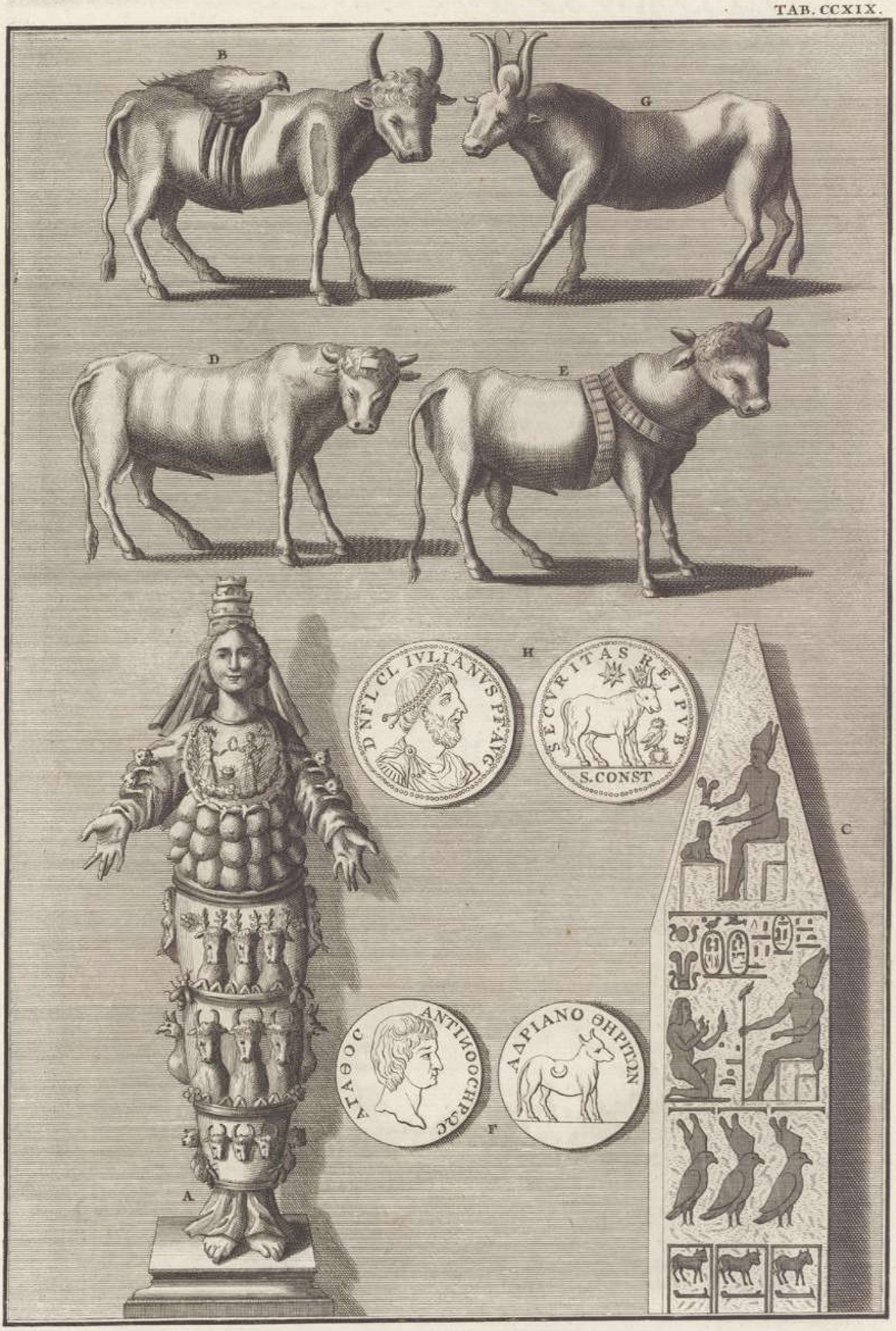

Exodi Cap. XXXII. v. 4.
μοσχολατρεια Ægyptiorum.

II. Buch Mosis Cap. XXXII. v. 4.
Egyptischer Kälber-Dienst.

G. D. Heüman sculps.

ἐκδιηγεῖσθαι, μὴ δι' ὄχλε γένηται τοῖς ἐντυγχάνεσι. *Offerebantur deinde multa & varia ſuper Altare aureum adolenda, precioſa valde, quorum naturam, ne ſim prolixitate Lectori moleſtus, recenſere ſuperſedeo.* Siracides quoque XXIV. 17. 18. ubi Sapientiam Diuinam Thymiamati Sacro comparat, aliquas enumerat ſpecies, quarum hactenus non fecimus mentionem. *In modum Cinamomi & Aſpalathi* (ἀσπάλαθος) *odorem ſpiraui aromaticum, & ut præſtantiſſima Myrrha ſuauiter redolui, ut galbanus, ut Onyx, ut Stacte, Thurisque nidor in Tabernaculo. (Sicuti Cinnamomum, & balſamum aromatizans odorem dedi: quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris: Et quaſi ſtorax, & galbanus, & ungula, & gutta, & quaſi Libanus non inciſus vaporaui habitationem meam, quaſi balſamum non miſtum odor meus.)* Et in Textu noſtro bis mentio fit Aromatum, per quæ quidem intelligi poſſent modò recenſita. Sanè *Calamum* quoque fuiſſe adhibitum conſtare videtur ex Jeſ. XLIII. 23. 24. ubi DEUS teporem in Cultu ſacro populo ſuo exprobrat. *Nec ego te coegi, ut ſeruires oblatione Minha, neque negotium tibi feci Thure. Non emiſti mihi pecunia Calamum. (Non obtuliſti mihi arietem holocauſti tui, & victimis tuis non glorificaſti me: non te ſeruire feci in oblatione, nec laborem tibi præbui in thure. Non emiſti mihi argento Calamum)*

Illuſtrando Textui noſtro inſeruiunt, quæ de *Ægyptiorum Suffimentis* tradit *Dioſcorides* L. I. c. 24. ſpeciatim de Κῦφι, quo Sacerdotes eorum ſunt uſi. Compoſitio hæc eſt: Κυπείρε ἡμίξεσον &c. *Cyperi dimidium ſextarium, cum pari Baccarum Juniperi adultæ modo: uuæ paſſæ pinguis, exemptis vinaceis minas duodecim, reſinæ repurgatæ minas quinque, Calami & Junci odoratorum & Aspalathi, ſingulorum minam, Myrrhæ duodecim, vini Veteris ſextarios nouem, cum duabus mellis minis: uuam paſſam detractis vinaceis tuſam cum vino & Myrrha ſubigito: cætera tuſa & cribrata adjicito, die uno humorem combibere ſinito, dein mel coquito, dum ſibi glutinis aſciſcat craſſitudinem, eliquatam Reſinam accuratè permiſceto cum reliquis diligenter contritis, & in fictile vas recondito.* Addit *Plutarchus Iſid. & Oſirid.* coxiſſe Sacerdotes maſſam hanc Diis ſacram non ſine ceremoniarum ſuperſtitioſarum ambagibus, recitantes inter præparandum ſacras ſuas literas.

TAB. CCXVII. A. CCXVIII. CCXIX.

Exod. Cap. XXXII. verſ. 4.

Qui ſumens de manu illorum finxit illud Stilo, & fecit hoc ipſum, Vitulum fuſum. Et dixerunt: Iſti ſunt Dii tui O Iſrael, qui effecerunt, ut aſcenderes à Terra Ægypti.

Quas cum ille accepiſſet, formauit opere fuſorio, & fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi ſunt Dii tui Iſrael, qui te eduxerunt de Terra Ægypti.

ITa Populus DEI, peculium illud ſuum, putidiſſimo Creaturarum abuſu, fit Idololatra, *mutat Gloriam ſuam in ſimilitudinem Bouis comedentis Herbam.* Pſal. CVI. 20. *(Et mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli comedentis fœnum.)* τὴν δόξαν τε ἀφθάρτε ΘΕΟΥ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος — τετράποδος Rom. I. 23. Commutatur Metallorum perfectiſſimum in Baalem, imo in בֹּשֶׁת *pudorem, confuſionem,* quo Epitheto Idola veniunt Jer. III. 24. Exuunt non Religionem duntaxat, ſed omnem Rationem, Iſraëlitæ, dum pro DEO habent, quod ipſi manibus fingunt. Et en, ipſe DEI Summus Sacerdos Aharon conſilia pro turpiſſima Idololatria impertit: *abrumpite*, inquit v. 2. *Inaures aureas, quæ pendent in auribus uxorum veſtrarum, filiorum veſtrorum, & filiarum veſtrarum, & adferte ad me*, ſcilicet ut inde Idolum conflem. Aures dat, ſeu metu, ſeu alio affectu ductus, populo inſanienti, contra diſerta verba Legis Exod. XX. 23. *Non facietis me, Deos argenteos, nec Deos aureos facietis vobis.*

Ambiguitas vocum צור *Tſur*, & חֶרֶט *Cheret* anſam dedit duplici Verſioni: notat prius Vocabulum *ligare* & *formare*, poſterius *marſupium* & *ſtylum.* Hinc alii Textum noſtrum ita reddunt; & *ligauit* (recondidit) *illud* (Aurum) *in marſupio:* alii *formauit* (finxit) *illud Stylo*, & plerique quidem poſt Græcos Interpretes. Priorem ſenſum cum *Jonathane* præfert *Bochart. Hieroz.* P. I. L. II. c. 34. conferens Jeſai. XLVI. 6. *Prodigunt Aurum ex marſupio, & argentum in bilance appendunt, mercede conducunt conflatorem, & faciunt ex illo DEUM. (Qui confertis aurum de ſacculo, & argentum ſaterâ ponderatis: conducentes aurificem, ut faciat Deum.)*

Nec non Jud. VIII. 24. 2. Reg. V. 23. quibus binis locis voces prædictæ controuersiæ eodem occurrunt sensu, & in eadem constructione. Mitto interim Judæos Astrologos, qui Vitulum hunc in Tauri Signo volunt formatum, & aniles fabulas eorum de pondere Vituli 125. Talentorum Auri. Hæc narrasse est refutasse.

Sed cur Aharon elegit Bouinum ex animantibus genus, quo cum conferri aliàs solent, & in probrum, stupidissimi Hominum? cur non splendidissimum illud Sidus, Solem? cur non Luminare majus alterum, Lunam? An quòd Boum sacrificiis maxime fuerit delectatus? an DEUM exhibere voluit sub adeò ridiculo Schemate, ut populo absurditatem Idololatriæ ostenderet? An quòd viderit DEUM *Cherubo*, id est, ut integro Libro explicare nititur *Moncejus*, *vitulo* insidentem? An quòd Bos in Ægypto juxta sepulcrum Josephi statueretur tanquam viro in Agricultura cooperans? quod vult Auctor *Scripturæ Mirabilium* sub *Augustini* nomine L. I. c. 15. Fauet huic sententiæ, quòd cultus *Serapidis*, vel *Sarapidis*, quem cum *Apide* eundem faciunt, à Veterum nonnullis referatur ad ipsum *Josephum*. *Julius Firmicus de error. profan. relig.* c. 14. *Ruffin. Hist.* L. II. c. 23. *Suid.* in Σάραπις. An, quod *Philoni* placet, *Taurus* aureus *Typhi* seu *Typhonis* in Ægypto maximè culti fuerit simulacrum? Quæ de his opinionibus vel pro dici possunt, vel contra, pro more suo eruditissimè explanat *Bochartus* l. c. *Philoni* ex parte accedens, & vitulinæ superstitionis originem ex Ægypto arcessens, ubi *Memphitarum* DEUS fuit *Apis*, *Heliopolitarum Mneuis*, sacra vacca *Momemphitarum*. *Strab.* L. XVII. Patrocinantur huic explicationi præter Historiam profanam Exod. VIII. 26. Jos. XXIV. 14. Ezech. XX. 7. 8. XXIII. 3. 8. Act. VII. 39.

Illustrandæ inprimis illi sententiæ, quæ μοσχολατρείαν ex Ægypto mutuatur, inseruiet Fig. A. Græco-Ægyptiorum *Isis* multimammia, siue *Cybele*, magna Deûm mater, fœmina turrito vertice veluti triplicis Coronæ Diademate fastigiato, capillitio veloque undatim diffuso spectabilis: pectus binis simulacris corymbo inclusis, supra quorum Capita Cancri & Capricorni figura eminent: Brachia quadruplici Leonum accubitu grauantur: Venter Pectusque multiplici uberum mammarumque protuberatione turget: Femora Tibiæque conico vase triplici Animalium serie induuntur: prima series hinc inde duo Idola Ægyptia, deinde tria Ceruina Capita binis floribus & Apibus stipata continet: secunda turbinatorum femoralium series binos Dracones, quibus intermediant tria bouina Capita, exhibet: tertiam seriem bina Leonina Capita, quibus tria pariter Vitulina Capita intermediant, subjunctis binis hinc inde Apibus, constituunt: totum denique simulachrum extremorum pedum lineo vestitu tectorum nuditatem pandit. Ex *Kircher. Oedip. Ægypt.* T. I. Synt. III. p. 190.

Fig. B. *Apidis* figura cum Cornubus Lunæ, quadrato candore in pectore, Aquilæ figura in Dorso: ex eodem p. 200.

Fig. C. sistit fragmentum obelisci Psammetici, ubi tres visuntur Boues, in ambitu concipiendi 12. *Oedip.* cit. T. III. p. 213.

Fig. D. Apis ex Cimeliarchio *Welseriano* apud *Bornmeister de Errorib. Historicor. Gentil.* p. 12.

Fig. E. Apis ex Cimeliarchio *Ebneriano* ap. eundem.

Fig. F. Nummus Antinoi in honorem percusus ab Hadrianotheritis Urbis in Moesia ab Hadriano extructæ incolis, in cujus una facie Antinoi imago, cum Inscriptione ΑΓΑΘΟC ΗΡΩC ΑΝΤΙΝΟΟC i. e. *Bonus Heros Antinous*, ab altera *Apis cum Luna bicorni*, ΑΔΡΙΑΝΟΘΗΡΙΤΩΝ ex *Spanhem. Diss. de Præst. Numism.* p. 654.

Fig. G. Apis ex Museo *Jacobi de Wilde Signor. Antiq.* Tab. XII. in fronte gerens sistrum.

- - - - - - - Nilotica Sistris
Ripa sonat, Phariosque modos Ægyptia ducit
Tibia, submissis admugit cornibus Apis.

Claudian. de 4. Honor.

Fig. H. Juliani Numus etiam ad Apidem referendus. *Beger Thes. Brand.* p. 281.

TAB.

EXODI Cap. XXXII. v. 20.
Moses ΜΟΣΧΟΛΕΤΩΡ.

II. Buch Mosis Cap. XXXII. v. 20.
Das zerstörte Golzen-Kalb.

G. D. Heiman. sculp.

TAB. CCXX.

Exod. Cap. XXXII. verſ. 20.

Et tollens Vitulum, quem fecerant, combuſſit (eum) Igne, & comminuit eum in puluerem, & ſpargens in Aquam potum dedit filiis Iſrael.

Arripiensque vitulum, quem fecerant, combuſſit, & contriuit usque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſrael.

Auri potabilis, de quo paſſim multus eſt ſermo, controuerſia multa, tres fere occurrunt Species, 1. eſt fuſum illud Igne, quod juſta penè rabie conciti Peruani φιλοχρύσοις illis, & nil niſi Aurum ſitientibus, Hiſpanis infudiſſe leguntur, remedium vel potius Venenum crudele crudelitati vel φιλοχρυσίᾳ exceſſiuæ oppoſitum. 2. Tinctura illa Chymicorum, Aurum nempe in Menſtruo innocenti uniuerſali ſolutum, tantopere apud Chymicos, altioris inprimis Ordînis Alchymiſtas, decantatum, aureum Adeptorum Vellus, & contra Morbos quosuis, ſi Diis placet, Panacæa. 3. Aurum noſtrum Moſaicum, quod vir DEI, in omni Ægyptiorum Sapientia eruditiſſimus, ſoluit, & Iſraelitis potandum dedit, ut per quod peccaſſent punirentur per idem. Auro nempe peccauerunt Iſraelitæ, & Aurum in ſubtiliſſimos puluiſculos ſolutum abſorbere debebant μοχολάτρεις in ſui pudorem, & abominationis turpiſſimæ memoriam.

Sunt Hebræorum multi perſuaſi, fuiſſe potum hunc docimaſticum, diſtinxiſſe Idololatras ab innocentibus, planè ſicuti potus ille amarus Adulteram vel debebat criminis ſui conuincere, vel innocentem ſuſpicione liberare. Num. V. 27. & fuiſſe criminis reos, hos ipſos 3000. qui à Leuitis fuere trucidati. Addunt inſuper recutiti, intumuiſſe reis, uti adulteris illis, Ventres, coaluiſſe ora, in Aurum commutatas fuiſſe Barbas. Quas Fabulas ſuis remitto Authoribus. Præſentis inſtituti eſt inprimis, inquirere in proceſſum illum Chymicum, quo Moſes ſoluerit Aurum, reddideritque potabile. *Aurum* eſt, ſi quod aliud Metallum, vel Minerale, quod Phyſicorum & Chymicorum exercuit, & tantùm non excruciauit ingenia, Metallorum denſiſſimum, Corporum omnium grauiſſimum, in ipſo ſubſidens Mercurio, tractabile tamen ita, ut præ Metallis omnibus ſit in tenuiſſima folia malleabile, in ſubtiliſſima fila ductile. Oſtendit ſanè Celebris *Hallejus Transact. Philoſoph.* n. 194. Unicum Auri granum diuiſibile eſſe in partes 10000. adhuc viſibiles, unde *Keill. Introd. ad Phyſ.* p. 40. demonſtrat, pollicem Auri Cubicum diuiſibilem eſſe in 47619047. partes, quæ haud effugiant viſum. Juxta computum citati modò *Halleji* folium Auri, quo inaurari ſolent argentea fila, non craſſius eſſe $\frac{1}{124500}$. pollicis, ut proin Cubus $\frac{1}{1000}$. pollicis dictarum ſubtilium partium contineat 243000000. Non proin, quod videmus, obſtat ſumma Corporis hujus denſitas atque ſoliditas, quâ omni Igni eſt intuictum, quo minus in particulas reſolui queat ſubtiliſſimas: imò docet Illuſtris *Newton opt.* p. 228. plura Metallo huic ineſſe ſpatia vacua, quàm quidem ſolidas partes, quoniam globum aureum undique clauſum transſudet Aqua. Sola hactenus *Tſchirnhuſii* Lens Superioritatem aliquam affectauit in Aurum, ut à penetrantiſſima vi Radiorum in Foco concentratorum euaporet aliquid, reliquo Auro mutato in Vitrum coloris violaceo-purpurei, minoris quoad ſpecificam Grauitatem ponderis, quàm Aurum eſt ipſum, quod Vitrum poſtea non facile eſt ope Ignis ordinarii in Metallum ſuum reducibile. Videatur *Hiſt. de l'Acad. Roy.* 1702. p. 36. *Memoir.* 145. Conſtat ex hactenus dictis, & per Experimenta demonſtratis, conſtare Aurum partibus ab inuicem ſeparabilibus, & in infinitas ſubtiliores alias diuiſibilibus. Id nos docet ordinaria Aurifabrorum & Monetariorum Praxis, qua Aurum ſoluunt Aquæ Regiæ menſtruo in minutas adeò particellas, quæ viſum omnem fugiunt, nec niſi euaporatâ ſenſim Aquâ eidem redduntur, nil interim de pondere decedente. At enimverò non eſt hæc Auri in Aqua Regia ſolutio, quam tantis conatibus quærunt Chymici, qui volunt vel pulverem, vel Liquorem, ex Auro quidem paratum, verùm in idem hoc Metallum haud reducibilem. Qui hoc poſſidet Arcanum ἀρχιπετὴς, Adepti inter Philoſophos per Ignem meretur titulum. Neque hujusmodi ſolutio fieri debet per Menſtrua acria, corroſiua, ſed per inſipida, & innocua prorſus, aliisue modis. Et prætendunt hi vel Aurifices, vel Auri deſtructores, exercuiſſe Arcanum hocce maximum Chymicum Moſen, idque probare nituntur non duntaxat ex Textu, verùm & inprimis ex Deuter. IX. 21. *Pec-*

catum veſtrum, nempe vitulum, tuli, & Igne illum combuſſi, & contudi eum molendo, idque benè, donec puluis fieret tenuis, abjecique puluerem ejus in Torrentem, qui è Monte defluit. (Peccatum autem veſtrum quod feceratis, id eſt vitulum, arripiens, igne combuſſi, & in fruſta comminuens, omninòque in puluerem redigens, projeci in torrentem, qui de monte deſcendit.)

Quæſtio igitur heic enodanda attinet Proceſſum ipſum, modum, quo ſummus Adeptorum Moſes uſus fuerit in executione ejus, quod de ſeipſo teſtatur. Ducit illa nos veluti manu ad diuerſi generis chymicas operationes, eas cumprimis, quarum veſtigia extant in Scriptis viri θεοπνεύστου. Non ſanè ſufficiebat Vituli *fuſio*, ſiue transfuſio Auri ex Quadrupedis forma. Scopus Moſis erat totalis Idoli deſtructio, ut & omnis ejus memoria animis Iſraelitarum auelleretur, & omnis occaſio Idololatriæ Ægyptiacæ, ex reſidua Auri maſſa noua fingendi Idola tolleretur.

Neque ſuffena erat *Limatura*, qua quidem in ſubtiliſſimos vertitur puluiſculos Aurum, ſed qui leui operâ in unam Maſſam refundi poſſunt. Hi ſiquidem puluiſculi, utut ſubtiliſſimi, protinus cadunt ad Aquæ fundum, propter ſpecificam ſuam Grauitatem, quæ ad Aquam ſe habet ut 19. ad 1. quo fundamento nititur modus lauandi Aurum in Aquis χρυσοπλύσεις, Arenam auriferam ſecum vehentibus, nec non in officinis metallicis.

Scopum pariter non tetigit *diductio in laminas* & *læuigatio*, proceſſus operoſus nimis & longus pro integro Vitulo, qui dubio procul fuerat notabilis magnitudinis. Conſtat id ex Epiſtola *Joelis Langelotti*, qui longo labore Aurum foliatum in mortario teri & tundi juſſit in ſubtiliſſimum quendam nigri coloris puluerem, ex quo per Retortam elicuit Tincturæ rubicundæ parum, quæ in Spiritu Vini ſoluta ſpem dederat veri Auri potabilis.

Adſunt in Textu tres circumſtantiæ, quæ viam nobis ad Ratiocinia pandunt, *combuſtio*, *contuſio*, & *molitio*, denique *abjectio* ſiue projectio puluеris. Harum operationum prima difficillima eſt, portam tamen aperit ad reliquas duas, & clarè ſatis nos docet, Auri ſolutionem non factam fuiſſe per *Viam humidam*, ut Philoſophi per Ignem loqui amant, ſiue, per Menſtrua ſalina corroſiua, ſed per *viam ſiccam*, Ignem. Fuiſſet ſolutio illa impotabilis prorſus, utpote qua momento citius Ventriculus atque Inteſtina fuiſſent corroſa, tanquam promtiſſimo acerrimoque veneno: de hujusmodi autem ſeu doloribus acerrimis ſeu mortibus ſubitaneis ne γρὺ quidem legitur in Hiſtoria Sacra. Neque uti Moſes potuiſſet, quod eadem via prodit, *Auro fulminante*, hoc quippe propter grauitatem ſuam illicò fundum in Aqua petit: & unde, quæſo, ſumſiſſent Iſraelitæ ſufficientem Aquæ Regiæ quantitatem in Deſerto? Indicat vel ipſa hæc loci circumſtantia, adhibuiſſe Moſen modum & ſimpliciorem longè & promtiorem, fortè non Ignem ſolum, ſed & alia, quæ intermiſcuerit corpora, quibus particulæ Auri fuerint ab inuicem diuiſæ. Hunc ſummum Artis Alchymiſticæ apicem ſibi ſolis vindicant, ſi qui ſunt, adepti: ut proin de Artificio hocce, ſilente Scriptura, nîl nobis conſtet certi. Idem hoc Sacrarum Literarum ſilentium impedit, quò minus determinare poſſimus, an *Auri* illa *deſtructio completa* fuerit, an *incompleta?* id eſt, an Auri à Moſe paratus puluiſculus reducibilis fuerit in Aurum, nec ne? quod ultimum prætendunt Alchymici. An item additamentum illud fuerit ſulphureæ naturæ, vel ſalinæ, Mercurialis, Saturninæ? Nam omnibus hiſce modis, ſpeciatim Amalgamatione, Aurum puluerisari, moli, & potabile reddi valet. Vult *Bochartus Hieroz.* P. I. L. II. c. 34. fuiſſe Aurum in ſubtiliſſimam ſcobem elimatum, & ex *Joſephi Ant.* L. VIII. c. 2. allegat Solomonis Equites, qui ψῆγμα χρυσίε, id eſt, ſcobem auream quotidie capillis, ut nos Amylum, Lycopodii aliumue puluerem, capillitiis ſic inſperſerint, ut ſolis repercuſſu illuminati ſplenderent. *Gallienum* item, quem *Trebellius crinibus ſuis Auri ſcobem aſperſiſſe:* & *Commodum*, quem *Spartianus capillo ſemper fucato & illuminato* fuiſſe tradit. Et *molitionem* ita laudatiſſimus Scriptor explicat, quòd Moſes vitulum paulatim attriuerit, atque ita in Scobem atterendo contuderit, ut ramenta Auri tam minuta fuerint, quàm quæ in piſtrino ſunt commolita.

Impiam declaramus eorum ex Atheis maledicentiam, qui volunt, Aharonem conſentiente Moſe Stratagemate lucroſo ex Auro Iſraelitis per piam fraudem extorto, ſibique appropriato, reuera formaſſe vitulum aureum, ſed ei poſtea Ligneum duntaxat deauratum ſubſtituiſſe, hoccè combuſſiſſe, cineresque Iſraelitis non aurei, ſed lignei, potandos exhibuiſſe.

TAB.

EXODI Cap. XXXIV. v. 29-35.
Moſes ΜΑΡΜΑΡΤΤΩΔΗΣ.

II. Buch Moſis Cap. XXXIV. v. 29. 35.
Der glänzende Moſe.

G. D. Heiman sculpt.

TAB. CCXXI.

Exod. Cap. XXXIV. verſ. 28. 29. 30. 34. 35.

28. Fuit autem (Moſes) illic cum DOMINO quadraginta dies & quadraginta noctes, nec panem edens, nec Aquam bibens. —

Fecit ergo ibi cum Domino Moyſes quadraginta dies & quadraginta noctes: panem non comedit & aquam non bibit. —

29. Factumque eſt quum deſcenderet Moſes de Monte Sinai, erant duæ Tabulæ Teſtimonii in manu Moſis, quum deſcenderet (inquam) de Monte. Moſes autem neſciebat, quod radios ejacularetur cutis faciei ejus ex colloquio diuino.

Cumque deſcenderet Moyſes de monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas teſtimonii, & ignorabat, quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini.

30. Aharon verò & omnes filii Iſrael viderunt Moſen, & ecce radios ejaculabatur cutis faciei ejus, ut ad eum accedere formidarent.

Videntes autem Aaron & filii Iſrael cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè accedere.

34. Rurſum quum ingrederetur Moſes in conſpectum DOMINI, ut cum eo loqueretur, auferebat Velum, donec egrederetur. Et egreſſus loquebatur cum filiis Iſrael, quæ juſſus fuerat.

Quod ingreſſus ad Dominum, & loquens cum eo, auferebat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Iſrael omnia, quæ ſibi fuerant imperata.

35. Videbantque filii Iſrael faciem Moſis, quod radios ejacularetur cutis faciei Moſis, tum reduxit Moſes velamen ſuper faciem ſuam, donec ingrederetur ad loquendum cum eo.

Qui videbant faciem egredientis Moyſi eſſe cornutam, ſed operiebat ille rurſus faciem ſuam, ſi quando loquebatur ad eos.

DE Miraculo Jejunii hujus Moſis quadrageſimali commodior, quam heic, dabitur, εἰ ὁ ΘΕΟΣ θέλοι, ſcribendi occaſio, ſi peruenerim ad ἀντίτυπον Jejunium quoque quadrageſimale CHRISTI.

Quæ in Homine conſpicio cunque, mira ſunt. In eo non vides niſi Cutem, eamque opacam, & tamen, ac ſi pellucida foret, in ea, & per eam, oculis ipſis patent interiora, imò, quod magis eſt mirum, Animus ipſe, Cogitationes, Voluntas, Affectus. Eſt inprimis Mentis Speculum *Facies* & Faciei Cutis, non duntaxat intuitu Ventriculi, Hepatis, Lienis, aliorumue nobiliorum Viſcerum, quorum Obſtructiones, aliaue male ſana diſpoſitio pingitur quaſi & deſcribitur in Facie pallida, flaueſcente, contracta, imo vero Mortem ipſam, quæ præ foribus ſtat, præjudicat *Facies Hippocratica*, qua veluti Ædificii Trabes collabuntur, oculi retrò fugiunt, genæ cum tota Facie contrahuntur, & mox machina mortalis corruit. Sed, quod dixi, mirum magis, quod *Facies* ſit *Speculum* ipſius *Mentis*, Entis ſpiritualis, quod Cœlo plus à corpore diſtat. In lineamentis namque Faciei viuis veluti Characteribus expreſſa videas Hominis Cogitationes, Animique motus.

Pateſcent hæc clarius, ſi deſcendas ad ſpecialia. In *Triſtitia* non ſolus aufugit roſeus Faciei color, amabilis ille Lætitiæ index, ſed & ipſe Vitalis color, pendent veluti tenui filo palpebræ, Genæ, Labia, ac ſi mox eſſent corruitura: redditur Vultus obſcurus. Exemplo ſint *Naziræi* illi, quorum *forma nigredine ipſa eſt*

obſcurior, non ſunt agniti in plateis, adhæſit cutis eorum oſſibus eorum, aret ac riget ut lignum. Thren. IV. 8. *(Denigrata eſt ſuper carbones facies eorum, & non ſunt cogniti in plateis: adhæſit cutis eorum oſſibus: aruit & facta eſt quaſi lignum.)* Neque ſunt hujusmodi mutationum cauſæ inuentu vel difficiles nimis vel impoſſibiles. Placuit Creatori Animam, modo licet nobis imperſcrutabili, unire Corpori. Triſtitia irruente prædominium habet ſucci neruei influxus, retrahit & contrahit ſeſe veluti malum fugitura uniuerſa Cutis, opprimitur Sanguinis mole Rota corporis primaria Cor, hinc ſanguinis motus per extrema lentus, conſiſtentia Fluidi illius denſior, totam Cutim obſidet Pallor, toti Corpori imminent obſtructiones.

In *Gaudio* econtra prædominium nanciſcitur Cor, exultat Anima, & proprios veluti transgreditur limites; cum impetu pellitur Sanguis ad Canaliculos extimos, exporrigitur Frons, vultus redditur ſerenus, & veluti accenditur, micant oculi. Exemplo ſint rurſum *Naziræi*, qui *candidiores erant Niue, Lacte nitidiores, rubebant ſpecie præ Margaritis, polities eorum Saphiro ſimilis.* Thren. IV. 7. *(Candidiores Nazaræi ejus niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, Sapphiro pulchriores.)* Et Eccleſiaſt. VIII. 1. dicitur *Sapientia Hominis ſerenum reddere vultum ejus, & vultum impudentem remouere. (Sapientia Hominis lucet in vultu ejus & potentiſſimus faciem illius commutabit.)* Gaudet nempe ſapiens in Veritatis inquiſitione, tranquillus ſeſe & veluti cum piâ ἀδιαφορίᾳ ſubmittens Diuinæ Prouidentiæ in omnibus etiam Aduerſitatibus, Triſtitiâ omni ſuperior, calamitate omni inuictus. Eundem cum Gaudio in Sanguine & Spiritibus effectum ſortitur *Fauor* atque *Beneuolentia.* Hilari vultu me aſpicit, qui mihi vult benè, & hilarem me quoque reddit. Hinc toties gloriatur Regius Pſaltes de *illuminatione vultus diuini ſuper ſe ſeruum ſuum & cordis lætitia.* Pſal. IV. 7. XXXI. 17. LXXX. 4. 8. *(Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine, dediſti lætitiam in corde meo.)*

In Affectu rapidiori adhuc *Ira* & *Zelo* accenditur magis Vultus, Frons ardet, Oculi faces mittunt. Id heic de Moſe dici poſſet, feruorem Deuotionis & Calorem Pectoris erupiſſe in Frontem, totumque Vultum, ex quo conuerſatione uſus eſt familiari cum DEO, accenſus feruido Zelo pro ejus Gloria feruentiſſimas fundens preces. Sed non ſufficiunt hæc enodationi Textus. Indicare videntur circumſtantiæ Affectum plus quàm humanum, & prolucere ex fulgenti Moſe Typus beatiſſimi illius ſtatus, quo Electi erunt glorificati, ab Amore & Amicitia DEI toti irradiati, ardentiſſimi in Amore reciproco, accenſi toti pro Gloria & in laudem DEI, fulgentes ad inſtar Solis. Unde forſan eſt, quòd in Eccleſia Romana *Sanctorum* utriusque Sexus Capita circumdentur *Nimbo:* Hinc & *Cornua* illa, quæ Moſi affingunt Pictores atque Sculptores & ipſi Monetarii, Radiorum è capite Viri DEI promicantium Indices; de quibus fuſius *Carpzov. Diſſ. de Nummis Cornutum Moſen exhibentibus. Vultus* hujusmodi *glorificatos* (utuntur & LXX. in Hiſtoria præſenti voce δεδόξασθαι) tribuebant & olim Gentiles Diis ſuis. Apud *Nonnum Dionyſ.* L. VIII. v. 341. Jupiter habet

- - - - - βλεφάρον ἀκτῖνα σελασφόρον
- - - πρωσώπου μαρμαρυγὰς, καὶ ἀςράπτουσαν ὑπήνην.

- - - - - micantes oculos,
Fulgentem & Vultum & Barbam.

Et forſan ex ipſa Moſaica Hiſtoria petierunt mutuò Perſæ, quod de Zoroaſtre ſuo narrant apud *Dionem Chryſoſtomum*, ἔρωτι σοφίας καὶ δικαιοσύνης ἀποχωρίσαντα, καθ' αὑτὸν ἐν ὄρει τινὶ ζῆν. ἔπειτα ἀφθῆναι τὸ ὄρος, πυρὸς ἄνωθεν πολλοῦ κατασκήψαντος, συνεχῶς τε καίεσθαι. τὸν οὖν βασιλέα σὺν τοῖς ἐλλογιμωτάτοις Περσῶν ἀφικνεῖσθαι πλησίον βουλόμενον εὔξασθαι τῷ Θεῷ, καὶ τὸν ἄνδρα ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ πυρὸς ἀπαθῆ, φανέντα δὲ αὐτοῖς ἱλέων θαῤῥεῖν κελεῦσαι καὶ θῦσαι θυσίας τινὰς, ὡς ἥκοντος εἰς τὸν τόπον τοῦ Θεοῦ.

Nummus, quem appingi juſſi, eſt ex Muſeo proprio, conferendus cum *Waſerianis* & *Carpzovianis* à νομισματοφίλοις.

TAB.

EXODI Cap. XXXVIII. v. 24. ad fin.
Tekupha.

II. Buch Mosis Cap. XXXVIII. v. 24. ad fin.
Heiligthums Steüer.

M. Tyroff sculps.

TAB. CCXXII.

Exod. Cap. XXX. verſ. 13.

Quicunque ergo in cenſum venit, hoc dabit dimidium Siclum juxta Siclum Sanctuarii: Siclus autem habebit viginti Gera: munus ergo DOMINO erit dimidius Siclus.

Hoc autem dabit omnis, qui tranſit ad nomen, dimidium Sicli juxta menſuram Templi. Siclus viginti obolos habet. Media pars Sicli offertur Domino.

Exod. Cap. XXXVIII. verſ. 24. ad fin.

24. Omne Aurum factum ad opus in omni opere Sanctuarii (quod datum fuit ad Tenupha) fuit viginti nouem Talenta, & ſeptingenti triginta Sicli, ſecundum Siclum Sanctuarii.

Omne Aurum quod expenſum eſt in opere Sanctuarii, & quod oblatum eſt in donariis, viginti nouem talentorum fuit, & ſeptingentorum triginta Siclorum, ad menſuram Sanctuarii.

25. Argenti verò, quod ex cenſu coactus (collectum) erat, centum Talenta, mille ſeptingenti, & ſeptuaginta quinque Sicli, ſecundum Siclum Sanctuarii.

In V. Verſione deſideratur.

26. Semiſſis pro Capite, dimidium Sicli juxta Siclum Sanctuarii, pro omni eo, qui transibat in numerum, ab eo, qui natus erat viginti annos, & ſupra, pro ſexcentis millibus,& tribus millibus,& quingentis quinquaginta.

Oblatum eſt autem ab his, qui transierunt ad numerum à viginti annis & ſupra, de ſexcentis tribus millibus, & quingentis quinquaginta, armatorum.

27. Et fuerunt centum Talenta Argenti ad fuſionem baſium Sanctuarii, & baſium Veli, ex centum inquam Talentis centum baſes, Talentum pro baſe.

Fuerunt præterea centum talenta argenti, è quibus conflatæ ſunt baſes Sanctuarii, & introitus ubi Velum pendet. Centum baſes factæ ſunt de talentis centum, ſingulis talentis per baſes ſingulas ſupputatis.

28. Sed & mille ſeptingentos & ſeptuaginta quinque uncinos fecit Columnis,& obduxit capitella earum, & fecit Cincturas earum.

De mille autem ſeptingentis, & ſeptuaginta quinque Siclis fecit capita columnarum, quas & ipſas veſtiuit argento.

29. Æris verò, quod ad Tenupha (oblatum erat) ſeptuaginta Talenta & bis mille quadringenti Sicli.

Æris quoque oblata ſunt talenta ſeptuaginta duo millia, & quadringenti ſuprà Sicli.

30. Fecit autem ex eo baſes ad Oſtium Tentorii conſtitutionis, & Aram æneam, & reticulum æneum pro ea cum omnibus Inſtrumentis Aræ.

Ex quibus fuſæ ſunt baſes in introitu tabernaculi teſtimonii, & altare æneum cum craticula ſua, omniaque vaſa, quæ ad uſum ejus pertinent.

31. Sed & baſes Atrii per ambitum, & baſes pro porta Atrii, & omnes clauos Tabernaculi, & omnes clauos Atrii per circuitum.

Et baſes atrii tam in circuitu, quàm in ingreſſu ejus, & paxilli tabernaculi atque atrii per gyrum.

DE *Siclo*, ejusque Valore, alibi jam actum. Id nunc tangemus, cui manifeſtam dat anſam Textus, qui expreſſam facit *Sicli Sanctuarii* mentionem, uti quoque Lev. XXVII. 25. Num. III. 47. Fabricarunt hinc multi Eruditi diſtinctionem inter Siclum & Siclum, Siclum *communem* & *Sacrum*, qui illo fuerit duplo major, ſemuncialis in Argenti pondere, ſicuti ille δίδραχμος. Fundantur argumenta, quæ proferunt, Locis jam allegatis, quibus addunt 2. Sam. XIV. 26. ubi mentio fit *Siclorum ponderis Regii*, & *ducentorum* quidem, ubi Verſiones aliquæ ex Græcis habent ἑκατὸν, *centum*, Siclos ſcilicet integros, quos Sacros vocamus, pro ducentis communibus, ſeu profanis. Cui objectioni obuiam itur ab aliis, quòd etiam Lev. XXVII. 25. aliquæ Verſiones Græcæ vertant Siclos Sanctuarii διδράχμας, qui deberent eſſe τετράδραχμοι, & in aliis Græcis Codicibus 2. Sam. XIV. 26. legatur διακόσιοι, *ducenti*, pro pondere capillorum Abſolomi. Refutauit jam olim hanc de Siclorum duplicitate opinionem *Villalpand.* Tom. III. *Libr.* II. *Diſp.* 4. c. 28. p. 397. inprimis verò *Schickhard Diſſ. de Num. Hebr.* §. 13. p. 15. Et vel ex ipſo noſtro Textu conſtat, habuiſſe Judæos *dimidios Siclos*, ut proin haud opus fuerit duplici Siclorum integrorum genere. Imo ſequeretur, fuiſſe & *Gerah*, quorum 20. conficere debebant Siclum, duplicis generis, duplo majores nempe pro Sacris, cujus diuerſitatis nullum ullibi extat indicium. Imo in plerisque S. Scripturæ Locis ſimpliciter mentio fit Siclorum, ubi difficile foret, hariolari, an Sacri eſſent, vel profani. Ita verò, & peraptè, de *Siclo Sanctuarii*, vel *ponderis Regii* judicant, qui unicum ſtatuunt Siclum, ſeruatum fuiſſe in *Sanctuario*, vel *Gaza Regia*, Sicli veri originale quoddam, quemadmodum & hodie Principes & ſtatus ſolent Archetypa ſiue Exemplaria Ponderum, Menſurarum, ſeruare in Archiuis publicis, ut ad eorum normam examinentur, & reducantur, quæ in communi ſunt uſu.

גֵּרָה *Gerah*, *obolus* præcisè definitur $\frac{1}{20}$. Sicli, שֶׁקֶל. Hic ſi ſtatuatur 45. crucigerorum, ſeu cruciatorum, erit Gera $2\frac{1}{4}$. crucig. quem valorem quoque habet obolus Atticus. Ad pondus ſi reducas obolum, obtinebis $11\frac{44}{100}$. grana ponderis Medici ſeu Veneti, 13, 92. ponderis Argentoratenſis, 14, 81. Colonienſis, 13, 40. Pariſini. *Eiſenſchmid Pond. & Menſ.* p. 158. De Summa autem Capitationis totius, Iſraelitis impoſitæ, dabitur commodior occaſio loquendi ad Exod. XXXVIII. 26.

Schikardi Diſſertatio allegata quum non in omnium ſit manibus, haud abs re erit, exſcribere heic Textum, quo is duplicitatem Sicli explodit. *Non differebat*, inquit l. c. *Siclus Sacer à profano. Ingens hoc paradoxum è multis nos difficultatibus extricabit, in quas duplicis Sicli authores magno ſe agmine præcipitarunt. Statuunt illi profanum dimidio minorem, nec tamen ipſi norunt, ubi ille vel iſte ſit ſubintelligendus. Dum autem attentè ſingula circumſpiciens in illorum rationes inquiro, reperio binas tantùm, & valde debiles. Unam, quod Scriptura nunc* ſanctum Exod. XXX. 13. *nunc* Regium 2. Sam. XIV. 26. *vocat: alteram, quod Græci pondere minuto δίδραχμα vertunt, ut* 2. Sam. XIV. 26. Centenos *pro* ducentis, ἑκατὸν σίκλων ἐν τῷ ϛαθμῷ τῷ βασιλικῷ (ita quidem in Editione Regia) *pro Hebræo* באבן חמלך מאתים שקלים. *Reſpondeo ad prius: ideò dici alicubi* Sanctum, *vel* Regium, *quòd ejus authenticum Exemplar publice in Sanctuario, & æqui ponderans Lapis in Aula Regis aſſeruaretur, quæ eſſent veluti normæ reliquorum per totam Regionem. Ad poſterius: eſſe aliquas è plurimis hallucinationibus Græcorum, quæ non præjudicant Veritati Hebrææ, & reperiri in mea Editione Argentoratenſi in 8. de* A. 1526. *etiam rectè* διακοσίας σίκλας ἐν τῷ βασιλικῷ. *Præterea, leues Græculos ſibi non conſtare, dum Leuit.* XXVII. 25. *etiam Sanctuarii Siclos didrachmos faciunt. Nobis verò potiores ſunt rationes, cur duplicem Siclum inuitæ Scripturæ non obtrudamus. 1. habet illa jam ante dimidium Siclum, is æquaretur integro, & ſic duæ partes euaderent toto majores contra* τὴν κοινὴν ἔννοιαν *Euclidis. 2. eadem ratione etiam Oboli, gerah, quadrantes, trientes, ipſumque Talentum, quippe ex Sicli vel diuiſione, vel multiplicatione, orta eſſent duplicia, confuſiſſima, nec quicquam amplius certum. 3. Textus hoc diſcrimen prorſus ignorat. Sæpe in negotio ſacro ut Exod. XXI. 32. Jud. IX. 4. epitheton* קדש *vel contra in profano, ut 2. Reg.* XV. 20. *titulum* חול *omittit. Quis tunc Oedipus nobis expediet, utrum ſignificet? inde adeò dubitant & diſſentiunt Authores ipſi: quæſo*

vide,

vide, quomodo Schindlerus in Radicibus כבר & שקל *sibi contradicat: nisi forte alterum in posthumo Opere ab Editionis procuratore sui parum memore insertum est. 4. accedit auctoritas Scholiastis Talmudici, qui L. Bechor* c. 1. p. 5. a. *in margine expressè ait, Siclos profanos & sacros æquales fuisse.* Hæc ille.

Præterea occurrunt heic varia, quæ Arithmetices subsidio opus habent, Auri, Argenti, Æris per Mosen ab Israelitis collecti computus. De Auro memoratur, Capitationis summam ascendisse ad 29. Talenta, 730. Siclos. pro *Talento* in Hebræo textu occurrit כִּכָּר *Kikar*, nos reddimus *Centner*, quæ vox communiter, saltem apud nos, alligatur Ideæ 100. Librarum, alibi plurium, ut omnino quadrasset melius vox *Talent* Germaniæ Ciuitate donata. Fuit כִּכָּר maximum Hebræorum pondus 3000. Siclorum. Constat id ex ipso nostro Textu, & quæ heîc exprimuntur Datis. Unum horum est summa eorum, qui contribuerant, qui nempe *transibant numerum ab eo, qui natus erat viginti annos, & supra*, quorum quilibet dabat dimidium Siclum Exod. XXX. 13. 603550. & proin proditurі sint Sicli integri 301775. qui alterum suggerunt Datum: tertium denique constituit Summa Argenti 100. Talentorum, & 1775. Siclorum. Diuide hos 301775. Siclos per 100. Talenta & 1775. Siclos, obtinebis Siclos 3000. pro valore Talenti. Idem autem esse כִּכָּר quod Talentum, constat ex *Josephi Ant.* L. III. c. 7. ἑβραῖοι μὲν καλᾶσι Κίγχαρες, εἰς δὲ τὴν ἑλληνικὴν μεταβαλλόμενον γλῶσσαν σημαίνει τάλαντον.

Cognito igitur pondere unius *Sicli*, innotescet mox pondus *Talenti*, siue 3000. Siclorum, nempe juxta Eisenschmidii Computum,

in Pondere Parisino.

Libr.	Unc.	Gross.	Grana.
87.	— 3.	— 6.	— 48,00.

in Pondere Colonienſi.

Marc.	Semunc.	Drachm.	Mom.
182.	— 10.	— 1.	— 17,64.

in Pondere Argentoratenſi.

Libr.	Semunc.	Drachm.	Gran.
90.	— 19.	— 3.	— 46,03.

in Pondere Medico, seu Veneto.

Libr.	Unc.	Drachm.	Scrup.	Gran.
119.	— 2.	— 4.	— 2.	— 9,89.

Hoc fundamento nixus, qui multiplicare nouerit, inueniet 29. Talenta & 730. Siclos Auri æquiualere

in Pondere Parisino.

Libris.	Unciis.	Drachmis.	Granis.
2551.	— 2.	— 6.	— 45.

Libra constante 16. unciis, Unciâ 8. Grossis seu Drachmis, Drachmâ 72. Granis.

in Pondere Colonienſi.

quo Marca habet 16. semuncias, semuncia 4. Drachmas, Drachma 72. Grana.

Marcis	Semunc.	Drachm.	gran.
5342.	— 14.	— 1.	— 17 $\frac{20}{100}$.

in Pondere Argentoratenſi.

quo Libra continet 32. Lothones seu Semuncias, Semuncia 4. Drachmas, Drachma 72. Grana.

Libris.	Semunciis.	Drachmis.	Granis.
2650.	— 3.	— 0.	— 6 $\frac{70}{100}$.

in Pondere Medico.

quo Libra dat Uncias 12, Uncia 8. Drachmas, Drachma Scrupulos 3. Scrupulus 20. Grana.

Libr.	Unc.	Drachm.	Scrup.	gran.
4486.	— 3.	— 5.	— 0.	— 3 $\frac{81}{100}$.

Si cui lubet conuertere summam hanc Auri in pecuniam, inueniet is apud *Eisenschmidium* pro *Talento Auri* 12220. aureos siue Ducatos, pro Siclo 4 $\frac{11}{150}$. Ducati: per consequens pro Talentis 29. Siclis 730. Ducatos 357353 $\frac{8}{15}$. Alium alii instituunt computum. *Goeree* laudatus à *Witsio* ponit Tonnas Auri 130. Florenos Belgicos 5950. siue in uniuersum 219325. Florenos. *Ed. Bernardus* pro Talento supponit 5400. Sterlingos, obtinet adeò 157914. in uniuersum, quæ Sterlingicæ Libræ resolutæ in Florenos Belgicos dant 1737054. florenis 11. positis pro una Libra, qui calculus longissime distat ab illo *Goerei*. Alium Computum init *Rich. Cumberland*, Talentum æquiparans Sterlingis 5076. inueniens proin pro summa totali 148719. Sterlingos. Nostro & *Eisenschmidii* valori proximius accedit *Lundius* ponens 701840. Imperiales.

Pergimus ad computationem *Argenti*, cujus numerantur 100. Talenta, & 1775. Sicli. Hæc reducta dant

in Pondere Parisino.

Libras.	Uncias.	Drachmas.	Grana.
8775.	— 9.	— 1.	— 24.

in Pondere Colonienſi.

Marc.	Unc.	Drachm.	Grana.
18398.	— 10.	— 1.	— 6 $\frac{76}{100}$.

in Pondere Argentoratenſi.

Libr.	Semunc.	Drachm.	Grana.
9115.	— 26.	— 2.	— 65 $\frac{66}{100}$.

in Pondere Medico.

Libr.	Unc.	Drachm.	Scrup.	Gran.
11992.	— 2.	— 6.	— 2.	— 6 $\frac{50}{100}$.

Talentum si æstimes pro 1500. Imperialibus, Siclum pro 45. Crucigeris, obtinebis pro Argenti Summa 150887. Imperiales, Crucigeros 45. quam & habet *Lundius*.

Æris denique collecta fuere Talenta 70. Sicli 2400. Dant hæc

in Pondere Pariſino.

Libr.	Unc.	Drachm.	Grana.
6177. —	10. —	2. —	64.

in Pondere Colonienſi.

Marc.	Semunc.	Drachm.	Gran.
12932. —	13. —	3. —	19 $\frac{80}{100}$.

in Pondere Argentoratenſi.

Libr.	Semunc.	Drachm.	Gran.
6416. —	1. —	2. —	30 $\frac{10}{100}$.

in Pondere Medico.

Libr.	Unc.	Drachm.	Scrup.	Gran.
8440. —	6. —	6. —	0. —	12 $\frac{30}{100}$.

Judicent per me licet, alii, undenam pauperrima Iſraelitarum Natio, in Ægypto tantùm non ſtipem emendicare coacta, conquirere potuerit tantas Auri, Argenti, Æris diuitias, tum ad Tentorii ſacri conſtructionem, tum ad totius Cultus Leuitici uſum, & conjectent, habuiſſe ex diuitiis Majorum ſuorum reliquias, id quod ſpeciatim dici poſſet de Joſephi poſteris. Sed quoque ex Hiſtoria Sacra conſtat, *poſtulaſſe Iſraelem juxta mandatum Moſis ab Ægyptiis vaſa argentea, & vaſa aurea, & veſtes.* Exod. XII. 35. imo & obtinuiſſe ante ἔξοδον. Nec eſt vero abſimile, reportaſſe manubias pretioſas ex cadaueribus Ægyptiorum Mari ad littus ejectorum. Conferre tandem poterat aliquid ipſum Deſertum, ſpeciatim Ligna, ad ſtructuram Tabernaculi. Intulere quoque, ſi *Abarbaneli* fides, Iſraelitarum caſtris varias res Gentes vicinæ, venum portantes. Sed de hoc ſilet Sacer Codex, nec quendam memorat, qui in Caſtra venerit, præter Jethronem.

Subjungimus jam ſub finem textuum Exodicorum, quædam coronidis loco, quæ Supplementorum nomine Lectori commendamus.

Exod. Cap. I. verſ. 5.

Fuerunt autem omnes Animæ egreſſæ de fœmore Jacob ſeptuaginta: Joſeph verò fuit in Ægypto.

Erant igitur omnes animæ eorum, qui egreſſi ſunt de femore Jacob, ſeptuaginta: Joſeph autem in Ægypto erat.

vid. Gen. XLVI. 8.

Exod. Cap. I. verſ. 14.

Hinc facta eſt illis vita amara, in ſeruitute illa graui ac dura, nempe Luto & lateribus, omnique ſeruitio ruris. —

Atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum, operibus duris luti & lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur. —

VIdimus Gen. XI. 3. in Turris Babelicæ extructione חֵמָר *Chomer* ſignificare *Bitumen:* heic notat *Lutum* ſeu *Argillam*, Laterum coctilium materiam.

Exod. Cap. II. verſ. 7.

Dixit autem ſoror ejus ad filiam Pharaonis, vadamne ut vocem tibi mulierem nutricem ex Hebræis, quæ tibi puellam lactet?

Cui Soror pueri: Vis, inquit, ut vadam, & vocem tibi mulierem Hebræam quæ nutrire poſſit infantulum?

HEbræis idem videtur fuiſſe mos, qui hodie Gallis, Italis, Nationibus Europæis aliis; infantes tenellos lactandos tradere Nutricibus. Habemus heic Exemplum Moſis. *Debora Rebeccæ nutrix* memoratur Gen. XXXV. 8. *Mephiboſeth nutrix* 2. Sam. IV. 4. *Joſabeath,* vel *Joſabea*, quæ Joam ab Athaliæ furore liberauit. 2. Reg. XI. 2. 2. Paral. XXII. 11. Et confertur *Nutricibus* ipſe DEUS Pſal. XLVIII. 15. Jeſ. LXVI. 12. Principes Jeſ. XLIX. 23. LX. 16. Hieroſolyma Jeſ. LXVI. 11. Moſes Num. XI. 12. Apoſtoli 1. Theſſ. II. 7. Optimum ſanè Infantis

tis & naturaliſſimum videtur nutrimentum Lac ipſum maternum, quoniam fluido quaſi eodem, ſanguine ſcilicet, nutriri videmus per ἐννεάμηνον. Eſt autem Lac fluidum ita Sanguini analogum, ut dici poſſit Sanguis albus, ſicuti Sanguis Lac rubrum. Deficiente Lacte materno ſubſtitui ſolet Lac Nutricum, nam ſunt & hæ ex humano genere, & ut officio ſuo benè defungi poſſint, nutriri ſolent cibis quàm optimis. Sed cauto heic eſt opus. Quod ſi hæ ſint rixoſæ, Iræ, Veneri, Baccho litantes, aliis Animi Affectibus, ut nemo Hominum ab iis eſt liber, obnoxiæ, transfertur illico labes, imo Venenum, ad Infantulos, quæ vicariæ Matris pœnam tunc conuulſiuis morbis, diarrhœis, morte ipſa luunt. Triſtia poſſem, quæ Praxis mea me docuit, memorare Exempla, ſi è re id foret. Ut ſæpe in mentem venerit, an non ſalubrius longè ſit Lac vaccinum, utpote ab Affectuum labe prorſus immune ſemper idem, alimentum optimum. Haud infrequens id eſt nobis Heluetiis, qui Infantes nec Matri lactandos damus, nec Nutricibus, ſed ſolo Lacte vaccino farinæ immiſto nutrimus, id quod proprio meæ Familiæ & filiorum meorum adhuc ſuperſtitum quatuor confirmare poſſum Exemplo, qui ne guttulam quidem muliebris Lactis guſtarunt.

Exod. Cap. III. verſ. 8.

Deſcendi quoque, ut liberem eos de manu Ægyptiorum, educamque eos de Terra iſta ad Terram bonam & ſpatioſam, ad Terram fluentem Lacte & Melle, ad loca Chananæi, Hithæi, Amorrhæi, Pherezæi, Hiuæi atque Jebuſæi.

Deſcendi, ut liberem eum de manibus Ægyptiorum, & educam de terra illa, in terram, quæ fluit lacte & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Jebuſæi.

CLuet Judæa heîc & multis aliis locis Terra Lacti- & Melli-flua, in eodem hoc Capite, ne dubitare poſſet circa Promiſſionem Moſes v. 17. XIII. 5. XXXIII. 3. Leuit. XX. 24. Num. XIII. 27. XIV. 8. XVI. 14. Deut. VI. 3. XI. 9. XXVI. 9. 15. XXVII. 3. XXXI. 20. Joſ. V. 6. Jer. XI. 5. XXXII. 22. Ezech. XX. 6. 15. Eſt hæc Phraſis & Poetis profanis uſitata. *Euripides* in *Bacchis* v. 142.

Ῥεῖ δὲ γάλακτι πέδον,
Ῥεῖ δ' οἴνῳ, ῥεῖ δὲ μελισσῶν
Νέκταρι ——

Fluit Lacte ager,
Fluit etiam vino, fluit & Apum
Nectare ——

Virgil. Eclog. 3.

Melle fluant illi, ferat & Rubus aſper
Amomum.

Ouid. Metam. L. I. ubi de aurea Ætate

Flumina jam Lactis, jam Flumina Nectaris
ibant.

Ubi per *Nectar* intelligendum eſt Mel, quod conſtat ex l. c. Euripidis. *Horat.* L. II. *Od.* 19.

- - - - *lactis & uberes*
Cantare riuos, atque truncis
Lapſa cauis iterare mella.

Claudian. L. I. de laude Stiliconis v. 84.

Tunc & Solis equos, tunc exultaſſe choreis
Aſtra ferunt, mellisque Lacus, & flumina
Lactis
Erupiſſe ſolo ——

De copia Lactis & Lacticiniorum in Judæa nemo eſt, qui dubitare poſſit; Ruminantia, lactifera ſimul, Animalia erant populo Judaïco in cibos præſcripta, & ſacrificia: ferebat illa Regio in Montes diſtincta & Valles *Mel* abundatiſſimum, non *domeſticum* ſolum, ex Apibus, quæ domi aluntur, ſed & *ſylveſtre*, μέλι ἄγριον, quo Johannes vixerat in Deſerto Matth. III. 4. de quo alibi fuſius.

Exod. Cap. III. verſ. 17.

Et dixi: Educam vos de adflictione Ægyptiorum ad Terram Chananæi, Hithæi, Amorræi, Pherefei, Hiuæi, atque Jebuſei, ad Terram fluentem Lacte & Melle.

Et dixi, ut educam vos de afflictione Ægypti in terram Chananæi & Hethæi & Amorrhæi, & Pherezæi & Heuæi & Jebuſæi, ad terram fluentem lacte & melle.

vid. v. 8.

Exod. Cap. IV. verſ. 9.

Quodſi nec duobus iſtis ſignis crediderint, nec vocem tuam audierint, accipies de Aquis Fluminis, & effundes in ſiccam (humum) eruntque Aquæ illæ, quas de flumine acceperis, erunt, inquam, ſanguis in ipſa ſicca (humo).

Quod ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neque audierint vocem tuam: Sume aquam fluminis, & effunde eam ſuper aridam, & quicquid hauſeris de fluuio, vertetur in ſanguinem.

BIna vidit, & patrauit, Miracula Moſes veluti proſcenii loco in Baculo, & corpore ſuo, tertium non patrari debebat trans Mare Rubrum, ſed in ipſa, ubi maximorum Miraculorum ſcena aperienda erat, Ægypto, in flumine Nilo, cujus Aqua nunc non ad manus erat. De hocce autem plenius agetur, ubi cum Thaumaturgo Ægyptum fuerimus ingreſſi, nempe de Aquæ in ſanguinem mutatione.

Exod. Cap. XI. verſ. 4. 5.

4. Et dixit Moſes, ſic dixit DOMINUS; circa medium noctis ego exibo in ipſam Ægyptum.

Et ait; hæc dicit Dominus: Media nocte ingrediar in Ægyptum.

5. Morieturque omne primogenitum in Terra Ægypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio ejus, usque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt poſt molam, atque omne primogenitum Jumentorum.

Et morietur omne primogenitum in Terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio ejus, usque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia primogenita Jumentorum.

vid. Exod. XII. 29.

Exod. Cap. XII. verſ. 1. 2.

1. Et dixit DOMINUS ad Moſen, & ad Aharonem in Terra Ægypti in hanc ſententiam.

Dixit quoque Dominus ad Moyſen & Aaron in Terra Ægypti.

2. Menſis iſte erit vobis principium Menſium, is erit vobis primus in Menſibus Anni.

Menſis iſte, vobis principium menſium: primus erit in menſibus anni.

Ex

EX hactenus allatis variis indiciis certum est, miracula ad hoc usque tempus in Ægypti & pœnam & perniciem patrata fuisse tempore verno, circa Æquinoctium. Historia, quæ merebatur, & debebat, incidi non tam *Æri* & Marmoribus ferreis stylis, quàm mentibus omnium Judæorum, imo verti in *Æram* seu *Epocham*. Res æternâ memoriâ digna Tempori veluti Æneæ Tabulæ inscribi, imo Paschatis Solemnissimo Festo quotannis celebrari. Vidimus, in specie ex collatione Gen. VII. 11. 24. & Gen. VIII. 4. in usu fuisse Patriarchis Annum Solarem 365. dierum, ante & post diluuium, ad hæc usque, quibus populus Israeliticus liberari debebat ab Ægyptiorum jugo, tempora. An verò is Annus cœperit Autumno, vel Vere, heic loci non vacat inquirere. Diu est satis, ex quo pressi viuebant Israelitæ sub alieno dominio, imo tandem ad extrema suspiria redacti. Nunc aliam prorsus & nouam faciem induet Status Populi hujus tum Politicus, tum Ecclesiasticus. Durauit seruitus Canaanitica 215. annis, & totidem Ægyptiaca. v. Gen. XV. 13. - 16. Nunc caput extollit noua Regiminis forma, de qua non alius populus gloriari potest, *Theocratia*. Occasionem dedit insignis hæc mutatio Æræ Judæorum, quemadmodum CHRISTI Aduentus Epochæ Christianorum, condita Roma Æræ Romanorum, aliæ aliarum Gentium res maximè memorabiles aliis Æris, quarum recensione supersedeo.

Erit in posterum Judæis *Annus* duplex, *ciuilis* & *Sacer*. Ille & antiquus, quem habebant à Majoribus, fuit Solaris, 12. Mensium Solarium, quibus in fine additi fuerunt 5. dies, dicatus usui Politico, Sabbathicis quoque Annis seu Jubilæis, cujus initium erat Mensis *Thisri*, autumnalis. Hic, siue Ecclesiasticus, adhibebatur celebrationi Festorum, & inchoabatur, vi mandati Diuini in nostro Textu, in Mense *Nisan* seu *Abib*, qui respondet partim *Martio* nostro, partim *Aprili*. Imo vero præcisum initium in primo Nouilunio ab Æquinoctio verno. Abhinc computanda in posterum omnia Festa juxta Nouilunia.

Sed controuertunt viri docti, an hic ipse *Annus Ecclesiasticus* fuerit *Lunaris* vel *Solaris* vel *Lunæ-Solaris?* Ultimum volunt Chronologorum præstantissimi. Attendisse Judæos ad motum Solis, constat ex initio, quod, ut ante vidimus, incidit in primum ab Æquinoctio Nouilunium: ex duratione item Mensium 30. diebus absolutorum, quæ mensura usui ciuili est commodior quàm mensium Lunarium. Ita singuli Menses absoluebantur diebus 30. sed ultimus 35. vel, si adhibuerunt Lunationes, altero tertioue quouis Anno Mensem integrum, siue Lunationem integram intercalare habebant necesse, ut ad Solis motum redire possent. Hinc est, quòd *Annus Judaicus communis* habuerit 12. sed *Intercalaris* 13. Lunationes: *communis* verò fuit *ordinarius* seu *medius* dierum 354. vel *abundans* 355. vel *defectiuus* 353. Sed & *Annus intercalaris* triplicis formæ, dierum 383. 384. 385.

Exod. Cap. XII. vers. 6.

Et hanc quidem (pecudem) seruabitis usque ad decimum quartum diem hujus Mensis; mactabitque eam omnis cœtus congregationis Israel inter vesperas.

Et seruabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus; immolabitque eum uniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam.

HAud est dilucidatio hujus Versiculi parui momenti tum pro Chronologia, tum pro resoluendis variis Quæstionibus Paschatum Judæorum, tum CHRISTI concernentibus. Indixit, quod vidimus, DEUS Paschatis & præparandi & mactandi mensem, & diem, indicit &, quod nunc videbimus, penè Horam, dum mactari jubet בֵּין הָעַרְבָּיִם, *inter duas vesperas*.

Notum aliunde, & vel ex Historia Creationis, *Diem Judæorum*, ut & modernorum Italorum, à vespera incepisse, & in sequenti Vespera desiisse, siue, nostro computandi more, à sexta vespertina sese protendisse ad sextam vespertinam sequentis Diei. Jubentur Judæi seruare Sabbathum *à Vespera ad Vesperam*. Leuit. XXIII. 32.

Sed quodnam est Tempus illud, de quo heic, *inter duas vesperas?* Judæos si consulamus, quorum intererat præcisissimè obseruare Legem præscriptam, diuisos videbimus in binas palmarias Sectas, *Rabbinistarum* & Karæorum, de quibus fusius agit *Triglandius Diatribe de Secta Karæorum*. *Rabbinistæ*, & ex his cumprimis domus *Hillelis*, tempus illud, inter duas vesperas, locant inter Meridiem & Vesperam ejusdem Diei, ab Hora 12½. usque ad 6. juxta nostrum, vel à 6½. ad 12. juxta Judæorum computandi morem. His *prima vespera*, postquam Sol Meridianum transiit, vel ad Occasum vergere incipit, secunda, quam & nos *Ve-*

ſperam nuncupamus, tempus Occidenti Soli proximum. Juxta hanc ſententiam mactari debebat Paſcha die 14. Menſis Niſan inter duodecimam Horam cum dimidia & ſextam veſpertinam. Huic ſententiæ ſubſcribit magna Literatorum cohors. Lucem quoque fœneratur profana Antiquitas. *Heſychio* eſt δείλη πρωΐα, ἡ μετ' ἄριστον ὥρα, *veſpera matura, tempus à prandio* (proximum) & δείλη ὀψία ἡ περὶ δύσιν ἡλίου, veſpera ſera, quæ circa Solis occaſum. Et *Euſtath. in 17. Odyſſ.* Διττὴ κατὰ τὰς παλαιὰς ἡ δείλη, ἡ μὲν γὰρ ὀψία δείλη, τὸ τελευταῖον φασι τῆς δείλης μέρος, τὸ περὶ ἡλίου δυσμάς. Ἑτέρα δὲ δείλη πρωΐα τὸ πρῶτον φασι τῆς δείλης τὸ εὐθὺς ἐκ μεσεμβρίας. *Juxta Veteres duplex eſt Veſpera; ſera enim Veſpera eſt, ut ajunt, Veſperæ pars extrema: altera verò matura veſpera, cujus initium ſtatim à Meridie.* Pertinet huc illud *Varronis* in *Satyra Menippea. Neſcis quid veſper ſerus vehat*, nempe δείλη ὀψία. Adde ex Sacris, inter illas veſperas mactatum fuiſſe quoque juge ſacrificium, accenſas lampades, factum ſuffimentum. Exod. XXIX. 39. XXX. 8. Quo ordine ſingula hæc peracta fuerint, docet *Maimonis* filius *Tract. de Paſch. C. 1. Sect. 4. Misna in Peſachim* c. 5. Juxta *Joſephum Bell. Jud.* L. VII. c. 17. Paſchales Agni mactabantur ἀπὸ ἐννάτης ὥρας μέχρι ἑνδεκάτης, ab hora tertia ad quintam veſpertinam, noſtro computandi more.

Aliud volunt *Karæi*, mactari debuiſſe Paſcha poſt Solis occaſum, inter Veſperam præcedentis Diei 13. & veſperam Diei 14. Sententiam hanc recoxit inprimis *Ferrand Remarq. ſur la Relig. Chrêt.* Dabimus eam, quia meretur, plenæ luci, ſuis firmatam rationibus, ſed & contrariis refutatam.

1. Ægypto egreſſi ſunt Iſraelitæ poſt Paſchatis celebrationem. Jam autem eos *de Ægypto noctu eduxit* DEUS. Deut. XVI. 1. *ad veſperam, quum Sol occidit, ſtato tempore, quo egreſſus es ex Ægypto* v. 6. Cadit profectio hæc in 15. *diem primi Menſis poſtridie Paſſah.* Num. XXXIII. 3. Haud proin potuerunt celebraſſe Paſcha veſperâ inchoantis Diei, qua, Sole occidente, fuere egreſſi, ſed quidem veſpera inchoantis 14. diei, inter veſperam Diei 13. & 14. Sed regeri poteſt, eſſe locutionem hanc, *inter duas Veſperas*, vel ſuperfluam, vel haud neceſſariam, & ſimpliciter poni potuiſſe diem 14. cujus νυχθήμερον integrum deſtinatum fuiſſet mactationi & celebrationi. Et, animaduertente Cel. *Witſio Melet. Leid. Diſſ.* XI. *Exitus* nomine intelligi debet tum Mandatum, libertas, & intentio exeundi, tum præparatoria ad profectionem neceſſaria, tum & ipſum egreſſus initium: Oportebat enim conuenire, Paſcha comedere, exitum habere ratum: accedit Pharaonis permiſſio, imo Mandatum exeundi, Ægyptiorum ipſorum inſtigatio. Ita Iſraelitæ ad Iter erant parati verſus noctem, & reuera proficiſcebantur ſequenti manè. Id eſt, quod legimus citato loco Num. XXXIII. 3. *Profecti itaque ſunt de Raemſes in primo Menſe quinta decima die primi Menſis, poſtridie Paſſah egreſſi ſunt filii Iſrael manu excelſa, coram oculis cunctorum Ægyptiorum, quum Ægyptii ſepelirent eos, quos percuſſerat DOMINUS in eis, nempe omnia primogenita* &c. *(Profecti igitur de Rameſſe menſe primo, quinta decima die menſis primi, fecerunt altera die Phaſe, filii Iſrael in manu excelſa, videntibus cunctis Ægyptiis. Et ſepelientibus primogenitos, quos percuſſerat Dominus.)* Non proin, quod *Ferrandus* vult, egreſſi ſunt Iſraelitæ occidente Sole, & verba illa Deut. XVI. 6. *ſtato tempore, quo* intelligenda ſunt non præciſè de Hora Diei, ſed de Die ipſo. Conſtat id ex Exod. XII. 17. *Obſeruabitis infermentata, nam hoc ipſo die eduxi Exercitus veſtros de Terra Ægypti. Obſeruabitis igitur hunc diem apud poſteros veſtros. (Et obſeruabitis azyma: in eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de Terra-Ægypti, & cuſtodietis diem iſtum in generationes veſtras ritu perpetuo.)* Et Exod. XIII. 3. *Meminiſſe (oportet) diei hujus, in quo egreſſi eſtis de Ægypto.* Et vox בְּעֶצֶם, quæ in Textu pro *ſtato tempore* occurrit, alibi ſpatium notat ſeptem dierum. Egregiè hanc in rem *Abenezra Comm. ad Exod.* XII. 31. *Inceperunt egredi matutino tempore: Et hoc eſt tempus adſcenſionis columnæ Auroræ, quando Sol incipit oſtendere lucem in Nubibus. Eſt autem inter principium hujus momenti, & Ortum Solis hora æquabilis, & tertia pars horæ: idque dicitur nobis manè, quamuis adhuc ſint profundæ tenebræ. Fuerunt igitur ex Iſrael, qui exibant in principio columnæ Auroræ, quum adhuc Nox eſſet, ſecundum modum Legis usque ad Ortum Solis. Hi erant propinqui Ægypto, ſed alii longius poſiti egrediebantur die ipſo, quia congregatio magna erat. Porro eſt à principio Rameſſis usque ad finem ejus plus octo paraſangis. Idcirco ſcriptum eſt* Deut. XVI. 1. Eduxit te Jehouah DEUS tuus ex Ægypto noctu. Et *alia Scriptura* Exod. XIII. 4. Hoc die vos exitis. *Amplius, ubi ſcriptum eſt.* Et filii Iſrael egreſſi ſunt manu excelſa Num. XXXIII. 3. *ibi mox adjungitur, Ægyptiis* ſepelientibus primogenitos. *At de die ſepeliunt.*

2. Pergit *Ferrandus*, inhibitum fuiſſe egreſſum Iſraelitis vel ex domo nocte Paſchali, *nullus ex vobis domus ſuæ fores egrediatur usque manè.* Exod. XII. 22. Quantò minus fuiſſet licitum aggredi iter ipſum. Sed regeritur, non pugnare Mandatum hocce prohibitorium cum egreſſu ipſo, prouti eum explicamus v. 23. allegatur ratio ipſa inhibitorii. *Transibit enim DOMINUS ut cædat Ægyptios, quumque Sanguinem in ſuperis liminibus, & in duobus poſtibus viderit, tranſiliet DOMINUS januam illam, neque permittet vaſtatorem ingredi domus veſtras, ut cædat.* Terminus igitur mandati limitaneus fuit Plagæ infligendæ finis: & primogenitis Ægyptiorum ab exterminatore Angelo cæſis, egreſſi ſunt Iſraelitæ bono manè, oriente die, ex Ægypto.

3. Vult

3. Vult *Ferrandus*, tot res, ſi Hiſtoriæ fides, Iſraelitis poſt celebrationem Paſchatis fuiſſe peragendas, quot vix Dies ſuffecerit integer. Media nempe nocte percuſſerat DOMINUS Ægyptiorum primogenitos. Surgebat Pharao è lecto, vocabat Moſen & Aharonem. Erat Rex in Regia ſua, & Goſen ſiue Raemſes, ubi videntur Paſcha celebraſſe Iſraelitæ, forſan 12. vel 15. milliaria remotum ab Aula. Tranſire proin debuerant Horæ, quibus ſtator mitteretur à Pharaone ad Moſen & Aharonem, & redire hi ad Regem, imo aliæ Horæ pro reditu virorum DEI ad Populum. Et poſcebant inſuper Iſraelitæ ab Ægyptiis vaſa argentea & aurea, & veſtes, quod ipſum ſine temporis aliqua mora peragi non poterat. Et ex his omnibus conſtare, non potuiſſe Iſraelitas eadem nocte, qua Paſcha celebrabant, & quidem occidente Sole, Ægypto egredi. Sanè, ſi computo huic Ferrandi eſt inſiſtendum, impoſſibilis redditur Iſraelitarum die 15. exitus, & nimia foret illius argumentatio, non contra Scripturam duntaxat, ſed & contra ſe ipſum. Non vana *Witſii* eſt conjectura, degiſſe tunc forſitan Pharaonem alicubi in vicinia Goſen, quemadmodum notum, diuertiſſe *Herodem* ſæpe in ſuo *Herodio*, ſiue *Maſſada*, loco montoſo Arabiæ vicino, teſte *Joſepho Bell. Jud.* L. I. c. 16. & L. VII. c. 28. *Jothamum* habuiſſe *ciuitates in montanis Juda, & in nemoribus Arces ac Turres extruxiſſe.* 2. Chron. XXVII. 4. *Solomonem Domum Saltus Libani.* 1. Reg. VII. 2. Poſtulaſſe id tantùm non Rationem ſtatus, ut Iſraelitis ad perduellionem fortè diſpoſitis tantò foret propior cum ſuo Exercitu. Hoc poſito cadet protinus calculus Horarum, itui & reditui virorum DEI neceſſariarum, qui ipſi quoque, ut Regi propiores eſſent, fortè degere poterant in vicinia. Neque videtur mora eorum apud Regem diutina. Fuit ſanè ultima Regis, & definitiua ſententia breuis. *Surgite, exite è populo meo, tam vos, quam filii Iſrael, & ite ſacrificaturi DOMINO juxta verbum veſtrum.* Exod. XII. 31. *(Surgite, egredimini à populo meo, vos & filii Iſrael; ite, immolate Domino, ſicut dicitis.)* Subtrahi inſuper poſſunt Horæ pertendis mutuò vaſis aureis & argenteis neceſſariæ. Emanauit jam ante DEI ad Iſraelitas Mandatum Exod. XI. 2. *Loquere, audiente populo, ut quisque à proximo ſuo, & quæque à proxima ſua, vaſa argentea & aurea poſtulet. (Dices ergo omni plebi, ut poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua vaſa argentea & aurea.)* Poterant igitur Iſraelitæ mandatum hoc ante dare effectui, quam Percuſſionis plaga inflicta fuit Ægyptiis. *Hoc factum fuerat*, verba ſunt *Auguſtini Quæſt.* XLV. *in Exod. ante mortes primogenitorum Ægyptiorum. Sed nunc per recapitulationem repetitur. Non narratum eſt, quando factum eſt. Modo enim fieri quomodo poſſet in tanto luctu ex mortibus ſuorum, ut accommodarent iſta filiis Iſrael?* Tempore omnino opus habuit hæc petitio, nec fieri poterat, conſtitutis omnibus Ægyptiis in luctu. Nec latebat Iſraelitas, ipſis egrediendum fore hac nocte, imo parati ſtabant induti calceis, cum baculo in manibus, tandemque adigebant illos Ægyptii omnibus modis, ut promptè exirent è finibus.

4. *Ferrando* judice Lex illa Deut. XVI. 6. qua jubetur populus mactare Paſſah *ad veſperam, quum Sol occidit, ſtato tempore, quo egreſſus eſt ex Ægypto*, noua prorſus eſt, prioremque, quam Textus noſter habet, tollit. Hoc ſcilicet ejus effugium, quia illam huic combinare non poterat; quum tamen *Exod.* XII. 14. Lex de mactatione & celebratione Paſſah æterna cluat & immutabilis. *Erit vobis dies ille monumentum, & celebrabitis eum, Feſtum DOMINO in poſteritate veſtra, ſtatuto perpetuo celebrabitis eum. (Habebitis autem hunc diem in monimentum, & celebrabitis eum ſolennem Domino, in generationibus veſtris cultu ſempiterno.)* & v. 42. *Nox hæc obſeruabilis DOMINO, qua eduxit eos de Terra Ægypti. Hæc, inquam, nox illa DOMINI eſt, quam obſeruare debent omnes filii Iſrael per poſteritates ſuas.*

Fuit & CHRISTUS, agnus verus Paſchalis, è medio ſublatus, ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας, διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται. Hebr. IX. 26. medio menſe Niſan, in Plenilunio, inter duas veſperas, hora ſcilicet diei nona, ſeu tertia. Matth. XXVII. 46. 50.

Exod. Cap. XII. verſ. 7.

Tollant inſuper de Sanguine, ponentque in duobus poſtibus, & in ſuperis liminibus domorum, in quibus eam edent.

Et ſument de ſanguine ejus, ac ponent ſuper utrunque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum in quibus comedent illum.

זוּז, זז *poſtis*, מְזוּזוֹת *mezuzoth*, *poſtes*, græcis σταθμοὶ & παραστάδες. *Pollux* Σταθμοὶ δὲ τὰ ἑκατέρωθεν ξύλα κατὰ πλευρὰν τῶν θυρῶν, ἃ καὶ παραστάδας φασὶν. מַשְׁקוֹף *maſchkoph*, *ſuperliminare*, forte à שָׁקַף *Schakaph*, *proſpexit*, propter cancellos aut clathros ſummis foribus apponi ſolitos, ut per eos proſpicerentur, qui fores pulſauerant, antequam recluderetur oſtium. Cujusmodi *Januas Polybius* appellat θύρας διαφανεῖς δικτύωτας, *Paulinus Epiſt. 12. ad Seuerum pellucentem tranſennam*

ſennam; *Caſſiodorus tralucidas fores*. Poteſt & intelligi *Veſtibulum*, ex quo in viam patet proſpectus, πρόθυρον, προπύλαιον, hinc fortè Græci τὴν φλίαν hîc habent. *Heſychio* enim φλία eſt πρόθυρον. Quicquid ſit, aſpergendus fuit ſanguine uterque Oſtii poſtis, & ſuperliminare, non limen, ne Sanguinem Sacrum, qui & ſacrificii & Sacramenti loco fuit, transeuntes pedibus conculcarent. Quidni in illis vera Religio præſtiterit, quod in *Azotiis* ſuperſtitio, qui à calcando Templi ſui limine diu abſtinuerunt, poſtquam in eo Dagon cernuus cecidiſſet. 1. Sam. V. 5. Sophon I. 9. *Bochart. Hieroz.* P. I. L. II. c. 50.

Exod. Cap. XII. verſ. 12.

Et transibo in Terra Ægypti nocte illa, & cædam omne primogenitum in Terra Ægypti, tam in Hominibus, quam in Jumentis, & in cunctis Diis Ægypti edam judicia, ego DOMINUS.

Et transibo per Terram-Ægypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum in Terra-Ægypti, ab homine usque ad pecus; & in cunctis Diis Ægypti faciam Judicia, ego DOMINUS.

vid. v. 29.

Exod. Cap. XII. verſ. 13.

Et Sanguis ille erit vobis Signum in domibus, in quibus vos fueritis, cumque Sanguinem illum videro, præteribo vos, nec erit in vobis plaga internecionis, quum cæcidero in Terra Ægypti.

Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in quibus eritis; & videbo Sanguinem, & transibo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero Terram-Ægypti.

SIgnum heic occurrit, ſed non naturale, imo prorſus Supernaturale, Diuinum & arbitrarium. Sanguine Agni DEUS certè non eguit, ut ſuos dignoſceret ab aliis, & alio prorſus, vel nullo, ſi voluiſſet, uti potuiſſet. Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τῦ ΘΕΟΥ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην. ἔγνω κύριος τὲς ὄντας αὐτῦ. 2. Tim. II. 19. *Nouit* CHRISTUS *oues ſuas*. Joh. X. 14. 27.

Non DEO hoc Signum datur, ſed Hebræis, ut eo confirmati de liberatione ſint certi. Πίστει πεποίηκε τὸ Πάσχα, καὶ τὴν πρόσχυσιν τῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν. Hebr. XI. 28. Senſu myſtico Juſtitia DEI iis ſolis parcit, quorum conſcientiæ CHRISTI Sanguine ſunt aſperſæ, qui electi ſunt εἰς ῥαντισμὸν ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Exod. Cap. XII. verſ. 18.

In primo, decimo quarto die illius Menſis ſub veſperam comedetis Placentas infermentatas, usque ad vigeſimum primum diem Menſis ad veſperam.

Primo Menſe, quarta decima die Menſis ad veſperam comedetis azyma, usque ad diem viceſimam primam ejusdem menſis ad veſperam.

INdicantur heic *ſeptem Dies Azymorum*, qui numerari debent non ab initio, ſed à fine Diei 14. & protendi ad finem diei 21. Nam ſi cœperis ab initio Diei 14. non 7. habebis Dies, ſed 8. Paſcha comedi oportuit ſub finem Diei 14. Et 15. die poſtridie Paſchatis egreſſi ſunt Iſraelitæ. Eſt proin Textus noſter interpretandus de Veſpera deſinente utriusque diei 14. & 21. Sed numero Dierum 7. Azymorum excluditur Dies 14. includitur 21.

Exod.

Exod. Cap. XXXV. verſ. 5 - 9.

5. — Aurum, Argentum atque Æs.
6. Hyacinthinum (ſericum) purpureum, coccinum bis tinctum, Byſſum & (pilos) caprarum.
7. Pelles quoque Arietum rubras, & pelles melium, una cum Lignis Sitim.
8. Et oleum ad Luminare, odoramenta ad Oleum unctionis, & aromata ad ſuffitum.
9. Lapides quoque Schoham, & Lapides, qui includantur in Ephod, & in Pectorali.

Aurum, argentum & æs.
Hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum, & byſſum, pilos caprarum.
Pellesque arietum rubricatas, & hyacinthinas, ligna Setim.
Et oleum ad Luminaria concinnanda, & ut conficiatur unguentum, & thymiama ſuauiſſimum.
Lapides onychinos, & gemmas ad ornatum ſuperhumeralis & rationalis.

vid. Exod. XXV. 3 - 7.

Exod. XXXV. 23 - 28.

23. Quicunque habebant Hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byſſum & pilos caprinos, & pelles arietum rubras, & pelles melium, hæc attulerunt.
24. Quicunque in ſublime tollebant Thruma argenti & æris obtulerunt Thruma Domino. Quicunque habebant Ligna Sitim pro uniuerſo opere Miniſterii ea obtulerunt.
25. Omnes quoque mulieres, quæ erant ſapienti corde, manibus ſuis nebant, & quod manibus operatæ erant, attulerunt, nempe Hyacinthum (ſericum) purpureum, coccinum bis tinctum & byſſum.
26. Sed & omnes mulieres, quas incitabat cor ſuum, neuerunt induſtrie pilos caprinos.
27. Principes quoque attulerunt Lapides Schoham, & gemmas inferendas in Ephod & pectorale.
28. Odoramenta quoque & Oleum pro luminari, & pro Oleo unctionis, & aromata ad ſuffitum.

Si quis habebat aureum, hyacinthum & purpuram, coccumque bis tinctum, & byſſum, & pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, & hyacinthinas.
Argenti ærisque metalla obtulerunt Domino, lignaque Setim in varios uſus.
Sed & mulieres doctæ, quæ neuerant, dederunt hyacinthum, purpuram, & vermiculum ac byſſum:
Et pilos caprarum, ſponte propria cuncta tribuentes.
Principes vero obtulerunt lapides onychinos, & gemmas ad ſuperhumerale & rationale.
Aromatáque & oleum ad luminaria concinnanda, & ad præparandum unguentum, ac thymiama odoris ſuauiſſimi componendum.

Vide Exod. XXV. 3 - 7.

Exod. Cap. XXXV. verſ. 35.

Impleuitque eos ſapientia cordis, ut facere poſſint omne opus fabrile Polymitum & Phrygium, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo textorioque opere, factores omnium Operum, & Polymiti ingenioſi.

Ambos erudiuit ſapientia, ut faciant opera abietarii, polymitarii, ac plumarii de hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto, & byſſo, & texant omnia, ac noua quæque reperiant.

Vide Loc. Cit.

Exod. Cap. XXXVI. verſ. 8. - fin.

8. Fecerunt itaque omnes, qui ſapienti erant corde, per hos, qui faciebant Opus Tabernaculi, decem aulæa ex Byſſo torta, hyacinthino (ſerico) purpureo, & coccino bis tincto. Cherubim fecit in eis opere polymito.

Feceruntque omnes corde ſapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de byſſo retorta, & hyacintho & purpura, coccoque bis tincto, opere vario, & arte polymita:

9. Longitudo unius aulæi erat viginti octo cubitorum, & latitudo aulæi unius quatuor cubitorum eadem menſura erant omnia aulæa.

Quarum una habebat in longitudine viginti octo cubitos, & in latitudine quatuor: una menſura erat omnium cortinarum.

10. Et conſociauit quinque aulæa unum ad alterum.

Conjunxitque cortinas quinque, alteram alteri, & alias quinque ſibi inuicem copulauit.

11. Fecit etiam anſulas ex hyacintho in Oris unius cujusque aulæi, ut extremis ſuis alterum alteri conſociaretur.

Fecit & anſas hyacinthinas in ora cortinæ unius ex utroque latere, & in ora cortinæ alterius ſimiliter.

12. 13. Et fecit quinquaginta fibulas aureas, & conjunxit aulæa, unum ad alterum illis fibulis, factumque eſt Tabernaculum unum.

12. Ut contra ſe inuicem venirent anſæ, & mutuo jungerentur.

13. Unde & quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum anſas, & fieret unum Tabernaculum.

14. Fecit & aulæa de pilis caprarum pro tentorio Tabernaculi undecim aulæa fecit.

Fecit & ſaga undecim de pilis caprarum, ad operiendum tectum tabernaculi.

15. Longitudo unius aulæi habuit triginta cubitos, & latitudo unius aulæi habuit quatuor cubitos, eandem menſuram habebant undecim aulæa.

Unum ſagum in longitudine habebat cubitos triginta, & in latitudine cubitos quatuor, unius menſuræ erant omnia ſaga.

16. Et

16. Et conſociauit quinque aulæa ſeorſim, & rurſus ſex ſeorſim.
Quorum quinque junxit ſeorſum, & ſex alia ſeparatim.

17. Fecit quoque anſulas quinquaginta unicuique aulæo in oris, ut extremis ſuis alterum alteri conſociaretur excipientibus ſeſe mutuo anſulis.
Fecitque anſas quinquaginta in ora ſagi unius, & quinquaginta in ora ſagi alterius, ut ſibi inuicem jungerentur.

18. Fecit deinde quinquaginta fibulas æneas ad conjungendum tentorium illud in unum.
Et fibulas æneas quinquaginta, quibus nectereturtectum, ut unum pallium ex omnibus ſagis fieret.

19. Et fecit tegumentum ſuper illud Tentorium ex pellibus arietum rubris, & tegumentum ex pellibus melium ſuper illud.
Fecit & opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis: aliudque deſuper velamentum de pellibus hyacinthinis.

20. Fecit & aſſeres pro Tabernaculo ex lignis Sitim ſtantes.
Fecit & tabulas tabernaculi de lignis Setim ſtantes.

21. Decem Cubitorum erat longitudo aſſeris, latitudo vero aſſeris cubiti unius & dimidii.
Decem cubitorum erat longitudo tabulæ unius: & unum ac ſemis cubitum latitudo retinebat.

22. Duos denticulos habebat unusquisque aſſer, qui inciſi erant alter è regione alterius; Sic fecit omnibus aſſeribus Tabernaculi.
Binæ incaſtraturæ erant per ſingulas tabulas, ut altera alteri jungeretur. Sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis.

23. Fecit (inquam) aſſeres pro Tabernaculo, nempe viginti aſſeres verſus plagam Meridionalem.
E quibus viginti ad plagam Meridianam erant contra Auſtrum.

24. Et quadraginta baſes argenteas fecit ſub viginti aſſeres, duas baſes ſub unum aſſerem, pro duobus denticulis ejus, & duas baſes ſub alio aſſere pro duobus denticulis ejus.
Cum quadraginta baſibus argenteis. Duæ baſes ſub una tabula ponebantur ex utraque parte angulorum, ubi incaſtraturæ laterum in angulis terminantur.

25. Alteri lateri Tabernaculi, quod eſt ad Angulum aquilonarem fecit viginti aſſeres.
Ad plagam quoque Tabernaculi, quæ reſpicit ad Aquilonem, fecit viginti Tabulas.

26. Et quadraginta baſes argenteas, duas baſes ſub unoquoque aſſere.
Cum quadraginta baſibus argenteis, duas baſes per ſingulas tabulas.

27. Ad latus vero Tabernaculi Occidentale fecit ſeſe aſſeres.
Contra Occidentem vero, id eſt, ad eam partem tabernaculi, quæ Mare reſpicit, fecit ſex tabulas.

28. Et duos aſſeres fecit in angulis Tabernaculi, qui gemini erant infra.
Et duas alias per ſingulos angulos tabernaculi retro.

29. Sic gemini erant in capite ſuo ad annulum unum: Sic fecit pro duobus illis, pro duobus (inquam) angularibus.
Quæ junctæ erant à deorſum usque ſorſum, & in unam compaginem pariter ferebantur. Ita fecit ex utraque parte per angulos.

30. Et fuerunt octo aſſeres, baſes autem eorum argenteæ ſedecim
Ut octo ſimul eſſent tabulæ, & haberent baſes argenteas ſedecim, bi-

erant, ſub unoquoque aſſere duæ baſes.

31. Fecit & Vectes ex lignis Sitim, quinque pro aſſeribus Tabernaculi in latere uno.

32. Et quinque vectes pro aſſeribus Tabernaculi in latere altero, & quinque vectes pro lateribus Tabernaculi ad duo latera Occidentis.

33. Fecit & vectem intermedium, qui per medium aſſerem (tranſiens) contignet à fine ad finem.

34. Et aſſeres ipſos obduxit auro, eorumque annulos fecit aureos, qui eſſent loculi ipſis vectibus, obduxitque vectes auro.

35. Fecit & Velum ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta, Cherubim fecit in ipſis opere Polymito.

36. Fecit quoque illi quatuor columnas de Lignis Sitim, easque auro obduxit, uncini autem earum aurei erant, & fudit pro eis quatuor baſes argenteas.

37. Fecit quoque velamen in oſtium Tabernaculi ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta opere Phrygio.

38. Et columnas ejus quinque cum uncinis earum, obduxitque capita illarum & ambitus illarum auro, baſes autem earum erant æneæ.

nas ſcilicet baſes ſub ſingulis tabulis.

Fecit & vectes de lignis Setim, quinque ad continendas tabulas unius lateris tabernaculi.

Et quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas: & extra hos, quinque alios vectes ad Occidentalem plagam tabernaculi contra Mare.

Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo usque ad angulum perueniret.

Ipſa autem tabulata deaurauit, fuſis baſibus earum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos: per quos vectes induci poſſent, quos & ipſos laminis aureis operuit.

Fecit & velum de hyacintho, vermiculo ac byſſo retorta, opere polymitario, varium atque diſtinctum.

Et quatuor columnas de lignis Setim, quas cum capitibus deauravit, fuſis baſibus earum argenteis.

Fecit & tentorium in introitu tabernaculi ex hyacintho, purpura, vermiculo, byſſoque retorta, opere plumarii.

Et columnas quinque cum capitibus ſuis, quas operuit auro, baſesque earum fudit æneas, quas & operuit auro.

Vide ad Exod. XXVI.

Exod. Cap. XXXVII. verſ. 1.

Fecit quoque Bezaleel arcam de lignis Sitim, longitudo ejus fuit duorum cubitorum & dimidii, latitudo ejus cubiti unius & dimidii: Sic quoque altitudo ejus cubiti & dimidii.

Fecit autem Beſeleel & arcam de lignis Setim, habentem duos ſemis cubitos in longitudine, & cubitum ac ſemiſſem in latitudine, altitudo quoque unius cubiti fuit & dimidii.

Vide Exod. XXV. 10.

Exod.

Exod. Cap. XXXVII. verſ. 6.

Fecit & propitiatorium de auro mundo, longitudo ejus fuit duorum cubitorum & dimidii, latitudo autem ejus unius cubiti atque dimidii.

Fecit & propitiatorium, id eſt oraculum, de auro mundiſſimo duorum cubitorum & dimidii in longitudine, & cubiti ac ſemis in latitudine.

Vide Exod. XXV. 17.

Exod. Cap. XXXVII. verſ. 10.

Et fecit menſam ex lignis Sitim, longitudo ejus erat duorum cubitorum, latitudo ejus unius cubiti, altitudo ejus cubiti unius atque dimidii.

Fecit & menſam de lignis Setim in longitudine duorum cubitorum, & in latitudine unius cubiti, quæ habebat in altitudine cubitum ac ſemiſſam.

Vide Exod. XXV. 23.

Exod. Cap. XXXVII. verſ. 12.

Et fecit ei limbum palmarium per ambitum, limbo autem addit per ambitum coronam auream.

Ipſique labio coronam auream interraſilem quatuor digitorum, & ſuper eandem, alteram coronam auream.

Vide Exod. XXV. 25.

Exod. Cap. XXXVII. verſ. 24.

Ex Talento auri mundi fecit ipſum cum omnibus vaſis ejus.

Talentum auri appendebat candelabrum cum omnibus vaſis ſuis.

Vide Exod. XXV. 39.

Exod. Cap. XXXVII. verſ. 25.

Fecit & aram ſuffitus ex Lignis Sitim, longitudo ejus erat unius cubiti, & latitudo ejus cubiti unius, quadrata erat, altitudo ejus erat duorum cubitorum, ex ipſa quoque prodibant cornua ejus.

Fecit & altare thymiamatis de lignis Sitim, per quadrum ſingulos habens cubitos, & in altitudine duos: è cujus angulis procedebant cornua.

Vide Exod. XXX. 1. 2.

Exod. Cap. XXXVIII. verſ. 1. 2.

1. Fecit quoque aram holocauſti ex lignis Sitim, quinque cubitorum erat longitudo ejus, & quinque cubitorum latitudo ejus, quadrata erat, & trium cubitorum erat altitudo ejus.

Fecit & altare holocauſti de lignis Setim, quinque cubitorum per quadrum, & trium in altitudine.

2. Et fecit quatuor cornua ejus in quatuor angulis ejus: ex ipſa erant cornua ejus, & obduxit eam ære.

Cujus cornua de angulis procedebant: operuitque illud laminis æneis.

Vide Exod. XXVII. 1.

Exod. Cap. XXXVIII. verſ. 9 - 18.

9. Atrium quoque fecit in angulo, qui eſt verſus meridionalem plagam, & tapetes atrii erant ex byſſo torta centum cubitorum.

Fecit & atrium, in cujus Auſtrali plaga erant tentoria de byſſo retorta, cubitorum centum.

10. Columnæ earum erant viginti, & baſes earum æneæ viginti; uncini autem columnarum, & cincturæ earum argenteæ.

Columnæ æneæ viginti cum baſibus ſuis, capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea.

11. Verſus angulum aquilonarem (tapetes) centum cubitorum, columnæ earum viginti & baſes earum æneæ viginti, uncini columnarum & cincturæ earum erant ex argento.

Æque ad Septentrionalem plagam tentoria, columnæ, baſesque, & capita columnarum ejusdem menſuræ, & operis ac metalli, erant.

12. Ad angulum occidentalem erant tapetes quinquaginta cubitorum, columnæ earum decem, & baſes earum decem, uncini vero columnarum & cincturæ earum erant ex Argento.

In ea verò plaga, quæ ad Occidentem reſpicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cum baſibus ſuis æneæ, & capita columnarum, & tota operis cælatura, argentea.

13. Ad angulum Orientalem tapetes quinquaginta cubitorum.

Porro contra Orientem quinquaginta cubitorum parauit tentoria.

14. Erant autem tapetes quindecim cubitorum ad latus, columnæ earum tres & baſes earum tres.

E quibus, quindecim cubitos, columnarum trium, cum baſibus ſuis unum tenebant latus.

15. Ex alio deinde latere hinc & illinc ad portam atrii tapetes quindecim cubitorum cum columnis ſuis tribus & baſibus earum tribus.

Et in parte altera (quia inter utraque introitum tabernaculi fecit) quindecim æque cubitorum erant tentoria, columnæque tres, & baſes totidem.

16. Omnes tapetes atrii per ambitum erant ex Byſſo torta.

Cuncta atrii tentoria byſſus retorta texuerat.

17. Ba-

17. Baſes vero columnarum æneæ erant, & uncini columnarum & cincturæ earum argenteæ, capita vero earum obducta erant argento, & cingebantur cingulis argenteis omnes columnæ atrii.

Baſes columnarum fuere æneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis ſuis argentea: ſed & ipſas columnas atrii veſtiuit argento.

Vide Exod. XXVII. 9.

Exod. Cap. XXXVIII. verſ. 18. 19. 20.

18. Velum vero, quod erat in porta Atrii, erat opus Phrygium ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta, habens viginti cubitos in longitudine, & in altitudine ac latitudine quinque cubitos ſecundum Proportionem tapetium atrii.

Et in introitu ejus opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac byſſo retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo vero quinque cubitorum erat, juxta menſuram, quam cuncta atrii tentoria habebant.

19. Columnæ earum erant quatuor, & baſes earum quatuor æneæ, uncini autem earum argentei, & obductio capitum earum, atque cincturæ earum ex argento.

Columnæ autem in ingreſſu fuere quatuor cum baſibus æneis, capitaque earum & cælaturæ argenteæ.

20. Omnes quoque claui Tabernaculi & Atrii per circuitum erant ænei.

Paxillos quoque tabernaculi & atrii per gyrum fecit æneos.

Vide Loc. cit.

Exod. XXXIX. 1 - 6.

1. De hyacinthino vero (ſerico) purpureo, & coccino bis tincto fecerunt veſtes (quidam dicunt Miniſterii: poſſet etiam dici inuolucra) inuolutionis, quæ ſeruirent ſanctuario.

De hyacintho verò & purpura, vermiculo ac byſſo, fecit veſtes, quibus indueretur Aaron, quando miniſtrabat in Sanctis.

2. Et fecit Ephod ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo torta.

Fecit igitur ſuperhumerale de auro, hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta.

3. Et diduxerunt bracteas aureas, ut abſcinderentur faſciæ, quæ texebantur inter hyacinthum, purpuram, & coccum bis tinctum, & byſſum, opere ſcilicet Polymito.

Opere polymitario, inciditque bracteas aureas, & extenuauit in fila, ut poſſent torqueri cum priorum colorum ſubtegmine.

5. Textura Polymita limbi ejus, quæ erat ſuperne, in eo erat, quemadmodum opus ejus, quin ex ipſo fuit, nempe ex auro, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & byſſo torta, quemadmodum præceperat DOMINUS Moſi.

Et baltheum ex eisdem coloribus, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

Vide Exod. XXV. 2. 3. 4.

Exod. Cap. XXXIX. verſ. 6 - 13.

6. Fecerunt quoque lapides Schoham circumdatos aureis ſpintribus, ſculptos cælaturis ejus, qui ſigna cælat cum nominibus filiorum Iſrael.

Parauit & duos lapides Onychinos, aſtrictos & incluſos auro, & ſculptos arte gemmaria nominibus filiorum Iſrael.

7. Et poſuit eos in humeris Ephod, ut eſſent lapides Monumenti pro filiis Iſrael, ſicut præceperat Dominus Moſi.

Poſuitque eos in lateribus ſuperhumeralis, in monimentum filiorum Iſrael, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

8. Fecit & Pectorale opere textili polymito, quemadmodum opus humeralis, ex auro, hyacinthino, (ſerico) purpureo, coccino bis tincto & byſſo torta.

Fecit & rationale opere polymito juxta opus ſuperhumeralis, ex auro, hyacintho, purpura, coccoque bis tincto, & byſſo retorta.

9. Quadratum fuit, atque duplicatum fecerunt pectorale illud, cujus longitudo palmum habebat, & latitudo palmum duplicatum.

Quadrangulum duplex, menſuræ palmi.

10. Et impleuerunt ipſum quatuor Ordinibus gemmarum. Ordo Sardonychis, Topacii & Smaragdi Ordo unus.

Et poſuit in eo gemmarum ordines quatuor: in primo verſu erat Sardius, Topazius, Smaragdus.

11. Secundus Ordo Carbunculi, Sapphiri & Adamantis.

In ſecundo: Carbunculus Sapphirus & Jaſpis.

12. In tertio Ordine, Lyncurius, Achates & Amethyſtes.

In tertio: Ligurius, Achates, & Amethyſtus.

13. In quarto ordine, Hyacinthus, Onyx & Jaſpis, circumdati palis aureis, quibus erant inſerti.

In quarto: Chryſolithus, Onychinus, & Beryllus, circundati & incluſi auro per ordines ſuos.

Vide Exod. XXVIII. 9 - 15.

Exod. Cap. XXXIX. verſ. 22. 24.

22. Ad Ephod fecit interulam laxiorem, opere textili, quæ fuit tota hyacinthina.

Fecerunt quoque tunicam ſuperhumeralis totam hyacinthinam.

24. Fe-

24. Feceruntque in fimbriis interulæ mala punica ex hyacinthino (ſerico) purpureo, coccino bis tincto, & byſſo torta.

Deorſum autem ad pedes mala punica ex hyacintho, purpura, vermiculo ac byſſo retorta:

Vide Exod. XXVIII. 31. 33.

Exod. Cap. XXXIX. verſ. 27. 28. 29.

27. Fecerunt quoque tunicas byſſinas opere textili pro Aharone & filiis ſuis.

Fecerunt & tunicas byſſinas opere textili Aaron & filiis ejus.

28. Et tiaram byſſinam, & pileolos byſſinos decoros, & femoralia linea ex torta byſſo.

Et mitras cum coronulis ſuis ex byſſo; feminalia quoque linea, byſſina:

29. Et Zonam ex byſſo torta, hyacinthino, (ſerico) purpureo, & coccino bis tincto opere Phrygio, quemadmodum DOMINUS Moſi præceperat.

Cingulum verò de byſſo retorta, hyacintho, purpura, ac vermiculo, diſtinctum arte plumaria, ſicut præceperat Dominus Moyſi.

Vide Exod. XXV. 4.

Exod. Cap. XXXIX. verſ. 34.

Et tegumentum ex pellibus arietinis rubris, & tegumentum ex pellibus melium, & velum obtentionis.

Opertorium de pellibus arietum rubricatis, & aliud operimentum de hyacinthinis pellibus.

Vide Exod. XXV. 5.

Exod. Cap. XL. verſ. 38.

Nam nubes DOMINI erat ſuper Tabernaculum interdiu, & ignis erat in eo noctu coram oculis uniuerſæ domus Iſrael, in omnibus profectionibus ſuis.

Nubes quippe DOMINUS incubabat per diem tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Iſrael per cunctas manſiones ſuas.

Vide Exod. XIII. 21.

TAB. CCXXIII. CCXXIII. a.

Leuit. Cap. I. verſ. 2. 3.

Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos. Si quispiam adduxerit ex vobis Sacrificium DOMINO, ex animalibus his, nempe de bobus & ouibus adducetis ſacrificia.

Si Holocauſtum fuerit ſacrificium ejus ex armento, adferat (vitulum) marem integrum, & adducat eum ad Oſtium Tentorii conſtitutionis, ut acceptus ſit ipſe coram DOMINO.

Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos: Homo qui obtulerit ex vobis hoſtiam DOMINO; de pecoribus, id eſt, de bobus & ouibus offerens victimas.

Si holocauſtum fuerit ejus oblatio, ac de armento, maſculum immaculatum offeret ad oſtium tabernaculi teſtimonii, ad pacandum ſibi DOMINUM.

MAneant immundis Diis Sacrificia immunda, Soli Equi, Marti Lupi, Priapo Aſini, Cereri Sues, Hecate Canes. Seligit ſibi ſanctiſſimus DEUS ex Animantium genere ea, quæ munda ſunt, *Boues*, *Oues* & *Capras*, nam heic שׁוֹר *Tſon* non *oues* duntaxat, ut in proprio ſenſu, notat, ſed & *Capras*. vid. ad Gen. XII. 16. Fuere & munda hæc tria Gentilibus Sacra. Sanè *Achilles* ille apud *Homerum Iliad.* fere ab initio dubius hæret, an Græcis peſtem immiſerit Apollo propter neglecta hujusmodi Sacrificiorum vota.

Ἦτ ἄῤ ὄγ' εὐχώλης ἐπιμέμφεται, ἦτ' ἑκατόμβης.
Αἰ κέν πως ἀρνῶν κνίσσης, αἰγῶν τε τελείων
Βέλεται ἀντιάσας ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι;

de omnis generis Beſtiis, etiam Hominibus: *Plutarchum Sympoſ.* L. VI. *Probl.* 8. Licet illi plerumque non integras cremarint hoſtias, ſed partem duntaxat, & reliqua ſeruarint in Conuiuia Sacrificiis juncta. Ita *Homerus Odyſſ.* ξ. v. 429. de *Eumæo.*

Καὶ τὰ μὲν ἐν πυρὶ βάλλε, παλύνας ἀλφίτα ἀκτῇ,
Μίσγυλλον τ' ἄῤα τ' ἄλλα, καὶ ἀμφ' ὀβελοῖσιν ἔπειρεν.

Et partem quidem in Ignem jecit, ubi commiſcuiſſet farinæ flore,
Alia verò minutatim ſecuerunt, & verubus confixerunt.

Animantium Sacrificiis deſtinatorum agmen ducit *Bos*, *major* illa *Hoſtia Liuio*: unde *victimæ opimæ, & lautiſſima Deorum placatio. Plin.* L. VIII. c. 45. Hinc in Veterum prouerbiis, βεθυτεῖν, *magnificos facere ſumptus*, βεθυσία, *ſplendidus apparatus. Erasm. Adag.* 2150.

Primatum tenet inter victimas *Bos*, inter ſacrificia *Holocauſta*, quæ & offendimus ad Gentilium Aras. Occurrit τὸ ὁλοκαυτεῖν apud *Xenophontem* L. VII. & VIII. *Cyrop.* ubi de Tauris Joui, Equis Soli oblatis: *Strabonem* L. IV. ubi

Poſcit Legislator in Holocauſtum *Bouem marem* & *integrum*. Id quoque obſeruatum *Ægyptiis. Herodot.* L. II. c. 41. τὲς μὲν &c. *Boues mundos, eosque mares ac vitulos uniuerſi Ægyptii immolant: fœminas autem immolare ipſis non licet.* Quas in aliis ſacrificiis admittebant Hebræi. Hebræorum תָּמִים *thamim* ἄμωμον reddunt Græci, alibi τέλειον. vide plura ad Exod. XII. 5. *Bochart Hieroz.* L. II. c. 32.

Βοοθυσίαν Gentibus ſacram exhibent Numismata ex Cimeliarchio Galliæ Regis moduli maximi, *Antonini Pii, Marci Aurelii, Gordiani* III. *Treboniani.* Tab. CCXXIII. a.

TAB.

LEVITICI Cap. I. v. 2. 3.

BOOΘΤΣΙΑ Gentilium.

III. Buch Moſis Cap. I. v. 2. 3.

Der Heyden reine Oehſen-Opfer.

M. Terroff sculps.

LEVITICI Cap. I. v. 2. 3.
Sacrificia ex mundis.

III. Buch Moſis Cap. I. v. 2. 3.
Opfer von reinen Thieren.

M. Tiroff sculps.

LEVITICI Cap. I. v. 8. 14.
Holocausta ex Adipe et Avibus.

III. Buch Mosis Cap. I. v. 8. 14.
Opfer von Fett und Vögeln.

G. D. Heiman sculps.

TAB. CCXXIV.

Leuit. Cap. I. verſ. 8. 14.

8. Caput videlicet & exta ſuper Ligna, quæ ſunt in Ara ſuper Ignem.
Quidam pro *extis Truncum* legunt.
14. Si verò Holocauſtum quis DOMINO offerre voluerit ex auibus, adducat de Turturibus aut pullis Columbarum Sacrificium ſuum.

8. Et membra quæ ſunt cæſa, deſuper ordinantes, caput videlicet, & cuncta quæ adhærent Jecori.
14. Si autem de auibus, holocauſti oblatio fuerit DOMINO: de turturibus & pullis columbæ.

VOcem, quæ heic v. 8. 12. item VIII. 20. occurrit, פֶּדֶר *peder*, non accipiunt eodem ſenſu omnes. *Pagninus* exponit *Adipem, Caſtellio Sebum, Junius Inteſtina*, ita & Nos *Exta*, diſſimiles nobis, qui in Vernacula Verſione habemus *Feiſte. Schindlerus Diaphragma: Mercerus Truncum Corporis, dempto Capite & Cruribus: Miinſterus Reticulum quod ſuper Hepar poſitum inuenitur.* Sunt & Veteres incerti. *Jonathan* exponit גוף *guph, Corpus: Hieronymus ea omnia, quæ Jecori adhærent.* Arabs Pariſiis editus *fiſtulam*, nempe Jecoris, τὴν τὲ ἥπατος σύριγγα, ut legitur apud *Hippocratem Lib. de Nat. Muliebr.* id eſt, *Venam Cauam* it. *Portæ:* imò ſpecialiori adhuc ſenſu *Venam Portæ*, cui ſi jungamus Partes, ex quibus hæc vel oritur, vel in quas ea inſeritur, nempe Ventriculum, Inteſtina, Lienem, Meſenterium, Omentum, Pancreas, Hepar, habebimus fortè Interpretationem omnium optimam, & ſimul plerarumque ſententiarum conciliatricem. Plerisque verò notat σέλας, *Adipem*, eamque, ſi ad Etymon פָּדַר *ſeparare*, attendamus, à carne ſejunctam. conf. Leu. III. 9. IV. 35. ut flamma aleretur, & citius abſumeret victimam, inprimis, ſi ei ſuperponeretur. Ita quoque Græci Joui ſacra facientes.

Μηρὰς τ' ἐξέταμον, κατὰ δὲ κνίσῃ ἐκάλυψαν,

Femora inciderunt, & adipe adoperuerunt.

Homer. Iliad. β'. v. 423. *Bochart. Hieroz.* L. II c. 45. Breuiori via inuenimus vocis *peder* Etymon, ſi ſumamus Arabicam vocem *parada*, quæ præter alia ſignificat *obeſitatem.*

De *Columbis* occurrunt multa paſſim. Sacrificiorum ex hoc Auium genere fit heic v. 14. mentio, frequens in Leuitico V. 7. 11. XII. 6. XIV. 22. XXV. 14 29. Num. VI. 10. Ante Legem Abrahamus DEO offerre juſſus *Turturem & Columbæ pullum.* Gen. XV. 9. Fuerunt & Gentilibus Sacrificia ex Columbis. *Propertius* L. IV. *Elegiâ ad Lenam.*

Sed cape, Torquatæ, Venus O Regina, Columbæ
Ob meritum ante tuos guttura ſecta focos.

Ouidius L. I. *Faſtor.*

Ergo ſæpe ſuo conjux adducta marito
Uritur in calidis alba columba focis.

Hoc Animantium genus DEUM prætuliſſe volunt propter puritatem, caſtitatem, ſimplicitatem, manſuetudinem, & alias virtutum umbras, umbras dico, quia propriè ita virtutes Brutis non competunt. Et fuerunt hæc Sacrificia inprimis tenuiorum. Leuit. V. 7. XII. 6. Unde colligi poteſt paupertas Diuæ Virginis, quæ poſt purificationem obtulit ζεῦγος τρυγόνων ἢ δύο νεοσσὸς πελειάδων. Luc. II. 24. v. *Bochart Hieroz.* P. II. L. I. c. 5.

TAB. CCXXV.

Leuit. Cap. III. verſ. 4. 16. 17.

4. Et duos Renes, & Adipem, qui eſt circum eos, & ſuper Omentum illorum, & Reticulum, quod eſt ſuper jecur, una cum Renibus tollet.
16. Et adolebit ea Sacerdos in Ara, cibarium Sacrificium, quod Igne confit, ut ſit ad odorem ſuaueolentem DOMINO omnis Adeps.
17. Ritus hic perpetuus ſit ad poſteros veſtros, per cunctas habitationes veſtras, ut nullum Adipem, nullumque Sanguinem edatis.

4. Duos Renes cum Adipe, quo teguntur ilia, & reticulum jecoris cum renunculis.
16. Adolebitque ea ſuper altare ſacerdos in alimoniam ignis & ſuauiſſimi odoris.
17. Omnis adeps, DOMINI erit jure perpetuo in generationibus, & cunctis habitaculis veſtris: nec ſanguinem nec adipem omnino comedetis.

VExat Interpretes vox כְּסָלִים *Ceſalim* v. 4. obuia, & v. 10. 15. IV. 9. VII. 4. ubi de Boue, Oue & Capra, item Job XV. 27. Pſal. XXXVIII. 8. ubi de Homine. Hebræi Recentiores reddunt *Ilia*, ut *Aquila* λαγόνας *Symmachus* ψόας vel ψύας, partes Lumborum muſculoſas: notus in Scholis Anatomicorum *Pſoas* Muſculus, unus ex totius Corporis Sapidioribus, nobis *Schlauchbraten*. Seniores in Jobo & alibi μηρὸς & μήρια, *Femora*. *Hieronymus* in Leuitico *Ilia*, in Jobo *latera*, in Pſalmo *Lumbos*. Inde Nos *Lenden*. Sunt certe כְּסָלִים partes Renibus proximæ, eæque adipoſæ. Patet id ex Textu. Et ex כֶּסֶל *Ceſel* Græcorum ἰξὺς, quod *Lumbum* notat, deriuat *Boch. Hieroz.* P. I. L. II. c. 46. Igitur per כְּסָלִים intelligi poſſunt & debent illæ Abdominis caui partes, quæ à Renibus ſeſe extendunt ad Oſſis Ilii Spinam & Peluim, quibus Pinguedo ſolet incumbere, auellenda pro ſacrificio.

De *Adipis* præſtantia diſſerui ad Exod. XXIX. 13. Sed hîc è medio tollenda eſt ἐναντιοφάνεια. Eſt juxta Legem heic expreſſam *omnis Adeps* DOMINO; & interdicitur Judæis *Sanguinis & Adipis omnis eſus.* & Leuit. VII. 23. *Omnem Adipem Bouis & Ouis, atque Capræ non comedetis.* Imo v. 25. additur pro transgreſſoribus ſeueriſſima interminatio. *Omnis qui Adipem Animalis, quod adducitur ad ſacrificium, quod Igne confit DOMINO, comederit, Anima illa edens excindetur è populis ſuis. (Si quis Adipem, qui offerri debet in incenſum DOMINI, comederit, peribit de populo ſuo.)* Obſtare videtur benedictio illa, qua DEUS Populo ſuo concedit *Adipem Agnorum & Arietum è Baſane, & Hircorum.* Deut. XXXII. 13. 14. Varia ſunt, quæ quærunt, effugia, Doctores Judæi. Violatæ Legis reum volunt, qui per ſuperbiam comederit, non qui per errorem. Prohiberi non omnem Adipem, ſed Bouis, Ouis & Capræ, eumque duntaxat, qui tegit exta, Renes & Ilia, quem adoleri jubet DEUS Leuit. III. 9. 10. Eum proin, qui Carnem ambit, non qui in media carne latet. Unde apud illos valet Axioma. *Ubicunque repereris Adipem ſub carne, & carnem illam undequaque ambientem, ita ut non appareat, niſi caro dilaceretur, illius Adipis eſus conceſſus eſt.* v. *Maimon. Tractat. de vetitis cib.* c. 7. §. 1. 5. 8. Notandum heic, Adipem non ſolum eſſe in cauo Abdominis, ſed & ſub cute Muſculis inſtratum, imo illis ita ſæpe intertextum, ut nonniſi ſummo labore, & Anatomici dextrâ induſtria inde ſeparari queat, & proin haud probabile ſit, tantam adhiberi potuiſſe ſolertiam, ut omnis omnino Adeps Animantium eſui deſtinatorum auferri debuerit, aut à Menſis prorſus excludi. Imo diſtinctè præcipit DEUS Leu. IV. 8. 9. qualem velit Adipem, ne ſcrupulum fortè injiciat Præceptum generale, & ad omnem omnino totius Corporis applicetur. *Et omnem Adipem juuenci, qui eſt ſacrificium pro peccato tollendo ſeparabit ex eo, nempe Adipem, qui obtegit Ventrem, & omnem Adipem, qui eſt circa Inteſtinum. Sed & duos Renes, & Adipem, qui eſt ſuper eos, & ſuper Ilia, & reticulum Jecoris cum Renibus tollet. (Et adipem vituli offeret pro peccato; tam eum qui vitalia operit, quam omnia quæ intrinſecus ſunt: Duos Renunculos, & reticulum, quod eſt ſuper eos juxta ilia, & adipem Jecoris cum renunculis.)*

TAB.

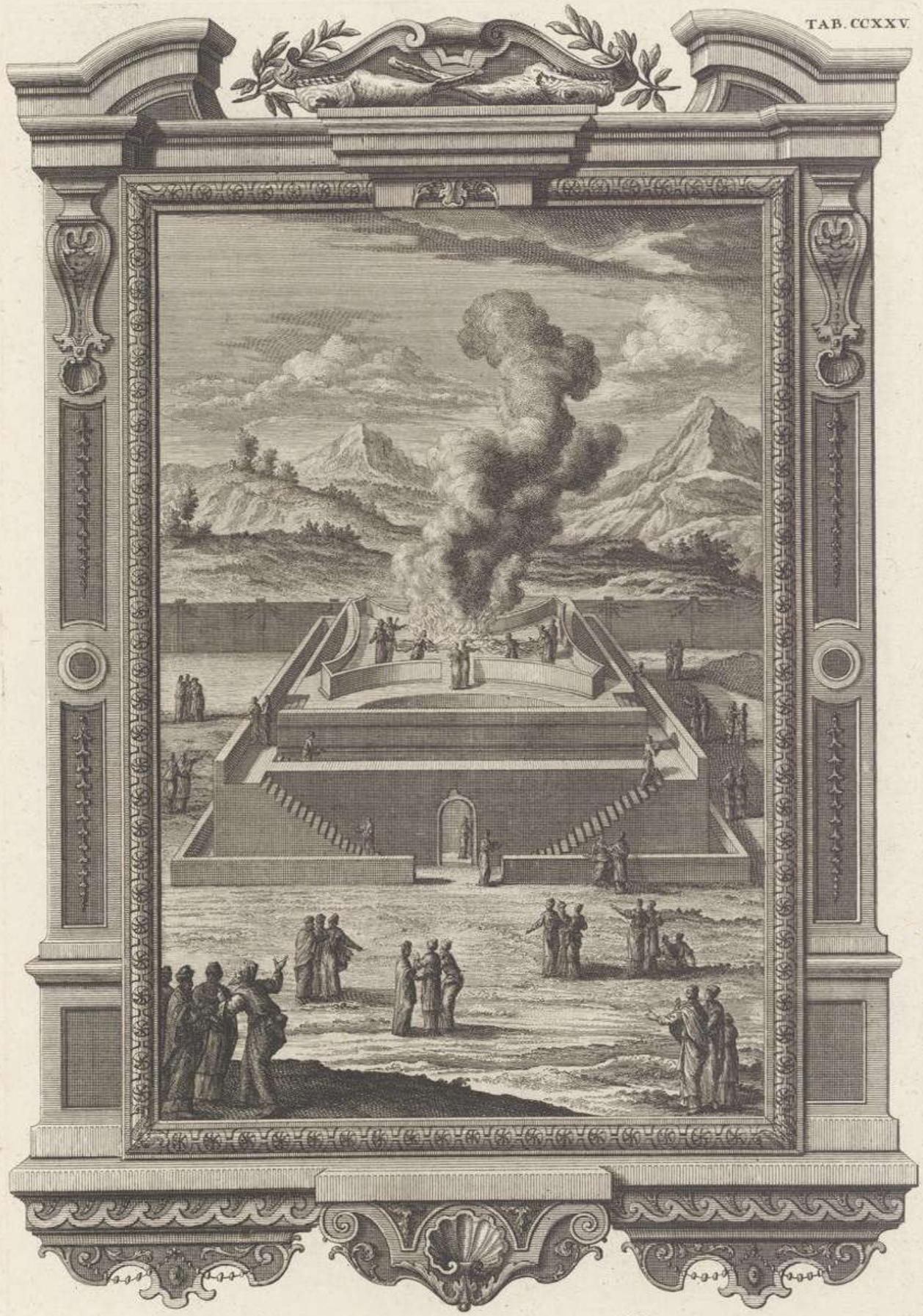

LEVITICI Cap. III. v. 4-16.17.
Renes cum pinguedine et omento.

III. Buch Mosis Cap. III. v. 4-16.17.
Nieren mit Fett und Netze.

M. Tyroff sculps.